

EGĀN



1-6

1966

Suplemento de Literatura del Boletín de la Real Sociedad Vascongada de Amigos del País
Redacción: Seminario de Filología Vasca «Julio de Urquijo», Palacio de la Diputación de Guipúzcoa

SUMARIO

	<u>Págs.</u>
<i>A. M. Labayen</i> , Aspaldico teatrozale bat oraingo teatroaren aurrean.....	3
<i>E. Erkiaga</i> , Irugarren gaua.....	20
<i>Otsalar, Markue, Olerkiak</i>	23
<i>S. Espriu</i> , Sinera-ko liburua (J San Martín).....	40
<i>I. M. Satrustegi</i> , XIX-gn. mendeko kateximak, I.....	67
<i>I. de Fagoaga</i> , Nola ezagutu nuen On Resurrección (R. Bozas Urrutia).....	78
<i>Bitaño</i> , Mugarrapeko ardizaiña ..	83
<i>Aspettia'tar Julene</i> , Otsoa ta bildotsa.....	84
<i>I. San Martín</i> , Eibartar zelebreak, VI.....	92
<i>A. Iturrioz</i> , Danetik pixkat.....	96
<i>I. M. Satrustegi</i> , Otsagi'ko ahakariak.....	99
<i>N. Alzola</i> , Gure ertilariak. Montes Iturrioz.....	101
<i>Intza'r, D. An</i> , Olerki zahar baten itzuleraz.....	115
<i>Apat-Iribarne</i> , Naas-maas.....	118
<i>A. A.</i> , Jan-edanak.....	123
Adabakiak.....	128
<i>N. A. G.—Juan San Martín</i> , Liburuak.....	141
<i>N. Alzola</i> , Euskal-liturji bibliographia.....	149
<i>A. M. Labayen</i> , Su ta garl.....	155
<i>Max Frisch</i> , Su-emailleak (A. M. Labayen).....	165
Sariketak.....	216

DIRECCION Y REDACCION:

A. Arrue, A. Irigaray y L. Michelena

Números 1-6

Enero-Diciembre, 1966.

Impreso en Gráficas Colón, S. L. - S. S. Enero 1967.

EGAN

EGAN

SUPLEMENTO DE LITERATURA DEL BOLETIN
DE LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA DE AMIGOS DEL PAIS

Dirección y Redacción: A. Arrúe, A. Irigaray y L. Michelena

Redacción: SEMINARIO URQUIJO DE FILOLOGIA VASCA
Palacio de la Diputación de Guipúzcoa - SAN SEBASTIAN

III Epoca

Vol. XXV

Enero-Diciembre, 1966

Aspaldiko Teatro-Zale bat oraingo Teatroaren Aurrean

**Donostia'ko Erri-liburutegian 1965'eko Iraillaren
25-ean esandako itzaldia, Euskaltzaindiak eratu-
tako teatro-itzaldi saillean.**

Nork esan du Donostia zahar bezin eder ontan ez dagola «txiki-erdi zale» besterik?... Emen, Erri-etxeko barren zabal eta apain au, mukurru betetzen bildurik zaudetenok, beste egarri bat asetzero etorri zerate, beintzat. Ainbeste jaun-andre gazte ta dotore nere begi aurrean ikustea pozgarri zait benetan. Egun auetan Euskaltzaindia'ren deia entzunez itzaldi ta teatro-ikusgarriak txalotzero etorri zeraten guziori eskerrik bizenak eman behar dizkitzuet. Euskal-Teatroa, gure «Antzerti» dalakoa, goretsi nahi izan duzute, naski, gure aurretik lan ortan leia izan ziranoi omen egiñez. Asi Marzelino Soroa... ta Iraola, Pepe Artola, Gamboa, Illarramendi, Elizondo, Eleizegi, Aros-tegi, Garitaonandia, Barriola ta Toribio Alzaga'raño... ildakoetan ezagunenak bakarrik aipaturik.

Euskal-Teatroak Donostia'ko txoko ontan asiera izan zuala gauza jakiña da *Sokamuturra*, *Iriyarena*, tanborketa ta gañerako erri-festeen zalaparta artean, San Tomás eta San Sebastián eliza-zaindari zituztelarik.

Urte batzuen buruan gure Teatroa koskortu zan, eta Erriko Etxe ontan, bildurik gauden toki ontan bertan, ain zuzen, eta indar emateko Donostia'ko Ayuntamiento txit agurgarriak Euskal Iztunde Ikastola zeritzana, Deklamazio Eskola sortu eta eratu zuan. Oraintxe dira 50 urte (1915-1965). Egokiera ta mugona gizon aiek goratu ta jasotzeko. Eta guzian gañetik Toribio Alzaga, Akademia orren zuzendari ta il artio beti eragille bikor eta argia izan zana. Or, mai buruan nagusi, gure adiskide don Iñazio Muñoz-Baroja daukagun ezker, etxe ontako erri-gizon eta alkate agurgarria danari, errespeto ta begirune osoz eskari bat egitera ausartzen naiz. Alegia, orain 50 urte Donostia'ko Udal-batzarrak Euskal Teatroaren Eskola sortu bezela, gaur indar berri bat eman dezaiola; aurtendik asita laguntza aundiagoa eskeñiaz. Ayuntamientoak beste buru auste zorrotzagoak ba ditula badakit, baiñan alare egungo Donostiak, Universidade ta guzi, bere Iztunde Ikastola gaurko neurrian jarri behar du oraingo aldiari dagokion kezka, ta gaurko jendearen gora-beherak aizatu ditzan.

Agur au, ez litzake osoa izango, azkenik, ez ba nieke emendik diosal bero-bero bat zuzentzen, Iztunde ikastolan lanean darraitenoi, Andre Maria Dolores Agirre argia buru dutelarik. Eta oiekin batera «Jarrai» taldeko gazte bizkorrai, itzaldi onen ondarrean euskal-teatro agerraldi batzuek eskeñiko bait-dizkigute. Iñor ez aztutzeagatik, aita ditzadan, bukatzeko, Bizkai'ko muturretik Zuberorano diarduten mota guzizko euskal teatrolariak. Agur Xibero! Zuetarik ohore gure Erriak! Ez dugu beñere behar aña jokalarì auen lan, neke ta borondatea ordainduko. Ez diru gosez, baizik beti musu-truk egiten dutena.

Ez ahal dugu auxe maitasun agerkairik amultsuena? Zaletasun eder au, Erri xehearen gogo bizi onek, erritasun-galeak eragozpen guziak garaituko ditu.

BARATZA'tik AKADEMUS'en JARDIÑERA

Marzelino Soroa orduko euskal teatro-berriaren sortzallea umore oneko gizona izan zan.

Donostiar, kaletar, koxkeroa, baita ere mendixka ta baratz-zalea, ordea. Kai-inguruko kale bazterrak ondo ezagutu ba zituen, ez zituen gutxiago maite Donostia'ko mendiballara, auzo ta baserriak: Amara, goi ta beheko, Egia, Ibaeta, Loyola, Lugariz, Uliá, Zubieta ta abar. Baratz eta mendi gai ontaz alkar-izketa txit atsegiñak idatzi

zituan, orain «Auspoak» liburu berri batean argitaratu dituanak (1). Bilintx bertsoan eta Soroa itz lauz ditugu garai artako euskal-donostiar idazlerik jatorrenak. Soroa'k kaskarinkeria ezik landetako landare ta barazkiak gogoko zituala adierazteko beste bere bi liburu aitatzea aski da: *Azak et Naste* deritzatenak eta Baroja'ren etxean eginak (2). Eta aza, tipula, babazuri ta illar artean sartu zizkigun bere lenengo komeriak. Orregatik gaurko jende askorentzat ez dute balio aundirik. Aza-olio ta antzeko bazka ez dala txarra, esango nuke, apetitu ona ta urdail ohea izan ezkerro. Arruntegia, behar bada. Aitor dezagun gaurko jan-gartsuen ao-sapaia piparrak ozpiñetan nahiago dituguna. Eta barazkietatik letxu, persil, porru, orriburu (alkatxofa) geiago eskatzen ditugu ta afrodisio-belarra bera ere bai, ifoiz... berdekerien tartean.

Marzelino Soroa baratz-zaiari jarraiturik ez dakit Euskal Teatroa'ren baratzan gerotik landare mardulik ondu degunik. Uli mendiko illarrak paregabeak dirala egia da. Baiñan baita ere ez dirala naikoa. Gure baratza zabaldu ta aunditu beharrean gaudela. Ta eltzerako barazki ta janaria ezik gure adimen ta usnarako lore eder usaintsuak erein eta sortu behar dituguna. Onela gure euskal teatroa ondo ongarrituaz lur etekintsu, loretegi eder billakatuko da. Bertan kampotik ekarrutako landare arrotzak aldatzea onuragarri litzake askotan. Ez uste izan, alabaña, erbestetik barrabaselarrik ekarri beharrik dugunik. Ontatik naikoa ta geiegi baitugu etxean.

Ugaritu dedilla, aldiz, gure baratza Miosotis loretxoa. Onek gaingañetik gauza bat adierazten bait digu: «Ez nitaz ahaztu, ez gurea ahantzi». Ots! euskera maita ta lagundu behar dugula beti. Miosotis loretxo-sorta bihotz-ondoan eramanez.

Biur dezagun gero Marzelino Soroa'k utzi zigun baratza Akademu's-en Jardinean. Au pinpirinkeri belaxka ba derizkiozute, beste edozein irudi ar zazute. Ots: Gerezi-arbolen Baratza (Txejov); ala URSS'ko Koljoz batena.

ASPALDIKO teatro-zale bat ORAINGO TEATROAREN AURREAN

Orain, jaun-andreok, barkatuko ahal didazute, sail ontan nere buruaz itzegin beharra: gaiak ortara bultzatzen bait nau. Aspaldiko teatro-zale nauzute, bai, eta nahi ta nahiezkua zait arpegi ematea. Gaztedandik, opor orduetan, teatro-baratza lantzen asi nintzaitzuten; eta geroztik, asko edo gutxi, atxurrean jarrai izan dut.

(1) *Baratzan*, Auspoa Liburutegia, Tolosa, 1963.

(2) *Azak eta Naste*. Baroja Etxean, Donostia 1894/1895.

Nere nekazaritzaren balioa geroak esan beza. Nik ezin dezaket besterik esan zahartuxea arkitzen naizela baizik. Azalez, gazte itxura gordeagatik gerria gogortzen asia daukat; bihotza epeltzen, eta okerrago dana, buruko barne-muñak igartzen. Eta buru-antenak ernai ta eze eukitzca, oraingo aldiko eguratsa sumatzeko da gauzarik beharrezkoena. Itsu ez ba gaude berehala azaltzen zaigu zaharren eta gazteen arteko auzia. Zaharrok ez ditugu gazteak begi onez ikusten; eta aitzitik «gazteok» zaharra aitatzean «txarra» itzetik ez dute asko bereizten. Gauza antzekotzat erabil oi dute sarritan (3). Onek ez nau arritzen; eta are gutxiago asarretzen, gazte ta zahar, antziñazale ta oraingozale arteko eztabaida aspaldikoa bait da. Beti alatsu izan oi da. Batik bat, Literaturan, eta teatroan, geiago, noski, oraingo gizaldikoek aurrekoen lanen iritzia ematen dutenean. Esaera zaharrak dio, ordea, «gaztea ere bere bideak arrapatuko duala». Gai au astirotxo gogarzteza guztioi izango zaigu onuragarri. Gogoetan asi gaitezen bada.

Euskaldunok, oso gaituzu minbera-errez, muzin, sentikor eta zapuzkor. Kritika ta maxiaketarik txikiena nekez eraman nahi izaten dugu. Eta maiz, gizalegerik gorde gabe ta jendetasunak eskatzen duana azturik elkarriz zakarki erasotzen diogu. Egia da, ta esan dezadan lehenbaitlehen, beste toki ta errialdeetan berdin gerta oi dala. Gizonezkoen griñak nun nahi antzekoak bait dira, bai antziñan eta bai gaur egunean. Ezin ba ditugu guziak kendu, leia gaitezen beinik bein, eztitze arren.

Beaumarchais prantsesak aspaldi esan zuen: *La république des lettres est celle des loups*. Beti oska elkarri otsoen arabera. Letradun eta idazle jendea maizenik lagun-urkoarengatik gaizki esaka ari izaten da. Baiñan goresmen geiegi ta losintxak askotan intenzio txarra du. Orregatik gure kaiskallu aundi Unamuno'k zorrotz galdegiten zuan: «¿Contra quién va ese elogio...?»

Beste batzuek, berriz, ez dute bihotz-aunditasunik inor goratzeko. Pirandello'ren ustez, au kritiko askoren pekatu larria da. Azorin idazle leun eta gozoa degu ta zentzun aundikoa. Bere lenengo nobela *La Voluntad* deritzan liburuan, gai oni buruz era bat iritzi zuzen eta egiazkoak azaltzen dizkigu. Ezin ta obeto, letradun ta idazleen arteko gorroto, ezin-ikusi, bekaizkeri, ta zapuzkeria agertzen ditu. Sentikortasun onek ba du bere izen jakintsua: «cenestesia». Korputz eta animetako medikuek ondo ezagutzen duten gaitza.

Eritasun au sendatzeko doai-birtute bat ba omen da: *ataraxia* deritzana. Euskeraz: lasaitasuna, gibel-aundi, bizkar zabal izatea, entzungor egitea. Kristau itzez: umiltasuna. Gure lanak txartzat jotzen ba dituzte, isildu, ez aditua egin. Onak baldin ba dira here bidea

(3) Oni "belaualdien (jenerazioen) burruka" deritzaie.

egino bait dute. Ez da iñor utsik gabea. Lehen aitaturako «Azorin» bera, idazleen arteko eztabaida ta burrukaz ain itz zuhur ta zentzukoak esan da gero Lope de Vega'ren teatroatik diño: «enfático insoportable dala» Ots! anpatu ta gogaikarri! Antzerkigille aundi onengatik orrelako kritika zorrotz eta gogorra egiten ba du, ez da arritzeko, gu, komerigille koskorrengatik, zenbaitek, zakurra-renak esatea. Gerok ere, Azorin'en teatroan akats ugari arki genitzake. Nik uste Azorin'ek itz gogor aiek idatzitakoan oso oker zegoala. Gaztetasunaren ergelkerian! Orain 70 urtekoa! Gaur ontzat artzen ez duan iritzia. Iritziak aldakor bait dira! Umotu beharra dute. Ontan, arrazoiz, Menendez Pelayo, Fitzmaurice-Kelly ta irizle geienok, Lope de Vega teatrogintzaren gallurrean ipintzen dute. Aldi guzietako dramagille aundienen artean. Eta Fitzmaurice-Kelly areago doa oraindik esanez: Alegia, errezago dala Shakespeare berri bat sortzea, Lope de Vega berri bat baño...

Beraz... Teatro-barrutian, beste arte-lanetan bezela, zer dan benetan goitar, on, ta galleñ ezagutzea ez dala gauza erreza ikusten dute. Ez lehengo egilleetan eta are gutxiago oraingoetan. Batzuek goratzen dutena besteok lurrera botatzen dizute. Au onela dala erakusteko gaurko idazle ospetsu Ugo Betti ta Camus'engatik kritiko batek diñona irakurriko dizuet: (4) «La representación de la penúltima de las obras de Ugo Beti en París, fue decepcionante. *La llama y la ceniza* tiene todas las características de la obra de vejez. El drama se diluye en frases, en lamentaciones, cojea, resulta inverosímil. No es fácil reconocer al ilustre autor de *La Isla de las Cabras*.» Betti italiarrangatik ez ba da samur mintzatzen ez du Camus idazle prantzesa biguñago artzen. *Le malentendu* orain 25 urte zerbait zala uste izan ba zan, gaur onela juzgatzen du: «Obra creada sobre situaciones arbitrarias, artificiosas, cerebral, deja indiferente al espectador. Su falta de aliento y de verdad ha sido señalado por toda la crítica y percibido por el público en el que ha dejado un regusto de desilusión.»

Teatro-aldizkari, paper eta liburuak antzeko iritiz beterik datoz. Geiago irakurtzea aspergarri litzaizuteke ta alperrik luzatuko luke itzaldi au. Esandakoaz aski izango da gaur egunean. Teatro eremuan iritzi argi ta zeatzak tinkatzea zein zailla dan jakin dezazuten. Orduan galdegingo didazute, agian: Nola joka gai ontan?, nola garbi ikusi teatro-lanen balioa? Ez al da zuzen erabakitzeke lege, arau ta oñarri jakiñik? Bai noski. Ta ori da aztertzeraz goazena.

(4) *Acto primero, número 66, Madrid. José Corrales Egea. 1965.*

TEATROGINTZA

Komeria bat sortzeak, dramakizun bat bururatzekak ba ditu bere lan eta nekeak. Gaia ondo ikusi, aztertu ta aukeratzea lendabizi, joku-lagunen karakterrak berezi ta borobildu. Gero, jokuaren abiadura, jarduna, ekintza, mogimendua bizkor eraman; mintzaira, pentsaera, elkar-izketak sakon, zorrotz, bizi ta berezkoak sartuaz; ta guzia maite-miñez, graziaz oretua. Ta azkenik, korapillo ta lokarriak itxuraz, lotu ta askaturik; maratil eta krisketak behar diran lekuan ipiñiaz. Teatrogintza lantegi bat duzute esku ona, ofizioa eskatzen duana. Etxegintzak plano ta proyektoa, ots asmo bat behar dituan bezela, dramagintzak gogai bat, kezka bat du sortzaille. Ispiritu ta asmamenaren goi arnasa nahi ta nahiezkoak zaizkio.

Teatro eraikintzak etxearenak aña puska ditu: atear sar arazteko; leioak aize ta argia sar ditezen; illunpean egon ez gaitzen ta arnas ar zagun. Tellatua gaña estaltzeko; ta tximinia sua piztutakoan keak ito ez gaitzan. Eta tellatuari gallur-bizkarra jarri ta gero zerbait geiago erantsi ala kentzea itsusi da. Aldez aurretik teatro-zurgintza ta arotzeria ondo neurtzea obe.

Lan gaiok mota guzitakoak izan ditezke: arri, burni, lur, arri-llu, zurezko ala kristalezko... Teatro itzez: farsa, komeria, drama, tragedia, abar eta abar. Baiñan gaiok ez baditugu ondo banatzen eta egoki erabiltzen teatrogintza baldar eta trakets aterako zaigu.

Soñeko jantzi batekin berdin gerta oi da. Oial ta euna aberats ta dotoreak izan arren gaia gazki ebaki ta okerrago josia baldin ba dago, soñeko ta jantzia baldar eta itsusia izango.

Aldiz, apañagoak, mantar eta perkalezkoak izanagatik, neurritz ebaki, txukun josi, soñari loturik baldin ba daude.

Ez da aski gaia sakon, berri, zirarragarria izatea, zabar, motel eta baldar erabiltzen bada.

Teatrogintzak gaiaren indarra eta teknika berriaren lilura ez ezik grazia behar du beti. Au ez da ikasten. Norberak du berea. Alare liburu asko dira erakusgarri ta nik batik bat, nere aolkuak zerbait balio ba'du, Gouhier Sorbona'ko filosofo ta irakasle jakintsuerenak arduraz irakurtzea esango nuke, beste toki batean aitatu dedanez (5).

KRITIKA

Kritika mingañaren antzera gauzarik on eta txarrena dugu, erabat. Baiñan beti beharrezkoa.

Kritika tajuz eta zuzen egiña ordea. Zentzuz. Ez nator bat Boi-

(5) *L'essence du théâtre*, Paris, Plon, 1943.

leau'ren esanarekin: *La critique est aisée, l'art est difficile*. Arte-lana egitea, gaitz da egia benetan; ta kritika ere, or nunbait. Onen egitekoa, ederra nun, eta itsusia nun asmatu ta agertzea dugu. Eta orretarako lanak luze laburrean neurtu ta xehetasun guziak ikusi ta nabari behar ditu. Hori da sasi-kritikoez ez dakitena.

Gustatzen zait edo ez; gogoko dut edo ez besterik ez esatea gauza motza da. Ta gogoko zaidana on dala, ta gogoko ez zaidana txarra dala legetzat artzea iritzi txarra osoro. Oraindik makurrago lan bat goratzea, egillea adiskide ta kideakoa dugulako. Eta makurrena, naski. alderdikeria, griñaz edo teatroz zer ikusi ez duten beste zalekeriaz, zer nahi uskeri gora jaso nahi izatea. Eta politikakeria sartzen baldin bada ainbat gaiztogo. Tirria au izagarria da: gezurti ta ukakorra, bere aldekoa ez baldin ba'da. Onela gertatu zaio Alejandro Casona'ri bere zenbait teatro-lanekin (6). «*Primer acto*» aldizkariaren irizle dan Fernandez Santos'ek eskuitartzat artzen du ta estetika aitzeiki maitzeki jarririk «mediocre», kaskar eta antzekoak erantsiaz. Alegia: «El derechismo no puede penetrar en la verdad» sa.i-arrazoia lekuko. Teatro-zale txikia izan arren Pio Baroja'k Etxegaray dramagillearen lanai buruz auxe dio: «En su tiempo los grandes defensores de Etxegaray fueron los revolucionarios. El público que hubo en los estrenos a su favor estaba dirigido por radicales y masones. Ahora en cambio los hostiles a Etxegaray son los revolucionarios contra los conservadores.»

Eta beste toki batean Baroja'k, botatzen asten danean ez da makala gure gizona, au dio: «He leído algunos dramas famosos de Etxegaray: *El gran galeoto* y *Locura o santidad*. No sé cómo un hombre de talento pudo escribir esas dos obras que me parecen detestables. Retórica enfática, vulgar, pasiones y problemas que no existen.» Egia nun dagón? Zuek aukeratu! Ez jakiñen artean buru bezenbat aburu arkituko dituzute. Jarrai, beraz kritikalari zuhur eta zuzenai. Auek ez bait dira berrikeriaz, vanguardismo dalakoaz geiegi arduratzen. Antziñako Historia gertakizun zahar bat ala ipui bat, teatroz askozaz berriago izan diteke oraingo gaia duan beste edozein antzerki baño.

«Romulo aundia» Erroma'ko azken kaisarra gai arturik Duerrenmatt'ek egindako antzerki lana (*Romulus der Grosse*) ikusi dezutenok arrazoi emango didazutela uste dut. Eta beste aleun eta aleun arki ditzazuteke. Tartean Brecht'en *Galileo Galilei*, *Eduard I*, *Mutter Courage*, Camus'en *Kaligula*, abar eta abar. Arte ta antze-lana bat dituzta politikakeria bestea. Ontan oso aurrerazale izan diteke bat, matxinada zalea nahi ba duzu, baiñan sena berezirik ez ba du teatro, mu-

(6) Primer acto. Madrid 1966. Memorias. Madrid (Minotauro) 1955.

sika, pintura edo beste zer nahi antze-lanerako illunpean ibilliko zai-
gu. Ez ditzagun gauzak nasita nahaspildu. Ondorengo antzua ematen
bait du. Ezaguera duan kritikoa ez da ortan erortzen. Eta Kritika
ta maxiaketa aizatzen ari naizen ezkerro ta emen aurrean don Teo-
doro Goñi de Ayala jauna ikusten dudalarik txaloketa sendo jo de-
zaiozuela eskatzen dizuet. Merezi bait du. Urte ta urteetan *Pueblo Vas-
co*, *Diario Vasco* egunkarietan euskal teatroaren onean jardun dala-
ko, gure Antzertia jaso ta goratuaz. Ar dezala gure eskerronaren agu-
rra ordainez. Zer dan on eta zer dan txar; zer dan eder ta zer dan
itsusi arte berrian ez da errez bereiztea ta are gutxiago Teatro bar-
rutian.

Ez da jakituri utsez nabaitzen. Sarritan, publiko-jende arruntak,
teatroak ematen duan batasunean sarturik zuzenago irizten eta juz-
gatzen du intelektualen bakar batek baño... Eta Goethe'k ederki esan-
zuanez: Publiko-jende arrunta nardagarritzat daukatenok ere onen
txaluaren billa dabilta. Ta publiko-jendeari onela dio:

Zer nintzake zu gabe
publiko-jende maitea?
Bakarrizketak nere sentierak
mutuak nere pozak.

Ez aaztu: Publiko jendeak azken itza bere. Erdeñuz artu orde leia
gaitezen ezi ta goruntz jasotzen. Euskaldunok materialista, diruzale,
Axular'en itz giarra erabillirik, *sabeldarraio* gerana aitor dezagun. Bai-
ñan jende xehe ta arrunta sabeldarraio (pancista) izatea baño okerra-
go da, behar bada, zuzendari, gidari ta jaunskil, izan nahi dutenak
«zimadarraio» (fanático) ala «setadarraio» izatea. Auek amildegira
eramango bai gaituzte. Guziok pekatari ta obendun gaituzu. Orixe za-
nak esan oi zuan: «*Gaiztoa naiz*». Gu ere alatsu. Edozeiñek du es-
kubidea bere iritzia esatekoa baiñan, kontuz besteren lanak balio ga-
beak, utsak, ezerezak ta baztarrera botatzetik. Norberak bere lanak go-
ratzea, aldiz lotsagarri xamarra da; arto bero usaia edatzen du. Ge-
roak esan beza! Bego ortan bitartean. Italiarron mintzoz: «Ai pos-
teri l'ardua sentenza.»

Zer dan on eta zer txar arazo ontan aspaldi Perez de Ayala'ren
«Las máscaras» liburuetak baten irakurritakoa gogora datorkit.
Guziok dakizutenez, Jesukristo gure Jaunarekin batera gurutzean la-
pur bi josi zituztela. Auetako bati, gaizki egindakoaz damutu bait zan
eta Kristo'k barkatu ez ezen egun artan bertan Berarekin Paradisuan
arkituko zala agindu zion. Damutu zan lapur oni, «lapur ona» de-
ritzaiogu. Perez de Ayala'k ordea, iriparrez, lapur «ona», benetako
lapurra bestea zala: damutu ez zan gaizkille-lapurra. Eta damutu
zana, berriz, gizon ona bai, baiñan lapur bezela txarra. Gertakari

onek bere mamia ba'du ta teatro kritiko-masiatzalleak jateko opilla.

Isillik egotea gauza ona da geienetan. Baiñan iñoiz ziria sartzen ere jakin behar dugu. Irri egin zagon, bai, irri eta mirri. Irria luze eta nigarra labur. Eta asarrerik beñere ez. Ataraxia!

Eta ez batera jaramonik egin nahaspilla zaleoi; ur arre ta zikineten dabilzanoi. Luzarora arte lanak argitu ta garbitzen bait dira. Eta merezi dutenak gañean azalduku dira olioa bezela.

GOAZEN AURRERA!

Bai, goazen aurrera! baiñan noizik beinka ta zearka atzeruntz begiraturik. Bada, giza-zibilizazioa bezin zaharra bait da Teatroa ta antziñatearekin lokarri ta edeak puskatzerik ez bait dago. Aurrera joateko ere atzera begira zagon. Euskal idazle ta komerigilleengatik noiz nahi esan eta paperetan ere argitaratu bait da lareun urte atzeraturik gaudena.

Au akats eta akarra ezik goresmentzat artu diteke. Eta umorerik galdu gabe aurrerazale purrukatoï erantzun genezake, 400 urte atzeraturik egotea obe dala ta ez 40 urteko atzerapena, besterik ez izatea. Teatroa'n 400 urteko atzerapena Shakespeare ta Lope de Vega'ren giroan bizitzea da; eta 40 urteko atzerapena, berriz, «dadaismo» ta geroztiko moda txatxu guzien mendean bizitzea. Berrizale itsuok ez dute oartzen, orain berrogei urte, ta baita ere orain ogeita amar urte «*vanguardia*» zana, gaur «*retaguardiako*» illunpera erorita dagoa. Moda ta olatu berri guziak berekin dakarten gaitza da hori: igeskor izatea. Klasikoak aldiz... iraunkor.

Aurten ere, ain zuzen, 1965'ko Nancy'ko Teatro sariketan, Europa guziko taldeen artean lenengo sariak irabazi dituzte: España'ko T.E.U.'koak Lope de Vega'ren «*Fuenteovejuna*» antzerki ospetsua antzetzuarik; ta Frantzia'ko «Louis le Grand» taldeak Marivaux'ren «*L'héritier du Village*» komeriarekin. Lan oriek ez dira gaur goizekoak eta erbestean zer gertatzen dan jakin dezaten aitatzea komeni da. Arrokeria ez jakiñaren alaba izan oi baita geienetan. Eta ikasi gabe aurreraegi joan nahi dutenok ez bait dute betarik artzen begien aurrean eta auzoan daukatena ikusteko. Lanbide ortan lagundu nahi nieke ta nere buruz ari beharrean iritzi argiangoak emango dizkiet, Paris'eko aldizkari «progresista» (7) ESPRIT'tik arturik. Aurtengo Mayatzean berreun eta geiago orri dituan banako jori bat argitaratu du: *Théâtre Moderne et Théâtre Populaire* izenez. Eta gai auxe oparo araka ta aztertzen du. Ez dut esan nahi errebista ortan azaltzen diran iritzi guziak onesten ditudanik. Ez.

(7) Paris Mai 1965. N.º 5.

Irakurri ondoren ta neronek egosita gero, labur zurrean bederik eta nere gisara adieraziko dizkitzuet.

DADAISMOA TA BERE IZTAR-LENGUSUAK

Lehenago aitatu dizuet europar gerrate aundiaren ondoren, 1920 urte inguruan Arte kontuan «dadaismo» zeritzan sasi-eskola berri bat sortu zala. Baita teatro barrutian eta baita beste literatura lanetan. Moda hura zer izan zan? Erdal iztegiek diotenez: «*Imitación de las manifestaciones intelectuales más inferiores.*» Euskeraz esanda: «giza-joera azpikoi ta biurrien antz-bidea». Orduko idazle ta dramagille askok bide artatik jo zuten. Baiñan moda berriekin gerta oi dana: laister etorri bai, baiñan aguroago sunsitzen dirala, bereala azturik gelditurik.

«Dadaistek» zioten Artea, antze-lana, milikeria besterik ez zala. Usai txarreko itza erabilliaz Artea... «le mot de Cambronne» omen.

Artearen gañetik beste kezka nagusiak jartzen zituten: matxinada, erreboluzioa, griñak, alderdikeria, abar eta abar. Idazle aietatik bat bakarrik aitatuko dizuet gaur bizi eta aiputan dagoana (8). Erwin Piscator, teatro gizon ospetsua. Onek teatro-politikoak sortu nahi izan zuan (Politisches Theater). Teatro bat, alegia, matxinada ta erreboluzioaren serbitzari izango zana; eta ez Artearena. Au bazterrean utzi behar omen da. Ordez, sozial gaiak, gizarte auzia, gizonen kezka ta errak astinduaz.

Dadaista aiek, asmo zuzenez, gizarteko gaitz, diruaren morroi-tza, justizia eza, bidegabekeria, sendatu gura zutekean. Zakur-amets urdiña! Ez dago gaurko munduari begiratzea besterik zer nolako aurrerapen urria lortu duten ikusteko. Mundua ta gizartea obetu beharrean gaude: baik! Errelijioa'ren, Filosofia'ren, Gobierno ta Eitzen egiteko ta elburua da hori. Alabaiñan, nola asmo ortara teatroaren bidez iritxi? Eta dadaismo bidez are gutxiago. Erremedio ta sendabidea ez bait daude griñai su-eman, errak piztu ta alderdikeria ugaritze ortan. Ez! Teatroa, nere ustez, elkartasun lekua, batasun toki-a, guzian «Antzoki» izan behar du. Eta ez jendea elkarrengandik bereisteko jokua; ez zimadarraiokeri (sektarismo) galgarria, ez «apartheid» bat. Ezta iñundik ere snobismo utsa gizonen anaitasuna puskatu ta birrindu dezakena.

Teatro'tik Artia, antze-lana, uxatzen ba duzute eta onekin poiesia, grazi, irudimen, metafisika ta aztikeria oso teatro arrunt eta azalekoa geldituko da. Murrirtza bait da iturri orietatik gozotasunik artzen ez duan drama ta teatroa.

(8) 1966 urtean il da.

Teatro politikoa esaten da. Bai! Konporme! Teatro lan aundiek beti ikutu oi dute zerbait politika gaia. Politika goitarra orde! Lekuko or ditugu: *Edipo*, *Julio César*, *Hamlet*, *Zalamea ko Alkatea*, *Fuenteovejuna*, abar eta abar. Politika gaiak alderdi asko ditu, alabaina: ez bat bakarra. Ikusbegi batek perspektiba asko dituan eran. Orregatik ez zaie alde batetik bakarrik begira behar. Teatro'ko publiko jendea gizarteko gizon-emakumezko guziek osaturik dago; ez klase batekoaz bakarrik. Ez du «*klasista*» izan behar guziena baizik, aundiki, ta jende xehe, zahar eta gazteena, bakoitzari itzegiñez, nori berea emanik.

Beste itzetan esanda: Teatroak zabala, oparo, sendimendu poiesiz eta itxaropenez aberats; eta ez estu, ertsi, urri, elkor eta motz. Ots! au da gutxi gora behera Leonard Pranko'k «*Esprit*» aldizkarian idatzitakoa, ta nik laburturik euskeratu dizuedana. Eta beste gai askoren berri ezin emanez egilleen izenak bederik aitatuko dizkizuet; J. L. Barrault; Jean Vilar; Bernard Dort; René Kaes; Alfred Simon eta J. M. Domenech zerok, noiz bait, aien lanak arakatu nahi ba zenituzteke.

Emen ajola aundiko oar bati eman behar diogu leku: gure teatroa, alegia, ez dezakegula beste teatro aundi, umotu ta indartsuen parean alderatu izan. Pranzez, ingles, español ala katalanezkoa dala. Hauek, ideia sakon, asmo ta mezu guzien ernemin ta mutitegi ditugu. Beti azken moda berriai begira egon ditezke. Euskal teatroari ezin zaio oraingoz beste orrenbeste eskatzen ahal. Euskal-Erria, erri bezela sendotzea, euskaldungoa bizkortzea izan behar du jo-muga ta elbururik nagusiena. Gure teatroa ez da ogibide, ez antzerkigille ta ez antezlarientzat.

Ez da «komertziala»... beraz gaitz ontatik aske dago. Burgeskeriaren arriskuan erortzeko urruti dabil oraindik. Euskal zaletasuna ez bait da zoritxarrez gure «burges» jendez jabetu. Hau gerta dedinean izango da, gure teatroari beste bultzada emateko egokiera.

Egun hori eldu dedilla lentbaitlehen orduan euskal teatroa mundu guziko errealdadeen ispillu oso ta egiatzkoa ta betea izan diteke.

Aurrerazale ta «*vanguardista*» aipua duten antzerkigille ospetsu zenbaitek, azkenean «palinodia» kantatu dute. Batik bat Alfonso Sastre ta Buero Vallejo'k onela mintzatuaz:

«Politika-teatroa ez dala beti gari garbia. Demagojia lasto ta galtzua dituala tartean», Sastre'k aitortu duanez. Eta Buero Vallejo'k berriz: «Teatroa ez dala sendagille-mediku eragikorra, geienez, petrikillo ala sendalaria baizik.»

Erderaz itzez-itx aldatuko dizuet zeatz irakurri ditzazuten. Cuadernos para el diálogo aldizkaritik arturik (Teatro Español, junio 1966. Mesa redonda de autores.)

Alfonso Sastre: «El problema del teatro no se puede plantear hoy, exclusivamente dentro del teatro. Sino que hay que plantearlo en el teatro y fuera del teatro. Entre otras razones para salvaguardar «la pureza estética de nuestra obra» porque en nuestra obra quizá no tenga por qué estar incurso «toda» esa corriente de actividad política.»

«Me refiero a que este tipo de dispositivo ante la sociedad parte de un autor teatral, garantiza a ese autor teatral contra la ganga demagógica que puede incluir en la obra.»

«El teatro llamado social a veces de carácter superficialmente agresivo, se produce en algunas ocasiones por una exasperación ante el miedo pero resulta que ese teatro hiperpolitizado es doblemente inútil porque produce un género poético malo, y además por el hecho de que es malo, de que es inauténtico, *es también socialmente inútil.*»

«Yo quisiera todavía aclarar cuál es mi posición, ya tanto de defenderme contra el optimismo que en algún momento he tenido, y el cual consistía, justamente, en tener demasiada confianza *en las consecuencias social-políticas del trabajo propiamente teatral.*»

Buero Vallejo: «A la pregunta de si el teatro es buen cirujano yo dije: creo que puede ser a lo sumo buen médico pero difícilmente un buen cirujano.»

«Entiendo que las actividades de la cultura en sus planos superiores son muy importantes, pero que su influjo no es resolutivo ni directo. Va por vías que requieren más tiempo y sus resultados son a veces mayores que los de otras actividades más directas. Pero para alcanzarlos hay que dar tiempo al tiempo.»

TEATRO ERRIKO, GIZARTEKO ta EUSKALDUN

Berez, Teatroa beti da gizartekoa, soziala, publiko jendearentzat egiña. Batik bat erriko jende xehe ta apalantzako. Guzientzako ta ez jaun-andre batzuentzako naiz jakintsu ta aundienetarik izaki. Auek, esate baterako, A. Gide, Montherland eta antzeko ao-txuriek antuste ta arrokeriz ez dute jende xeharen artean sartu nahi izaten.

Ez dugu beñere ahantzi behar Teatro'ra doanak bere nortasunetik zerbait galtzen duala; eta beste publiko jendeaz bat egiñik mailla berdiñean jartzen dala. Teatorra joan nahi izatea norberak bakarrik paragin, malkoak isuri ala txalo jotzea bidegabekeria da.

Teatroa baltsakor, komunitario. Eta auzo-lana bezela guziekikoa.

Teatro universal orokorrak hori eskatzen baldin badu, gure euskal teatroak areago. Euskera dagon kenka larriarengatik politikierietatik kampa gorde behar dugula esaten ari zaizkigute. Eta arrazoi dute.

Euskera alik eta jenderik geienena izan dedin eta ez alderdi batena bakarrik. Alare bizi izaten aski lan izango du. Bada, nere irudiko euskal-teatroak ere bide ortatik jo behar du, geiegi nabarmendu gabe, publiko jendea uxa ez dezagun. Orrek ez du esan nahi gure Teatroa giarrik gabekoa, kezka ta problemarik gabea, mezurik ez dakarkin teatro belaxka. Hori ez iñundik ere! Gure bizitzaren agiri ta ispillu baizik. Egia ta errealdadez gañezka. Ez edertua, baiñan ez zatartua ere. Beti gure erritasunaren alde jokatuko duana.

TEATRO BERRIZTEA

Teatroa Akamedi arautik ateraztea, berritzen alegintzea, ta aldaketa bidetik bultza egitea ondo dago, ingurumaiko egiatasun eta errealdadea ager ditzan.

Onela gizarteko problema, kultura ta diru arazoak dramakizuntan leku izan dezaten. Egipen au, berrizte au, astiro doa, uste baño nekezago bait da.

Bitartean berrizale amorratu ta «*vanguardistek*» leiatu arren, antziñako teatro lege ta arauak dira nagusi, Shakespeare buru dutela. Aristoteles zaharra dramagintzan beti dabil gidari; eta Grezia'ko Trajeri maisuen oiartzuna ez da oriandik itzali.

Goraxeago Erwin Piscator (Berliner Ensemble) teatrolari alemana aitatu dizuet. Gaztetan «*dadaista*», matxinada-zale, aurrerakoi, ots, progresista... Zahartuta gero, bestela agertzen zaigu, aitortu ala ez. Alegia klasikoen bidera itzulia.

Piscator izan da «*Der Stellvertreter*» erderaz «El Vicario» Rolf Hochhuth aleman idazle gaztearen drama sarkorra azaldu ta antzestu arazi duana. Ez noa orain ots aundiko teatro-lan orren mamian sartzera. Gutxiago oraindik, Aita Santu Pio XII'garrenaren jokabidea, juduen auzian, zuzen eta zeatz erabillia dagon ala ez, juzgatzera. Ezet esango nuke, nereko! Zoritzarrez, ordea, teatro-lan oparoa dala aitortuko dizuet; garaipen aundia izan duana ta antziñako epika ta historia-draman antzera ederki egiña. Piscator berak jarri dion itzaurrean esaten du: Hochhuth hori Shakespeare, Schiller eta beste maisuen bidetik ibilli dabillega ta *El Vicario*'ren egillea goratuaz onoko itzok geiturik: «Ha desarrollado artísticamente el tema elaborado con método científico, ordenando y articulando sus ideas con la técnica, lo digo con plena conciencia, de un dramaturgo de clase» (9). Beraz,

(9) *Der Stellvertreter*, Berlin, Rowohlt Verlag, 1963: "Hochhut breitet wissenschaftlich erarbeitetes Material künstlerisch formuliert aus; erordnet, ergliedert sein Material mit den Mitteln eines —ich sage das mit vollem Gewusstsein— bedeutenden Dramatikers".

ikusten dezunez Piscator'ek orain berrogeitamar urteko «dadaismoa» aztu ta bazterrean utzi duala. Au berrizale itsuentzat ikasbide ona da, gure gazteak ahanzi behar ez dutena. Piscator teatro-gizon trebearen aldaketak beste gauza asko erakusten dizkigu. Bertolt Brecht bera, bizi izan ba'litz nork daki zer bide artuko zituan. Azken aldera bere zenbait politika ideia ta estetika asmoak alde batera utzirik zeuzkan eta teatrogintzan erdiko bidetik joko zuala esan diteke. Ez zituan Artearen, antze-lanaren eta didaktikaren indarrak ukatzen eta auek gero ta geiago sartzen zituan bere lanetan.

Gaurko Teatroan izen eta fama aundia baldin ba'du ez da marxista kutsuzko teatroa sortu zualako, ezen, Artearen legeak, dramatikaren arauak ondo ezagutu ta betetzen zekielako.

Alderantzian, beste orrenbeste esan diteke Paul Claudel edo beste edozein katoliko idazlerengatik, Gaia ta joera da gutxienik. Nola tajuz erabili, ortan dago koska! Jocista ala marxista tankera izan, publiko-jendeak, erriak beretzako din dan teatro-ikusgarri bat behar duala. Copeau idazle prantzesak igartzen zion bezela: «Bitatik bat, bigaroko teatroa komunista edo katolikoa izango zala» (10).

BIDE BERRIAK BAI, BAIÑAN EZ OKERRAK

Eta okerrak dira nere irudiko oraingo dramagille batzuek aukeaturiko bideak. Naiz «surrealismo, existenzialismo, absurdokeria»... eta beste edozein ezizenez deituagatik. Ataka txarrera daramaten bide makurrak.

Nik Donostia'n itzaldia egin geroztik Cordoba'n bildu ziran 1965-garren Azaroan España ta Ameriketako teatro-zale zenbait, tartean José Mojika —praile-antzezleri ospetsua— Teatroari buruz izketaldian jarduteko alkarri asmoak agertze arren. «Conversaciones Nacionales de Teatro» (11). Rodríguez Méndez jaunaren itzalditik onoko puskak artzen ditut: «Apoyar el teatro en teorías o problemáticas no resueltas en el campo de la cultura, es trabajo inútil. Me parece absurdo pretender que el teatro sea un arma progresiva cuando la realidad es multiforme y están en juego fuerzas activas y reactivas. Es un error convertir el teatro en plataforma para otras actitudes distintas de lo meramente teatral.» Eta ez noa geiago aldatzera ez luzatzeagatik. Bakarrik azkeneko elkarrizketan, Gala jaunak esandakoa adieraziko dizuet: «Un teatro destinado a una clase social pierde su razón

(10) Théâtre Populaire. Paris 1947.

(11) Primer acto 1966 n.º

suprema de ser: pierde su universalidad. Si damos más importancia a una fregona que a una duquesa cometemos el mismo error que si preferimos la duquesa a la fregona.» Nere iritziarekin bat datozen asmo ta ideiak. Lehenago aitatu dugunez Gizarte-teatroa bai, baiñan ez nola nai, gaizki ikusi, ta baldar eta trakets egiña. Bestela soziolojia txarra ez ezik Teatro txarragoa egiten da oraindik. Teatroak bere elburua ba-dizu, baiñan ez da berez azken muga bat.

Teatro-lanek lenengo zentzua behar dute, gizonen eta munduak behar dituen antzera. Arte-legeak, antze-lana eta argitasuna bitez aintzindari, politika, soziolojia ta gañeratiko ideiolojiak beren lekuan utzirik. Zeren teatroari larregi eskatzen baldin ba diozute alperrik galdu eta fin gaizto eginen du.

Gizonezkoen problema ta korapilloak antzezkiuz eta errepresentazioaren bidez askatzen laguntzea ez da gutxi. Onela teatroa erriaren serbitzari billakatzen da eta Antzokia, benetan atsegin eta pozkari toki ta lekua izan ditekete, gizonen elkarrekin bilduta, itxaropen eta irudimenez beterik daudeken tokia. Gizonen elkartasuna sendotuko duan toki dohatsua. Zenbat eta jendetza geigo bildu ordun eta indar aundiago izango du.

Teatro'aren urrezko aldia, antziñan, Grezia'ko urietan jendea eruz, ausarki biltzen zaneko uaxe izan zan; ta gero kristau-aroan, Katedralen ataritan, fededunok, goiko ta beheko, pillan biltzen ziran denboran.

Iritzi auek, asko beintzat, «Esprit» aldizkari aurrerazalea irakurriaz atera ditut, gezurra dirudin arren. Eta beste asko esango nikituzuteke zuek aspertzeko beldurrik ez ba'nu. Nere opinia, gañerantzean ezaguna dezute ta aspaldidanik aldizkari ta itzalditan eman dut. Azkenik nere «Teatro Euskaro» bi liburuetan (12). Berririo esatea zuek gogaitaraztea litzake. Ordua aurrera doa ta nere ondoren agertzeko diran komeriante-antzezlariei toki eman behar diet beren jardun, mintzo ta irudiez piztu zaitzaten.

ELKARRIZKETA BAT, ETA KOMERIA BATEN AGERRALDIA

Lendabizi Olaizola agurgarriaren «*Bigar arte ja, jai!*» elkarrizketa entzun ta ikusiko duzute «Iztunde» Eskolakoak agertua. Quintero-tarren «*Mañana de Sol*» antzera tajaturik dago. Gero «*Neskatilla ezkongai*» Ionesco'ren «*La jeune fille à marier*» lantxotik euskeratua.

(12) Teatro Euskaro. Dos tomos. Ed. Auñamendi. San Sebastián, 1965.

Onetzaz EGAN aldizkarian auxe nion: «Ionesco'ren teatroa «surrealista» dugu, realismoaren gaiñetik dagona, egiaren itxurik gabea. Amets estu baten idurikoa. Aren egia ez da gure egia; aren mundua ez da gure mundua. Izkeria ere ez da guk darabilkiguna. Nola bat etorri? Ez da arritzeko teatro mota orrek ez gure gogoia ase betetzea. Ez du ezer erakutsi nahi testigutza baizik: ez da lekuko bat besterik. Ibsen'en eskolax ideia-teatroa sortu ba zuan, Ionesco'rena da «absurdozko» teatroa, eta onela deritzaie A. Artaud'en jarraitzaillai.

Ondoren Gabriel Aresti'ren «Beste mundukoak eta Zoro bat» komedia'tik «Jarrai» taldekoek agerraldi bat azalduko dizute. Indar aundiko dramakizuna iruditu zitzaidan ikusi nualarik, bere bersolari, deabrukeri ta guzi. Egilleak dionez: «Euskal tradizio zahar bat berri-tatu nahi izan du. Tradizio horrek mondrautar antzerkigille Pedro Iñazio Barrutia'n gorputz artu zuen eta aren ikasle aitortzen da.» Abegi onez aitzazue guziok, egille ta antzezleri, eta egiozute agur eta txalo jortze bero bat emen aurrean ikusten dudana don Jose Olaizola, aspaldiko musikalaria ospetsu ta euskel antzerkigille zaharrari.

AZKEN ITZAK

Barruan nituan geienak esan dizkitzuedala uste dut, baiñan sermolariai gerta oi zaiena ezin bukatu azken aolku zenbait eman gabe. Zuek, gazteok, ontzat artuko dituzute edo ez. Gogoko zaizuten bidetik jotzeko eskubide osoa dezute noski. Ez dizuet ukatuko zeon buruaren jabe bait zerate. Zoazte, beraz, aurreruntz, bete betean bide berriak asmatzea opa dizuet.

Barkatuko al didazute, ordea, zuen aurrean nekez ikusiko nauzutela, berriz izlari gisa-ta nere biotzaren azken lasaitze au. Ez natzaitzute nere buruz mintzatuko baizik André Maurois idazle aundiaren itzak arturik: «*La maladie du siècle*» bere idaz-lanetik. Gizaldi onen gaitza, euskeraz itzuliaz, munduaren irudi beltz, illun eta goibela azaltzen leiatzea omen. Beti gizon-emakumezkoai biotza gal arazi ta lur jo nahiez dabilzala dirudi.

Bidegabekeria ta okerrak besterik ez dizkitzute agertuko. Munduan beste gauzarik ez balego bezela.

Sendimendu on, zuzen eta jatorrak batere interesgabeak dira aientzako. Leialtasun, garbijokatze, prestu izatea, parregarrizat, ridikulotzat artzen dituzte: eredutzat, aldiz, jende doakabe, deitoragarri ta mixerablea. Gizarajo oriek likiskeria griñez eta mozkorkerian murgildurik, beren zoritxar eta ondamana ahaztutzeko egiten dutena bakarrik artzen dute aintzakotzat. Bestelako gizonetzko ondrau, zindo-

en bertute arrunt, doai eta egiñalak ez dira deus. Guziak azpikoz gora jarri beintzat eta zoazte gero gizonari jator eta egoki, zuzen jarduteko esatera. Balorea behar du. Eta André Maurois'ek onela bukatzen du:

Emendik eun urtera biziko diran jendeak galdegingo dute: Nola diteke, ordea, gure aurrekoak onelako etsipen latz, desesperazio garraz, eta amildegi beltz hori onetsi ahal izana?

Gai au bera astindu du J. Arbo idazleak «La carrera al abismo» deritzan bere artikulu batean. «Amildegi bide hori Kurt W. Moreck aleman idazle gazteak goratzen duana da, orain arterañoeko zillegigo ta moral guzia ankar gora jaurtiaz.

Zer dala ta? Bada, berrikeriaz itsuturik, atzeratuak ez daudela, aski ausartak dirala erakusteagatik. Lehengo urre-iritzi edo prejuizioetan ez eroritzeagatik, iñozo ez agertzeagatik beste iñozokerietan egiten dute oztopo.»

Sermolaritzan ari naizela norbaitek botako dit. Ez da gezurra baiñan zuberotar pastoraletan beti da azken prediku bat. Eta nerea auxen da: Teatroan gizonaren problema guziak sar ditezkeela: gizar-teko auzi, griñak, garraztasunak. Teatroak Jutziziaren alde joka behar du, bai. Egiaren alde Teatroaren eremuan, poz, atsegin eta zoriona billa behar da. Gazteak!: Zuek ikus zer bidetatik jo! Zeon eskuetan dezute aukera, Baiñan kasu eman! Ibil zaitzete arduraz, Teatroaren lege, neurri ta araupean, Goiko graziak aragitzen zaituztela. Ez aztu publiko jendearentzat lanean ari zeratena. Eta Teatroa, guzion antzokia ez dala «bourrage de crâne» egiteko lekua. Kezkaz erein, bai!, kasketarik ez ordea! Ez sakristi kasketarik, eta ezta demagojia kasketarik. Zaitzete elkarkoi ta ez asarreko; bihotz-zabal eta ez zimadarraio. Eta onela teatro-jai, antzezkizun sakon ederrik, ikusgarri alai ta altxagarririk gertuko dituzute. Garratzak behar bada baiñan beti teatrotasunean.

Amaitzeko oroi-agur bat eranegun emendik mintzatu zan Epherre kalonje jaunari ain kantu ta dantza xaramelaz Zubero'ko pastoralak agertu zizkigulako.

Beste orrenbeste A. Zubikarai ondarrutar adiskideari Bizkai aldeko itsaso ta arrantzaleen gatz et kresalez bizitu bait gindun BOGA BOGA! euskal-teatrozale guziori otsegiñez! Eupada au jasoaz eta Euskaltzaindia'ren itzak goiburur arturik erantzuna ematen diot:

«EKIN ETA JARRAI.»

ANTONIO MARIA LABAYEN

Donostia, 1965 garren urteko Iraillaren 25'n.

IRUGARREN GAUA

Ots egin zidan Oianbeltz-ek.

Iraduzko otsa, ariñeko deia. Ta ez zegoan ezetzik esaterik. Joan nintzakion.

Etxen zegoan, leioak ertsi, atea ertsiago.

Dei egin dizut, azkeneko oharrak jakiñarazteko.

—Azkenekoak? —galdegin nion, erdi kezka.

—Bai. Lerro guztiak dute bukaera; ibaiek amaia: biziek etena.

Ez nion zearo ulertu. Halaere ez nintzan geiagorik ezer galdetzen ausartu. Erdi jaso bainion erran gogo zuana.

—Nireak laster egingo du. Baiña une hori eldu baiña lehen, nire zuhurtziak ikasiberri duana azalduko dizut. Zera, erranen dizudana, nire ilburukoa izanen dala.

—Ederki —jardetsi nion, kokotza igurtziaz.

—Egun luzeak egin ditut mundu zakar hontan. Itxaropenaren izarak argi egin izan dit urte astunetan. Gau hau, ordea, luzeegia da niretzat eta nire ametserriarentzat.

—Bai. Irugarren gaua.

—Nola dakizu erran hori? —jalki zidan bizi, bere begi bakar argiduna —bestea itsutua— niri begira-begira ezarririk.

—Jauna —erantzun nion urduri— bedorrek agindu izan zidan bertsu illun batzuek egiteko... hura il zanean.

—Ta, egin ahal dituzu?

—Bai, jauna; egiñak ditut. Eta ez dakit nun ditudan.

—Irugarren gaua!... Gau honen maindire beltz artean emanen dut azken-arnasa. Harako egun senti joria, hainbat bider joranezko amespean izana, ez da urbil, ez da bertan. Damurik!

* * *

Oianbeltz isildu egin zan.

Haren bekokiko zimurrak geitu, buruko illeak urdindu, aurpegiko koloreak margulagotu ta argidun zuan begi bakarra lanopean jarritzenago sumatu nizkion.

—Orain dudan etsai-taldea ez da, alegia, lehenak baiño makalagoa.

—Lehengoetaz gaiñera?

—Oraingo doillor hoiek ere... Txanton Pipirriren aldi hartan ere ba ziran, baiña.

—Azalez ezagun ote dute lazkeri hori?

—Ez, noski. Isillean ari dira. Ta niretarrak ere, joko biguin horren bide linburian eror ditezke. Areago. Sare mehe hoietan arrapatu nahi dituzte, eiki. Besteren lepotik gizenduaz.

—Ta, nola eragotzi hori, izpirituko gauzetan eta bihotzeko arloetan askatuak baldin badira?

—Askatuak!... Itz utsa. Uztarriak bazter guztietan ikusten ditut. Geroago ta areago. Idien taldea ez da bukatu, hala beharrez, ez irenduen sailla amaitu.

—Lokarriak eten nahi dituzte gizonek, ordea.

—Bai —erantzun zidan Oianbeltz-ek—. Gizonek, uztarriak puskatzen ahalegin egiten duten bezenbatean, beste gizon batzuek, —gizonak hauek ere, jakiña— uztarrigiñen ari dira. Uztarrigilleak eta puskatzalleak gudu etengabea ari dira, eguna ta gaua bezela. Eroak! Ergelak halakoak!

—Baiña, agian, gazteek, semeek ez dute izango bedorrek adiña begiramenik ez egonarririk, Oianbeltz.

—Beharrik. Gaiñontzerakoan ez dute gizaldi berriek aitzina joaterik. Erdi-mendera baizik.

Orduan, Oianbeltz-ek leio-alderantz eraman ninduan. Ta leiozialak aldeetara bilduaz, geitu zidan:

—Etxe trinko ta gora hoiek, ikusten? Diruak sortu dituan kartzela berriak dituzu. Noski. Gizonak, andreak, umeak... lurretik geroago baldin badira ere, ez dira, ordea, zeruarengana urbillago. Aitzitik, lurretik urrunago jarri dituzte. Orain, lur-jabe ere, ez dira.

—...?

—Zintzillik biziko dira, txoriak izan gabe.

—Baiñan ez dute lokatzik zapalduko, arean.

—Iri aundiko miñak jo ditu, ta eri datzate. Ez dute geiagorik lurrik maitatuko. Halabaiña, asfaltoa iguin izango.

—Lurra guztiontzat izango da, noski.

—Ez, aurra, geroago ta ezago.

Asarre-antxa jarri nuan nik, eta orduan Oianbeltz-ek, irripar gozo ta mingotsa eskeiñi izan zidan.

—Lehengo aundikiak, Axular-en boteretsuak, bakarka ziran jauntto, Oraingo aldi hontan, berriz, jaunttoak, jauntto-talde bilakatuko. Eta trinko elkartuak. Egoki estekatuak. Eta indarraren, diruaren eta zikoitzen erpeetan dakusat ondatu-agiñean nire ametserria ere. Esanak esan, erri horren gau luze honen egunsentia... ez dut nik neuk ikusiko.

Itz larri, legor ta samin hoiek ebaki ondorean, Oianbeltz-ek arki zabalaren magalean etzin zuan bertanbehera bere gorputz nekatua.

Orduan, bakartade-miña nabari izan nuan bular-bizkarretan.

* * *

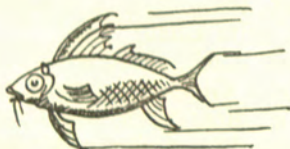
Oianbeltz-ek ez ikusiko, alegia, egunsenti mozkor ta alai hura, hainbestez ta hainbestez ames egiña.

Ots egin nuan, baiña ez otseiñik ez miraberik ez seniderik ez zan agertu.

Oianbeltz bipilla, begiak zabal, ahoa zabalago nenkusan, arki zabalaren altzoan zerraldo. Izu-laborri nengoan ta ikarak burutik behatzetaraifio ifiarrosi ninduan.

Nedukan zapi garbi garbia ezarri nion musu ubelaren gaiñean, eta handik aldegin nuan, isil isilla.

E. ERKIAGA



ALABEARREZ

Illunaldietako olerki miñak zauritzen nau.
Begitar-tean sukarra,
biotzean zurda.
Noraezean,
osto ximelen gisa, dardaraz.
Bizitzak galdu ote du ezti-miña?

Thor-Urtzi'ren semeak, nun dira?

Lizarraga'ren illobia
berrogei giltzekin itxi zutenez,
iduritzen zait,
kristau izatearen grazia galdu genuela.
Orregatik,
egun bakoitzak berea ezin du eman.

Gure bizia bizi ote gera?
Edo,
nere bizia bizi ote naiz?

Iparraldeko erriren batean
jaino bear nintzan,
aize otz garbiak
piñu-basoak barreiatzen dituan
Eskandinabia partean.
Aize garbiak aske,
gizona gizon,
fedea fede,
erria erri
iraundutzen duan lur aretan.
Illerriak ere lorategi
biurtzen diran lekuan.

Ta illeta miñezko karrasi larriak
bizia mingosten duan
Euskalerrian sortu nintzan.
Ego-aize lordin eroak
lardats errepelak
leunki miaztuz
egizko izakera galerazten duan lekuan.

Bertako giroak,
ez naizena izatera beartzen nau.

OTSALAR

Sortzetiko Kondena

Alperrik naiko dute
bizia jokatu,
billari dabillanak
ezin du arkitu.
Ikusterik ez dana
ezin lei aditu
zentzutasun guziak
berakin baditu.

Larrimiñen sukarrez
bizian taupotsa.
Giro-gori batean
miñez da biotza,
beroari beldur ta
ukatu nai otza;
era larri orretzek
darama bizitza.

Sortzetiko kondena,
illobi estua;
gure mundu onetan
izate justua.
Erioak garamaz
emanik eskua.
Mundu au, milla aldiz,
madarikatua!

OTSALAR

URDIÑEZ

Amillik sakonenetan,
gaillurrik gorenetan
sentidu dut,
soillik,
zentzu-biotzetan,
utsunearen bakardadea,
bakardadearen utsunea.

Ez da gerorik
eta
oraiña igesik.

Gora begira, agiñak estutuz,
urdiña bera indartuaz
lausotzen dan aldera,
barne-gogoz.
Oro da urdiñ...
urdiñaren gaiñetik,
urdiñaren atzetik, urdiña...

Izate guzia
suntsi
dadin urdiñez.

OTSALAR

ITXAROPENEZKO BIDE BARRIRA

Miñezko kantua amodiozko kantuan
Biurtzeko,
Ezteukat bildurrik
Neure burua ukatu
Ta bertanbera itxiteko atzoko bideari.

Badakit.
Bai, badakit
Gogorra izango dana.
Gogorra?... Eta nork daki?...
Aldabenaren
Laguntasunagaz
Atx-tontorrek be zelai biurtzen dira sarritan.

Eskeko egingo dodaz neure eskuak
Buru-biotzen morroi
Alguztidunaren aurrean.
Eta,
Bere kerizpea
Eskatuz,
Beragan itxarongo dot
Eta aurrera jarraitu beti,
Bertanbera betiko itxitako bideruntz
Atzerantza
Barriro begiratu barik.

Bititza barriko bide latzetan
Ankapietatik odola dariola joango naz,
Aurrerantza,
Aurrerantza beti,
Atzeruntza begiratu barik,
Konturatu barik,
Egillearen Egian
Sinistuaz,
Txoriak egan egiten dauban moduan.

Eta
Txori askatuaren
Kantuan,
Kantauko dot:
«Maitasunez
Maitatuko dodaz
Bizitzakin batera emon zeustazan Aginduak».

Eta gero,
Iñoiz be illuntzen ez dan eguneko
Egusementian,
Ixiltasunezko paraje zelaira
Joaten naizenian,
Errukarri
Ta Parkamenez
Artu nagizu,
Maitasunez Zugan Sinistu ta Itxaron egin dodalaka.

MARKUE

1966.

Kantuz eta Itxaropenez

I

Amaika milla
arantzagaz
dakarzu
zaurituta
biotza.

Ainbeste oiñaze artu dauben
zoritxarrezko biotz orrentzat
ez ete-da
egongo
bakea ta egotaroa
egunen
batean?

Danok
alkar
parkatu

eta
areriorik eztagoan
tokira
egaz egiteko naia:

beste
asmorik
eztaukazula
esan
deustazu.

II

Ez nozu ikusten ba
ixiltasunezko kantuaren deia
entzuten nagoala?

Itxi egidazu
kantu au entzuten
apur batean.

Geroago joango gara
arkalegaz
azken bako
itxasora.

baiña orain ez
gerotxoago baiño:

Euskalerra onen
itxaso ta lurrak
ixilik
gordetan
daubezan
ezkutuko
soiñu arrigarrizkoak
amaitzen
diranean.

Orduan joango gara.

Orduan,
baiña
ixiltasunezko
kantua
entzuten
itxi egidazu
orain
pixkatean.

III

Kantu zoli eta zabal batean
kantauko neuke neure kantua
benetako olerkaria banintzake,

suak itotzen dauan
burdiñazko neurketa barik
olerki-berbeta askatuan.

Izar amatauen artean
ezagutzeko dagozan
itxaso ixilletara
joango nintzake
olerki-egoen egazkada astiroan.

Misteriozko mendi ezkutuetan
gordetzen diran
azken bako amesetaren besoetako
amesetakin amesetan,

santuen arimetako arimetan
benetan maitatzen diranen su-garretan
txarto egiñak ordaintzen dabiltzanen oiñazetan
pozik bizi diranen kantuetan
negarrez dagozanen negarretan...

Nundik
eta
noraiño

ez nintzake ibilliko ni
nire kantu zoli eta zabalean
benetako olerkaria
banintzake?

gorantza be egingo neuke
alakoren batian

goiko azkenengo atetan
atea jo arte.

IV

Olerkari baten
olerki-ameseta zoragarritik ateratzen
etorri zara.

Sinistu be ezin leitekean
berinezko
ameseta maitagarri bat
apurtzen
etorri zara.

zeruetako amesetia izan da
sinistu ez arren zuk.

Ikusi dodazan irudiak esango daubezan olerkaririk eztago munduan.
Ango gorri zuriak etxuratuko daubezan pintorerik be ez.
Ezta bertako soiñu gozo zolirik lortuko dauben soiñularirik be.

Eztot uste.
Eztot uste
nik egin dodan amesetiaren
barri
emongo daberen
ertilaririk
egongo danik
munduan.

Zertako etorri zara zu?
Zergaitik etorri zara?

Zertako etorri zara
goiko ameseta au kentzen
zeruko ameseta eder au
amatetan?

V

Iñoz be ez neban sartzerik gura izan
zure ixilleko barruan.

baiña
ixillean zabaldu deuste
bere lorea
itxasoko amodio urdiñak,
misteriozko aizean.

Ondo sumatu dot zure miña
eta eztot poz aundirik artu
zure samintasuna jakitean.

Bein be
etzendun egin bear negarrik
azken bako oñazetan.

Zergaitik etzendun
sinistu eta itxaron
nire irribarrean?

VI

Zure betiko
miñezko kantu apurtua baiño
naiago dot

mendiaren
kantu ixilla
entzutea

atsegin baiño min geiago emoten deustalako
zure kantu orrek.

Euren ostian Egillea erakusten deustiezan
itxaso mendiak
zu baiño
maiteago dodaz.

Bake aundi bat ekarten deustielako biotzera
eta Itxaropenaren enbata
nire arima nekatura.

Nekatuta nago
zure kantu urratu orregaz

eta itxi egidazu
bakarrik
bakean.

Zergaitik etzatoz neugaz
bakean
nire bide barritik?

VII

Miñezko kantu zarra amaitzen
ikusi dot
bere ezpanetan.

Bere alboan egon naz
samintasunezko
bizitasuna
joatean
bere arpegitik.

Eta
amodiozko kantu bat
kantau dau
gero
irriparre batekin.

Eta orduan gertatu da gertau dana:
Zeruko lainuak
udabarriz jantzi dira
gure biotzakin batera

VIII

Neuk be eztakit nik zelan urten eban
arek kantu barri arek
nire ezpan mutuetan

Bertan-bera itxi eutsien
euren olgetiari
auzoko umiek be
nire kantu barria
entzuteko

Eta makillia eskuan artuta
zutundu zan bere jesarlekutik
agura zarra be,
nire ingurura
etorteko

negar anpuluak ekazan begietan
eta irribarrea ezpanetan

barrero gaztetu egin ete-jakon ba biotza
nire kantu barria entzunda?

Nundik eta nora etorri ete-zan ba
nire ezpain mutuetara
a misteriozko kantu ez ezagutua?

IX

Noz esan neutsun nik
lur azpi bako bidetik
ibiliko nintzala?

Noz esan neutsun nik
aize bako aizean
joango ziñala?

Noz agindu neutsun nik
ur bako itxasoan
egongo giñala?

Eta orain
nabartasunezko
utsune
miragarrian

bide bako bidetik,
aide bako aizean,
eta
ur bako itxasoan
gabiz ibili
egaz eta uger

geuk be zelan eztakigula.

X

Amodiozko
 benetako kantuan
 gura dot
 betetzea
 ixillezko zolitasun utsa.

Ixillean.
 Ixil ixillean.
 Obari barik
 ardura zuzenian.

Samintasunetik urrin,
 amatetan eztan argidun zelaiunarantza
 doian
 Itxaropenezko
 bidera.

Eta
 kantuzko zaldiaren
 ganean
 noianean,

Deadar egitea
 gura dot
 Itxaropenaren
 izenian,

Egizko Argitik
 ukakor eta gogoillun
 goitik bera moteltasun utsera
 doazanai.

XI

Izar argituen bidean
 joan zan
 neguko egun otz betean
 ezekin be konturatu barik.

Orri barik eta billosik
 egoan baso zarrak
 «agur» esan cutson
 betiko.

Auts biurtu jataz zu barik
udagoieneko
urregorritzko
orri elduak.

Otzaren otzez
leituta
itxitea
gure izan eban
mendiko aize otzak,

baiña izarrak irabazi eutsien
burrukia.

XIII

Egunsentiko lau aize
atsegintsuen ganean
maitasunaren
kantu barria
bialtzen deusut.

Eztot gure
barrero ibili zaitian
bakartasun baltzeko
kantu
negargarriakin.

Betikotasunezko irribarre gozo bat
ikustea gure dot,
gaurtik aurrera,
zure ezpain-begietan.

Sinistu egizu, sinistu.
Maitasunezko
kantu barrian
itxaropenezko izarra
geiago galdu eztagizun.

Zer dala uste dozu bizitza bat ba?

XIII

Aunditasunez beterik
betikotasunezko
bakean

joan zan
egaz

gure etxe aurreko mendien osteruntza.

Udagoieneko arratsalde batean izan zan
Neguaren sorgintasundun adarrak
agertu ziran illuntze gorrian.

araitz eta pagoen
urregorritzko orriakin
estaltzen egoan lurra

neguan
edurragaz ezkontuta
lo egiteko.

Olerkariak
sinistu daubien
edertasunagaz
ikututa
egozan
gaztien
arimak.

Gure etxeareko mendietan
ezkutaу zan egaz

urregorritzko
udagoien arratsalde bateko
illuntze gorrian.

eta ez genduan ikusi geiago
bein be
etzalako etorri
jaio zan basoko aratxera.

XIV

Eztozu ikusi joaten?

Astiro astiro urten dau
mendietako bideruntza.

Negarrez eruan dau biotza
eta negarrez arimia be.

Ete-dau gero egon miñik?
Miñik ba-dago munduan,
benetako miña izan da
arek eruan dabena
biotzian eta ariman.

Bia joan da joan.
Joan da,
eta geiago ez etorteko joan be.

Poz barri baten
itxaropena
ereinda eruan dau beragaz
bere biotz barruan,
atzoko samintasuna garbitzeko.

XV

Zoriontsu bizi naz
zorionakin amesetan nagoan artean.

Zoriona bera zala
esaten genduana neukanian baiño obeto.

Eta orregaitik
zorionagaz amesetan egiten dodan bidetik
jarraitzea
gure dot
beti.

Atsegiñetan baiño
arnasan aurkitu dodalako
benetako zoriontasuna.

Zorotasun oberik
eztago
nirezako.

MARKUE.

1966.



UDAGOIENA

Urriñetako zeru-lorategietan zimelduta legez
jausten dira orriak
agurrezko kiñuekin.

Izar guztietatik bakartaderuntza jausten da
lur astuna
gaubaren bitartez.

Danok jausten gara. Eskuak be jausi egiten dira.
Begiratu bestienai be: eta arek be jausi egiten dira

Alan da be,
Azkenbako biguntasunagaz onei jausialdioi
eutsiten dautsien Bat badago, orraitifo.

Rilke, Rainer M.

OLERKIA

Eskumiak eztaki
zer egiten dauban ezkerrek.

Gaubak be eztaki egunaren barri.

Ezta izadizko indarrak be ez:
Ikusmena illundu
ta
soiñu-batuak, txilin-txikien biguntasunagaz
danari emoten dausie
maitasunezko
zarata ederraren
zolitasuna.

Kaschnitz, m.l.

MARKUE itzultzaille.

Irun-en, 1966-IX.

SINERA-KO LIBURUA

Juan San Martín-en itzaurrea ta itzulpena

Euskal Itzulpenari Itzaurrea

*Diversos són els homes i diverses les parles,
i han convingut molts noms a un sol amor.
(La pell de brau).*

Bearrezkoa zait irakurle euskaldunari bi itz esatea. Bat-batean utsik ez baita erreza Espriu-ren olerki muina konprenitzea.

Askok ezagutuko dut beste batzuk erderaz esan duenez aparte. Ez bai dut gauza aundirik esango. Olerkariak berak du aunditasunik aski eta nik naiago dut nere apaltasunean lotu.

Katalunia aldetik Salvador Espriu zutitu zaigu profeta baten gisa. Bere idazki giartsuak ots aundia zabaltzen ari dire lurraren lau aldeetara. Olerkari, saiolari ta teatrulari bezala, oso bakana da eta izkuntzak mugatzen ez duen lasaitasunean diardu. Irurogetak urteak ondoren bere *Ronda de mort a Sinera* izan da Madrilgo saloi batek agertu duan katalanezko teatrua. Adrià Gual Eskolak eramana. Ricard Salvat-en zuzendaritzapean.

Oroitzen gera nola bere denboran ots aundia izan zuen *Primera història d'Esther* (1947) beste teatru lan arek ere.

Olerkaritzan artzen ari dan ospea ez da gutxiagorako. Beste izkuntzetako zenbait itzultzaile adi daude bere lan berriak pranisezez, inglezsez edo naiz gazteleraz jartzeko. Ta, egilleak berak ospea badu, ez da gutxiago bere izkuntzari ematen diona. Jose Maria Castellet-ek zion: «Espriu-k ondo merezi du katalanez ikastea».

Iñoiz bururatu zitzaidan *La pell de brau* euskerara itzultzea. Geroago Aresti gandik jakin nuen berak ere asmu ori zuela. Ta aurten «El Bardo»-k agerrezari duen *Llibre de Sinera* (J. Marco-ren itzaurre eder batekin argitaratua) irakurtzean, beste gabe ekin nion lanari.

Euskerara bere berria ematen duan lenbizikoa ez naizela aitortu bearra dut. Igazko urtean «Olerki» aldizkariak argitaratu bai zuen *Bidaria ta orma (El caminant i el mur, 1954)* liburuko «Assaig de càntic en el temple» olerki ederra, J. A. Loidi adiskideak emana.

Sinera-ko liburua-k bukatzen du *Sinera-ko illerria*-n asita *Zezenaren larrua* liburuan igaroaz osatzen dan poema nagusia (1).

Irurak dira kideko. Liburu bakoitzak bere bukaera osotu bat badu ere, liburuetako olerki bakoitzak duen bezala, lan guziak du, gai ta eraren aldetik, lokarri estu bat. Ta azkenetik asi bagera, gaurkoagotasuna izan dedin da. Espriu-ren lanak, len eta oraingoak geroruntza ere iraupena izango dutela uste dugu.

Asieran esan dudan bezala, Espriu ez da lenengo golpean ondo ulertzeko erakoa. Olerkari sinbolista da bere moldez, sinbolismo eskolatik geroagoko bada ere funtsez. Sinbolista eran itzeri beste esan nai bat ematen zaionez, illun ageri da bere parte askotan. Au oso kontuan izan bear dugu bere muiñera jo nai badugu. Orregaitik, bearezkoa da poliki ausnartuz irakurri bearra.

Bere gaitan, erri lurra, gizonaren izakera, izkuntza, kosmosa ta egillearen burua bat egiten ditu, sinboluz naasturik, erri ta errikoen zoria ere bertan dijoalarik. Orregaitik, adi joan bear dugu:

ens pujaran mots fràgils

a nova claredat.

(itz ariñak jasoko gaituzte

argitasun berrira arte.)

esaten digu *La pell de brau*-n. Ta bere illuntasuna argi da bere molde erarekin atxikitzen bagera. Zeren ere berezi orretan azaltzen digun sentiera oso gogo-barnetikakoa bai du, iñoiz zintzotasunari ukorik egin gabe, dion bezala:

Direm la veritat, sense repós,

per l'honor de servir, sota els peus de tots.

(Egia esango dugu, atsedon gabe,

ohorez zerbitzeko, guzien oinpean.)

Bere sentipenak, olerkari on bati dagokion bezala, beti erri-lur eta gizonentzako maitasun sakonak eskeiñiz ariko zaigu:

(1) Lan guziok dira Santiago Albertí, Editor-ek 1963-an liburu batean bilduak *Obras poéticas de Salvador Espriu* izenez.

*Com estimen la nova
terra de l'aspre pa
que deixa a les velles boques
sempre regust de sang!*

(Ogi lazdun lur
berria zenbat maite dugun,
ago zaarleri ematen diona
beti odol kutsua!)

Kataluiniera ez dut menderatzen bere izkuntzan aldetik nere aburua agerrerazteko, baiña orretzaz aski mintzatu dire bere erriko irizlariak, beren arteko Castellet, Espriu bere alorrean ezagutzearren, beste gabe, katalana ikastea merezi zuala esatean, laudoriorik onena eskeiñi ziona. Baiña olerki izkuntza naiko ondo nabari zaigu bere adierazpen goxo indartsua zurgatzeko. Gauzak esateko era bikañak lortzen ditu, bere barne-gogotik sortuak. Ta alkarren prolema berdiñeri buruz ari danez, kideko egiten gaitu bere kezka eragiñez.

Ez du gure literaturako iñoren antzik. Bere era, beste era bat da. Bere mundua eta gure zenbaitena antzerakoa bada ere. Bear bada, bere liburu oiek irakurtzean, iñoiz, gure Iratzeder-en *Pindar eta Lanho* eta *Zeru-menditik* etorri zaizkida burura. Baiña, Iratzeder-ek gure bertsolari ta kobla zaarrez kutsaturik edo, sinbolismu urratuagoa du, errealtatezkoagoa da.

Espriu-ren lanen bat lendik irakurria dueneri ez zaie gaitza izango gai ta mamiz jabetzea. Egille onek zurrunbilloak bezala erakartzen du here ingurura, ta zenbat eta geiago irakurri orduan eta geiago. Urre-ratuaz biltzen gaitu txorabio kezkatu baten biran, bere mundu iñoiz arrigarri, iñoiz ikusgarria, maiz larrimiñaren mugetatik, beti iduri abertsez orniturik. Ara, eretan nola antolatzen duan:

Illuna da sorkaldea,
itsua da sarkaldea.

Ez goi ta ez bee
eztago argirik.

... ..

Eta denbora jaurti
zarata gabe,
alorrak ondo
arraustu, basoa,
ukuillua, etxea,
janari-gela umilla,
itsasora begi legor
malko gabeak,

arrai egalak,
ondakin nazkagarriak,
satsa, odola,
zorro zikiña
buru bat ia utsa
edozein oroitzapenetik.

Eretan orrela, erruki gabe, aztertzen ditu gauzak. Gordintasunez, gordin bear danean eta apaltasunez, apal bear danean. Maria Aurèlia Capmany-k zion *Les cançons d'Ariadna* argitaratu zuanean (1944-tik 1946-ra idatzia ta 1949-an argitaratua): «*Les cançons d'Ariadna*, goizegi iritxi zan, denborak baiño len, bear zuen otsa espero izateko. Geienak ez zuten ulertu Salvador Espriu-k zergaitik asi zuen olerki erdoitu au, egi izugarriaren salatze au, errezkaran jarriaz aberats sabeltsu eta doakabe zigortuen erretaula au liburu nabar eta estuan.» Gaur, beraz, ez da uste okerrik bere olerkiari buruz, eta bai bestelako abururik.

Larrimiña nabari du, eriotza inguru duela. Maiz bere etsipenezko kanta salatariak egoeren zuzenbideen eskariz direla. Bere prolema, guzion prolema egiñaz, egoera ta izaerari loturik daramaz. Adibide ditugu atal auek:

Ezurtegian, zear-zulo
sendodun tesoroak.
Laister, biotza
denbora arrigarrian, gu,
bide bigunak, buztiña bakarrik.
Gero, lortua,
ia betiko, autsa.

Itsu geiagon makillak eragiñaz
ondoko legorrean
ezer ez onetan. Zetozten
erreja itxien
barroteak konpontzera,
nere ametsa zauritzen zuten.

.....

Itsu zaarrari galdetzen zion izuak
biar nere erririk izango ote nuen.
Eta ezpainik gabeko agoak asi zuen
iñoiz bukatzen ez dan irri-parrezko algarra.

Azken gabeko tristura au, izozten duana,
beti-danik gure gaiñetik asmoz ibiltzeak
egiten du ain urbil sentitzea munduaren amaia.

.....

Oietarik ezer ez, au ere ez:
bestelako erantzunik ez
illunean,
txorabio erdiaren
geldira joerarik gabe.

Kataluniako izkuntzari ara zer eskeinzen dion XVI-garren olerkian:

Esperantzaz mintzaten naiz
desesperantzaturik:
itz berri batek ez du asetzen
goserik aintziñakoena.

.....

Izkuntza purtzildua,
idi-erria loiean.

Ta ez da guzia etsipenezko, XIX-garrenean itxaropentsu mintzatu-
tuko da. Bere kezka nagusia gizona bere justutasunean billatzea da-
nez, bearrezkoa zaio gizonagan esperantza:

Idurizko argiak gorde-lekua arkitu du.
Argi onek espero du egizko argiaren etorrera.

Poema guziaren giltza arkituko dugu XXIV-garren olerkian. One-
netakoa izateaz gaiñera lan guziarekin zer ikusi aundia du. XVIII-ga-
rrenean, maiz ari dan bezala, arkituko dugu betikotasuna bere erria-
ren trajeriarekin naasturik. Maizago jardutzen da kosmosaren bakar-
dadean berekautako pentsamenez, batez ere azken aldera XXXI,
XXXIII, XXXVII ta abar, azken aurrekora arte. Baiña, bukatzeko,
berriz ere itxaropenezko kantari oratzen dio.

Espriu-ren zenbait olerki, Raimon-ek era berriko kantura erama-
nak ditu. Orrez gaiñera, Raimon-ek, geienbat Espriu-ri zor dio bere
kantak egiteko era.

Espriu-k badu bere abotsez egindako olerki diska bat ere «Adiphone»-k 1963-an agerrerazia, ta eskerrak Antoni Verge adiskideari, noizean bein entzuteko aukera izaten dudana. Diska ori ere laguntasun bat izan dut bere zentzunera obeto girotzeko.

Olerkariaren bideak kezkatzeko egiñak dira, bakoitzaren konzientzia iratzartzeko, erri ta gizonen burubideak oberatzeko. Oraingo ta betiko munduari begira jardutzen da, profetaren mezuz ariko balitz bezala:

homes de pau,
que procuren entendre
(pakezko gizonak,
ulertzen alegintzen geranok)

or dago kakoa. Ta, bear bada, bere erriaren maitasuna adierazteko aski da bukaeran dakarren adigarri au:

«Bizitzen sentitzen naiz bizitzen zeranean
eta illaz iltzen zeranean.»

J. S. M.

Maria-Lluisa Espriu, nere arrebari,
eta Dr. Felip Cid adiskideari.

Arenys de Mar, 1966-ko irailaren 21-ean.

*Juan San Martin.
Eibar.*

Nere adiskide bikaiña:

*Ez nekin ezer zure asmu ta egintzeri
buruz, eta egiazki eskertzen dut. Euske-
raren goresle bat naiz eta Euskalerrria ta
bere jendearen zale gartsu bat. Beraz, po-
zik ematen dut itzulpena argitaratzeko es-
kubidea, ohore berezikiz atsegitzen bai
nau.*

*Kopia igortzen dizut, bearrezko ba-
zenduke ere.*

Agindu beti zure esker-onekoari.

ESPRIU.

*Munduagandiko atsekabeak eriotza dakar.
2 Ko., VII, 10.*

I

Ez al duzu entzuten aitzurkada otsa
orma esi altuen gaiñekaldetik?
Deskantsu gabe, ta ala ere poliki-poliki ariz
denboraren segidako esitik aruntzago.

Mastiak atera zituzten, mats-aienak erre;
lur onaren gainetik zabaltzen zan bazter soilla.
Errekaren suge biurretik arrastaka
zarraren oin urduri auen pausoak.

Jakituriak oiu lugorrian,
aizeak mugitzen zituan kaiñabera legorretatik:
«Begira neregan zelan eltzen dan izatera
neronen eriotz lortua».

Itzalean makurturik, nekazariak aitzurka
neguko masti billutsietan.
Ez dago argirik zeruaren utsune guzian.
Aitzurkada batzuk bakarrik biotzaren izotzean.

II

Zeure neguan zaude, eta lurraren otz au,
aitzurragaitik iratzartua, poliki-poliki sortua,
sakon bakoitzetik igotzen da eta zabaldu ta estaltzen
marraskillo sikatuen txirlaz ormaren nekotuan.
A!, neke ain txikiak, ia zentzunez ustauak,
oraindik orren urrun, eta betiko, arantzen saria
loaren eskubidea gordetzen duena eta nagusiaren iseka!
Baiña puspulluka egiñaz arrai-sarda itsas illunduan,
arkaitzen eta ondar-pillen sendotasuna igartzen dedan lekuan,
eta aize pizkat urreratzen da lugorriaraiño,
jux-juxtu utzirik laiño lerro bat millu meean.

III

Aizeak dario milluetan
laiño urratua, zati txikiz.

—Artzera bazihoaz, beatz artean urtzen da:
oroitzak ezin du lortu.

—Begiak astiro-astiro jaso zuten,
bazekiten eta kontatzen dute sekula lorik gabe.

Traperuaren gurdia bete zan
ordakiñen salgaiz.
Basariko biotz ametsetik eltzen da,
illuntzean, astakumearen pausuz.

Bidetxiurraren illunetik urbiltzen da
ezkillen zarata: dilin-dilin.
Gauaren beldurra darama,
kilkerren zalaparta eragiñaz.
Astiro sartzen zan kalean,
denboraren tristezia arrigarritik.
Langaren aurrekaldean gelditzen zanean,
itzalean exerita begiratzen genion.

IV

Langan exeritzen giñanean, udarako gau-solas,
aizea atsedenean zelarik,
eta krisailluak belaxe tristeago egiten zuen argia,
bide-lasterretatik urrutiko zakur zaunka eltzen zelarik,
gauaren basetxe goitietatik.
Zergaitik muiño guziak gau ziren, eta
ibilkor nekatu baten otsa jasotzen zien
illunetik, poliki-poliki, lazturari.
Orduan norbaitek esan zuen: «Gaur enara
asko ikusi ditut, artatxoriak antzera, soroetan».
Eta beste abots batek: «Bear bada laister euria».
Eta nik begiak itxita begiratu nituen
banan-bana, ia beren pakean, nere ildakoeri.
Eta bide au ezagutzen nuen, sekula-santarako berek gabe,
eta baita ere zelan igarotzen diren etorriko diren egunak
ondartzaren utsune luzetik.

V

Gaur zu bezala, ta zu bezala ere, biarkoan sarturik ere,
atzo jaso genun ondar bustiaren gaiñean
udarako itsasoak beti borratutzen dituan jolaseko gazteluak
bere zabal, jarraituan, zakurraren mingain luzea.
Oraindik ondartzan gaude, eta olatu ondoan igaroaz
tren beteak txistu ta kea nabariz
naiz iparraldera edo naiz egoaldera, alorretatik urruntzen dira
arrigarritz eta guztiz itxiak begiradaren maitasun leunari.
Zaintzailleen itzalak, lilluratuak. Dorretik,
jabetzat jaiki ziranen ordurik tristeenen
bidegabeko atsedena gordeaz. Eragiñaz biotzaren
odol billa, agurtutako putzuaren ametsetik,
eskale zaarren puntadun makilla luzeekin.

Orain, sarkaldean jaikitzen diran mendi txikiak
laiñozko mantillaz banan-bana dotoretzen dira
eta errezkaran sartzen dira arratsaldeko atari aunditik,
poliki, zeren jo bai du gure denbora ia illaregaitik.

VI

Otsaren lorratz zabal batek
estali ta bukatzen ditu
aizearen kanta goitiarrak,
suaren ausberoak.

Ezkila zartatuaren
mii biurtuta,
artzaingoari dei dagiot
taldearen gose aundia.

Sabel luzeak, sabel bigunak
lur illunaren barnean.
Otzean ausartuaz
poliki-poliki kiskortzen gaituzte.

Ezurtegian, zear-zulo
sendodun tesoroak.
Laister, biotza
denbora arrigarrian, gu,
bide bigunak, buztina bakarrik.
Gero, lortua,
ia betiko, autsa.

Itsu geiagon makillak eragiñaz
ondoko legorrear
ezer ez onetan. Zetozten
erreja itxien
barroteak konpontzera,
nere ametsa zauritzen zuten.

VII

Makillekin, eskekoak banan-bana begiratzen zituzten
nere kaleko errejaren barroteak.
Poliki-poliki urreratzen ziran aldapatik,
Egualdi Txarraren piten bidetikakoak,

eta aterik-ate limosna eskatzen zuten,
 gau izugarriaren taldeak eguerdiko eguzkian.
 Astean bein, pobreak eltzen ziren
 poliki batean, ia geldizko prozesioan,
 eta erlaski kantazko abotsez deitzen ziguten
 zorne-jarioz eta ao-zikiñez gaitzakerizko merkatua atxikikor.
 Plazara jexiz igarotzen zan laguntaldea,
 gero autsezko platanu altuetan galduaz,
 zipresen urruti-lausoaren itzalean.
 Ze zikin uzten dituzten atariak, osteak,
 itsas-aizearen kresala, udararen argi osoa!
 Baiña, itsu zaarra gelditzen zan oraindik, beti atzeratua,
 bere begien zauritik guzia begiratzen zuena,
 espaz, odolez ornitua, beroak,
 erantzunik gabeko gure galdera izugarrietara irikirik,
 bere senetik aterata utsean estali arte,
 ega arin eta sendoan, euli-laiño bat.

VIII

Itsu zaarrari galdetzen zion izuak
 biar nere erririk izango ote nuen.
 Eta ezpainik gabeko agoak asi zuen
 inoiz bukatzen ez dan irri-parrezko algara.

Argi-zuziak buruetan.
 Kalea sutegi biurtzen zitzaigun.
 Berealaxe eltzen zan, itsasotik,
 aize apur bat atarietara.

Begi zuriak ez zeuden ia
 itzegin zuan beldurraren aurrez-aurre.
 Orain pausoak urruntzen dira
 zipres geldi zaintzaillietatik.

Berrizte genun amets atxikikorra
 —idia, sugea, basurdearen kontra—
 gure borondate gaitzetik,
 gure zindotasun kementsutik,
 gure libertade leialetik.

IX

Gosea esnatzen da
basurdearena,
orain laztura dagolarik
eta artoa aundi.

Belar ezeen zelaian
sube-gorrien edena dago:
bat-batean, beteko dira
eriotzez nere begiok.

Idiak loietatik
arrastaka daraman errejak
tristurazko erretenak irikitzen ditu,
oroitzapen geldi murrizak.

Ikusiko dituzu, bear bada,
ezbidezko agintaritzak eskuetatik
eroriaz, odol berria bat-batean
aunditzen dan bezala?

Itxaroten zuenak itzultzen bazekin
arbolen ametsean itxitako
loretegiko bide
luze aiztuetatik.

Uraren argitasuna, garbi-
tokiko odolgi meea.
Ondarreratzen ziran ontzi maxkalak
aizea apaltzean

X

Papelezko ontziak
jaurtzen nituan nik
aizearen geldi luzean.

Urrea, erle ta
artsaldearen egarriz,
itsas-ura edaten du.

Ondoratzen danean,
berunezko soldaduaren
ontzia begiratuko dut.

XI

Jetxitzen ziren ontzia eta soldadua
nere ametsak egizatzen zuen
itsaso aren ondora.

Loiezko triton ura, odolgi ezearen
goialdetik begiraten dut.

Argitasuna suntsitzen zan.
Arrasberako bare geldiak tatarrazka zeramaten.

Kolgadurak ateratzea bukatu zutenean
atzo gordeak izan zituzten kajoitik,
bost arbolen lorategian dirdiratu zan
krisaillu baten argi apur otza.

XII

Egualdi Txarraren gainean,
sustrai zaarraren inguruan
algarrobo igartuetan,
aizea berriz asten zan.

Auntz-bide batetik
bidetxiurreraiño jetxi zan.
Maillaz zaratatuaz
kaiñaberetan.

Gero, ia ondartza igarota,
itsas ertzean,
ortz-giro guziak
ondo begiratu ondorean,
deitzen dio bere ontzi-burueri
sardiñaren arrantzara.

XIII

Itsas aizea ateratzen da,
orain illuntzen delarik,
sardin toki alderuntza.

Aizearen sarrerak
laiñoz lausotzen du
zeruaren begirada guzia.

Lendabiziko kilkerrekin,
ezkutuka jolasten dira
gauaren begiak.

XIV

Kri-kri geldiak galdetzen du:
«Eskuitsuak billatzen zaituelarik,
oraindik zelan zaude emen?»

Itsumustuka, gaua.
Atzitu segurua sentitzen bazera,
nora iges?

Beatzak seiñalatzen zaituanean
itzalean ondoratzeke,
esaizu baietz.

XV

Atsegiñez baietsiko dut, bakarrik eman bai zidaten
une bateko aberastasuna limosnatzat.

Ala ere, aal baluke iraun
argi geldiak, zipresen
ordena klaruak, mastienak, soroenak,
gure izkuntzak, maite izan ditudan
gauza guziegan begirada geldiak!

Beldurrak inguraturik, zirtolarien isekaz
eta irriparez izotzaren erdian,
salbatu nai dugun erri onen
odola diran itzak esan ditugu.

Ez da aztarrenik gelditzen uretan, ez ontziaren
lorratzik, gizonarenik, ez bere urratsik.
Trapero arrigarriak zakua betetzen zuan
goraintzi arabakiñez eta badijoa,
euri illunpean, aize-beltza beera,
itsasoan galtzen diran bide luzeetan.

XVI

Itsas bidetan,
ontzi ta ekaitz
ez dute uzten aztarnarik.

Zertan elduko zan
gorrera oi u au?
Biurtzen dut, entzun dezan,
gure izotza sutan.

Esperantzaz mintzatzen naiz
desesperantzaturik:
itz berri batek ez du asetzen
goserik aintziñakoena.

Nere munduari
atariak arrapatu zizkien.
Eriotzarekin mugatzen ziren
alarze guziak.

Izkuntza purtzildua,
idi-erria loiean.
Joku ergelak usteltzen dituzte
garun zital geldiak.

Barne ontzi-oiala
azken itsasotik.
Olatuak bustitzen zuten
laiñozko zeru zabala.
Arbolak eratziak,
itsas-ontzia ondoratu zan.

XVII

Azken gabeko tristura au, izozten duana,
beti-danik gure gaiñetik asmoz ibiltzeak
egiten du ain urbil sentitzea munduaren amaia.
Ta zeñek daki norbaitek, ondoratzearen itsasotik,
egun batean ez ote duen irabaziko ertz argia
eta berriz agindu ibillera, zorrotzago
bide idiki ta zuzenetatik!
Bear bada orduan konprenitua izango da
goratzen dan kanta, oiñaze askorekin sortua
gau onen biotz beretik.

XVIII

Ez zan ulertzen gauaren kantua,
itzak orren garbiak zirelako

«Onartzen duzu urre apurregaitik saltzea
etxea jaso zenun aintziñako etxalekua.
Semeeri ezarriz, ba, jaun nai dituzu,
izkuntz arrotz baten zurrurutun mingotsez.
Beti lurrari lotua, zure muturra
zikin artean ausartuz fintzen da.
Nagusiak egunero solomoan arkitzen zaitu,
berarentzat txistu sotillen kausitzea egiñaz.
Kurrunka atsegiñez eta umiltasunez menderatuz
zigorpera eta isekarik doillorrenetara».

Itsaso aretatik eltzen zan kantu latza
nekatu eziñezko abots asarrearena.
Urruti-urrutitik ega egin zuan aztorea bezala
ego aundiz zabalduaz.
Luzamenez sartzen zan bost
arbolen lorategiko kerizpean.

XIX

Idurizko argiak gorde-lekua arkitu du.
Argi onek espero du egizko argiaren etorrera.
Txoria, ik dakianez bere jatorria, iriki zak begirada
betazalik gabeko begiz loretegiagan.
Atzean gelditzen da basamortuko aize illuna,
amesgaiztoko erbi-zakur etsaikia legorretik menderatua.
Asiko da kanta nagusi baten eragiña
gauza bakoitzaren ezpain ixillekoetan.
Zeren orain eguzki gaztea itsaso tantakaz dator
eta igo, geldi klaroan, poliki-poliki, geldituz,
bidetik, orren zuri ta lau, orma altutik.

XX

Itsasoz blei,
orma ontara
eguzkia eltzen da.

Neguko argitasuna
ibilli dezan
bakarrik jaso zuten.

Argi ezia
ormatik igotzen da
astiro otzez.

Egunak jarrai
zuritasuna. Sorkaldeko
ordua atzeratzen da.

Eguzkiaren pauso laburra
erensuge ametsaren
neurri luzea da.

XXI

Eguzkiak lokartzen zuanean, untz altuetan
egokiturik lorategiko orma jarioan,
il eta bizien izen eta pekatuak ezagutzen dituzten
esku umillak eramaten gaituzte emakume zaarregana.
Beren atsedenean mintzo ziren urruti griñez,
erantzunari itxaro gabe, baizik itzen errepika bizia bakarrik.
Beretariko batek, ala ere, bere begi argiz
begiratzen zigun, ixillik, jakintzaren aldetik,
eta ixiltasuna buruen gainetik zijoala egiñaz,
zigueiñiaren ega gaztelako zeruan eguzkia sartzean bezala.
Begiratzean, egontoki zabalaren erdian,
gure beldur guziari menderatasuna eskeiñiz,
parrerik ariñena ere gordeleku ona zelarik.
Aintziñako porzelana ikusi dut gero
egun utsak puskaturik, eta itsasoa
euriz oso bustia, eta argia
erensugearen ametsean poliki-poliki gelditzen dala,
eta itz bakanak bezala, denbora aren ornitura,
sartzen naute, lurperaturiko bidean ondoratuz.

XXII

Ondarrezko bide legor sakonduan
urrutiruntz sentitzen nituan gaillur dirdiratsuak.
Baiña ikusi ez, zeren debekatzen bai didate
zalitzakiak eta kaiñaberazko esi altuak.

Beti eraka aize zurrumuru bat
itsasoz asea. Larrakatik eltzen ziren
autsaren usai latzak eta orbelen kea.
Urrutiko zakur zaunka. Bat-batean, artzen nau
baserri inguruan asitako itzalak.

XXIII

Eukalitu zaarraren itzal aundi ta leuna.
Baserri ta ermita inguratzen duten esitik kanpora, arkazi batzuk
eta azken gabeko itur-jarioa. Bidea ezagutzen dut
eta begi-itxuka jarraitzen ditut bueltak,
zeren arduraz begiratu bai dut lur au.
Nekazarien urruti abotsa, aitzur otsa,
igelen klin-klon polikia putzuan.
Oraindik aldats gora dator tartana bat
itsas aize ta argitasuna jasotzen dizkidana.

XXIV

Argia itsaspetikan eltzen danean
sorkaldetik kiñaraz asi orduko,
lur au begiratu dut,
lur au begiratu dut.

Sarkaldea itxitzen duan mendian
aztoreak zeruko argia eramatean,
lur au begiratu dut,
lur au begiratu dut.

Gabeko aize gaixoa atsankaz danean
eta ego illunen surmurra bideetan,
lur au begiratu dut,
lur au begiratu dut.

Euriak auts usaia dakarrean
zalitzaki urrutien orri latzegandik,
lur au begiratu dut,
lur au begiratu dut.

Ixiltasunaren aizea mintzatzen zaidanean
nere illez, alkarrekin egotean beti parre egiten dutela,
lur au begiratu dut,
lur au begiratu dut.

Oroitzapenen gaiñetik goldea pasatzeaz
neke luzez zaartuaz nijoalarik,
lur au begiratu dut,
lur au begiratu dut.

Lokarturiko alor guzietan udarak oeratzen duanean
kilkerrak luzatzen duten ixil zabala,
lur au begiratu dut,
lur au begiratu dut.

Itsuen beatz jakitunak konprenitzen duten artean
neguak zelan erazten duen mats-aienen ametsa,
lur au begiratu dut,
lur au begiratu dut.

Zaldien indar zoroen geiegikeriak
bat-batean bideetatik jetxitzen diranean,
lur au begiratu dut,
lur au begiratu dut.

XXV

Ezerk ez zuen geldieraziko
zaldien indarra
geiegikeritik. Lertuko balitz,
utzi zak igarotzen.

Moxal auen laisterkak
ez du iraungo.
Mokor auen brinkoak puskatzen
dira itsasoan.

Euriaren txorabioa,
oiñaztuaren abotsa.
Trumoi geitua
aldats beera.

Laiñoak zabaltzen du illuna
aruntzago
Mendi Aundiko muiñoak
gordetzen zituzten mugetatik.

Zaparradaren errazoi eroak
gaizki entzuten diranak.
Baiña, bear bada, beretan sentitzen genun
oiñaze bat oso gizatiarra.

XXVI

Orain mintzatuz dator
errazoi eroz,
bakarti bideetatik.

Oso biotz-bera
galtzen du garuna
egualdi txarraren euri onek.

Zeren baidaki ezin dala
iñoiz utzi ikusteka
erio ibildaria.

Beatz piztuak
jasotzen ditu euriak
kale tristearen argietan.

Zalitzaki illunen
itzal sakonaren
ondora ez erortzeko.

Lilluratzen duten begi
argietan begira dezan,
itsasoan itotzen danean.

XXVII

Euriaren abotsera
ixildu ziren
gauan mintzo diran
bizi txikiak.

Egualdi ona danean,
illunaren sakonean
biltzen dira. Ekiñaz,
oso begiratuki, mee,
era-bereko, poliki
azken gabeko alkarrizketan.

Aizerik meena, astamenda,
errekatzuko ura eta kirkerra
billatuta biltzen dira

bide ber-berean
surmur neurrizko,
ixiltasun trankillean.

Euriak gau guzian
itsas-bazterra inor-gabe
utziko balu bezala,
gaur ezin dut entzun.

XXVIII

Gau utsean,
izarren dizdira
pixkat bakarrik.
Ontzi beltza dakus
itsaso irikitik.
Aize galgoe batek inguratzen du
ondartzara arte.
Ontzi-oial puskatuero
mendetasuna dagiet.

XXIX

Brankako gurpilla jaikitzen zan aurrera,
baiña oraindik ez zait etorri
itsas bideetako ur-ildo zear
arrigarrietatik libratzera.
Ezer-ezera itzulia, lenago ezagutzen dut
izan diteken nere pausoen nekea
eta oroitzen naiz erria zelan borrokatu zen
ondarrez inguraturiko osin itsuetan.
Ai, uts eta moldekaiztasunak, betiko astuntasun berdina au
«gure libertadea» deritzen dioguna!
Sarreran euria itotzen danean
ontzia kokatzen dan baretasunean,
azken txorabioaren zerua estutzen da
esi inguruan, eta begirada urruntzen dut.

XXX

Begirada urruntzen dedanean
erretiro libre ontatik
eta nere ateak

golpera itxi,
illuntasun izoztu batek
jetxitzen nau osiñera,
sei maillaren
itzean preso:
lenago espero nuen
ondotik berbizturik
jasoko ninduan
argia atzitu.
Orain badakit urak guzia
zer modutan uoltzen duan.

XXXI

Oietarik ezer ez, au ere ez:
bestelako erantzunik ez
illunean,
txorabio erdiären
geldira joerarik gabe.

Oietarik ezer ez, au ere ez:
nai izatera, presondegiratzen naiz
nere erretiro barnean.
Urruntzen banaiz, aal dut
neronen burua bakarrik begiratu.

Oietarik ez, au ere ez:
larrimiñari itxitzen diot
atea golpera.
Banan-bana jetxitzen ditut
mailla guziak.
Jetxitzen naiz
osin geldi itsura.

XXXII

Atsedeen naiak ez du balio gorde-lekutat,
ez dago ezelango babesik osin beeratuan.
Ba, jarririk nago bide gabeko era batean
nere uts zaarrak sortarazitzen duten txorabioan.
A!, juez, neronen buruaren juez, eta bidebatez
leiatsu salatzaile juez onen aurrez-aurre!
Baiña abotsa itotzen da sabelera urbiltzean
parre algaraz astinduta, gogor, lertzeko unean.

XXXIII

Uts eta moldekaiztasunegaitik
txorabioa urbiltzen da
sabelaren aunditasuna
eriotzarena.

Musiku bakanak
arraultza barnean
ari esteskiak fintzen dituzte
eta fiskornioak.

Zeruaren goi
zabalak ez du puskatzen
laiñotza geldiaren
sendo izugarria.

Illuna da sorkaldea,
itsua da sarkaldea.
Ez goi ta ez bee
eztago argirik.

Olagarro besoak
poliki-poliki
dijoaz itoaz
gure itzak.

Ondameneko
kontziertoan estu
naiz, danbor
azal eramakorra.

Ura zetorren
oldarka sendoz
bide luzeetatik.
Beldurraren
zakur eroak
multzoka
urratzen zidaten
oroitza zarrak.

Eta denbora jaurti
zarata gabe,
alorrak ondo
arraustu, basoa,

ukuillua, etxea,
janari-gela umilla,
itsasora begi legor
malko gabeak,
arrai egalak,
ondakin nazkagarriak,
satsa, odola,
zorro zikiña,
buru bat ia utsa
edozein oroitzapenetik.

XXXIV

Ur geldiak, oliotsuak, zikiñak.
Brankaz errenkatu dugu kai sarrera aterpe onetan,
itsas gaitzaren gorde-lekuan.
Buia beldurgarria alde batera utzirik
basura artean aurrez-aurre urgaiñerutzen dana.
Begi erdi irikiak begiratzen dute ikusi gabe
brankako gurpil altua, gaiñeraturik
oso makurka burutze batez.
Ezagutzen dut itsas-ibillaldiaren denbora guzia
ta bere etorrera nola egiten dan,
pixkaka ontzira urbiltzen diran artean,
argi geldiaren dizdiratik,
ixil itxitik, kaiaren orma berdiñak.

XXXV

Emen bukatzen da ostera. Ontzitik jexitzen naizenean,
begi-itsuka dakit aurrez-aurre daukadala,
beti auntez eta izpiliku sasiz gaindua,
milluz, zorna-belarrez,
doi-doi mugitzen direlarik esku mee aiek
gaillurrean ernetako aize bigun gelditik, Egualdi Txarra.
Lur zaar baten muga bereziak:
zipres illara eguzki gurdi ondoren
binbilikatuz joanaz bide legor luzeetatik
eta sarkaldeko islan argi ta urrutia
egiñaz, muiño txikiaren gaindi.
Nere bizia eman dut sari gaitz ordez
zenbait itz erantzitan.
Nere bizia ikusi dut orma bat gisa
arratsaldearen ixillean eta bere pausoa.

XXXVI

Arratsaldea igarotzen dalako ta orain eguzkia mendizandikoa dalarik,
 poliki begiratzen dut, orain itzaletik.
 Baiña dizdira nere aurrekaldean iraunez zegon,
 zabal nere aurrekaldean, alorretatik,
 ta, zaldi nekatua, itsas bazterretik dator,
 bidetik, ondarrezko azken oera.
 Parre dagit, zeren dakidanez ilkorra naizela, ta onean
 pentsatzen dut, beti ain legor, eta txarrean, ekartzen didana.
 Aizea jaikitzen da aien legorretan,
 kaiñaberetan piltzar ametsak jarraitzen zituana,
 ta bira, zaunkak jasoaz, etxearen bakardade
 aren inguruan, urrutian.

XXXVII

Urrun,
 itxia:
 etxea.
 Bakarti,
 mutuaren
 esku berritxu
 eragiñen gisa,
 garrak.

Bide legorrak
 eramaten ninduan.
 Nekearen
 luzera guzian,
 ertzetan,
 lurperatuak,
 osiñak
 erakartzen naute.

Begiratu ta dakit
 zelan jetxitzen diren,
 itsu, poliki-poliki,
 sakontasunetara.
 Enborrak
 auzpez,

billatzen zituzten
urak
beretu gabeko
iturburuak.

Txingurri
geldiak
belzten dira
eguzki zaar
onek
orain eraztea
bukatu
dituan ezurretan.
Arbola,
sustraitutako
legorrean,
argitasunaren
mailletatik
jasotzen zituen
abarrak.

XXXVIII

Antolatua, ipinita, bear bada adigarri,
sorkeratik jasan dudan mundu txikia uzten dut
eta bertatik inguratu ninduana, zeren bat-batean eltzen dira
bidearen mugara ibillera kezkatia.
Indar arrigarria nere begieri baietsita
ormaren sendoera guzia bestalderatuta, begiztatzen ditut
itxiak, ixillak, burutapenak bakarti
sortuz eta goratuz dijoaztela
iñorentzat ere ez suaren esku eragiñak.
Ai! osiñetatik jetxita berdintasun desberdintza
orren oiñaze nekez bildu ta ikasteko,
banan-bana, ezer-ezaren itzen letra!
Jostakin aizearen oiua etxe inguruan.
Ara emen gizon zaar bat, etxearen aurrez-aurre,
poliki-poliki bere autsa jasotzen duela,
une batean, idor ta billutsik, estatuaren gisa.
Lur legorra gero, betirako
numerotik kanpora, gizonarena, zatikaturik
sakonetan arbola sustraiz.

XXXIX

Lurraren legorte
gorrira nator.
Ixil sakona naiz
ia. Urruntzen naizela
auts zutitu batetik.

XL

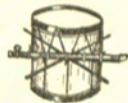
Baiña lur elkorrean errotzen da piñua,
beragandik aize librera azita
eratu ta itz batzugin esaten dut
labur ta ospetsu betiereko itz batean:
zutitzen naiz enbor zaarra itsas zaarraren gaiñetik,
itzaldu ta gordez nere bideko pausoa,
argia neregan atsedentzat da ta gaua apaltzen dut,
itzultzen dut itz gogorra aitz gorriaren kantan.

B., 1959-1962.

*Bizitzen sentitzen naiz bizitzen zeranean eta illaz
iltzen zeranean.*

2 Ko., VII, 3.

SALVADOR ESPRIU.



Emeretzi-garren mendeko kateximak

I. NEURTITZAK

Katexima dugu Euskalerriko libururik zabalduena; eta anitzetan irakurgai bakarra. Besterik izango ez bazen ere, ori bada gure etxe zokoetan.

Baditugu zaharrak, ez ain zaharrak eta berriak. Auek salgai dau-de eta besteak saguen ortzetan.

Zaharrak ere, oraiko gisa, etziren denak berdinak: aitak ikasia etzen amaxori erakutsi ziotena bezala. «Kristaua zera?» —galdetzen zion aurreko batez gizon bateak besteari.

—Ez: «Zerade kristaba?» —erantzun zion.

Edo 1880'koak dion bezela:

—Galdetzen dut. Kristaua zara?

—Ihardesten dut. Bai, Jaungoikoaren graziaz.

Baxenabarren egiten ginuen berriz:

—Giristino zare?

—Bai, giristino naiz Jainkoaren graziaz.

Badira, gañera, beren narruzko azalekin, eskuz idatzitako do-triña frango. Lengo mendean konturatu ziren denak bateratzea ko-meni zela eta ortako dio aietako batek, asieran:

«Barruti ontaco Obispo soll argiac, euscal-errietara egin duen icustamenan edo visitan, icusi du eztirela berdinac aietan eracusten diran cristau icasbideac, eta oetatic cenbaitetan badi-rela utsac, andiac ez izanic ere: argatic erabaquitu du biurtu dayen euscarara, mintzo garbian, Jaun Uriz chit gaindi zenaren denboran erdaraz agertu cen cristau icasbidea.»

Beranduko solasa dugu au emeretzigarren mendean: 1880'ko itzulpena baita. Askoz lenago baginuen Nafarroan aita Astete'ren katexima eskuaraz: 1826'an argitarazi zuen *Uriz ta Lasaga* apezpikuak. Bazandarra zen itzultzalea. Ez da Uriz au, beste kateximak aipatzen duen Iruñeko Gotzaia. *Uriz ta Labairu* izan zen Nafarroan Astete erdaraz sartu zuena, eta ori du gogora ekartzen. Ikusten da garbi, azkeneko itzultzaleak etzuela lenbizikoaren berririk.

Garizuma izaten zen, txikitan ikasitako «dotriña» errebarrikatzeko garaia, gure errietan. Bestela etzegen txartelik. (Bertsularitan badira gauza politikak, «Pernando Amezketarraren» gertakizunetan ere bai.)

Urdian'en, erriko gizonak, sorotik itzuli ondoan biltzen ziren katexima ikastera. Beti izaten zen norbait erakusteko. «Lauko» bat (bost xentimo) ordaintzen zion bakoitzak maisuari.

Eta su-bazterrak izketan balakite zenbat-zenbat gauza atera lezaketen! Txamini ondoko zirrituan egoten zen katexima, keiaz gorriturik; eta «Zaragozinoa», ilargiak jakiteko. (Bazakiten denboraz esan zituen guziak gezurak zirela; baño, berdin sinesten zioten.)

Adinetako jendeari aditzen zaio denbora aiek askoz obeak zirela oraikoak baino. Guk ez ditugu ezagutu.

Kateximak, beste alde, danon begiramena merezi du: berak eskolatu du Euskalerrria. Berri bat sartzan zuten guzietan izaten ziren zer esanak. Beti zaharra ohea zen, berria baino.

Orrek esan nahi du: 1) jendea jarri egiten dela gauza bati, eta 2) gero gusta egiten zaiola andik ateratzea.

«Kristau Ikasbidea» euskeratzaleen lana etzen samurra. Berez gai sakonak eta ilunak ibili behar dira, eta erriak duen iztegi motz eta ezberdiñean, ezin daiken gauza! Orduan, beharko ta, erdarazko itzak sartzan zituzten.

Euskerari gertatu zaiona berbera gertatu zaie beste erriari ere. Ala sortu da iztegi berri bat: Eliza, apeza, bataioa, Eukaristia, Komunio eta beste. Alderdi ortatik aberastasun berri bat sortu zaio gure izkuntzari.

Baiñan, gure katexima euskeratzaleak etziren ortan gelditu. Erriak itz oiek artuz bezala, joan ziren beren ordeko itz jatorrak sartzan. Ikusi Nafarroko «Kristau Ikasbide» batetik artutako kezka auek:

«Itz cenbait, erdaracoac izanic ere, utzi dira berariaz uquitu gabe. Alaric ere, bear bada arquituco dituzu bein ere *aditu ez dituzun* euscarazco mintzac: baño zuretako berriac diran itz orien ondoan, arquituco dituzu, *edo* batequin paraturic, gueyenetan usatzen diran itzac, erdaratic artuac, *euscara ederraren kalte* andiarequin. Guisa untan, aitzinean paratzen datzuten icasbidean, ezta izanen itzic aditu ez dezaquezunic.» (1880.)

Modu ontan, jakiña da «katexima berria» eskutan artzean, gauza berriak ikusi bear zituztela. Ortik zer-esanak.

Gero, pixka-pixka etzaie ain gaizki iduritzen; eta ondarrekotz badakite zer agertzera eman nahi duen. Denbora gutxiko pakea! Nunbaitik aterako dute beste bat... eta berriz aste!

Ori da Liturji kontuan gertatu dena. Martxoaren zazpirako, euskeraz Meza ikasten asi ginelarik, emezortzi-ogei urteko neskatok ala esan zidaten:

—Euskeraz egin behar al-dugu? Erraxago da erderaz. Guk ez dakigu euskeraz leitzen...

—Ala ikasiko duzue —erantzun nien.

Iru edo lau illabeten buruan, baso-eliza batean ginuen meza. Baziren kanpotarrak ere. Neskato gazte aietako batek nun esaten diten: «Euskeraz eginen dugu Meza!»

—Ez; gaur Meza kantatua izaten da.

—Politago da euskeraz .

Alako zerbait izanen zen len Kristau Ikasbidearekin. Nik azken mendeko bat edo beste eskuratu dut. Diren guziak biltzeko xedia ar baleza norbaitek, lan ederra egin lezake. Ori ainbat, zor diogu euskaldunok liburutxo mamitsu orri.

Nik, lengo mendeko kateximetan eldu diren bertsuak aipatuko ditut bakarrik.

I. BAZTANGO KATEXIMA (1826)

Izena: «Cristau Doctrina».

Euskeratzalea: Baztango Balleko Parroko bat.

Azalean esaten du: «CRISTAU DOCTRINA / Aita Gaspar Astetec / Erdaraz escriptua eta orai / Euscaraz publicatzen dana / Cebait gauza aumentaturic / BAZTANGO BALLECO PARROCO BATEC / Cristau fielea / instruccionearen deseyuz.»

Joakin Javier Uriz eta Lasaga zen Iruñen Apezpiku; José Jiménez, Bikario jeneralak eman zion baimena eta Kaputxinoen komentuan buru egiten zuen Bera'ko Esteban aitak aitortzen du erdarazkoa bezela dagola.

Itz neurtu auek ekartzen ditu seigarren orrian:

«Abisua becatari guciei

Utzi becataria
Len baño len becatua,
Bai, eta ere ocasioa
Ceñetan zauden sartua.

Gaurco gaubean guerta daiteque
Pensatu gabe zu iltzea,
Eta instante ortan berean
Infernura erortzea.

Eguizu confesio on bat
Ongi disponituric,
Barcacioa escadiozozu
Yaunari, damaturik.

Da zure bizi gucia
Gracian bicitzea,
Eta Zeruko gloriara
Betico pasatzea.

Artarako libro au
Cuidadoarequin leizazu
Eta eracusten duena,
Siñetsi, eta obrazazu.»

Azkeneko orrietan Sakramentu Santuari kantu bat sartzen du. Ona bere itzak:

«ALDARECO SACRAMENTU

Guziz Sainduaren onran eta alabanza»
(Sacris Solemnis cantatzen den tonuan)

- | | |
|--|---|
| 1. O nere anima!
Jesus laudazazu,
Aren amoriora
Publikatu zazu:
Aldare Sainduan
Considerazazu
Gu gatic Sacramentuan. | 2. Oh amorioa
Negurric ez duena!
O misterioa
Arritzen duena!
Ostia batean,
Yaungoico bat dena,
Gizonaren amorioz. |
|--|---|

3. Oguia dirudi
 Beguiz beiraturic,
 Fedea(c) erraten du
 Ez dela oguiric,
 Baizik dela Jesus
 Yanari eguiñic
 Animaren sustentuko.
4. Ainguiruac berac
 Daude Arrituric
 Icustean Jesus
 Sacramentaturic
 Cristaba allegatzen
 Yauna(c) conbidaturic
 Aren errecibitzera.
5. Guizona ill ez dayen
 Gurutzean iltzen da
 Bici dayen beti
 Emen guelditzen da
 Cerua utzi gabe
 Ostian yartzen da
 Gucia da guregatic.
6. Iturri Saindura
 Egarric dagona
 Dago conbidatzen
 Gure Jesus ona:
 Emen nai du uniñu
 Berequiñ guizona
 Amorioaren indarrez.
7. Andiac, tipiac
 Guziac deituac
 Dire aldarera
 Eta condibatuac;
 Zorionecoac
 Ongi garbituac
 Maiz allegatzen direnak.
8. Emen cargatuac
 Cargatic libratzen
 Eta afligituac
 Dire consolatzen:
 Deseyu Sainduz
 Bai ere betetzen
 Allegatzen den anima.
9. Munduko gustoac
 Emen galtzen dire
 Ceruko esperanzac
 Emen bizten dire
 Sacramentu untan
 Bai sentitzen dire
 Eguizco consueloac.
10. Becatuan daudenac
 Ez dire deituac
 Anima manchatuac
 Dire apartatuac.
 Yanari Saindura
 Daude conbidatuac
 Bacarri(k) cristau yustuac
11. Ongi garbituric
 Allegatzen dena
 Yaunaren graciaz
 Betetzen da dena;
 Au da ceruraco
 Bideic zucenena
 Jesusequin unitzea.
12. Bedeicatuia Jesus
 Beti izan dayela
 Aren amorioa
 Publica dayela,
 Gure animetan
 Beti bizi dayela
 Beraren graziaz. Amen.

Juan Martín de Ansa, Urrizola'n apez egonaren paper zaarretan ere badira bertsuak doñu ontan abesteko eginak. Begien aurrean daukat bat:

- | | |
|---|---|
| <p>1. Noc siñesta lezaque
Ezpaliz fedea
Gaurco misterio
Marabilles betea!
Jaune, zu izanic
Guzion javia
Zaude orrela umillaturic.</p> | <p>2. Ceru andietan
Cabitu eziñic
Ostie batean
Zaude gaur jarriric
Acidenten azpien
Ongui estaliric
Aldare Santu orretan.</p> |
| <p>3. Marabille ortara
Zerc ecarri zaitu?
Zerc, jaune, ortara
Obligatu zaitu?
Ay nere semea,
Esaten didazu,
Dizuden amorioac.</p> | <p>4. Jaquiñiquen laster
Ill bear nuela
Ta zuen ertetic
Juan biar nuela,
Asmatu izen nuen
Jarzea onela
Zuequin beti egotera.</p> |
| <p>5. O zer cuidadoa
Baine aiñ aundie!
O amorioa
Abrasagarrie!
Biozeco suen
Aiñ erraz jequie
Jesus choil maitagarrie.</p> | <p>6. Ogueite amiru urte
Munduen pasaturic,
Asco pena tristes
Izardis beteric,
Ainbeste azote
Aranzas josiric
Guruzean ill zen guregatic.</p> |
| <p>7. Bada orrengatic
Ala nai izan du
Zure onagatic
Obra bat eguin du:
Jakinsu izanik
Berak pensatu du
Gurequin nola gelditu.</p> | <p>8. Au bai pasioa
Dolores betea,
Baiñe cariñoa
Gañiquen gabia!
Zure ofizioa
Da ongui eguitia,
Jesus gure amantia.</p> |
| <p>9. Iru persona ta
Jangoico bacar bat,
Guc, Jaune, verorri
Escacen diogu
Bsite gaicela,
Guc amatu nola
Erredentore gurea</p> | <p>10. Eta guie gacela,
Dagon lecure
Bere bide zuzen
Argui orretatic,
Eternidadean
Gozatu dezagun
Gloria eta zeru eternoan.</p> |

(Juan Martín de Ansa, Elkano'ko apezaren garaitsukoa izan laike.
Emeretzigarren mendearen asierako paperretan daude bertsu auek.)

II. «Cristauaren Icasbidea» (1880)

Aita Gaspar Astetec eguina, / cein centzaturia eta berretua / Aguer-
tzen da Euscarara biurtua, / Dre. D. Jose OLIVER eta HURTADO /
Iruñeco Obispo choy arguiaren aguindez, / Bere menecoen oitzaraco.

IRUÑAN: / J. Lordaren moldiztegiuan, / 1880

Ez du ekartzen euskaraz jartzalearen berririk. Sarreran baditu itz-
neurtu itxurako lerro batzuk. Astetek erdarazkoan dituen bertsiuen
itzulpena baizik ez dira. Biak emanen ditugu elgarren ondoan.

«Cristau icasbidearen sarrera» / «Introducción de la Doctrina
Cristiana»

- | | |
|---|---|
| 1. Kristau ededun guciac (1)
Daude soll premiaturic
Oneraspina izatera
Bere biotz guctic,
Jesus gure arguuaren (2)
Gurutze sailduarequico,
Non ill nai izan zuen
Gu ateratzeagatic
Becatuaren mendetic. | Todo fiel cristiano
es muy obligado
a tener devoción,
de todo corazón
con la Santa Cruz
de Cristo, nuestra luz.

Pues en ella quiso morir
por nos redimir
de la cautividad
de nuestro pecado
y del enemigo malo. |
| 10. Ta etsay gaistoetatic.
Orregatic bada
Ecandu bear zara
Ala ceñatzera
Ta guruztatzera | Y, por tanto,
te has de acostumar
a signar y santiguar
haciendo tres cruces: |
| 15. Iru gurutze eguinez
Copetan lenengoa
Jaincoac libra gaitzan
Gogo charretatic:
Ahoan bigarrena | La primera en la frente,
porque nos libre Dios
de los malos pensamientos.

La segunda en la boca,
porque nos libre Dios
de las malas palabras. |
| 20. Jaincoac libra gaitzan
Mintzo gaistoetatic:
Bularran irugarna
Jaincoac libra gaitzan
Eguite ta gura donguetatik | La tercera en los pechos
porque nos libre Dios
de las malas obras y deseos. |

(1) Ededun = fededun (utsegina).

(2) Arguuaren = arguiaren.

Amaibigarren bertsuan, ecandu = oitu (acostumbrarse).

Azkeneko bertsuan, donguetatic = gaiztakeritatic.

Iztegiari buruz jakingarria da «dotriña» au. Beste nunbait esan dugunez, itz zailletan bi emaiten ditu. Beste batzutan berriz, oar gisa, eransten dio orriaren peko aldean. Ala ikusten ditugu, an emenka: *padecitu* (nota: pairatu). Sainduen comunionean (Sainduen balderna). *Desterratuoc* (erbestatuoc); *suspiroz* (asberaz); projimoa (urkoa).

Izairá edo naturaleza; Salvatzalea edo *Gosabetaria*; *eripetu* edo kondenatu.

III. *Irazusta'ren Doctrina* (1889)

Izena: Doctrina Cristiana.

Lenbiziko orria: Doctrina cristiana / aita Gaspar Astete / Jesuitac erderaz conpondua. / Ipiñi zuan eusqueraz: D. JUAN de IRA-ZUSTA / Erretore Hernialdecoac: ceña dan / Provincia Guipuzcoacoan, / eta / añaditu zion Encarnacioco eta Eucaristia-co misterioen esplicazioa; baita ere Confesio onaren condicioac, eta acto Fedeco, Esperanzaco eta caridadecoac.

Tolosan: Pedro Gurruchaga-ren moldizteguiuan / 1889-garren urtean.

Katexima onek beste bien gauzak baditu bertsu kontuan: 1826' koaren lenbiziko oarra, aldaketa batzuekin dakar; eta bigarrenaren sarrera, neurtitz keran.

ABISOA

Pecatari guzientzat ona

Utzi ezazu, peccataria
len baño len peccatua
aparta zaite ocasiotic
ceñean zauden sartua.

Izan diteque gaurco gabean
zu oyea iltzea,
bai eta ere bigar baño len,
ifernuetan sartzea.

Utzi ditzagun bizio oec,
ceñac gauzcaten galduric,
eta escatu barcacioa,
Jaungoicoari bertatic

Liburu onetan esaten dana
sinistu eta obratu,
goza dezagun beti gloria,
an gaitecen descansatu.

DOCTRINA
Cristianaren sarrera

Cristau fiel guztiac
daude obligatuac
Gurutzea adoratzera,
eta debozio izatera:
cergatic Cristoc an
salbatu guinduan
gure pecatuetatic,
ta etsayaren mendetic.

Argatic zaite jarri
santiguatzera sarri,
bai ta ere ciñatzera,
iru gurutze eguitera:

becoquian lenena,
aoan bigarrena,
bestea bularretan,
iru lecu oyetan.

Becoquian libratzeagatic
pensamentu gaiztoetatic,
aoan libratzeagatic
itz gaiztoetatic,

bularretan libratzeagatic
obra ta desea gaiztoetatic;
eguiñ bada bereala
esaten duzula onela:

«Gurutze Santuaren, señalea gatic...»

Ondarrekotz, 1855 argitaratutako «CANTICA IZPIRITUALAC»,
izeneko liburutic artuko dugu gai ontaz ekartzen duen bat. Bilduma
guzia erran laike katexima dela.

Eskutan dutana, lehen partea da. «CANTICA ZAHARRAC».
Berak dionez: «Saltzen da Bayonan, / Desplan, liburu eta paper
saltzailearen baitan, / Port-Nauco Arkhazpietan, 5 Numeroan.»

III. CANTICA

YAINCOAREN legue saindua

Canta arin mundutarrac
Sunxi beitez betbetan;
Sentimentu caltecorrac
Hil beitez bihotzetan.
Abia gaiten laudatzen
Erreguen Erreguea
Balxan, lehiaz, canthatzen
Eman duen leguea.

Ala bai da, Yaun goicoa
Çure legue Saindua
Guziz nahicarazcoa,
Goço eta yustua!
Orotarar tu edatzen
Placeric bicienac;
Descanxuan tu eçartzen
Penatuac direnac.

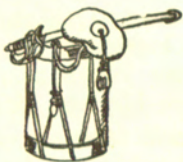
O! çuec, urguileriac
Ixutzen çaituztenac,
Munduco esdeuskeriac
Bilhatzen tutçuenac;
Ontasunac, ohoreac
Ditutçue preçatzen,
Nic batzu, nola bertzeac
Bocic tut arbuiatzen.

Bake maite bat darraio
Yaunaren legueari;
Cer escasten othe zaio
Hartaz dacusanari?
Izpirituac libratzen
Ditu ilhunbetaric,
Bihotzac ere sendatzen
Çauri gucietaric.

Çure legueac, Yaun ona,
Behar gaitu salbatu;
Ez da ceren çoriona
Bertze nihon bilhatu.
Guidariric çuhurrena
Badakit hura dela;
Hari yarraikia dena
Ez daite errebela

Legue harren uztarria
Errech da yasaitea.
Ez, ez da nekhagarria
Harren carga maitea.
Yartzen naiz harren azpian,
Hartaz naiz guidaturen;
Hura dut bizi gucian
Bakharrik maitaturen.

JOSE M. SATRUSTEGI.



Nola ezagutu nuen On Resurrección

Isidoro de Fagoaga'ren «Unamuno a orillas del Bidasoa y otros ensayos» liburutik, R. Bozas-Urrutia'k euskereratua.

Bilbao'tik Gernika aldera abiatuak giñan, eguerdi baño lehen, 1922 ko iraillaren 22 an. Zelai-ordeka geldiak, eguzki kiskalgarriaren azpian argi egiten zuten, itsaso leun ta bare bat ziruditela. Berebilla azkar zijoan, leioak zabalik, autsez estalitako bide legorraren barrena. Karlota Dahmen doixtar soprana, Agirresarobe baritonoa —bizidunen artetik ustez baño lehenago aienatua— eta ni ginjoazen artan. Gure asmoa —eta gure aurretik tarteka-marteka zijoazen gañerakoena ere bai— bazkaria Gernika'n egitea zan, eta gero, lokuska suspergarri bat egin ondoren, «Izadi-antzoki» alderuntz abiatzea. Olako izen egokia ezarri bait-zioten funtzio-eratzailleek Uarka'ko ibar zoragarriari, eta artantxe jokatu bear genituen guk, Guridi'ren «Amaya» drama giñartsuaren bigarren ekitaldia ta epilogoá

Etorkizun atsegiña benetan. Alabaña, olakoxe kezka batek, ezin adirazi diteken errenkura batek menperaturik ginjoazen. Ara: goiz artan zertxobait entzun zan Bilbaon, alegia, aurregunean Gernikan asitako Eusko-Ikaskuntzaren Batzarra amaitzerakoan, Erregek uste-kabeko itzaldi bat egin zuela. Itzaldi orixe zala-ta etzala, batzarkideak asaldatu ta ixkanbilka agertu zirala aretoan bertan lehenbizi, kaletan zear urrengo, Euskal Unibersidadea ojuka ta karrasika eskatuz. Eta gero, gerokoak: poliziak eraso, jendeak preso artu, elbarrituak gertatu...

Gure teatro- ta bide-lagun andre arek, kezka ta istillu aietatik aske ta lasai, abanikua jo ta ke astintzen zuen, aurrean genduen ikuskizuna aboa betean goresten zuen bitartean; esanaz, arrats-giroan eta illargipean begiztatuta, Germania bere jaioterriko lekurik erromantikuenen parekoa izan bear zuela, seguru asko...

Gorozika errixka atzeratuta genduen. Alako batean, biurgune batetik irtenak giñalarik, bi gizon ikusi genituen, bi guardia zibillen artean oñez zetoztela, astiro-astiro, zangoak narrastaka eta, antza zanez, loturik. Afrikar eguzki batek bete-betea jotzen zituen aien buruak. Aurrez-aurre igarotzean, txoperrak, guk ala agindu ta martxa gutxitu zuen, eta Agirresarobek, presoak ezaguturik, ojukatu zituen aien izenak... Euskal-egunkari baten Artekaria zan bata, eta bestea, Gipuzkoa'ko Diputazioan aldi artan karguduna zan jaun bat.

Jetxi giñan. Nere lagunak —atleta-itxurako gizakotea zan bera— zibillengana joanda arpegi artu zituen, zakar eta garratz, galdetzen ziela «ia nora zeramazkiten eta zergatik...» Zibillak, fusillak alxtatuaz, agindu zorrotza eman ziguten: «Ez aurrerik egiteko gero, burumuñak kiskaltzerik nai ez ba-genduen...»

Arratsalde artan agertzekoa genduen liriku-drama hura, trajedia biurtzeko arriskuan zegoen eguerdiko une artantxe... Gu arazo artan sartzea alperrik izango zala ikusi eta gañera presoak bein da berriz «joateko, andik aldegitako» eskatuta, bideari jarraitzea erabaki genduen.

Gertatu hura, larri-larri, arpegia zurbil-zurbil ikusi zuen Dahmen gaizoa begiak ezeak zeuzkala artu ginduen aren ondora itzuli giñanean, bere barneko zirrada agertzen zuela.

Gernika'ra eldu ta laister, Juan de Galiano Probintziako Diputaduari jazoera aren berri eman nion. Benetako adiskide genduen au; bera zan noski, iñor baldin ba-zan, Batzar-aldikoan ain ederki eman ziran jaien eragille jatorra. Abiatu zan bada, Bilbo aldera bere automobilean, presoak jasotzeko ta Gobernu Zibillera, beraren babesean eramateko asmoz.

Arratsaldean, aginduta bezela, Uarka-landara aldatu giñan. Bideta bidexkak betean, hura gizezkoa! Hura jendetza! Berebillak, jendearen marmarioen artetik doi-doi aurreratzen ziran. Leku jakiñera iritxi eta eszenariora igota, ikuskizun bat, bakan-bakana, egitan zoragarria, zabaldu zan gure begien aurrean: ibar osoa eta baita aldameneko muñoak ere, «erromes»-talde ugari-ugari batez estaliak agertzen ziran; ezin konta alako multzoa, milla koloreduna, alde batera ta bestera eten gabe kulunkatzen zana, txindurritegi baten gisara... aztu eziñeko ikusgarria, bai alafede!

Eszenako zuzentzailleak, argitasunak ematera etorrita lillura artatik atera ginduen. Gure gelatxoak estradoaren atzean zeuden, ortxe, arboladi aldapatsu batean; eta arboladi onek —atzeke teloa iduri— inguratzen eta esitzen zuen eszenario aundia. Bidetxior batetik igota gure gelatxora sartu giñan. «Gure» diot, bi lagunek banatzekoa zan eta. Agirresarobe nuen gela-lagun; bañan, aktua ongitxo aurreratu at-

tean ezpaitzuen agertu bearrik, egurastera joana zan, piñudira-edo, ni bakarrik utzita.

Teodosio de Goñi'ren irudia egin bear nuela-ta, ekin nion egitekoari. Etzan gauza zailla. Antxe nuen, alkitxo batean, nere «ma-killaje»-kutxa; eta kakoetatik zintzilika, jantzi bear nituen soñekoak. Ots aundiko zenbait teatrutan ere ez zenduen, ez, olako gelatxo ederrrik arkituko! Egia esan, funtzioaren eratzailleek —bilbotar oiek, artista bezin arranditsu oiek!— aundiki-gisara egiña zuten guzia; eta —auxe da ajolik aundienekoa— antze ta atsegintasun aundienarekin. Beñiolako etxola aietan ba-zan danetarik: ukenduak-eta ipintzeko maia; ispillua; alkiak, eta baita ain bearreko dan garbi-tokia ere...

Erantzi nintzan, «bata» luzea jantzi eta ispillu-aurrean eseri, bizarra itsasteko ta Pirine'ko gudulari aundiaren buru ta arpegiera ahalik zeatzen irudikatzeko. Bero zegoen eta atea erdi zabalik utzia nuen. Andik piska batera, itzik esan gabe, buru bat —buru aundi erdisoil eta gorri bat— agertu zan. Barru-aldera begiratu zuen, uzkur-aire batekin. Nik ere begiratu nion, txintik atera gabe, ispilluaren zear. Andik laistertxo, aienatu egin zan. Miñutu batzuen buruan, ara berriz ere lengo buru bera; ontan ordea, buruarekin batean, gorputz aundi ta trinko bat, sotana beltz batean sartuta. Konpreni eziñezko itz batzuk ortz artean murdukatuaz ate-ondoko alki batean eseri zan, begiak nere gaiñetik kendu gabe. Nere soiñera begiratzen zuen, nere sorbalde-tara, ez ordea ispilluko nere arpegi-erraiñura. Bizkitartean ni ere ari begira-begira nengoen, arpegi hura gogora ekartzeko alegiñetan, ezpait-zitzaidan arrotz egiten eta. Nunbait ikusia nuen, nun ordea ez nekiela... aldizkarietako argazkietan edo, bear-bada. Alkian ongi eseririk eta arnas oska, surtzapi aundi kolorezko bat atera zuen eta burua, arpegi ta eskuak legortzen asi zan, patxara aundiz, begiak nere garrondotik aldendu gabe...

Ni, itxuraldaketa egiña ba-nuen ere, ez nintzan jaikitsera atrebitzen; Teodosio'ren arropak jazteko, lenengo gauza bait-zan larrugorri geratzea, eta ori, apaiz baten aurrean, geiegizko zeritzaidan, naiz ta apaiz hura baimenik gabe sartua izan. Ontan geundela, dotore jantzitako gizon zimel, limoe-kolore, bigote apal ta sudur kako bat, azaldu zan, atea betean. Iñazio Zubialde zan (izen jatorrez, Carlos de Gortazar) teatro munduan ezagutu ditudan musika-kritikurik ikasien eta apalenetatik bat. Kanpotar izengabea ikusi bezin azkar eskua estutu zion, maiteki esaten ziolarik: «Nere on Resurreccion maitea!»

Aski izan nuen: Herkules-irudiko apaiz ixil eta lotsati hura, R. M. de Azkue zan beraz! Bere kanta-bildumako milla ta bat doñuekin eta iztegi aundi ederrarekin nere aurtzaroko ta gaztaroko ainbeste ordu goxo pasa-azi zizkidan berbera! Nola hura aztu? eta nola

ez maitatu? «On Resurreccion bedekintua!»... auxe nuen betiko le-
loa, nere ordu atseginetan aren lanak irakurtzen edo beraren do-
ñuak aopean kantatzen nituen bakoitzean. Eta aurre-aurrean nuen
orain! Altxa nintzan eta bere eskuak atxemanik bero-beroki estutu
nizkion! Gizagaizoa, ni itxuraz ain aldatu ikusita urduritu zan
pittin bat. Nunbait nere bizar basati aiek —geroxeago gurasoak il bear
zituenaren bizarrak izaki...— zer-ikusi izan zuten aren urdurian...

Eta elkar-izketari ekin genion, jo ta ke. Ziri-solas bat, solas ete-
na, solas bitxia... galderak eta erantzunak alkar jarraika, alkar joka,
alkar gainka, jauzika ta zalapartaka zijoazen batengandik besteaga-
na... eta onela egon giñan, alik-eta traspunteak, bein da berriz eta
cjuka, ikuskaria asteko zorian zegoela jakin-erazi zigun arteraño...
eta ni —bai orduko nere biotz ikara!— ia billuzian nengoela kontu-
ratu nintzan arteraño...

Etzan hura, On Resurreccion'ekin egin nuen elkarrizketa bakarra
izan. Nor gere aldetik ibilli bearrak bait-giñan, oso bakanetan arkitzen
genduen elkar-ikusteko aukera. Bañan biok izan genduen beti, gero
ta biziago, elkarren berri jakiteko irritsa, eta irritsi ori, ezerk ere etzuen
eten ahal izan, nere adiskide argitsuaren eriotzak izan ezik.

* * *

Wagner izan zan, musika-barrutian, On Resurreccion'en griñarik
biziena. Beste asko bezela, bere buru-gogoak zertzen ari zan denbo-
retan, Bayreuth'en sortutako gaitzak arrapatu zuen, eta arrezkero se-
kulan ez zuen sukar artaz bere burua sendaturik ikusi nai izan. Nik
Bilbao'n zenbait illabetez lehenago, Parsifal'en eta Walkyria'n egin-
jokaldiez oroitzen zan. Aren ustez —bene-benetan ziraustan au— be-
rarak Wagner'tar teknika ta estetikari jarraituaz idatzita zuen «Urlo»
opera, aginduta bezela egiña, etorriko zitzaidan neri, aukera-aukera-
koa, bada bere protagonista, «Ontzi-iratxo» («Barku fantasma»)-ren
arako Erik bezelaxe, eiztaria baitzan... Bere-bere egiten zuen gogo
beroz Wagner'en ustekizun hura, alegia, opera bateko itzak eta mu-
sikak autore bakar batenak izan bear dutela, antzelan bizigarri ta egiaz-
ko bat iñoiz egingo bada. Eta «leit-motiv» (edo «soñu-gidaria») edo-
noiz ta nun-nai erabilli bear dala...

Bere teoria ta uste oriek guziak egiztatu ahal izan nituen andik
egun gutxi barru, Bera nere sorterrian «Urlo»aren partitura, egi-
lleak bialita jaso nuenean. Obra ontan egin zuen lana, benetan mires-
garria da. Beste ainbeste esan genezake ere, langille porrokatu arek
konposatu zituen beste obrez ere, esaterako: «Ortzuri» opera (ager-
tugabea oraiño), «Pasa de chimbos» eta «Vizcaytik Bizkaira» deri-

tzaten zarzuelak; kantatak, romanzak eta abar —musikadunak baizik ez aipatzeko—. Opera ta zarzuela oriek ez dutela, maixeatzaille batzuen iritzian, eszenariora igotzeko bear añako gaitasunik? Baliteke, eta ezta arritzeko. Teatro-teknika ezta goizetik gaberañio ikasi liteken gauza, baña ezta ikasi-eziña ere, teknika dalako ain zuzen. Ba-dira musikalaririk —Meyerbeer bat, adibidez— «Txontxongilloak dantzazten» —bai eszenariokoak eta bai salakoak ere batzutan...— aparteko trebetasun bat zutelako, beren denboretan famatuak izan ziranak, bañan gure egunetan kaxkar, eta nolabaitekotzat jotzen ditugunak; eta badira beste asko berriz, musikalarik iaio ta meritudunak izan arren, eszenan agertzen saiatu diran bakoitzean, porrot eginda, ausiabartzak baizik jaso ez dituztenak.

Azkue'ren antze giartsu ta tankeratsuak —egia esan bear eta egia esan— eztu teatro-lanetan geiegi argitu, esandako arrazoiengatik eta gañera apaiza zalako. Arrazoi berberengatik, aren aurretiko beste batek ere —bera bezela musikagille, apaiz eta euskaldun zan don Hilarión Eslava eta Elizondo'k— ez zuen iritxi ahal izan, teatru-alegi barrutian beñepein, bere goiarnasak eta jakinduriak eskatzen zuten arrera ona. Bere gaiean eskeñi genion saioan azaldu dugu zergatik gertatu zan ori.

Dana dala, Azkue jaunari buruz, auxe esan dezakegu, argi ta garbi: aberri-operaren barrutian berak egin zuen ekiñaldia, grifiñ gabeko kritikalariek ao batez esaten dutena egia dalako beste argibide bat bezela geldituko dala, alegia: bera izan zala «Eusko-Pizkunde» zeritzan eta deritzan mugida oñazetsu ta ospegarri aren lenengo eragillea.

Madrid, 1966-VII-25.



Mugarrapeko Ardizain Gazte biak eta Apirilkeko Euriak

Ardizaintzan ibilten ziran Mugarrapeko larrabasetan Mañariko mutil gazte bi.

Martiya euritsua euki eben, eta egun ederrakin sartu ziran Apri-
llean.

Orduan kantetan asi ziran biak:

*Marti kakatsu, Marti kakatsu,
Aprill ederrien sartu neiyatzu.*

An inguruetan ebillen Ixurtzako artzai zarra, eta esan eutsien
mutil gazte bie:

*Ez eñ olako destreiñaik Martiyei gero, ostien
asarratuko yaku da ondatuko geittu danok!*

Baiña umore onagaz egozan mutillok, eta etzegozan ixillik geldit-
zekotan. Ixurtzako ardizaintzailleari jaramon aundirik egin barik,
biyen artean jarraitu eben lengo kantan:

*Marti kakatsu, Marti kakatsu,
Aprill ederrien sartu neiyatzu.*

Arpegi motzagaz parau jaken artzai zarra, eta benetan esan
eutsien gazte bie:

*Ixilldduko zaie beinguen? Ezeixue olakoik esan,
ostien asarratuko yaku Martiye, da orduen danok
damutu bieko du!*

Barreari emon eutseen gazteak zarraren esanari jaramonik egin
barik. Eta len baiño indar aundiagoaz lengo kantuan jarraitu eben:

*Marti kakatsu, Marti kakatsu,
Aprill ederrien sartu neiyatzu.*

Uste barik, denporaldi txarrak etorri ziran orduan, eta mutil gaz-
te bien ardialdeak ziara ondatuta gelditu ziran.

BITAÑO

1966, Irun'en.

Osoa ta bildotsa

(Gabon ipuia)

Sutondoan, aulki txiki baten exerita, suari begira zegoan. Ikusgarria zan, izan ere, aruak zebilkian zeregiña. Alai, baño gogorki, jotzen zuan erdian zegon enbor lodia. Bere azal latz eta korapillotsuari, kosk batzuek kendu eta auts bigunaren gañera eroritzen ziran.

Bat-batean, neskatxoak zerbait entzun zuan... Bean bat-edon-bat zebillen; gero eskilleran gora zetorren. Gauza bakana iruditu zitzaion, baño ez zan bildurtu. Gabon gabeen ainbeste gauza miragarri gertatu oi dirala jakiñik. Eskilleraren azkenengo malla biak krakatekoa egin zuten, oitura zuten bezela; atea astiro-astiro zabaldu zan: gizon gazte, tantai, argalbat agertu zan; zutik gelditu zan, atearen ol beltzak lauki bat egiten ziotelarik.

Astindu zaite sartu baño len! esan zion errime neskatxak. Zuk gaiñean dakartzun elur guzti orrek sukalde dana zikinduko du ta; gaur goizean ondotxo garbitua du gure Mion'ek.

Gizonak astindu zitun bere soñeko erropa zarrak itzik esan gabe.

—Baña, zeren zai zaude or? Otzen zai al zaude arek laguntasuna egingo dizulakoan? Sar zaite, gizona, eta itxi atea. Itxi al dezu bean okullukoa?

Gizonak sorbaldak jaso zituan.

—Ez dizut esaten agintzeagaitik, esan zion neskatxoak, barka eske bezela, baño abereak gaxotu litezke ta. Bearrezkoa da abereak ere ongi izatea gabon gau batean.

—Aaaa! Gabon gaba al da gaur? —galdetu zun gizasemeak oso abots latzagaz.

—Bai, bada. Ez al zekizun?

—Ez.

—Alajaiña!

—Zer «alajaiña» ta zer... esan zuan asarre. Ondo dago zuentzat, oñak bero, urdalla betea, baña ez ni bezelako izorra... bidietatik ziar goseaz eta otzez ia illean gabiltzanontzat.

—Bai, bai, esan zuan neskatxoak, lotsatuta, aziera onaren legeak zerbaitez ausi zitualakoan; bai, neguan nor bere etxetik urruti ibilli bearra dutenak... Atoz, sutondora.

Ezezaguna aurretatu zan, astiro, ezker-eskubira bildurti begiratuaz.

—Zenbat zerate, basoan galdutako basarri deun onetan?

—Emen daude idi pare bi, nere aitajaun zaarrak zaitzen duan artalde bat, iru bei...

—Iñozu gaixoa! Nik pertsonakaitik galdetzen diñat, ez abereakaitik.

—Aitu det nik, zuk zer galdetu didazun, baña uste nuan zu bezelako gizon argitsu batek jakingo zuala zenbat lagun bear diran abere abek danak zaitzeko: gizon bi, artzai bat, eta gaiñera...

—Bai, bai!... Eta nun ditun bada basarri au erabiltzeko bear diran lagun oiek guztiak?

—Emendik urruti, orain beintzat... Danak gaberdiko Mezetara juanak, ordu beteko bidea baño geyagoan.

—Bakarrik utzi al abe?

—Bakar-bakarrik ez!

Begiratu azkar bategaz miatu zituan sukalde aundiko bazter illunak:

—Azaldu ezan argiago, ze arrayo!

—Nere aitona zarra oean dago, an, bere gelan. Entzungo dezu «kurru ta murru» nola ari dan; artoa eigoteko errota dala esan leike.

Neskatxoak parre egin eta galdetu zion:

—Ez al dezu exeri nai?

—Bai, baña erantzun egidan lenagotik, anderetxo orrek... Zer-edo-zer gertatuko balitz (zalantza agertu zitzaion, eta esan bear zitan itzen billa zebillen) bat-edon-batek deituko ba'lu, aguria etorriko litzaken, ez ba?

—Zer nai zenduke bada, ez etortzea ala?... baña, bai al dakizu, goorra da.

—Goorra, goorra, berresan zuan gizonak, ixeka eran. Ez da zertan asko piyatu goorrakin.

—Zearo goorra da. Trumoerik ere ez du entzuten! Auxegaitik utzi naute berakin, suaren bildurraz.

—Edo lapurrenaz, ez ba?

—Ooo! ez. Gabon gabeen ez!

Bildurra galduta, neskatxoak aurretatu zion jarlekuan bota zuan bere burua eta begiratu zion.

Neskatxoak, urre margodun ille kixkur eta piña zuan, eta batzue-

tan argiago, eta besteetan illunagoa ikusten zitzaion, suaren aurrean burua erabiltzen zuan eran. Bere begi ederrak, aundi zabalak, arri-tuta baillegon itxura ematen zioten, begi eder urdiñak, menditar txikorien lore margokoak eta izar eroriakaz amets eragiten zutenak. Berak ere begiratu zegoen gizonari eta irripar egiten zion.

—Zenbat urte dittun? —galdetu zion.

—Amabi... obeto esateko, amairu egingo ditut...

—Bai, bai!... Aizan, txakurrak ere gaberdiko Mezetara juanak al dittun?

Neskatxoak algara gozo bat egin zuan.

—Iñork ez dit zaunkik egiñ, nik beko atea zabaldu detanean.

—Picard zaarra, nere aitonen antzekoa da, bera bezin gorra.

—Baña, bat-edon-batek agindu ezkeru, jakingo diñ, ate inguruan debillenari, zankotik kosk egiten? Ez ala?

Neskatxoak berriro algara egin zuan, eta bere arpegi argi ta gozoa, suaren beroaz gorri-gorri egiña, gizonenganatz altxa zun.

—Orduan, bakarrik gatxiben ordu onetan biok? esan zuan abots-erdi gizonak.

Soñean zeuzkan erropa zaar gaizki konponduak, lurruna botatzen zuten su ederraren aurrean. Bere oñetako zaar, listeiakaz lotuak, putzu bi zegiten ladrillo gorrien gaiñean.

—Iñoiz ez gera bakarrik Gabon gabeen.

—Ik ala uste den, jun dan astean arrautzatik irtendako txitatxo orrek!

—Entzun, entzun, esan zion neskatxoak biatz bat ezpañen gaiñian ipiñirik.

Arretaz eta bene-benetan entzun zituan gizonak ixiltasuna bete oi duten milla zaratako: irrixtadak, igortziak, arnas ixillak. Tellatu gaiñean tellak igitu egiten ziran poliki-poliki.

Ezerk ardurarik ematen ez ziola adierazi zuan, imintzio bategaz.

—Katuak, arratoiak, aizea, baña... iretzat, gauza abek beste zerbait esan nai al diñe?

Itz aberi jaramonik egin gabe, neskatxoak esan zuan:

—Bai, bai dakit... arimak dira... Gaurko gau guztian gelditu gabe dabilta andik onera ta emendik ara egaz, txoriak bezela. Eurak maite dituztenak ikustera etortzen dira...

—Eta, iri zer diñ arimakaitik? Gaztegia aiz i beste munduan iñor izateko.

—Txiki-txikia nintzala ill zitzaidan amatxo (bekokia beeratuaz «kurutze santuaren» egin zun).

—Nere ama ere illa den, esan zun gizonak. Zortzi urte nizkiñan nik. Egun artatik onera, errota bateko astoak baño makillada geiago

artua naun... Amabi urte nituanean, begira, eure adiña! etxetik iges egin niñan, eta gero..., eta gero... auxe den guztia.

—Gizajoa! esan zuan neskatoak bigun eta errukitsu. Eta bi esku txiki beroberoak artu zuten esku aundi zakar bat, batere biguntasun gabe atzerantz kendu zan esku gogor ura.

Sutondoaren beste aldetik, sukaldea illunpean zegoan.

—Ez al daukan bildurrik? galde zion gizonak.

—Bai zera! Gabon gaba da ta... eta gañera zu emen zaude ta, ain aundi, aiñ indartsu eta «zirt-edo zart» ariñ egiteko itxura orregaz.

—Beaz, ikusi ta beste gabe nigan uste ona izan den? Onek arrotzen natxion, bai dakiñ ba, leku danetan, axkar aldendutzeko esaten zidane, eta zakurrak atzetik, baña...

Gizonak, desapioa bezelako imintzio bat egin zuan.

—Bear danean bai zekiñat nik zakurrak geldirik eukitzen .. baita gizonak ere...

—Ezkutukiak al daukatzu?... Neonek ere ba det bat.

—Zertarako?

—Zotiña gelditzeko, eta Mion'ek erreak sorgindu egiten daki.

—Esango dion bada, ni inpernuratzen naizenean, etorri dedilla nere erreak sendatzera!

Ke bolara aundi bat kebidetik beera etorri zan aizeak bultzata, eta itsututa bezela utzi zituan.

Gizona zutindu egin zan, eta neskatoak bai zijoala uste izan zuan:

—Ezin juan zindeke onela, ezer jan gabe. Ezezaguna mayen aurrean exeri zan. Mai gañean argitxo bat zegoan.

—Esnea nai al dezu?

—Esnea? Beiak mats mordoak jaten dituztenean edango diñat nik esnea.

Neskatxoak algara gozo bat egin eta ekarri zion ardoa.

—Gure maastietakoa da... Egiatzkoa.

Gizona obetoago exeri zan bere jarlekuan, eta zapi zuri batean batuta zegoan lauko ogi eder bati bereganatz teink egin zion; baña neskatoak bizi-bizi galerazo zion.

—Neretzat au onegia, noski?

—Ara, guk ogi bera degu, Mion'ek oretua, baña au, gau onetan basarri guztietan jan gabe utzi oi dana da, badakizu norentzat...

—Norentzat?

—BERA'rentzat, gosetua emendik igaroko ba'litz.

—BERA! berresan zun gizonak, amorru biziz. Beste gañeuntzekoak eztanda egin dezakete! Eta aopean esan zituan, neskatoak bi-raotzat artu zituan itz ulertu eziñeko batzuek.

—Ogia asita billatzen danean, esan zuan burua makurtuaz, gauza ziur ziurra da. Bera etorri dala... Au gauza jakiña bait da!

Bere arpegi gozoa, itzaltasun batek estaltzen zion.

—Lapurtxo gizajoa! esan zuan gizonak. Ez al zan irudituko neu naizela. Bera, neu...

—Ez orixe! erantzun zuan errime neskatoak parrez. Mion'ek sinistu lezake etortzean, ez zaitu ikusi ta; baña nik?

Burua alde batera ta bestera igittu zuan, begi urdiñetan gaiztakeri apurtxo bat agiri zualarik.

—Ez ote aiz i, neri ziriak sartzen ari!

—Baña, tira, itz gutxi ta onak esan ditzagun. Lauko ogi au, gose danen batentzat emen ipiña baldin ba'da, neuretzat den.

—Bai orretan zuzen zaude.

Eta arin gañeko zapi zuria kendu ta gizonen aurrera bultza zion, etxean egindako lauko ogi ederrari.

Orma kontra zegoan erloju aundiak ordua jo zun.

—Gabeko amabiak, esan zuan neskatoak. Aurra jaio da, eta Gabon eguneko aragi-iztea amaitu da. Urdaiazpikoa eman nezakezu. Azkar asi zan jaten, bere aiztoa zabal eskuan zualarik. Ardoa edan zuanean, gogor esan zun.

—Zuen ardoak ez diñ ezer balio. Aranakiñ egiña, noski?

—Zer? erantzun zion neskatoak aserraturik.

—Baña zuen urdaiazpikoak, au bai!

Eskua buruen gañera eramanda, biatzakaz zarata atera zuan, urdaiazpikoagatik esana baietzutzeko.

—Izena nola den?

—Gabonetxo.

—Ene! eure eguna den gaur.

—Eta zuk, nola dezu ba izena?

—Juan.

—Eta zer geiago?

—Deiturak nai aña dizkiñak. «Goseak illa», «Ua emendik», «Ordituk...»

—Zu, neri ixeka ari zera... Iñozua naizelakoan.

—Iñozua... ez ba... Iñozentia aurkitzen aut.

—Nik igertzen dizut beñepen, emen inguruetakoa ez zerala. Izketan igertzen zaizu.

Miñutu batean, sukaldeko illunpean ezkutatu zan neskatoa. Orduan gizona bildurtu egin zan.

—Aizan; zer dabillen or nere sorbalden atzean?

Neskatoa, sagar eder bat eskuan zuala agertu zan, errege-sagar eder bat, azala apurtxo bat zimurtua baña, uda azkeneko usai gozoaz sukaldea betetzen zuena.

—Geure baratzekoa dezu.

—Zuok gauza guztiak dituzute. Emen abereak ere egunero jaten diñe.

—Ez al dizu orrek onik egiten?

—Ez.

Orduan agertu zuan arpegi gogor eta zimurtua.

—Ene Jaungoikoa, izan liteke egia, ogia jan al izateko baño txi-roagoak diran jendeak mundu onetan izatea, baño lursagarrak benepein izango dituzte.

—Argo ixillik, madarika... arrayo...!

Eskuaz maiari eman zion kolpeak, botellak eta edanontzia ikara batean utzi zituan.

—Tira, tira, zion neskatoak aserrea uxatu nairik; ez da orrela-ko gauzik egin bear Gabon gabean. Zatoz datorren udaran lanera, nere osabak jornal ederrak ordainduko dizkitzu ta.

Gizonak, ezpañak alde batera okertuaz, irripar bat egiñ zuan.

—Neri erakutsi nai al dian, bildotx xamur orrek! Ezagutzen dizkiñak nik, ondo ala ere! zuen erak, baserritarren izakera. Mandoari ler eragiteko aña lan egiñeta, platerkada bat zopa. Arrotz bati, bidazti bati, ik dionan bezela, izketa ezberdiña egiten duan bati, zer egingo zaion ba, estu-estu egiñ, da duan izerdi dana atera ezker? Lanak amaitzean, agur! Ua beste leku batera. Etxe au ex dek txakurrentzat.

Iñork ez zion iñoiz onela itz egin. Biotza lertzeko zorian aldeztu zituan bereak:

—Langilleak geure maian jaten dute...

Eta gero, apaltasunez bezela geitu zuan:

—Egia da, lana gogor egin bear dala, baño lanak agintzen dualako. Ez bai du lurak utsaren truke ezer ematen!

Gizona, zutindu ta lengo lekura jun zan sutondora. Neskatoak jarraitu zion eta lengo aulki txikian exeri zan. Aitona zaarraren lo kurrunkak entzuten ziran.

Neskatoak ez zun geiago itzik egiten.

—Zer pentsatzen ari aiz? galdetu zion.

—Ezer ere ez, Txomintxo datorkidala.

—Lo guria?

—Bai, baño danak etxeratu arte, nik ez nai lorik egiñ.

Gizonak altxa ta jarleku aundi bat ekarri zuan berearen albora, ta abots sendoaz esan zion.

—Ator onera, nere ondora.

—Bai, obetoago egongo naiz.

Neskatxoa exeri zan. Gizonak artu zizkion esku bategaz bi eskumuturtxo meiak: amar biatzak, mats mordo bat ziruditen txintxilika.

Gizonak, gogo bizi az begirutzen zion; arnasa laburra; neskatxoak altxa zitun begiak segundo batean; gizonak beste aldera begiratu zuan, baña neskatxoak ikusi zizkion ortzak, ezpañak basatiki gora jaso zitualako.

Zarata batek igittu zuan: «Arimak dira» esan zuan ixil-ixillik. Gero bat-batera, buru ederra gizonen sorbaldara erori zan. Neskatxoa loak artu zuan. Lo zegoan, aurren lo ederrean, kezka gabe, bildur gabe. Gizonak artzen zuen bere arnasaren usai gozoa, menditar usaia, eurien ondoren belarrak botatzen duan usai ederra. Ille kixkur urre margoduna, arpegira zetorkion.

Denboratxoa igaro zan, gizona mugitzera ausartu gabe. Bai zekian neskatxoa esnatzen ba'zan erremedio gabeko galera bat gertatuko zala eta ain zuzen, bere bizitzan, orduantxe bakarrik opa izan zitzaiona.

Neskatxoa igittu egin zan. Bere besoak geldi arazi zuan, gogorregi, noski, beintzat minduta bezela esan zion.

—Juan...

Noiztik bere izena aĩn gozoki oguztua izan ez zala?

Bere ama ill zanetik zalantza gabe.

Zuzendu egin zan gizona. Zergaitik ez zetozen arimak, neskatxoa bere eskuetatik kentzera? Aipatu zituan bada ta?

Esnatu egiñ nai izan zun:

—Gabonetxo... esan zion emeki-emeki belarrira: baña...

Gabonetxo lo zegoan, ez zuan ezer ere entzuten. Burua jaso zion baña, ebakita legoan erori zan...

—Gabonetxo... Oraingoan betazalak mugitu ziran, eta begi urdiñak, berari begira zegoan arpegi berria ikusi zuten aurrez-aurre.

—Noiz edo noiz esnatu zeranean! esan zion gizonak. Ez dakizu asko!... Pozik egon zindeke. Pesta bakan bat gaur izan ez dezunean... ba noa.

Sukarra zeukan neskatxoengandik aldendu zanean.

—Zergaitik baña? Zergaitik aĩn azkar?

Neskatxoa zutik zegoan orain, eta eskua artu nai zion juan ez zedin.

Orduan gizonak, sorbaldatik eldu ta astinduaz arpegira gogor deadar egin zion.

—Nai-ta-naiezkoa da ni juatia!

Atea indartsu itxi zuan erden zanean; baña neskatxoak berriz zabaldu ta berantza begira jarri zan.

Eta gizonen abotsak igo zuan beraganaiño, eskillerako zulo beltzetik zear:

—Agur, neskatxoa! Iñoiz-ez-iñoiz ez dezu jakingo, zer mirari egin duan zuretzat, gaurko Gabon-gabak.

AZPEITIA'TAR JULENEIK

Raymond Escholier'ek prantzesez egindako *Le loup et l'agneau*.
Contes de Noël'etik euskeratua.



EIBARTAR ZELEBRIAK

VI

OJANGUREN FOTOGRAFUA

Aintziña asi zan Indaleki Ojanguren D'Agerre'ren artetik bizi izaten. Izan be, eibartarrik geienak bezela, zirt edo zart eixeko gizona da Indaleki. Fotografiaren etorkizuna illun egoan artian, orretara itzuli zan buru-belarri gure gizon au.

Gaurko teknikak benderatu barik egozen denporan, fotografiaitzeko makiñak ez euken oingo aukerarik nai zan moduan ataratzeko. Orregaitik, «anpliodora»-rik ezautzen ez zan denpora aretan, Madrilgo «ABC»-koak arrituta euazen Ojanguren'ek ataratzzen zituan erretratu ederrekin. Eibarren bertan asmautako teknikaren bat edo ezarri ete zetsan, «ABC»-koak bialdu eben euren fotografiu ezaguna zan Duque jauna.

—Zelan konpontzen zara zu pelotariak naiz foballistak olako ondo ataratzeko?

—Tripodiakin.

Bera bakarrik zan artian, naiz pelota partidua edo naiz fobaill jokua, gelditzen zitxuana bere erara fotografiatzeko.

* * *

Ojanguren'entzat dana izan da interesantia. Berak erretratau ez dabenik ez dago. Horacio Sarasketa'k bere lapiz azkarrakin karikaturia egin zetsanian, azpikaldian au ipiñi zetsan: «Onegandik guztiok pasau giñan».

Bai. Ala da. Eibartar guztiok gaitu bere artxibuan, aldeko ta kontrako, kolorieri begiratzeko: bautizuan, komunio nausian edo ezkontzan ez bada, karneterako erretratuan, Aste Santuko prozesiñuan edo aratostietan izango da.

Era batian, sarri ebillen Bizkaiko errietan elizak, torre-zarrak eta abar. Leku askotan aitzen emoten zetsen beste jaun bat be baebillela era-bereko fotografiak ataratzen. Lelengo aldiz agertzen jakon konpetenziako bat. Emoten zetsezen aztarranetatik, errena ei zan. Ta, egun baten or nun agertzen dan, Eibarko bere estudiora, tajura, aretako gizon bat. «Emen dok nere kontradixua», esan eban Indalekik berekautan. Ta, igarri. Bera zan. Jabier de Ybarra jauna, *Catálogo de Monumentos de Vizcaya* eitxen ebillela. Ybarra jaunari be berdintsu gertatzen jakon; zoian leku guztietan berba eitxen zetsen eibartarragaitik, eta ezagutzeko asmuz joan zan. Zorionezko ezagutza izan zan bientzat. Ojanguren'ek bere artxibua erakutsi zetsanian, arrituta esan ei zetsan Ybarra'k: «Sinistu ezindakua da eiñ dozun biar guztia!». Ta, Ojangurenen erantzuna: «A!, da zenbat biar eiñgo neban nik biarrik eiñ biarra izan ez baneu».

* * *

Negoziuan barriz, zintzua. Ez eban geiagorik emongo, ezta gutxiagorik artu be.

Bein, bezero bati, kontuak zuritxuaz: «Kanbixuak eitzeko ez jaukat errialbikorik. Autsa pezetia ta ekak errialbikoa».

—Neuk be ez daukat baiña errial birik.

—Orduan, zer eiñ?

—Artizu zeuk pezetia, ta urrenguan emongo destazuz errial biak.

—Baiña, ni aztuko nok, ta iri emoten ba deuat be i aztuko aiz.

Ta, ara, kara-kurutz eiñgo juagu ta kitto.

Ola erabagitzen ekian kanbio kontua.

* * *

Ba ziran baiña erabagirik ez euken gauzak be. Pobria aberastu leike, ta aberatsa pobretu; baiña zatarrari... zer? Zirujia-estetikarrik ez eguan denporan zer?

Bere kulpaz ez bada be, polita ez zan neskatilla bat erretratu eske juan zan batian; ikusi zitxuanerako esan zetsan: «Ene! Ojanguren; zelako zatarto atara nozun».

—Ez uste makiñian faltia danik. Emen ez dago tranparik.

* * *

Tola de Gaytán markesak sarri eskribitzen zetsan alako edo ola-ko eskudoren fotografia eskatuz. Elizgizon ta titulodunentzat alerjia eukan eibartar adarjotzaille bat enterau zanian, esan zetsan:

—Konke, euk pe markesekin da tratatzen duala e?

—Nik ez eurekin. Eurak nerekin.

Ojanguren gauzegaz ezerekin ez naiz arritzen. Urte batzuek dira, zazpigarren eun mendiko konkursoa amaitxu ebala ta, artikulu bat egin neban bere zenbait gauza kontauaz. Nik *La Voz de España*-n argitaratu ta andik egun gutxira beste periodiku batzuetan etorren, nere baimenik barik, baiña gatz-ozpinduz. Orduantxe bai benetau sinistu nebala «Fotografo Aguila» zala, askok ola apropos deitzen ba zetsen be. Ba, bere egaztada ez zan gelditzen, periodikutik periodikura ebillen; gelditzeke. Euren aria galdu neban. Andik denpora askora be, erriko-seme aiskide batek ekarri estan Madril'go *7 Fechas*, artikulu berari konponketa dotoriak eiñ da. Ez dakit ega luziak ala ainbeste aldaketak, lumok ondo aldatu etsezen gure «arranua»-ri, ainbestian eze, *7 Fechas*-en erretratu orde z dibujua ekarren. Ta, zelakua? Ojanguren mendi punta batian, gure «Fotografo Aguila»-ri tokatzen jakon moduan, baiña buruan kordobesen kapelia eroiala, herak erabiltzen daben txapelaren orde z.

* * *

Orrek ikusita ezerk ez nau arritzen.

Oraindik ixa mutiko bat nintzan Eibar'ko Club Deportivo'an mendizaleen sailleko karguan nenguala. Illuntzi batian eldu zan nere eskura konkursurako aitzen emoteko eskribitzen diran papel orretariko bat. Ojanguren'ena zan. Astean Urko puntara igo zala-ta. Alperrik izan fotografua libertade askoko ofiziuua, eibartarrentzat beti izan da sagraua astegunian egunerditxo bat biarrera barik galtzia. Orretan, or nun sartzen dan Ojanguren bera. «Zer, Indalezio, astegun buru-zurixan be Urko'ra?»

—Bai; Ermura juan biarra najeukan ta bide-batez Urko puntara igo najuan.

Ori entzun da, zelan ez sinistu ega egiteko be gauza zala?

* * *

Gaiñera, ez da poliki ibiltzen danetarikua. Beti, okerkerixia eiñ da anka-jokuan doian mutiko baten bare, prixaka.

Untzagako plazatik ola zoian batian, bere edade inguruko agura batek esan zetsan:

—Ikasik polikixago ibiltzen!

—Euk ikasik bixkorrago ibiltzen!

* * *

Berriz, baztarrik ba ete da bera eldu bakorik? Ez Euskalerrian. Sarri pasau ditxu gure' mendiak, alde batetik eta bestetik oiñaz. Ain-

besterañok eze, ez da posible bera iñork ezautzeka pasatzia. Berakin ibilli garanok ondo dakigu ori.

Bein, Aramaixo'ko Gantzaa auzuan, bertako basarritarregaz berba alditxo bat egin ondoren, izketan Eibar aitxatu zalako edo, atso zartxo batek esan zetsan dirala urte asko ibilli zala an beste eibartar bat pe fotografiak eta ataratzen; eibartarra Ojanguren zala. Zelan ez zan arritxuko atsotxua, esan zetsanian bera zala Ojanguren. Orduan, andriorrek esan zetsan: «Baiña, zu ez zara izango aintziñako Ojanguren; zu, aren semeren bat izango zara».

* * *

Bein, «La Voz de España»ko redaziñora eldu zan paketetxo bat. Zafra'tik etorren. Antiaju batzuk ziran Guadarramako mendietan billautakuak, ta antiaju azalian «Eibar» ipintzen ebalako, beste barik, «La Voz»-era bialdu zitxuen Ojanguren'en izenian. Usterik beste iñor ezin zeikiala izan inguru aretan ibilli zeikiana. Ta, egia zan, iru aste aurretik an galdu zitxuan bere antiajuok.

* * *

Bein, jakin eban Arantzazun prozesiñua eguala ta China'tik etorri barri zan Aranburu obispua be an izango zala. Juan zan, okasiñua aprobetxatzera fotografia berezi bat ataratzeko (fotografia «ale takua» Ojanguren'en argoterako). Baiña, osteria aprobetxauaz, mendiren batera igo biar ba, ta juan zan Aizkorriko gaillurrik gorenetakoa batera. Bueltzan, arratsalde erdian, prozesiñuori ixa akabauan billau eban. Obispua aurretik zala, bere jantzi apain guztiekin, elizarutz zoiazen. Denporarik ez eukanez, prozesiño guztian aurrekaldian ipiñiaz, esan eban: «Alto!». Ta gelditu zitxuan. Gero, bere komenentzietara fotografiek atara ondoren: «Aurrera!». Agindu zetsen. Olako «aita santurik».

Baiña, guztia ez zan or amaitxu. Donostiako doctor Bidaur —Ienago «Montañeros Vetustos»-ko mendizalia izana— China'ra misio-nero juan zanian, ta periodikuetan ekarri Aranburu'k egin zetsan sortaldeko lurretan buenajeria. Ez bat eta ez bi; Ojangurenek alkarri eskua emoten ipiñi zitxuan ta, egun gutxira, «La Voz de España»k ekarren: «El doctor Vidaur, recibido por monseñor Aramburu, en China. Foto Ojanguren.» Bidaur mendizale jantzita, jersiagaz ta esku batian makillia ebal, ta, Aranburu, dotore mitra ta bakuluagaz.

Ojangurenek ez eukan tele-foto ta tele-bisiño biarrik.

JUAN SAN MARTIN.

DANETIK PIXKAT

(Aintziñako gogorapenak Eibarko euskeran)

Oindio mutil-koxkorra nintzala, bein baten Atxe'kora eraun niuduen, baserri artan egonaldi naikua luze bat emotera. Gitxi gorabera nere urtietan zebizen mutillak ba ziran, eta onez-gaiñera, etxera jasota zeuken Urlixaneko Gabiño, gerora Eibar'en arri-jasotzallia izango zana.

Gabiño'n aitxa, gizajo aundixa, zerbaitx loka ebillen burutik, guk orduan ondo igartzen ez ba'gentsan be. Eta Ferrol'en soldau egona zalarik, guri (mutil-koxkor taldiari), soldausketak erakusten zailtzen zan. Ara zela zan alakoren bat: illuna jausten zanian bialtzen ginduzen bide-txior batez aurrera ta sasi-osteren batetik, an eiñgo eban orrua garratza:

—Alto! Quién «vives»?

Guk, jokalegia ikasitxa geunkanez, galditxu ta bertan-bera erantzutzen genduan, danok batera:

—Karabiñero! Eta orduan berak.

—Aurrera, poñetero!

Aurrezkeru, illabetiak jua da etorri, Eibar'ko kalietan agertu zan, geruago ta aboziañaukerixa nabarmenaguak eiñaz. Bere burua garbitxu biar ebala esaten zeskun Untzaga aldeko ume-zorrixori. Ala, bein zerera igo eban, Astaburuaga jaunak Notarixia zeukan etxe aundiko tellatura, anditxik buruzberakua eitxeko asman. Eta guk beetik, «salto Urlixa, salto saltooo...!» eskatzen gentsan. Eiñ eban egonalditxua berutz begira ta alakoren-baten buruari erainka aldendu zan gallur artatik.

Beian zanerako artu gizon gizajua danon erdixan eta an izan zitxuan erreklamaziñuak...: «miña luzia baña saltorik ez», batak: «ollua zu galanta», bestiak. Eta berak:

—Errezoia daukazue, mutillak, baña... iño!, andik goitxik bera utsune itzala ikusten najuan. Bildurra sartu jatak.

Orraitxio aren elburu edo destinua benetan zan arrigarrixa. Goiz baten, an ikusi genduan Ardantzan, tren-bide baztarrian, trenak zatitxuta. Orduantxe konturatu nintzan zela ziran parkatu eziñak arekin koitxauaz guk erabillitako biotzgozokerixak.

* * *

Seme nausixa, Atxe'kuan, Joxe Lux zan, eta zenbaitx gure aldeko basarrixetan, sasoi artan oitxura ebenez, Araba'ra eruandakua genduan, «erderak artzera». Berak eta bixok alkarrekin etxetik urtetzen genduanian, kaletarra izan be ni txa, erderaz eitxen zestan: «mira qué pradera, mira esto, mira aquello». Da, gari-sail eder batera eldu giñanian.

—Mira qué pan! —esan zestan.

—Pan, ogixa da; garixa, barriz, trigo —nere erantzuna.

—Ik eta nik baño obeto jakixek erderaz Salbatierra aldean, eta an garixari edo garitzeri «panes» esaten jetsek.

Ala izan be. Araba'ra galeperretara juaten asi giñanian, nai baño geixagotan deitzen zeskuen ango gari-sail jabiak:

—¡Eeeeh...!, cuidado con los panes.

Erderak artzera basarri-mutillak... Ez dot ezer esango orren kontra; baña, dana dala, pozik juango nintzake, bai beintzat aal ba'neu, Aitzgorri barreneko basarri bakartiren batera, ditzudan urtiak-arren, EUSKERAK ARTZERA.

* * *

Gerra-denporan, amaika gora-bera ta alkarrekingo ibillaldixak erabilli genduzen Joxe Lagun eibartar ondo ezagunak eta bixok. Jakiña, ondio ez giñan ain zarrak be ta emakumiak zirala-ta ez zirala makiñabat bidar jardun izan genduan.

Joxe'n ustez, naikua ei zeikian gonekingo eskobia gauzona izateko. Orrela, nun edo nun neska itxusiren bat ikusten genduanian, laster botako netsan:

—Joxe, ori be gauzona ete juagu?

Eta berak:

—Dudia...?

Baña, bein-baten Santanderrerutz giñoiazela, azkenengo janordua noiz izan genduan aztuta ta urrengokua noiz geinkianaren aztarrenik be barik, akaburik ezeukan oiñazko ibillixan noiz-eiñgo pot, an ikus-

ten dogu, Jibaja inguruan, ortuan atxur txiki batekin txarka-txarka porru-sailla jorraketan, itxusiagorik asmau be ezindako atso baltza. Sagar erria baño zimurrago arpegixa, begi ezkelak, zur kaku, agiñik bariko ao-zulua ta zazpi xentimoko ziarro puru kalikañua bera baño baltzagua kolorez; sorgin arteko akelarrenen batetik iges eĩndakua begitxantzen zan.

Ointxe probauko aut, aixkiria, esan neban nerekautan, laguna buruan nebala ta bota netsan:

—Ikusi or, Joxe, goizaldeko intzak dir-dir daukan uda-lora eder ori. Zer diñok ba oin...?

Eta berak:

—Anton...! Ointxe ipiñi estak joko estua...

Joko estua, bai; baña ezta orduantxe be ezetzik nere lagunak.

* * *

Elgeta kalian, Badet'eneko aurrian Trifona'neko dendia zeuan. Denda onen gañian bizi zan Tomas Ontxakua, eta gorenenguan Maria Manu. Trifona ezeguanian Maria Manu'k zaintzen eban dendia.

Bein-baten, lustrerik onena denda artantxe saltzen zala-ta, bialdu ninduan amak gauza bristadatsu ori eroatera.

—Ze koloretakua esan detsu amak, or orren baten kakan kolorekua? —esan zestan Maria Manu'k.

—Kakak kolore asko izateitxu, Maria —erantzun netsan. Zaplateko eder bat ondo merezi neban orduan nintzan ume-mokuak.

ANTONIO ITURRIOZ.

Mejiko'n, Magetzian.



Otsagi'ko Ahakariak

Ipui au Luzaiden artua dut, naiz eta Zaraitzu (Salazar) aldeko gertaera izan. Dominika Ofizialdegik txikitan ikasia omen zuen, eta itzez itz errepikatzen zuen. Anitzetan etzituen ulertzen erraiten zituen itzak, ez baidira Luzaiden ala erraiten.

Artzain bat bere etxolan zegolarik, joaiten zazko iru gizon ahaka egitera. Artzaina frantsesa zen; besteak Salazar aldekoak.

—Ahakai, frantx! (1).

—Utzak ahakai ori.

—Ahakai, frantx!

—Utzak ahakai ori eta emain diat errial bat...

Eta frantx pekore makur, mutur zikin orek ateatzen du nabaka gorri bat sakelatik; fuaten da peko darte artara; or iten du makila mihikola mahakola't; buru txikienaz beregana, aundienaz neregana... bati panparriko, bestiai panparriko.

Piarres ori baizen armetan obekienik usatua, ori zen xauzitera geihenik saltatrua.

Denbora juan, denbora jin, etortzen dira Otxagiko besta aundi oriek. Frantx pekore makur, mutur zikin ori etortzen da onara. Jua-ten nitzako ondo-ondora:

—Bortian gizon, bana emen ez!

—Nolaz ez? Emen e, behar bada...

Nik muxukina (2) eskein, ta arek eman.

Nik tiratzen dakot urdan kaka bera-beratzez, xartzen dakot sudurra kakaxu.

Arek tiratzen daat arri-kalla (3) lehun batez, xartzen daat sudurra cdoltxu.

Austen dazkit iru ortz eta lau agin, heldu bai dira zazpi. Ene-tako bazen muxukinik aski!

Itzuli zen, saltratu zen; Irabi'ko zubia iru bringoz pasatu omen zuen. Zabollak (4) zango muturretano kakaz beteak omen zituen.

Nik ez nuen ikusi; ikusi zuenak erran zuen. (1963'an artua).

* * *

Emen ateratzen diren zonbait itzen agerpena.

1. Ahakai = ahari; «ahaka'itera», erraiten zidan. Udazkenean ardi zahar eta ahari billa ateratzen omen ziren mendira. Nik uste «ahakai'itera» izango dela (ahakai egitera).

Luzaiden ere ibiltzen da itz ori; «ahari» erran nahidu batzutan eta, beste zenbait aldiz aren aragia. Buxerian aditu izan dut jendeari au galdegiten: «Ahakaia edo aretxikia?» (Carnero o ternera?)

«Frantx».—Alde ontakoak angoari erraiten dakona.

2. *Muxukina*, muturrekoa. Itz onek, Urdiain'en esaten den batekin ikustekoa izan lezake. *Elkar-joka* dabiltzala esateko, *muxinkuen* dabiltzala esaten dute. *Mutxikan*, ez da gauza bera; *jostetan* esan nahi du.

Beste itz batzutan ere artu-eman aundia ikusten da. Bai Altsasu'n nola Urdiain'en, *Aitajuna* eta *amandrea*, aitona eta amona dira. Erronkari'en eta Zaraitzu'n *aitajina* eta *amandrea* bildu nituen. *Fuan*, joan: «fua ten da peko darte artara». Urdiain'en ere *fan*. «Ez fatia zukak en!»

3. *arri-kalla*, ibaietako arri borobilla; eskin gabekoa.

4. *zabollak*; erdaraz, pantalones.

Luzaide aldean bezal-bezala, «muturretano» (ez, muturretaño). Urdiain'en ere ez dute «ñ» ori asko ibiltzen: etxeraindo (ez, etxeraño); izan ginan; Birjina; gordina. Au ura baindo obia (ez, ura baño obia).

Erri guzitan gertatzen da aldameneko erran eta esaerak beren izkuntzan ibiltze ori. Luzaidarrek beste auzo batzuk bazituzten: aetzak. Aetzen gauza frango kondatzen dute. Ona emen Napoleonen gerla denborako gertaera bat.

Bentartea aldera arribatu zielarik frantsesak, aetz oiek atera omen zitzaizkien arrañamendu bila. Gizonxka beltz, itxura gabeko batzu izan behar zuten, gaizoak.

Frantzesen aintzindariak galdegin omen zien:

—Etena gizonik zuen errian?

Eta besteak, itzetik ortzera:

—Gizonak fan dire gizonetra; ta gu igorri gitzie zuetra.

* * *

Alderdi orietan eskuara galduz bai dijoa, komeni izango litzake an-emenka bilduak diren erran zahar guziak elgarretaratu eta nolabait bilduma berexi baten egitea. Eta lenbaitlen obe.

SATRUSTEGI JOXE MARY.

GURE ERTILARIAK

Montes Iturrioz Gaspar, Bidasoako Alderdi Ederraren Pintatzaillea

BIDASOAKO ERTILARIAK.

Ertilari onen jaioterria Irún da. Emengo semeak dira Etxeandia, Salistarrak, Berrueta, Barrenetxea, Gorostiza, Bienabe Artia, Montes Iturrioz, Mentxu Gal, Grazena. Ondarribikoak Extenagusia, Mendi-buru, Sagarzazu. Albizu be emengoa da, eta emen bizi izan zan denporaldi luzean Regoyos. Bidaso bazterrak badauko zer ikusi Rikardo Barojakin. Berako Itzean bizi izan zan urte askotan...

MONTES ITURRIOZ. JAIOTZA. GURASOAK.

Gaspar Montes Iturriozen ganean idazten dodaz oar labur onek. Berari itauntzeko aldi onak euki dodaz ill onetan, eta emen doiaz al izan dodazanik ondoren antolatuta.

1901'ko Otsaillaren 29'an jaio zan, Irungo «La Unión» karrikaren 11'garren atean. Jon Ezenarro «Txoritxiki» euskal olerkariak euki eban abarketagintzako lekutik urrin ez.

Irundarren semea. Beraketakoa ama, Manuela Iturrioz Lekuona. Saroia baserrietxekoa aita, Gergorio Montes Fernández, Asturiaseko valdesototar baten semea. Mea-bearretan arduraduna zan Irungo meatzetan, aitaita. Aita Baionako fraidien eskoletan egon zan gaztetan; gero Irungo ikastetxearen zuzendari izango zan Junien Kurutzeko Anaiaren ikaslea. Arotza zan Gergorio jauna; Beraketan eukan arzeria. Gasparrek bederatzi urte eukazala il jakon ama.

Sei neba-arreba izan dira Gaspar-da: Benitto, Emilio gormutua, Nati, Gaspar pintorea, Axunxion gormutua eta Manuel.

ETXEANDIA.

Etxeandia izan zan Irungo Erriko Ederti-Dibujuko Akademiaren zuzendari. Dibuju ta moldelanen irakasle. Dibujugille ona zan Etxeandia, Municheko Akademian egona amar urtean, Von Stuck goimaillako irakaslearen ikasle.

Amaika urtetik amalau urteraiño ibili zan Etxeandiaren Akademiian Gaspar. Salisekin asi zan gero pintatzen.

SALIS.

«Nere ikasle izango aiz orain.» «Nere seme bat bezela izango aiz emendik aurrera», esan eutson Salisek. Bere itzalpean artu eban, eta esku zabalagaz lagundu eutson. Salisekin ikasi eban pintetan.

Ibarlako auzunara joaten ziran sarri biak, ango bazter politen zale aundia zalako Salis. Ondo gogoratzen da orain be Gaspar, zelan joan ziran lenengo aldiz Ibarlara eta Urdanibiko basora. Urdanibiko jauregi zarrean daukon pintatzeko gelaren orman dauko orduko denporan egiñiko lauko bat: Olaberri auzuneko Santxotenea haserria ta inguruak.

GELOS GETHARIKOA.

Salisen bitartez ezagutu eban Gethariko Gelos pintatzaillea, paraje-pintatzaille ta erretratugillea. Salis eta Etxenagusiaren lagun aundia zan, eta sarritan etorten zan Irunera pintetan. Oso zan adoretsua, eta gizontzarako burubide ta ikasi onak be artu ebazan Montesek Gelsegandik, pintatzeko zuzenbidietatik ganera. Europako gerratean ezkutuko-ertzaintzan ibili zan. Bernetako zain-audituekaz osasun larregi barik egoan, eta orregaitik ez zan joan gerratera; ixilleko kuskusean etorten zan Irunera. «Un Pueblo en la Frontera» liburuan aitatzen dau Gelos, Luis de Uranzu bidasotar idazleak.

MADRILLEN. LÓPEZ MEZQUITAREN TAILLERRIAN.

Amazazpi urtegaz, Madrillera Irundik. López Mezquitaren tailerrrian pare bat urte. Ayala Kalian eukan tailerra López Mezquita granadarrak. Chicharrok euki eban lenago a tailerra. Benetako moduluak aurrean-da pintetan eben. «Velázquez tankera geiagokoa dala uste dot nik López Mezquita, eta iparraldeagokoa Sotomayor, Rubens-tankerakoa au.» «Gizon ona eta atsegiña zan López Mezquita, frantsesez berbetan oso ederto ekian berak. Europako gerrate ostian etorri ziranai erakusteko, frantsesez berba egiten eutsien.»

Montesen denporan López Mezquitaren taillerrian ikasle ibili ziranen izen batzuk: Carlos Sáez de Tejada dibujugille ezagutua; Carlos Arniches etxegiña, idazlearen semea; Reinoso, orain jazketa barrien asmatzailletzan dibujugille dabillena Parisen. Max Nordauen alaba bat be bai. Ondo gogoratzen da Montes israeldar filosofuarekin, bere bizar zuriakin zelan etorten zan bere alabia etxera eruaten pintatzealdia amaitzean. Ungariar neska bikin be gogoratzen da, eta Estrada Cubakoarekin be bai. Diplomatikua izan da gero Estrada, Cubanen ordezkari Madrillen, joan diran urte batzuetan.

Flores Kaperotxipi be López Mezquitaren ikasle egon zan denporaldi batean, baiña Montes baiño geroago.

Pradoko Museora be joaten zan López Mezquitarekin ibili zan denporan. Batez be Velázquezen lauko batzuk kopiatu ebazan: Vallecasko Umia, Gongoraren erretratua, Bredaren Menperatze edo Eskuburdiñekoa, etabar. Elías Salaberría be Pradoko Museuan ibiltzen zan orduan kopiatzen aberatsentzako (Rubens, Murilloren Sortzez Garbia, etabar).

López Mezquita Endayan egon zan, Ipar Ameriketako Hispanic Society-rako Unamunoren erretratu bat egiten.

ALVAREZ DE SOTOMAYOR.

López Mezquitaren Taillerretik Fernando Alvarez de Sotomayorena joan zan. Onekin be beste pare bat urte. Herosilla kalean egon Sotomayoren tailerra, orduan Salaberria idazlea bizi zan etxean bertan. «Gauza asko ikasi nebazan Sotomayor-ekin. Batez be gauzak benetan diran moduan ikusten ikasi neban berakin. Asko izan ezpada be, sarritan ikusi da Sotomayor-en eskutik etorritako zera nire erretrato ta antzirudiak egiteorduan. Lodikotea eta bizarduna zan, aberats antzeko etxurakua. Gauzak eta personak barregarritzen ekiana, umore onekua, politasunez eta atsegiñez gauzak esaten ekiana, galiziar seme jatorra zalako. Bekoki-illunagoa zan López Mezquita. Gauza asko ikasten gendun Sotomayorrek berba egiten euskun bakoitzean. Erregezalea zan Sotomayor, eta La Coruñaako alkate izan da.»

Montesekin batera egon zan ikasle Sotomayorrekin Irungo Bienabe Artia, baita Donostiako Iñazio Sánchez Guardamino Mundaitzekoa be, Olazabalen illobia.

EUSKALDUNAK, MADRILLEKO DENPORAN.

Euskaldun asko ezagutu ebazan Montesek Madrillen egon zan urtietan. Beobide zumaiarra ta Erramun Argaya naparra, eskulturagileak, San Fernandoko Akademian ebizan biak, ikasle. «Museo de

Reproducciones»-era be joaten ziran iru euskaldunok, dibujetan. «El Casón» esaten eutsen ari Museuetxe zarrari. «Euskalduna zara zu, baiña Beobide ta orrek beste euskaldunok baiña zabalagoa zara gurekin berbetan», esaten eutsien erdaldun lagunak Gaspareri.

Salaberria Lezokoa ta Irungo Barrenetxea eskultorea be Madrillen egozan orduan. Montes baiña zarragoak biak, baiña sarritan ikusten ziran. Barrenetxea Parisen bizi izaten zan, baiña orduan Madrillen egoan, Errikoetxerako arritailuak egiten. Baita «Cine Ideal»-en beko gelarako be egin ebazan bear ederren batzuk.

Xanti Valverde ta Montes ostatuete baten egozan arkalegaz, Jardines kalean. Beasaingoa zan etxeoandrea, Irungo Navarro osagillearen amagiñarriba.

Maidaganek emoten ebazen euskerazko erakustaldiak Ateneo etxean. Ara joaten ziran Montes eta Valverde be, illuntzietan, beste gazte-pillo batekin batera. Ateneoko herbaldietara be joaten ziran iñoz. Unamuno, Valle Inclán eta González Ruanonakaz bakarrik gogoratzen da Montes orain. Cervantesen aurka ibilli zan bere itzaldian González Ruano.

Euskal Pintorien Erakusketa bat be egin zan orduan Madrillen. Ezta ondo gogoratzen nun egin zan, baiña Erretiroko Jauregian-edo izan bear eban. Gogoan daukoz oraindiño be orduan ikusi ebazan laukoak: Regoyosenak, Maezturenak, Zubiaurre anai mutu bienak, etabar.

SARTU-URTEN BAT SOROLLAREN ETXEAN.

Madrillen bizi zala, Sorollaren extera eruan eban Salisek egun batean. Erroman ezagutu ziran Salis eta Sorolla, eta lagun onak ziran biak. Beraunen be egon zan Sorolla, eta oraindiño be gordetan da Saliseri egin eutsen erretrato bat. «Paseo del Cisne»-n eukan Sorollak taillerra, orain Sorolla-Museua dagoan etxean bertan. Udabarri egun batean zan. Madrilleko Erakusketa Nagusian Salaberriak Iñazio Loiolakoaren laukoa erakutsi eban urtean.

Lorategiaren bazter batean egoan Sorolla, pintetan.

—Joan zaitie gora biok lantokira, egunaren argitasunak emoten deustan laguntasun au galdu eztagidan—, esan eutsien, eta estudioko laukoak ikusten ibili ziran irundarrok, maisua eta ikasle gaztea.

Gero, berbetan egon ziran. Monteseri itandu eutsen Sorollak:

—Erakusketa Nagusian ikusi dituan gauzetatik zein dok onena iretzat?

—Salaberriaren Iñazio Loiolakua niretzako.

Ez eukan alako erantzunen usterik Sorollak, etxuria zanez, eta ez eutsan barre-arpegirik ipini, ez, Monteseri:

—E!? Ederra egin juau, amutill! —esan eban valenziarrak, eta ez eutsan eztul txikiak urten berari. Sorollarentzako argiagoak ziran euskaldunak, Salaberriaren Iñazio Loiolakoaren antzik be ez eukienak.

LENENGO SARIA, AMAZORTZI URTEGAZ.

Amazortzi urtegaz, 1919'garren urtean irabazi eban lenengo saria. Gipuzkoako Diputaziñuak antolatzen ebazan sariak gipuzkoar ertilari gaztientzako. Lenengo maillako sari bi eskeintzen ziran, eta Montesekek irabazi eban bat, Bidaso lurralde bazter politategaz: Señorisa baserrietxetik Biriatu erritxoak. Diputaziñuan egongo da orain lauko au. Martí Alonsok irabazi eban beste lenengo saria. Salaberria ta Salis egozan sariak erabakitzeko maikoen artean.

—Eztakit zenbat goratzen euan i Salaberriak. Begiko yozak ire laukuak arek—, esan eutsan «Ostikolari»-k bein. Beti izan zan Montesena paraje-laukoen zale Salaberria.

Donostiako Diputaziñuaren Jauregian egiten ziran Ertilari Gaztientzako arek sariketak.

PARISEN.

Frantziako uriburuan egon zan illebete batzuetan, Colarossi Akademian. Pintatzaille-maisu ugari egoan an Akademi aretan, eta ikasleak be asko. Pintau baiño dibujau egiten eben geiago, billoiz-modeluakin. Ezta ondo gogoratzen zein urtetan zan, 1924'an ala 1925'an. Udabari aurretik zala bai, ori kontuan dauko. Kaperotxipigaz aurkitu zan an. Montparnasse inguruan bizi izan zan, ertilarien artean. «La Rotonde» kafetetxean batzen ziran. Busturiako Uzelai eta Irungo Biñabe-Artia, Cossío, Tellería soiñularia, Harizgain, Alegría, eta asko.

Errenka egiten ebana zan Cossío, orain Madrilleko San Fernandoko Akademiku egin dabiena. Alegeria zan Juanito Telleria soiñularia, zegamarra.

Donibane Lohitzunen bizi izaten zan Pipe Harizgain euskaldun pintorea, eta «La Rotonde» kafetetxera joaten zan. Hazparrengoedo izan bear eban jaiotez, eta ondo ekian berak euskeraz eta espainolez be. Francis Jammesen adiskidea zan. Tolostasun barik eta zintzotasunagaz pintetan eban. «Oraingo denporetako «antziñako» pintore bat nok ni» esaten eban Harizgainek.

Tudelakoa zan Alegría eskulturagillea, Hemingway eta Iparameriketako eskulturagille baten adiskidea. Arekin biekin ibiltzen zan sarritan.

Montparnastarra zan orduan Hemingway idazlea. Gero, urte batzuk geroago, Auritzeko jaietan ikusi eban Montesek, Ipar-ameriketako eskulturagillearekin batera. Frantsesez berba egin eben Hemingwayk eta Montesek Auritzen. Iruñeko zezentxoak eta Picassoren pinturak zituan arek bere gogoko, orduan esan ebanez. Gure gerrate ostean be ikusi ei-eban Iruñeko kalietan, bizar aundiekin eta praka laburrekin, baiña ez eben arkalegaz barbarik egiteko erarik euki.

ERAKUSKETA BAT MADRILLEN, BIENABE-ARTIAKIN BATERA.

1926'garren urtean egin eben erakusketa bat Madrilleko Ate-neuan Montesek eta Bienabek, biek arkalegaz batera. Ezer be ez eben saldu; milla pezeta galdu bai, gastuekin. Unamuno Endaian egoan denporak ziran, eta On Migelen eskutik lortu eben erakusketa Ate-neuan egitea. Salamancako erretoreari Endaian egin eutsen erretratua erakutsi eban Bienabek. Bidaso inguruetako parajeak Montesek, kolore urdintsu, otz eta euritsuekaz, orduan pintetan eban tankeran.

Bidasotar bien erakusketa au egin ebenean izan zan Madrilleko Nazio-Erakusketa Nagusia be. Emen be Montes en lauko bi erakusten ziran, Ibañetakoa eta Irungo paraje bazter bat. Salisen lauko batzuk be baegozan Erakusketa Nagusi aretan.

Ikusle asko joan zan Ateneoko erakusketara: José Francés, Rikardo Urgoiti, Juan de la Encina, Jacinto Alcántara... «La Esfera» aldizkarian idatzi eban iritzi bat José Francésekin. Jacinto Alcántarak be idatzi eban beste iritzi bat. Alcántara au, orain pare bat illebeten Madrillen zoro batek il daben Alcántara jaunaren aita zan. Urgoiti injiñerua zan, «El Sol» eta «La Voz de Madrid» aldizkarien sortzailea.

AMERIKETARA?

Ameriketara joatekotan ziran 1926'garren urtean, Madrilleko erakusketiaren urrengo. Baiña etziran ausartu dirua galtzeko arriskua egoan bide barrietan sartzen, Madrillekua ikusi ta gero, diru-kontuan uts egitean. Bildurtu egin ziran.

Mourlane Mitxelenak konponduta eukan Sota eta Aznarren «Mendi» izeneko itxasontzi batean Arjentinara igarotzeko modua, duban.

Ameseta eder batean gelditu zan a itxaropen ederra. «Eskuen itxaur gitxigaz obeto gauzek emen, Ameriketako zarata askorekin an urrin baiño», esan eben.

BILBOKO EUSKAL EDERTILARIEN GELAN.

Aranjuezera joan aurretik (1932'garren urtean ez, lekuren batean irakurri dodan lez) egin eban beste erakusketa bat, Bilboko Euskal Edertilarien Gelan. Jenaro Urrutia zan zuzendari ta lendakari. Lauko batzuk saldu ebazan.

«Pelotaria», «Sagardo saltzaillea», «Esne saltzaillea» eta Bidaso aldeko bazterrak, orrek ziran bere laukoetako gaiak. «Neska sagardo-saltzailerik-eta ez egik pintau, Gaspar» esan eutsan Mourlane Mitxelenak. «Bai, erregekumak eta neska aberatsak pintauko jouaz nik» etorri jakon burura Monteseri orduan, Mourlaneren urtenkeria entzutean.

«Euzkadi»-n egin eutsan iritzia Crisanto Lasterrak, eta «La Gaceta del Norte»-n Juanito Irigoyenek. Zorrotz ibili zan Lasterra bere iritzia emotean. Bide estuetatik bultzatu gura eban. Gaspar-eri Uze-laik egin eutsan erretrato-dibuju batekin agertu zan Lasterraren iritzilana.

Gutiérrez Solanak erakutsi ebazan bere laukoak Euskal Edertilarien Gelan, Montesén erakusketaldia amaitu zanean.

BAIONAKO MUSEUAN ETA PAUBEN.

1926-1929 urteak bitarte, ezta gogoratzen noiz egin eban Baionako Euskal Museuan erakusketia. Bi bidar erakutsi ebazan. Bakarrrik lenengokoan, eta Bienabe-Artia ta Jesús Olasagastirekin bigarreanean.

Beste erakusketa bat egin eban orduko urtietan Pauben, musikaldiak emoten ziran areto-gela batean. Baraibar Germán egoan orduan emengo konsultzan ordezkari Pauben, eta laguntasuna emon eutsan.

IRUNGO TAILLERRAK.

Irungo «Ramuntxo» trinketearen inguruko etxe batean eukan pintetako tallerra, Bidasoako zubiruntza doian kalean, «Avenida de Francia»-n. Dibujua ta pintatzea erakusten eutsien ikasle pillo bateri.

Beste leku batean be euki eban taillerra, trinkete ondokoa baiño lenago. «Gain-gain» izeneko etxean egoan, Artaleku ganean, orain mojak dagozan komentu ostean, Juan Arana gobernadorearen etxean. Orendaindarrena zan etxe au. Emen emoten eutsazan erakusketaldiak Mentxu Galeri. Berakin be urtetan eban Irun ingurutara, eta biak pintetan eben.

Beraungo Salisen etxe batean be euki eban beste tailler bat, Aranjuezetik etorri zanean. Emen euki eban ikasletzan Gloriatxo Rodríguez Salis esmaltegillea, Luis de Uranzu idazlearen alabia.

ARANJUEZERA.

Aranjuezera joan zan 1929'garren urtean. Tapiz-oialak egiteko gaiak zirriborrotzen ebazan, ur-pintura lanakin. Irundar batena zan taillerra: Félix Rekondorena, Akilino Rodriguezen jauregiatxea egin eban etxegiñaren semea.

Urte bat eta erdi edo pare bat urte egingo ebazan an, Aranjuezera. Neska pillo batek egiten eban bearra tapiz-oialgintzan.

Rusiñol pintorea be an egoan orduan. Urtietan zarra zan, eta ango lorategietan ibiltzen zan pintetan. «La Rana Verde» kafetetxean egoten ziran kafia artzen eta berbetan. Beste kafetetxe batean be egoten ziran begiran eta berbetan. Idaztarriakin egin eutson erretrato bat Montesek Rusiñoleri, eta gerotxoago il zan Aranjuezeko lorategien pintore ospetsua. Gorazarre eder bat egin eutson Aranjuezeko erriak, ill aurretxoan. Kataluiñiara eruan eben lurra emoteko.

1930'ian, Madrilleko Nazio-Erakusketa Nagusira bialdu ebazan lauko bi Aranjuezetik. Aranjuezeko gaiak biak: Txalupontzien kaia, eta Narziso-Iturria. Pintura barrientzako gela oso bat ipini eben. Vázquez Díaz eta Pérez Rubioren laukoak egozan lekurik onen-onen buru egiten. Hidalgo de Caviedesenen artean erakutsi ebezan Montes Iturriozenak. Madrillen bizi zan Etxeandia irundarrak erosi eutson «Txalupontzien kaia» izeneko laukoa.

BILBOKO EUSKAL EDERTILARIEN ERAKUSKETAN.

Lauko bi bialdu ebazan 1932'garren urtean, Euskal Ertilarien Erakusketara. Irungo paraje gaiak biak: Santxoteneako parajea, eta Irún inguruak (Ureta baserrietxea).

Billboko Museurako erosi eutsien bata (Santxoteneakoa), bosteun pezetagaitik. Olasagastiri be erosi eutsien beste bat. Arteta zan orduan Museuaren zuzendari.

Makiña bat bidar ikusi dodaz Montes eta Olasagastiren onek laukuok, nire gazte denporan!

PARIS ETA BRUSELAS ALDETIK.

Paris-Bruselastik pare bat astean, 1935'garren urtean. Italiarren Erakusketa ederra ikusi eban Parisen, Frantziako Gobernuak eta

Mussolinirenak antolatu ebena. Mundu guztikotarren Erakusketa Aundia be bai, Bruselasean.

Ez eban pintau ezer be. Dibujau be ez. Gauzak eta bazterrak ikusi bakarrik. «Zenbat eta iparralderago joaten naizen, gustorago aurkitzen naz.» «Bruselas eta inguruetakoa ipar erako parajeak maitagarriak dira benetan, zoragarriak.»

GERRATEA.

Aitakin bizi izan zan Irunen bere jaiotetxean, 1936-ko gerratea asi artean. Ondarribitik igaro eben Bidasoako itxas-ibaia. Erramun, José ta Luix Iribarren anaiekin batera joan zan. Ondarraitzetik ikusi eben sutan Irun. Sindikalisten geikeri bategaitik egin zan Irungo uria erretze negargarri baltza, Iraillaren lenengokoetan. A zan a, bere jaioterri maitea alan erretan ikusi bearra!

Endaian egon zan illebetea. Du Tournier Sarako alkate jaunak eskeiñi eutsan bere etxea, eta Axularren erri politean egon zan beste illebetea.

Ez eban pintetako tresnarik eruan, eta Endaian erosi ebazan. Endaia inguruetakoa parajeak pintau ebazan. «Sarako Izarra» batzokiaren ormetan be pintau ebazan eusko gai batzuk. Veyrin pintore ta idazleak erosi eutsozan dibuju batzuk. Sansineneak be bai, orain bere Sarako etxean daukozanak.

IRUNERA BARRIRO.

Erreta aurkitu eban etxea, Saratik Irunera etorri zanean. Zemen-dian zan. Karrika Nagusiko etxe batera joan ziran biziten aita ta biak.

Joxe Iribarren etxegiñak antolatu eban Erriko Dibujutzako Akademia zabaltzea, eta laister deitu eutsien errikoetxera. Eskolen kaleko neska-umien eskoletan zabaldu eben Ederti Dibujuko Akademia. Orain pintore ospetsua dan Enrike Albizu be an asi zan dibujugintzan.

Urdanibiko espetxe zarrean ipini eben gero Akademia.

Neska ta mutil, ikasle asko ibili dira Akademia onetan. Askok eztabe jarraitu pintetan. Beste batzuk etxegintzarako ikasi dabe, edo leiargintzarako dibuju gaiak egiten, etabar.

Dibujugilleen artean aurrenetarikoai, pintura saioak be emoten jakezan. Pillar Otxoteko, Mariñesa Enparan, Jose Grazenea, zenbat eta zenbat ikasle ibili diran Urdanibiko etxezarrean Montesekin! Dibujan bierrerako borondate aundikoa izan ei-da beti Katiako Grazenea. Sari onak irabazi dauz, eta ganetik dabil gaurko pintore gazteen artean. Euskal paraje-pintatzaileen artean onenetariko bat jatorku Grazenea, okerrik ezpada.

EZKONDU.

1939'garren urtean ezkondu zan Gaspar, Doneztebeko Urroz errian, napar erri onetako Maria Iribarren Iturburu etxeko alabeakin. Irunen bizi izan dira, Jesus Karrikan, eta Mendibilen gero. Seme alaba bi euki dabeez: Jesus Mari ta Pillar.

Aitaren antzera, semeak be pintore urten dau. Gazte gaztetatik asi da sariak eta txaloak irabazten. Erakusketa ugari egin dauz Irunen, Donostian, Bilbon, Madrillen...

Pillarrek be ikasi eban pintetan, aita maixu eukala, baiña eztau jarraitu gero aitaren eta nebiaren bidetik.

BETI BIERRIAN.

Zenbat lauko eta dibuju egin ete-dauz Montes Iturriozek Etxeandia ta Salisekin asi zanetik eta gaurarteraño? «Jangoikuak daki ori!» esan deust berak, itandu deustadanean. Millaka batzuk bai, gitxienez. Biergin aundia izan da beti. Geldirik egotekoa ez. Leku askotara joan dira Montes Iturriozen laukoak. Ameriketara be ez gitxi.

Kuadernu pilloak daukoz dibujuz beterik. Ariñeketa batean egiñiko dibujuak, etxeak, parajeak, abereak, lagunak, danetik...

Paraje pintatzaille izan bada batez be, erretratuak be egin dauz, eta ugari. Sebastian Lartaun oiartzuar obispuarena, Irungo Jose Gurrutxaga kanoniguarena, Juan Ezeizabarrenarena. Dibujan egin eban Pio Barojarena. Gixentxu egoan batean egin eutson, eta «On-etxurako arpegia egin deustazu» esan eutson On Piok. Fagoaga kantatzailleari eta Juaristi osagilleari be dibujuzko erretratuak egin eutsazan. Eta eundakak, beste askori.

Ormak be apaindu dauz: Canfranc-eko Candanchu Ostatua, gerra aurean; Iruñeko Errege Noblearen Ostatua; Comillaseko Ikastetxe Nagusiko kapillia; Bilboko Euskalduna pelotalekuko ataria; Asturiaseko Solvay erriko eleizia; Nogera etxeartekuen arri-illobia, Valenciako kanposantuan; Irungo Pasiotarren Elizako Kristo Kurutzekuaren kapillia; Ondarribiko arrantzalien eleizia; «Sarako Izarra» batzokia; Irungo Colón Ostatua.

Lau erakusketa egin dauz gerra ostian. Bilbon bat (Arte erakusketa-gelan) eta iru Donostian (Errikoetxepeko gelan bi, eta Rodríguez Picabearenean bestea).

IRITZIAK.

Alde guztietatik aztertu daubeez Montes Iturriozen laukoak. Gaztetatik asi zan nortasun aundi bat erakusten. Euskal pintoreen tankera

barruan laister sartu zan. Berak be indar aundia emon eutsan euskal ederti tankereari bere lanakin, eta paraje-laukoekin batez be.

Gure ederti-irizlariek asko goratu daubeen pintore bat dogu Montes Iturrioz. Bere pintura-zapietako etxe zurien argitasun atsegiñak, ori-urdirin eta berde-illun zail eta lo-gozo gelditsu urdiñen artean... gure Euskalerriko mendi ta ibarren politasun itxura samur gozoa, errialdezaletasunezko paraje-pintatzaille indar aundikoa... Arnas-aize bako paraje mutuak pintatzen dituana...

Monteseri berari entzun deusot iñoiz ori esaten, gogorra ta otza dala bera pintatze orduan parajeak ikusten.

Montesek pintau daubezan arratsalde-illuntziak izan jakeez gogoko beste batzuri. Batez be Bidaso-bazterren paraje-pintatzailletzat artu dabe, bere jaioterri txokoaren olerkari maitemindutat. Egitasunean ibili dala beti, barrutik etorri jakon berezko ekarria iturri dabela.

Arintasunezko burundara barik, ixiltasunez, pinturazko olerkien egille izan jakula. Biotz ondoko edertilaria, tolostasun bako samurtasun zintzokua.

Benetako jatortasunez beteko ertilaria, laukoazapi samurgarri atsegingarrien egillea, bere denporako euskal pintorien besteko sentikizunduna, baiña arek baiño gogortasun gitxiagokoa...

BIBLIOGRAPHIA.

Montesek berak gordetzen dauz kuadernu batean iritzi batzuk. Danak ez. Egunkari ta aldizkarietan egin deusiezanetatik batzuk bakarrik. Aurkibidezko zeaztasun barik daukoz geienak, eta orregaitik doiaz ain labur eta osotu barik asko.

A[LCANTARA], F[RANCISCO]: «En el Saloncito del Ate-neo». Madrilleko «El Sol» egunkarian.

ANDIA, IÑIGO DE: «Impresiones de Arte. La Exposición de Irún».

ANDIA, IÑIGO DE: «Bienabe Artía y Montes Iturrioz». «El Pueblo Vasco» egunkarian.

ANDIA, IÑIGO DE: «Homenaje al pintor irunés Montes Iturrioz». Madrilleko «ABC» egunkarian.

A[NDIA], I[ÑIGO] DE: «Exposición de Montes, Bienabe y Bueno». (.....) egunkarian: 1935-Zemendian.

A[NDIA], I[ÑIGO] de: «De Arte, Gaspar Montes Iturrioz, en Artistas Vascos».

A[NDIA], I[ÑIGO] DE: «Nuestros pintores. Montes Iturrioz en el Museo de Arte Moderno bilbaíno».

A[NDIA], L[UIS] DE: «Las Exposiciones de Arte en Bilbao. Montes Iturrioz en la Sala de Arte». Billboko «El Correo Español» egunkarian.

ANTEQUERA AZPIRI: «Impresiones Estéticas. Montes Iturrioz». Billboko «El Liberal» egunkarian.

ARRAMELE, J. [Cobrerros Uranga]: «Arte. Exposición de paisajes de G. Montes Iturrioz».

ARRAMELE, J. [Cobrerros Uranga]: «Arte. Gaspar Montes».

ARRAMELE, J. [Cobrerros Uranga]: «Arte y Literatura. Gaspar Montes Iturrioz».

ARTECHE, JOSE DE: «Los bellos atardeceres de Montes Iturrioz. Una sugestiva exposición del pintor irundarra». Donostiako «La Voz de España» egunkarian.

ARTECHE, JOSE DE: *Portar Bien*. Zarauz, Itxaropena.

AXARI-BELTX [Flores Kaperotxipi]: «De la Exposición de Novelas. El homenaje que Montes Iturrioz merece y necesita». Donostiako «El Pueblo Vasco» egunkarian, 1928.

AXARI-BELTX [Flores Kaperotxipi] «Tarrapatapatapatan. Exposición de Montes Iturrioz».

AXARI-BELTX [Flores Kaperotxipi]: «Velocidades. Los pintores y los trenes».

BIDASOA, MARTIN DEL [Antequera Azpiri]: «Impresiones Estéticas. La Exposición de Pintura, Caricatura y Fotografía de Irún».

BIDASOA, MIGUEL DEL [Juan Luis Seisdedos]: «El tema del día. Montes». Donostiako «El Diario Vasco» egunkarian.

[Baraibar, Germán]: «Exposition de Peinture. Montes Iturrioz». Paubeko «Le Patriote» egunkarian.

BASARRI Iñazio Eizmendi: «Montes Iturrioz pintorea». «Zeruko Argia» astekarian: 1965-Uztaillak 4.

BITAÑO-ECHEBARRIA, PEDRO JOSE DE: «Diccionario Biográfico de la comarca española del Bidasoa». Irungo «El Bidasoa» astekarian.

CLAVERIA, ALBERTO: «Baroja, Montes Iturrioz, Sarriegui y Ansa, triunfadores en el Certamen de Navidad». Donostiako «La Voz de España» egunkarian.

CLAVERIA, ALBERTO: «Arte. Gaspar y Jesús Montes Iturrioz en Salas Aranaz».

CLAVERIA, ALBERTO: «(.....) El Premio Regoyos a Montes Iturrioz». Donostiako «La Voz de España» egunkarian.

[Darras?]: «Gure Ertiliarik. Montes Iturriotz ta Bienabe-Artia margolari gazte trebeak ditugu». Donostiako «Argia» astekarian, irudiekin barriemotea.

FLORES KAPEROTXIPI, M.: *Arte Vasco. Pintura-Escultura-Dibujo-Grabado*. Buenos Airesen, 1954'garren urtean. 48, 53, 57, 72, 86, 190-193, 206, 235, 270, 287, 290'garren orrialdeetan; 18'garren irudia.

IGARONDO, B. DE: «Notas de Arte. Paisajes de Montes Iturrioz». «El Diario Vasco» egunkarian.

IPARRAGUIRRE, JULIO: «Noticiario del Arte. Estética del Paisaje». Zaragozako «La Voz de Aragón» egunkarian.

IPARRAGUIRRE, JULIO: «Pintores contemporáneos. Montes Iturrioz».

IRIBARNE, JOSE: «En el Museo Vasco de Bayona. La Exposición de Pinturas de Olasagasti, Montes Iturrioz y Bienabe Artia». (1927).

I[RIGOYEN], J[UAN] DE: «Notas de Arte. Montes Iturrioz en la Asociación de Artistas Vascos». Billboko «La Gaceta del Norte» egunkarian.

J. R. M. [Flores Kaperotxipi]: «Impresiones. Los Artistas Guipuzcoanos en la Exposición Nacional». (Carta a Iñigo de Andía, 1926.)

JUARISTI [VICTORIANO]: («Carta de Pamplona».)

J[UARISTI], V[ICTORIANO]: «Los cuadros de Montes Iturrioz». Iruñeko «El Diario de Navarra» egunkarian: 1936-V-2'n.

LASTERRA, C[RISANTO]: «Los ojos abiertos al paisaje». Billboko «Euzkadi» egunkarian.

LEON ORGAZ [Eduardo Ortega y Gasset]: «Juventud triunfante. Artistas españoles en Francia. Bienabe y Montes». Madrilleko «La Libertad» egunkarian.

LLANO GOROSTIZA, MANUEL: *Pintura Vasca*. Billbon, 1966'garren urtean. 104, 112, 168, 188, 206, 208, 227, 233, 239, 248, 249'garren orrialdietan.

[NAVAS?]: «Gaspar Montes, director de la Academia Municipal de Dibujo». «El Bidasoa» astekarian: 1944-IV-1'n.

RIBERA, CARLOS: «Ante el II Certamen de Navidad. Arte Guipuzcoano». Donostiako «La Voz de España» egunkarian.

RIBERA, CARLOS: «Arte. La Exposición de Montes Iturrioz». Donostiako «La Voz de España» egunkarian.

RIBERA, CARLOS: «Quinta Exposición Bienal de Artistas Guipuzcoanos». Donostiako «La Voz de España» egunkarian.

TORRES MURILLO: «Los pintores jóvenes deben ir a París antes que a Madrid. Gaspar Montes Iturrioz llena de paisajes las Salas Municipales de Arte». Donostiako «El Diario Vasco» egunkarian.

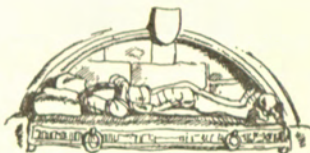
URANZU, LUIS DE [Luis Rodríguez Gal]: *Lo que el río vio*. Donostian, 1955'garren urtian. 67, 99, 101, 105, 138, 160, 247, 249, 265, 336, 383, 410, 424, 458, 476'garren orrialdietan.

VIGLIONE, ANTONIO: «Gaspar Montes». Irungo «El Bidasoa» astekarian.

X. Y. Z.: «En Irún. La Exposición de Montes Iturrioz».

Z. DE Z.: «Notas de Arte. Gaspar Montes Iturrioz en [la Sala] Arte». Billboko egunkari batean.

N. ALZOLA.



Olerki Zahar Baten Itzuleraz

Gure omenezko Euskaltzain eta euskal-idazle bikain López-Mendizabal'dar Ixaka jaunak berri asko ta atsegingarriak eman dizkigu aspaldiko olerki batez (Ikus «Beste buruauste bat», EGAN 1965, 74-75-garren orrialdeak) Ta azkenean esaten digu: «Norbaitek bere iritzia biali nai ba digu, pozik artuko diogu». Bein da berriz olerki ori ta nere adixkide maite onen iritzia ikusita, beste era batera ote den iruditurik, ortxe bialtzen dizuet nere iritzia.

Onela agertu zan, EGAN-en:

Jançu Janto dego de garcigorreta
Jançu Janto dego de garcigorra
Arre chacorra cei degueçu
gavian dani levari
María rocha cerca mora
en cantar vicerraco
es naqui en Artajona
por do pasa ochoa
candia jaroa
por do veroa
vero vero veroa
estangurria rrico va.

Nere iritzia:

Jan-xu! Janta degu ba gartxigorra-ta!
Jan-xu! Janta degu ba gartxigorra!
Arre, txakurra! Ze in diguzu
gabian dani heyari?
María arrotxa, zerk amorra?
Ez kantar bizarreko!
Ez nakien, Artajona!
Hor dô gurgurengoa!
Hor dô patxa goxoa.
Handia txarroa.
Hardo beroa,
bero, bero, beroa!
Este gurria erreko, ba!

NERE IRITZIAREN ADI-BIDEA

Olerki ontaz Ixaka jaunak ematen dizkigun berriak oso politak dira ta nere ustez egiazkoak, osotara ez naski baño. Irun-ondoan (Iruña-ondoan) edo berartan sortua izan liteke ta ark dion garaituan. Euskerari dagokionez oso itsuski idatzia dago, ta ezagun da euskerarik etzekienak idatzi zuela.

Baño Naparroko orduko euskera da guzia. Ongi berau aditze-koz, uste dut al guzian aren itzei josi bear gaizkiola. Begiraiogun, ba, lerroz-lerro.

Jançu janto dego de garcigorreta: Jançu ta janto-ren j ori garai artan x-ren ordez erabiltzen zuela erderak, ta lengo *exemplo*, *ejemplo* idazten zuela edozeñek daki. Gure gaurko euskal-idazkeran, Zaraitzu'n *yan-xu* edo *xan-xu*, esaten dute, *jan zazu* esateko. *Xanta* edo *yanta*, berriz, gure *jakia* da. Orduan ederki dator: *Xan-xu* (edo *yan-xu*)! *Xanta degu, ba, garcigorr-eta (txantxigorr-eta)*!

Onela, jaki atsegingarriaz eragiten dio lagunari jatera, bein da berriz bigarren lerroan *garcigorra* aipatuz. Txantxigorra, jaki atsegiña egiten ere da, ardoz bustita.

Arre, chacorra: *Arre* itza, gaurkoan abereai bakarrik esaten zaie Naparroan, baño, agi denean, garai artan txakurrei ere bai. *Cei degueçu, ze in diguzu?*, ederki jarri du López Mendizábal jaunak. Gure zer egin *diguzu?* bereolaxe esaten da Napar-goitian.

Gavian dani levari: *Dani*, gaurkoan ere, *denari* esan bearrean, alde askotan esaten da Naparroan. *Levari* nik uste *heyari* bear lukela. «Aunkeka» esan nai baitu *heyari* itzak, eta txakurra ala aritu baitzitzaien. Baño arritzen nau orri zuketan itzegiteak, eta bereala Mariari iketan, ain garbi ezpada ere.

María roche cerca mora: *roche* ori *Roke* dela uste du gure tolosarrak. Baño izki txikiz idatzirik dagon ezkerro, iruditzen zait *arroxxa* edo *arrotxa* ote den. Ta erdi-parrez orrela esaten ote dion, gero *zerk amorra?*: *zerk amorratzen* edo *aserretzen*? Onen kerako esaerak Napar-goitian maiz entzuten zirala nago. Andre ari agoa itxi ondorean olerkariak bere pozik aundiena adirazten du urrengo lerrotan.

En cantar vicerraco: nere ustez, ez *kantar bizarreko* da. *Kantar* itza. Bizkaiko *zantar* bera da. Naparroan gure egunetan ez tugu itz ori entzun, baño z-ren ordezeko *k* ori, oraindik itzen batean edo bestean erabiltzen baita Naparroan. Gaur berean Ergoien'go Unanu, Dorrau ta Lizarraga'n, *bekala* entzuten da, *bezala* esateko. Orduan, *Ez kantar bizarreko*, *Ez txarto bizarreko* esan nai du, edo berdin dena, *bizarreko* edo okotz bakoitzeko *ez txarto*. Ez dator ain gaizki.

Es naqui en Artajona, dio olerkariak pozez: *Ez nakien, Artajona!* Ez ote du ikusi, orain, Artajona'ko ardoa dakarkiotela txantxi-gorriekin artzeko? *Ez nakien* esaten zen Arakil osoan orain berrogei urte. Ta Artajona'ko ardo, ain ardo onari, *Artajona* deitzen dio olerkariak. Orrek eman dion pozak esan-arazten dio urrengo lerrotan dagon guzia. *Or dago* esateko, *or doo* esaten da Etxarri-Aranatzen eta nik uste Ergoiena osoan ere bai. *Hor dô patxa goxoa*, dio: berdin dena, mats-ondoko edari goxoa.

Candia jaroa: andia txarroa dakar gure Euskaltzaiñak, oso ongi. *Por do veroa*: ementxe irudi zait dala *hardo* edo *ardo beroa*. Olerkian ageri den *por*, iru aldiz datorrena, ez ote da *h* lendabiziko idazlarian? Orduan adikorrago egingo zitzaion edozeñi. Nik orrela uste izan dutalako, nere itzuleran ainbeste itz *h*-kin ezarri ditut.

Azkeneko lerroaño eztu zailtasunik. Onek berak ere ez alako aundirik: gure *gorria* Naparrako goi-aldeko euskalkietan *gurria* egiten zutela esan nai dut, Zuriain'en ezagutu nuen *Gurriaren itxea*, an esaten zuten bezala.

Estangurria rrico va: este gorria erreko, ba. Ederki dagola irudi zait, ardo bero-beroaz olerkariak esan dituen aien ondotik.

Nere lan au akitzerako, edo bukatzerako gogoratu zait goiko Maria ori, ardo-zale onen andrea, ez ote zen izango bera. Ta bien arteko pozaldia ez ote zuen azaldu nai izan olerkariak. Olerkariak eztu askokin itz-egiten: *Jan-zu, xan-xu* edo *yan-zu* «jan zazu» esaten baitio. Ta ondorean, ezta besterik agertzen.

Nere iritzia ustez garbi emanik, gure egunetan idatziko giñuken eran eman nai dizuet olerki osoa:

Yan-xu! Yanta degu, ba, gartxigorra-ta.
Yan-xu! Yanta degu, ba, gartxigorra.
Arre, txakurra, ze in diguzu
Gabian dani heyari?
Maria arrotxa, zerk amorra?
Ez kantar bizarreko!
Ez nakien! Artajona (Artaxona),
or dô gurgurengoa!
Or dô patxa goxoa!
Andia txarroa,
ardo beroa,
bero, bero, beroa!
Este gurria erreko, ba!

INTZA'R DAMASO AN.

Constitución'dik, 1966-VI-14'an.



BUSTINZA - Kirikiño zenaren urteurrena (1866-1929)

Joan den Urriaren 23-garrenean jai eder bat zelebratu zen Bizkai-Mañariko herrixkan, Bustinza Ebaisto euskal idazlari handia izan zenaren ospean.

Mezaren ondotik egun ortan Euskalzaindiak Mañarian izan zuen bere batzarre berezia, eta aurren Eskolategietan bi-eleketa sartzeko eske bat bururatu zen. Ondotik plaza agerian itz-egin zuten euskaraz Erkiaga eta Irigaray euskalzain jaunek, bai eta A. Onaindia laguntzailleak, *Kirikiño* izkiriatzaillearen inguruan; Lizundia gazte bizkorrak (Iruñekoa sortzez) ere, *Gerediaga* elkartearen izenean asmo er-nagarri batzu adiarazi zituen.

Oturuntzaren ondotik, Ondarruko teatrolariek eman zizkiguten, xarmanki jokatuak (jokolari aipagarri dira, astiro eta ozenki mintzatzen dakiten gazteak diralako: arrigarri!), *Zubikarai* idazlariak teatrorako antolatu Kirikiñoren bi ipuin urragarri.

Hemen doazi Irigaray jaunak Kirikiñori Mañarian dedikatu zitien eleak:

«Herrixka txukun huntan sortutako *Bustinza* zena, lehen lerroko »idazlaria izan zen. Oraiko gazteeri behar bada ez dio izen horrek »deus handirik esaten. Eta damurik, gazte ez diren euskalzale askoeri »ere berdintsu. Gure jendea, funtsean, irakurgabea da, eta *Abarrak* »deitu bi liburutan argitaratu ipuin xarmagarriak, ez dira ezagun,

»obeki esateko, behar liraken bezenbat ez dira irakurtzen. Eta beran-
»du gabe derragun, Kirikiñori goratarre egiazkoena, bere liburuak
»argitaratzea litzakela, gure euskalkira apailatuta ere; orai duela urte
»parrasta bat Euskalzaindiak, gure eskeari erantzunez, bost ipuin argi-
»taratu zituen bezala. Bainan zorigaitzez esan beharra dago, bizkai
»eta giputz-euskaraz eginikako liburuxka polit aiek ez direla orain-
»dik agortu.

»Gero zokoan ez daizten mutzitu, zergatik ez Bestetan eta Era-
»kusketan salgei ager-araz, eta konkursotan eta aurren euskal etsami-
»netan saritzat ez eman, kontu zoragarri horiek? *Aramayoren deabru-
»keriak, Mixiolari bat, Poza edonun, Zerutar bat* edo *Deun ixateko
»bidean* izenekoak, Antolojiako kontuak dira; eta irakurri dituztenek
»badakite ongi, lausengorik ez dutala botatzen.

»Astapenean esan dut gizon handia izan zela *Kirikiño*, eta arra-
»zoiakin; ezen mintza ahal balekigu, dudarik gabe anpuruskeriak,
»erretolikak eta zikoizkeriak gutiesten zituela, ikusiko ginuen.

»Bi zatitan erdikatu ginezaken bere izpiritua: euskalzale, izkiria-
»tzaille bezala bata, eta gizona bezala bestea. Euskalzalearen eta idaz-
»lariaren lana, beste batek esanen duela segur naiz. Ni txoilik bere
»goreneko personalitateari ohartuko natzaio, bere nortasun zorrotzean,
»bere zentzuan. Zentzu handikoa izan zen bizkaitar eredu hau, eta
»on litzateke oroitzea, berak, igitu eta ibili zen aro zaratatsu hartan,
»etzuela bein-ere burua galdu; burua otz eta bihotza bero beti.

»Bere leenbiziko *Abarrak* deitu liburuan (1918 urtean argitara-
»tua), Kirikiñok *Irakurlientzat uarra* atalean, esaten du: —“*Euzkera
»zeatzaren zalea ba zara, urrian sarri musturra okertuko dozu ira-
»kurgaitxo oneitan aurkituko dozuzan erderatiko itz ugarijak ikusita;
»baña gogoratu eikezu eurok eztirala idatzi, eun urte geroagoko eus-
»keldunentzako; ezta gaur euzkera zeat-zeatza ta erdelantz apur bat
»daben itz bakoa, jakin eta erabilli oi daben euskeldun banakaren-
»tzako bakarrik be. Ez, eurok idatzi dira gaurko euskeldun geienak
»dakijen euskeraz, geienak irakurri ta ulertu aal dagijen euskeraz.”*

»Berak sor-arazi zituen dozenaka idazlari berri, euren izkiribuak
»zuzenduz, baktxari doazkon ele zuhur bat eta kontseillu bat emanez.

»Nortasun handiko gizasemea izan zen *Bustinza*, herriko euskera
»jatorra erabiliz beti, eta bere inguruko buru-bero batzueri kasurik
»egin gabe.

»Bainan utz dezaiogun Aranzadiri, aski ezagutzen zuen lankidea-
»ren liburuan egiten duen iduria, azaltzen: —“Gizon ona, onik emen
»ba-da, gizon apala, ixila, goiti bera iñori begiratzen etzekiyena; di-
»ruari eta aberatsari bakarrik zekiyen bekoki beltza jartzen.”

»Urrezko eta egiazko azken itz horiekin bukatuko dugu, Maña-
»ritar haundi haren oroitzapen sentikorra.»

PASTURALA IRUIRIN

Joandeneko udaren bi atsaldetan, eman zuten *Hiruri* deitu herrixkan (Troisvilles), *Le Comte de Tréville* pastoral berria; izena erdaraz ukaiteagatik, euskaraz da komedia osoa, Etxahun pasturalegillik ezagunak izkiriatua.

Hau da euskal teatro zaar egiazkoa, mendez mende gutaraiño alleetu dena; guttiegi ematen da damurik, ziberotar gazteak epel daudelako batetik, eta euskalki gatxa eta gutti ezaguna bestalde, geienendako.

Ziberoan dauzkate euskaldunek, kanta eta doiñurik eder eta minbereenak, dantza ikusgarrienak, eta Teatro kontuan, komedia eta Pastoral zaharrén eta jostagarrienak. Hori dena galtzekotan gaude betiko, beste euskalzaleek ezpadie eskua edatzen ziberotarreri.

DONOSTIAko Euskal Bestak

Oi bezala, zelebratu ziran Iraillean, Euskal bilkura, jai, ikusgarri eta gaiñeratekoak. Teatroan bota zuten Piarres LARZABAL jaunaren *Ifernuko dirua*, saria merezitu zuen komedia ausarta. Polliki aritu ziren denak. Konturatu behar gindeke haatik, vanguardia-ko komedia bat baiño geiago konta dela Euskal Teatroan, jokolari guztiek papera buruz jakitea, eztabaiarik batere gabe: mantso eta astiroki itzegitea, ongi ahozkatuz ele guziak, eta publikoari beti aorpegia emanez. Bestela esanen erdiak galduko ditu entzuleak: izketak eta euskalkiak ere diferent baititugu euskaldunek.

Baldinkizun hauek amar aldiz garrantzi geiago dute gure Teatroan, arlote eta progresista tankera horien arteko eztabaia guztiak baiño... *Primum vivere...*

Olaechea, Aresti eta Bello-Portu jaunen gain egon dira, Herriko-etxean eman ziran hitzaldiak. Herriko-etxean bertan bi egunez egin dira, Donostiako aur ttipien euskal irakurtze eta izkiriatze etsaminak, Euskaltzaindiko jaun batzu gidari.

Leenbiziko sariak irabazi zituztenak, *Loretxo Azcarate Villar*, *José M. Urreaga* eta *Xabier Aguirre Lasarte* izan ziren. Hauek bezalako aur aunitz dira Gipuzkoan, Eskolategian euskaraz ongi ikasten dutenak: euskara gaizoaren kenka gaitz huntan, hori da gure itxaropen soilla: erne egon gaitzen.

Manuel LARRAMENDI-ren urteurrena (1690-1766)

Gipuzkoar izkiriatazaille haundi horren hiltze urte-burua, aurten izan da. Karia hortara, Loyolan bilkurak izan ditugu, hango yesulagunak gidari, eta Euskalzainek eta *Amigos del Pais* delakoek lagundurik. Euskaltzaindikoek bere biltzarre bat hor izan zuten, eta hitzaldi jakingarriak aditu ziran. Bainan txoilik aipatuko dut nik, Tellechea jaunak, Madrileko Liburutegi batean aurkitu dokument ez ezagun batzueri buruz, eginikako berbaldi aberatsa.

Paper horiek, euskarazko ere euren artean, andoaindar izkiriari ospetsuaren argi berri batzu agertzen dituzte: leenagotik Larramendi-ren euskaltasuna eta jakinduriaren berri bagenituen; orai Larramendiren izpiritu zabala xilatuko dugu zeazkiago; ez txoilik euskal dantzeen karietara; orduko ikus moldeari, bai eta euskal politikari buruz baizik; eta karia hortara, bere goragcko eta bere kidekoekin jarduki eta jasan behar izan zituen borroka akigarriak.

Agian laster moldetan ikusiko, berri ernagarri horiek denak.

Eskualzaleen Biltzarra

EZPELETA herrian bildu ziren aurten Franzia aldeko eskualzaleak. Iraillearen leen ostegunean, jendea bildu zen polliki Laphurdiko hirixka pollit hortan; ez bakarrik jateko eta klikatzeko, bai goizeko bilkurarat ere. Bilkura ernagarri iduritu zitzaikun; *Mailharin* anderea, bere Eskolategian ematen dituen euskal ikastaroaz mintzatu zen. S. Narbaitz, zenbeit Eskolategi ofizialetan asi diren euskal irakaspenen berri eman zigun; marka bakana hau, *Labeguerie* buruzagiak esan zuen bezala, Eskola katolikoan eta Erresumakoan arteko bakearen astapena erakusten baitu.

Curutchet jauna Teatroaz mintzatu zen, jokolari talde batzu aipatuz; eta agian obe izanen zela talde gutti batzuk, bein obra bat ikasi ondotik, amar edo geiago aldiz ematea han hemenka: bestela, alferri-

kako nekea laitekela. Unibersitateko ikasle batzuk agertu zuten bere euskeraganako griña, *Ezpeleta* herrian egin Inkesta baten berria emanaz.

P. ARRADOY izkiriant ezagunak Liturgia aipatu zuen, inarrosaldi bat emanaz, apez erdaldun batzueri. Alta bada, oxala Narbaitz apezaren ele beroak aditu balituzkete Nafarroan ezautzen ditugun euskal apez erdalzale batzuk.

Prediku horiek denak halabainan, debalde iduritzen zaizkigu, goren artean predikariek ezpadugu euskara geixeago egiten.

Nafarroako bertsulariak Iruñen

Urriaren 14-ean Iruñian egin zen Nafarroako bertsularien azken saioa; hor gelditu leeneko biak, gero Euskalherri osoko azken txapelketara presentatzeko. Zazpi bertsulari agertu ziren Gayarre-Teatroan; *Aldaz*, *Arozamena* bi anaiak, *Huizi*, *Oreja*, *Madariaga* eta *Narbarte*. Bertsu pollitak aditu ginituen, eta leenbiziko biak, Mikel *Arozamena* eta *Narbarte* gelditu ziran, ordena huntan. Bete gabe, bazen jendea Teatroan; eta gero *Tres Reyes* Ostatuan *Amigos del Pais* delako lagun talde bat bildu ziran bertsulariekin; kanta eta bertsu ederrik aditu ziren bazkarian.

A. APAT-ETXEBARNE.





Eragozpen batzuek menderatu ondoren, Gipuzkoa'ko Moko-fiñen Elkarte aurrera dioa. Etxea, bere gelakin, emendik bi edo iru illebetera bukatuta geldituko da noski. Araudia, berriz, ontzat eman digute, ta Boletina'ren zenbaki berri bat ere ari gera gertutzen.

* * *

Azken-aldi ontan eskuratu ditugun jan-edan-gaiaz idatzitako libururik jakingarrienak, iru auek dira: Juan García Abellán'en *Murcia entre bocado y trago*, Julio Escobar'en *Itinerario por las cocinas y bodegas de Castilla* ta José Pérez eta Ramón Alsina'ren *Diccionario de vinos españoles*.

Lenengo biak, jakina, Euskaljerri'ko sukalkintza-gaiarik ez dute ikututzen, baña bai irugarrenak. Onek, Naparroa'ko ta Araba'ko ardo-gaiak egoki-samar erabiltzen ditu. Ta txakoliña ere, tira, bein edo bein aitatzen du beintzat. Dana dala, ez da osoa ta gutxiago ere. Esate baterako, *Vega Sicilia*-ardoa ezpaitu izendatu ere egiten. Ori bai, Barcelona'n argitaratutako liburua da ta Cataluña'ko ardo-kontuak txit ongi erabiltzen ditu.

* * *

Ia orain arte, txitxardiñak, angulak, Euskalerrria'n bakarrik jaten ziran, eta Euskalerrria'n ere ez toki guzietan. Orain, berriz, kanpoetan ere, leku askotan jaten dira: Madrid'en, Paris'en, Barcelona'n, Torremolinos'en...

Lengoan eman genion begiralditxo bat Alicante'ko sukalkintzaz idatzitako liburutxo berri bati, ta arrituta gelditu giñan. *Manjar exquisito*, deitzen zion angula-jakiari, ta berari buruz bi orrialde osoak zekarzkian.

* * *

Eskuz idatzitako lengo mendeko paper zar batean, eta Euskalerrri'ko beste jaki batzuen izenen artean, au arkitzen da: *Talos rellenos, emparedados o crepés de Deva*.

Irakurleren batek, mesedez, jaki onen berri emango ote liguke? Eskarrikasko, aldeaurrez.

* * *

Legatza Jaizkibel-erara

Jaki-prestaera au Donostia'ko *Bar Jaizquibel*'en nagusiak sortua da. Beraren baimenarekin argitaratzen degu emen. Milla esker, *Kan-dido*.

Jaki au sei-bat lagunentzat gertutzeko, bear dira: lurrezko kazuela zabal bat; ezurrik gabeko kilo ta erdi legatz-xerra; aurrez ego-sitako kilo-erdi bat txirla; kilo-laurden bat ixkira-aundi; beste kilolarden bat illar; kilo-erdi bat prantzi-porru; baxo pare bat ardo zuri on-sikua; litro-laurden bat olio; ogei gramo ogiriñ; ondo txeatutako perrejill-adartxo bi; orobat, ondo txeatutako bost-bat baratzuri; bi arraultz-gorringo ta piper-aust zuri pittin bat.

Prestaera

Ipintzen da su-gaiñean kazuela olioarekin eta baratzuriekkin.

Auek erdi-erregosten diranean, botatzen dira perrejilla ta ogiriña.

Ondoren jartzen dira kazuelan legatz-xerrak eta, bueltatxo bat edo beste emanaz, *egiten* dira zertxobait.

Erasten zaizkie gero txirlak eta ixkirak —auek soilduta— eta bustitzen dira ardoarekin eta txirlen salda-erdiarekin.

Illarrak ere botatzen dira kazuelan eta ipiñi ere bai bertan prantzi-porruak.

Uzten da guzia su-ondoan beste bost-bat minutuetan egosten.

Azkenik, botatzen da legatz-xerren gaiñean txirlen beste salda-
erdia, arraultz-gorringo eta piper-autsarekin nastuta, eta batutzen da
guzia kazuelari geldiro eragiñaz.

Ta, bereala, serbitzatzen da.

Oarra

Jaki onekin edaririk egokiena, bera gertutzen erabilitako ardo
zuria da.

* * *

Irakurle guziok ongi dakizuten bezala, aurten betetzen dira be-
rreun urte Aita Larramendi il zala.

Urteurren au dala-ta, aspaldi ontan asko itzegin eta idatzi da
Euskalerrria'n andoaindar ospetsuaz.

Iñolaz ere, Aita Manuel jan-edan-gaiak zertxobait ezagutzen zi-
tuana zan. Bere *Corografía de Guipúzcoa* liburuan ala azaltzen zaigu.
El imposible vencido deritzaionean, berriz, gai auezaz tajututako ber-
tsotxo batzuek ezartzen ditu. Bereak ala besterenak? Ez dakigu. Api-
ka, bereak. Ona bertso txo oriek:

Baldin bada zeruan
Jaten usakumerik,
Ezin lizake oberik
Auxe baño an ere jan.
A zer usaia zeuan!
Hil bat lezake piztu,
Ezen ez ni sendatu.
Zer? uste det aingeruak
Ziradela gosetuak
Usakumez zaletu.

* * *

Ona berriz emen, gure adiskide min Eusebio Erkiaga'k moldatu-
tako *Cástor'en Leyenda del agua de Bilbao* deritzaion olerkitxo irri-
garriaren euskal-itzulpena.

Bella Easo, San Sebastian edo Donostian
Bilbotar batzuk afaldu zuten jatetxe aundian.
Akeitez, txolez eta txokorrez «ondo» zeudenean,
«Bilboko ura» eskatu zuten farrez azkenean.
Bai otseña ta bai ugazaba billa-billa alperrik,
«Solares» eta «Sobron» bai baño an ez zan beste urik

Orduan, orra, bilbotar batek argi jarri dana:
Bilbotarrentzat, «Bilboko ura» omen da txanpana.
Ugazaba arek kontu-garaia eldurik zanean:
—Urik beñere ez degu kobratzen Donosti-aldean.

* * *

Tudela'ko jatetxe batean entzundako 3R'ko elkarrizketa.
—Aizu, serbitzari: barkatu baña, nongoa zera zu jatorriz?
—Cascante'koa.
—Ta... jaki-errenkada ontan ezartzen diran amorrai oriek, zer moduzkoak dira?
—Onak, oso onak.
—Errekakoak ala viverokoak?
—Ez, ez, errekakoak.
—Freskoak?
—Txit freskoak: gaur goizean arrapatuak.
—Ta arrak ala emeak?
—.....

* * *

Beste elkarrizketa au, berriz, Goierri'ko bi eiztariri entzundakoa da.
—Egia al da lengoan erbi koxkor bat bota uala?
—Bai.
—Ta jan al zenduen?
—Bai.
—Ta zenbat lagun ziñaten jaten?
—Bi: erbia ta ni.

* * *

Patxi (Tolosa).—Bai, Inazio Domenech'en *La Cocina Vasca Lau rak Bat*, iñoiz gure sukalkintzaz argitaratutako libururik onenetako bat dala, ezin uka. Gañera, liburu ortan ezartzen diran jaki ta pres-taeren euskal-izenak, egoki-samarrak dira. Bein batez Domenech be-raren adiskide bati entzun genionez, euskerazko izen oriek Lazkao'ko *organistak* eman omen zizkan gilleari.

A. M. (Donostia).—Gaztanbera euskeraz *requesón* eta *cuajada*'ri deitzen zaio. Baña baita antziñako beste jaki berezi bati ere. Orain-dik Gipuzkoa'n —Idiazabal'en, Ataun'en, Zaldibi'n eta batez ere Amezketan, esate baterako— jaki au gertutzen da. Baditu berak beste izen batzuek ere: gazta-ustela, txarroko-gazta, gazta-manteka ta abar.

Azkue'k bere iztegian, gaztanbera, *cierto alimento hecho de sobras de queso*, dala dio, ta gaztaustela, berriz, *cierto alimento hecho de residuos de queso: es agrio, produce gusanos y se conserva largo tiempo*. Gaztanbera ardi-gaztarekin eta ardo zuri sikuarekin, eskuarki, egiten da, ta berrogei-bat egun bear dira ondo gertutzen. Beste egokiera batean mintzatuko gera luzarago jaki portitz onezaz.

J. Z. (Donostia).—Euskaldun jatorrak ez esnea *edan*, baizik esnea *jan*, esaten dute. Domingo Agirre'k ere *Garoa*'ren lenengo atalean onela idatzi zuan. Are geiago: Julio Escobar'en bere len aitatutako *Itinerario por las cocinas y bodegas de Castilla* liburuan esaten danez, Castilla'ko nekazariak erabiltzen duten erderazko esaera zar batek onela omen dio: *Comte leche y bebe vino y hacerte has de viejo, niño*.

* * *

«Napoleon aundia, il baño bi egun aurrez ocan etzanda zegoala, altxatzen asi zan, baño osoro auldua egon nonbait eta berriro etzun egin bear izan zuan. Orduan ardo pixka bat eskeñi zioten, eta edan ondoren, esan zuan gizarajoak aopean: A, zer gauza ederra dan ardoa!»—*Napoleón*, Hilaire Belloc.

* * *

Jan-edanetan ezjakiña dana, beste gauza geienetan ere ezjakiña izango da. Gaskoi esaera zarra.

A. A.



ADABAKIAK

Guztiok —edo geienok, beintzat— entzun izan dugu maiz aski Euskaltzaindiak gerra-aurretik gertuxe zeukan Iztegiaren berri. Zein asmo ziren eragille eta zein iritzi nagusi, ordea, ez dakigu zeatz geienetan. Orrexegatik uste dugu komeni dela Iztegi orretarako «Orixe» zenak prestatu zuen itzaurrea, guri Labayen jaunak esku-zabalki eman diguna, orrialde oetan argitaratzea. Erderaz baldin badago ere, beingoz auts ditzakegu EGAN-en oiturak, euskal-gaiez ari den ezkerero. Ez da arritzeko itzaurrea erderaz egotea iztegia bera ere erderaz baitzegoen, au da, erdal-euskal-iztegia baitzen, orain berriro Aita Mujika'k atera duenaren antzekoa —asmoz eta elburuz beintzat— eta «Añamendi»-kcek zatika azaltzen ari direnarena.

Orduko iritziak eta oraingoak —oraingo askorenak— ez datoz bat, noski, eta orrexegatik beragatik komeni zaigu ordukoen berri jakitea, lanean beti asiera-asieratik, lehengoari jaramonik egin gabe, abia ez gaitezen. Nolanai ere, ba dirudi itzaurre au ez zela dagoen-dagoenean agertzekoa, zertxobait ukiturik eta txukundurik baizik.

PROLOGO

Publicamos ya el primer Diccionario vasco semi-oficial de la Academia de la Lengua Vasca. Lo llamamos semi-oficial porque la Academia en pleno ha intervenido muchas veces en parte del trabajo que supone. Lo llamamos práctico porque obedece a la sección tutelar que tiene por uno de sus fines nuestra corporación. No es pues designio de la Academia —ojalá tuviese hecho un trabajo semejante— presentar un Diccionario científico en que se registre todo el caudal existente de voces, incluso los romanismos. Nuestro trabajo responde además de al fin tutelar indicado, a las peticiones que reiteradamente de

palabra y por escrito se nos han hecho en demanda de una ayuda más para escribir de cosas científicas, sin dejar de roturar, a ser posible, ninguna materia cultural. Comprendemos que la Academia por lo común no debe dedicarse a crear palabras sino fijar las más aceptables usadas por los buenos escritores; pero un trabajo de esta índole a los principios del cultivo literario de nuestro idioma, se nos podrá permitir, siquiera a modo de excepción. Si estuviera bien asegurada la vida de la lengua, pudiera desaparecer hasta el fin tutelar de la Academia, reduciéndose sólo al científico.

Son necesarias las precedentes consideraciones por cuanto dos de los académicos votaron en contra del proyecto de esta publicación. Pero copiemos los artículos 1.º, 2.º y 5.º de los Estatutos de la Academia de la Lengua Vasca: «1.º El fin de esta sociedad es velar por el idioma vasco, atendiendo intensamente a su cultivo tanto en el orden filológico como en el social. 2.º Correspondientemente a estos dos órganos, la Academia comprende dos secciones, filológica y tutelar, y a entrambas pueden pertenecer los socios. 5.º A la sección tutelar corresponde velar por la conservación, difusión y pureza de la lengua en todos los órdenes de la vida y de las relaciones sociales, y fomentar la literatura vasca en todas sus manifestaciones.» Consta en la Secretaría de la Academia vasca una comunicación de la Sociedad de Estudios Vascos, en que traslada el deseo de la Delegación de Madrid de dicha entidad sobre «la falta de un Diccionario manual castellano-vasco que contenga las voces más usadas en la conversación y en la lectura y que comprenda asimismo los neologismos necesarios para expresar las ideas más modernas...»

Obra asimismo otro oficio de la misma entidad de 19 de septiembre de 1927 en que según acuerdo de la Junta Permanente motivado por «las conversaciones euskéricas de los Cursos de verano» en que se dice: ««Rogar a la Academia de la Lengua Vasca que recoja los neologismos formados en estos treinta o cuarenta años, los examine y diga cuáles, a su juicio, son merecedores de ser incorporados al léxico de hablistas y escritores y cuáles deben ser rechazados. Que paulatinamente vaya creando también los neologismos de más apremiante necesidad.»

Y para descargo absoluto de la Academia, ante los que votaron en contra y ante el público que haya de juzgar, no es ella la que oficialmente publica esta obra, sino que vistas muchas dificultades, particularmente la de su dilación, la deja al

cargo y responsabilidad de una comisión compuesta por los académicos señores Azkue y Olabide y el correspondiente señor Ormaechea.

Ya que no podíamos eludir esa tarea, aquí nos presentamos seguros de que nuestra obra será imperfecta como lo es de suyo todo diccionario, aun en las lenguas muy cultivadas.

Los materiales que hemos empleado en nuestro trabajo vasco, son, el gran Diccionario Vasco de Azkue, vuelto al castellano, más las papeletas que se han recogido en los pueblos después de la publicación de él, sin dejar de revisar todos los neologismos aparecidos; en castellano, el Diccionario oficial, edición última de la Academia Española como base, el enciclopédico de Espasa. Otro auxiliar se ha encontrado en los Diccionarios alemanes directo e inverso de Th. Stromer y el reciente de Slaby, español-alemán.

En el Diccionario de la Academia Española hemos hallado cantidad de palabras y acepciones anticuadas que va copiando de los diccionarios anteriores sin el signo ant. además de las señaladas con él. El Espasa clasifica algo mejor y contiene además la traducción de cada palabra a los principales idiomas europeos, como sabe el lector. En las diversas acepciones que la Academia pretende distinguir con números como diversas, hemos notado que muchísimas de ellas se contienen bajo otro número del mismo artículo; que en otras muchas no resultan verdaderas acepciones sino casos particulares de expresión.

Nuestra primera idea acerca del tono de esta obra, era que se hiciese manual, según los deseos de los peticionarios; pero no resulta tan manual, porque hemos obedecido a la necesidad presente y a nuestra propia suerte, dada la precipitación relativa con que hemos tenido que trabajar.

La dificultad de hacer un buen diccionario que responda a la hora presente para los fines indicados y los defectos que pueda tener es lo que más claramente hemos visto y sentido. Llegamos después que otros pueblos. Tenemos que traducir la cultura de lenguas ajenas tan distantes en expresión de la nuestra. La cultura greco-latina, la de principal desarrollo mundial, enriquecida modernamente por el progreso de las ciencias principalmente, es la que hemos tenido que arreglarnos para verter como hemos podido a la lengua de nuestros pastores y carboneros. Nos consolamos ante todo con la consideración de que los más eminentes escritores griegos y latinos se verían y se desearían para traducir al latín o griego puro los conceptos modernos a pesar de reconocer en las palabras sus propias raíces,

insuficientes ya para trasladar todo el aislamiento de idea que a cada una ha impreso el tiempo con el uso. Por otra parte estamos seguros de que este Diccionario, en buena parte artificial como todos los formados con fines culturales, desde el primer momento encontrará en nuestro pueblo relativamente mayor radio de acción, hablará relativamente a más cerebros que el diccionario que nos ha servido de norma. El llegar en postrer lugar, nos ha de conceder también alguna ventaja. El Diccionario alemán citado contiene, gracias a la composición gramatical de aquella lengua, mucho mayor número de palabras naturales que los diccionarios neo-latinos. Asimismo el nuestro, por la misma facilidad de composición, presenta palabras más vivas en multitud de ocasiones. Nuestros niños al aprender las ciencias no necesitarán aprender de memoria tantas palabras ni tantas definiciones que les expliquen.

Sucede además en consecuencia que por esta facultad de composición, nuestras palabras llegan a ser a veces verdaderas definiciones. Pudiéramos multiplicar los ejemplos.

Horas áridas hemos pasado sin poder dar con una expresión que traduzca la palabra extraña por falta de raíces o componentes. Acudimos al diccionario alemán como último remedio y para mal consuelo veíamos que le pasaba lo mismo, decidiéndonos a admitir en definitiva la misma palabra original. Y el alemán es lengua de tantas campanillas en Europa. Si alguien nos llegase a tildar de poco puristas sepa que es porque la lengua o nosotros no llegábamos a más. Unas veces la traducción y el calco quedaban débiles porque, como llevo dicho, nosotros no podíamos imprimir tiempo ni uso al vocablo. La palabra propuesta no ha pasado más que por tres cerebros. Cuando llegue a comer por muchas bocas y por muchas plumas, si tiene esa suerte, adquirirá la fuerza que en su creación era imposible darle.

De vez en cuando, lo mismo que el Diccionario alemán y el francés si no tienen palabra correspondiente al castellano, hemos procedido por definiciones. Si tuvieran que traducirnos hoy mismo a nosotros tendrían ellos que usar infinidad de perifrasis y aclaraciones que no llegarían en fuerza a nuestra palabra. Si en vez de ellos hubiéramos sido nosotros los que hubiéramos hecho la cultura, el traducido se les haría mucho más difícil.

Una cosa que recomendamos al que use este Diccionario y en general al que escribe en nuestro idioma es que evite en literatura los abstractos acudiendo al verbo o a otra manera

de expresión más viva, dejando para el estilo científico o filológico el uso de ellos en casos declinativos directos.

Pocos signos convencionales usamos. La procedencia la citamos por dialectos en general, si la palabra está ya en Azkue; si es nueva, apuntamos la localidad en donde se usa. Aun con peligro de la extensión, hacemos constar las variantes principales dando preferencia de colocación a las más recomendables. No citaremos los autores de los neologismos limitándonos a señalarlos con un asterisco los más usados por buenos escritores y con dos los menos vulgarizados. No quiere decirse que la Comisión recomiende ni haya de usar esos neologismos ni que hablando en general tenga criterio uniforme en muchos puntos del Diccionario.

Cuando la variante dialectal no consista más que en una letra, la daremos preferencia meramente alfabética o señalaremos entre paréntesis la letra variante v. g. *arrai(n)*, *zai(n)*, *(b)uztarri*, etc.

Cumpliendo nuestro deber con la mejor voluntad, sólo nos resta armarnos de paciencia para resistir las iras de la crítica.

Por la Comisión,

NICOLÁS ORMAECHEA

SARAKO PIARRES GARMENDIA

Gaur etorri da nere eskuetara irakurgai bat, Garmendiaren ganean «Arba»-k egiña, Bilboko *El Correo Español-El Pueblo Vasco* egunkarian argitaratua.

Ain betean be, gaur betetzen dira ogei urte euskalari aundia izan zan Sarako Piarres Garmendia il zala. (Nafarroko Oroz-beteluarra, jatorriz.)

Ikustez bakarrik ezagutu neban bera, ikasle gazte nintzala. Ondo gogoratzen naz bein, Bera-Bidasoako Jon Larramendi pintoreak lenengokoz egin eban érakusketa bat Bilbon, Alonsoren erti-gela txikian, eta ikusten nengoala sartu ziran Garmendia ta Zuazagoitia. Rikardo Baroja pintorea be an egoan, bere sakamantekas antzeko antioju baltz, bufanda ta bizar zuriakin, katxabia eskuan-da.

Alkar agurtu ondoren, on Rikardok esan eutseen:

—*Laukoren bat erosi bear zeunskiozue mutill oni.*

Irribarrez erantzun eutsan Zuazagoitiak, beste alde batetik urtenda:

—*Madrilletik ibili naz, eta eguzkia artzen ikusi dot On Pio, Retiruan.*

Bilboko alkate zan orduan On Juakiñ, eta nerekautan esan neban: «Ia au be enbajadore-edo egiten dabien, Lekerikaren antzera.»

Orduan ez eben esan ezer laukoa erosteaz, baiña arrazkero Zuazagoitiak esan eustan erosi eutseela bat.

Beste egun batean be gogoratzen naz Garmendiagaz: Gustavo de Maeztuk erakusketa bat egin eban Bilbon, Jado-Enparantza inguruko erakus-gela batean. Ara be Zuazugoitia ta biak sartu ziran. Maeztuk gela-osteko toki batera sartzeko esan eutseen. Ondo gogoratzen naz, euskeraz esan eutseela, edari onen bat eukala barruan, ardaubaltza-edo.

Orduko denporan, astero astero zapatu arratsaldeetan agertzen zan Garmendiak gertatzen eban orrialde bat, euskal gaiez beterik. Dan-danak irakurtzen nebazan, eta etxean gorde, ebagi ta kuadernuetan ipinteko.

Ez nebazan ezagutzen nik orduan *RIEV* eta *Gure Herria* aldizkariak. Arrezkero irakurri dodaz bertan Garmendiaren lanak.

Jon Bilbaoren Eusko-Bibliographia ikusten joan nintzanean lenengo aldiz Getxora, kanposantura be joan nintzan, eta bera lurperatuta dagoan illobi aurrean Aitagure bat errezaun neutsan.

Euskal-jakintzak zor aundia dauko Jeru Garmendia Sarakoagaz, egin ebazan lanakaitik.

N. A.G.

BASIANO

Murtxanteko semea genduan Basiano pintatzaille ospetsua. Irurogei ta amazapi urtegaz joan jaku, aurtengo martiaren 23'an. Napparroako uriburuan il da, Iruñean.

Oso ezagutua da bere lana. Ederti-gaiei buruz iritzi-emaille onak idatzi daube pintore napar onen ganean. Bernardino de Pantorbak, Flores Kaperotxipik eta Llano Gorostizak, euren liburuetan neurri zeatz eta luzean emoten ditubez gure Jesus Martinez Basiano joan barriaren bititza ta lanen ganean.

Euskalerriko lurralde bazterren pintatzaille ona izan da, indar aundiko bereztasuna eukan pintatze orduan, eta alderdi ederren inguruak nabarmen mailla ugari ta aberatsetan ipinten ekiana zan.

Zapparrote etxurako gizon berekautakua izan ei-zan; ixilla ta motza sarri ta geienetan; azken bako biergiña; beregan artu eban bizibide gogorrari jarraitzearren, nekerik aundienak be adoretzu eruan ebazan gizona.

Nik neuk ez neban ezagutu bera, baiña alegizko mito baten antzekoa izan zan neuretzako nire gazte denporan Basiano, bere denporakoei sarritan entzuten neutsiezalako bere gertakizunak eta egitadak.

Ezagutzen dogu bear dan moduan napar pintatzaille onen bizitza ta nortasuna? Or geldituko dira bere lanak, baiña gero damutzekoa izango leitzake ezagutu eubenak idatziko ezpaleukiez bere bizitza ta nortasunaren ganean bakoitzak berak dakiena. Ez leukie laguntasun txikia egingo, Basianoren bizitza osatu bat idazte-ordurako.

N. A.G.

EUSKAL-KANTA ZAHARRAK

Textos arcaicos vascos delako liburuan sartu nituen, 75 eta urren-go orrialdeetan, Andra Milia Lasturkoaren erostak, Garibay'k dakarzikenez, bere koñataren erantzunarekin. Pasartetxo bat illun xamar dagoela ere esan nuen. Koñataren itzak dira:

*Ez dauco Peru Garcia bearric
Ain gach andia apucadua gatic,
Ceruetaco mandatua içanic,
Andrarioc ala cumpli jasoric.*

Andrarioc zer izan ditekean ez digu ongi Garibay'ren itzulpenak azaltzen: «Quieren dezir que Pero García de Oro no tuvo culpa en lo que ella le oponía, sino que fue mandamiento del cielo, y que con mucha grandeza había sido ella sustentada...» Guerra'k *andreami oc* baldin balitz bezala artu zuen: «Que a la mujer esos (destinos) así le sucedieron.» Orretarako, gaiñera, *jazoric* (edo *jaçoric*, Garibay'k idatziko zukeanez) bear luke, ez *jasoric*.

Gorostiaga'k, berriz, «zteiak» («las bodas») irauli zuen, **andr(a)-ari* edo antzeko *andra*-tik etor ditekean itzen bat gogoan zeukala, nik uste. Eta Garibay'k «con mucha grandeza» dion ezkerero, pentsa ere diteke ez ote den *andi*-ren aldaska, **andi-ari* edo orren gisako itz ezezagunen bat.

Lehenago batean, ordea, Azkue'ren Iztegia esku-artearen nerabillelarik, itz batek jo ninduen begietan: «*Andari* (Bc), andero, conductor de cadáveres.» Itza ez dut bestetan ikusi, baiña egiazkoa da, noski, ez alegiazkoa (euskal-idazle trebe hatek egoki esaten duen bezala), Azkue'k ez baitzituen, guztiok dakigunez erderatikako itzak geiegi maite. Orain erabiltzen den, ez dakit. Bai, ordea, erabiltzen da orren ondorengo gazteagoa eta erdaldunduagoa, *andero* (*anderua*), Bizkai'ko Murelaga'n beintzat. William Dougllass'ek argitaratzeka daukan lan batean ikusi dut, eta egilleak berak eman dit segurtamena.

Utsa, idatz-utsa, errazki azal diteke. Zentzuari dagokionez ere, onar diteke, nik uste, onelako zerbait: «Habiéndoselo llevado los an-

deros según correspondía.» Jasotzea, altxatzeaz edo goratzeaz gaiñera, jasorik bizkarrean eramatea ere izan baititeke. Orrelakoak ziren, du-darik gabe, Pouvreau'k Ziburu'ko Etxeberri'gandik artu zituen *jasaleak*, «baiulus» itzuliaz, eta Lardizabal'ek ezagutzen zituen *jasalleak*, puskak —ta pusken artean illen gorputzak— bizkarrean eramari o zituztenak.

Bego iritzi au ortan, ditekealako uts ortan, Garibay'k ere bai baitzekien euskeraz eta, batez ere, orduko edo ordu-inguruko euskera guk baiño obeki ezagutzen baitzuen.

Onako beste au, ordea, segurua da. Milagros Bidegain'ek esan dit bertso oriek aldatzean, itz bat jan dudala: *Ara bear doçu, Andra Milia*, 11 silabakoa, da 8-garrena, ez *Ara bear doçu, Milia*, nik ipiñi nuen gisan. Bertso orien esku-izkribuaren irudia, ain zuzen ere, argitaratu zuen Guerra'k, baita ere, oraindik orain, F. Arozena'k, *Garibay*, Donostia 1964, 64-65-garren orrialdeen artean.

MITXELENA

BIBLIOGRAFIETAN AGERTZEN EZ DAN EUSKAL LIBURU BAT

«Durango'n, Soloaga-en Moldategui'an, 1922ko. urtian» argitaratu zan eleiz liburu bat.

Liburuaren izena: *Zeruko Izarra. Esku Liburuua*. Eguneroko kristiñau eguiñ biarrak, Gogarte, Meza Santua, Kurutzia, Examiña edo Asterketa, Konpesiño edo Autorkuntza, da aimbeste eguitada arimen onerako, Bederatzi Urriñakas daukasuna.

Egillea: «Leonardo Goiti, Mañariko abadiak arguitaratua, biar dan bai emonagas.»

Berreun eta ogetalau daukoz, eta 13 × 8,5 zentimetru dira bere neurriak luzeraz eta zabaleraz.

Irtzelantegiko uts banaka batzuk be badaukoz liburuak, eta orregaitik diño egilleak azkenengo orrialdean, «Billa Bidia»-ren urrengo: «Moldategi'en utz egiteak aiñ dira txiki, ta erresak bereala susenduko ditu irakurlien sentzun onak.»

Ixurtzako abade ta nire adiskide dan Mallona-Jose Antoniori eskerrak ezagutu dot bein be orain arte ikusi ez dodan liburu au, eta herak bialdu deustaz Goiti Zugazagoita-Leonardo abadearen bizitzako barri labur batzuk. Onixek dira:

Aurtengo Urtarrillaren zortzian il da *Zeruko Izarra* liburuaren egillea, Mañarian, bere jaioterrian. Itzaetxebarriko semea zan, 1880.XI. 6'an jaioa. Durangoko jesuitetan ibilia ikasle, eta Gazteizeko Apaiz-

gaitegira joan zan gero. Arabako Portilla Altan egon zan abadetzan pare bat urtean, eta andik urrengo Bilbaon zan, Indautxuko moja batzuen kapillau urte pillo batean. Elorrioko San Agustiñ-Etxebarrin egon zan gero, eta Mañariako abade azkenean, erretirau arte.

Urkiolara joaten zan sarri, oiñez Mañeritik gora, azkenengo urtietan. Euskeraz sermolari ona zan, ugaria eta azken bakoa be bai iñoiz. Asko maite izan dauz euskeria ta euskal oitura zarrak, eta Mañeriko euskal idazlien artean leku on bat irabazi dau emen aitatu dogun liburuagaz.

N. A.G.

TOMAS ARAGÜES BAYARTE SOIÑULARIA

Zaragozako Tauste errian jaioa, 1903.VI.1'an.

Zaragozako Soiñularitzako Ikastetxean ikasi eban pianujotzea, armonia ta musika egilletza. Ramon Borobia euki eban irakasle.

Terueleko Hajar errian antolatu eban kantore-talde bat. Udan soiñu ta kantua erakusten ebazan, eta ikasleen artean Peralta jauna euki eban, orain Gazteizeko gotzai jaun dana.

Zaragozara gero, gudari-banda bateko zuzendari.

1940'n: Barakaldoko Erriko Musiku-taldeko zuzendaritza irabazi eban; erri onetako kantari-taldearen zuzendari be izendatu eben.

Soiñu-idazle ugaria izan da, eta arlo zabalekoa. Euskal gaiak be artu ebazan:

1.º *Euskal-Suite* Azkuegandik iru erri abestitan oiñarri susterrak artuta («Ene emaztea», «Izar ederra», eta «Joan nitzen Ainoara»). Gazteizeko Abadegaien Ikastetxekoek argitaratu euben, Joan M.ª Zapirain zala ango irakasle.

2.º *Tríptico Hispano* («Zortziko ta Abestia», eta «Nana» ta «Fiesta en Aragón»). Emengo zortzikoa bere buruz egiña da, eta abestia errikoia.

Kataliñ Bernard Ayorakin ezkondu zan. Iru seme euki daubez. Soiñulariak bi: Patxi zarrena, eta Tomas, fraide salletarrak biak. *Gure Etxea* sinfoniaren egille da Tomas (Anai Olabeagaren olerkia).

1956.X.7'an il zan Tomas Aragüés Bayarte soiñularia, Barakaldon (Albiñana sendagillearen kaleko bigarren ateko etxean).

N. A.G.

AITA ARINTERO

Leongo mendietan dagoan *Lugeros* erritxuko semea zan Aita Juan G. Arintero (1860). Salamancako Istebe Deunaren komentuan il zan (1928).

1952'garren urtean asi ziran Salamancan, domingotar jakintsu au doatsu egiteko garbitasun eta agiriak billatzen.

Erlejiño gaietan idazle, batez be mistika zarra barriztautzen ale-
gindu ta maixu izan zan, baiña Bergaran irakasle zala *El Diluvio Uni-
versal, demostrado por la Geología* liburua idatzi eban, eta 1891'ga-
rren urtean argitaratu.

Gaztetan jakintza gaietan ibili zan, eta gero mistikakoetan. Ari-
mearen bizikera mallaen ganean idatzi eban asko. Batez be azkenen-
guok emon dautsoe izen aundia.

Bergarako ikastetxean irakasle zala, bertako museoaren zuzen-
dari izan zan.

Oraindikan argitaratzen jarraitzen dauan «La Vida Espiritual»
aldizkaria, berak sortu eban, Salamancan.

Egunen batean, altaretara goratua izaten danean, Bergarari toke-
tan jako Aita Arinterokin gogoratzea.

N. A.G.

«AMA VIRGINAREN IRAGAITÇA»

Vinsonek emon eban liburu onen barri, bere euskal bibliographi
ezagutuan (EBLB, I, 28a, 28b; II, 811'garren orrialdean).

Egilletzat, C.H.A. agertzen da, Vinsonek lenengotzat aitatzen dau-
ban argitaraldian beintzat.

Ziurtasunez ez dakigu nor dan C.H.A. au. *Cristobal Harizmendi
Apeza* izan ete-leitekean, esan neban nik, *BSVAP* aldizkarian emon
neban oar batean («Notas de Bibliografía Vasca», *BSVAP* (1964) 285-
289), baiña iritzi bat eta besterik ez da.

Lafitte, Mitxelena eta Villasanteren euskal literaturaren kondai-
retan eztala aitatzen liburu au, esaten neban nik irakurgai orretan,
baiña orain konturatu naz baietz, badakarrela barri labur bat Villa-
santek, 112'garren orrialdean. Auxe azaltzea gura neban oar onetan,
geuzak bere lekaun ipintearren, zuzenezko bidetik bakoitzari berea
emonda.

N. A.G.

IXURTZAKO EZPATADANTZARIEN BERTSOAK

Markos Gerediaga Ganboa, nere amaren lengusuak, ainbat bidar
herba egin deusta Ixurtzako ezpatadantzarien bertsuen ganean. Nere
aitaitaren denpora-ingurukoak ei-ziran bertsuok, ez dakigu nork ata-

rata. Ixurtzako Errikoetxearen papel zarren artean gordetan ei-ziran lenago, gerrateraiño beintzat.

Baleiteke egunen batean agertzea eskuz egiñiko bertso-paper bakar ori, baiña bitartean berak idazteko eskatu deusat Markoseri. Ez dala ondo gogoratzen, lenago ondo ekiazala buruz baiña, esan deuste. Alan da guztiz be, naikua gogoratzen da, eta Ixurtzako abade ta nere adiskide ona dan Jose Antonio Mallonak eta bion artean paperian ipinita bialdu deustaz bertsuok.

Onexek dira:

1. *Launakuen soiñuan:*

Aita Juaniko
Seme Periko,
Zer dauku afariteko (bis)
Oriyo azak gozo-gozuak
Arto beruaz jateko (bis)

2. *Txantxangilluaren soiñuan:*

Txantxulario Kaminero
Etxeukat dirurik
Lau alaba daubazak
Ezkondubagarik,
Bostgarrena semia
Kapote zarrakin
Konejua dirudi
Bere bizarrakin.

3. *Banakuaren soiñuan:*

Artakamara Motxoliñua
Domingillua lepuan (bis)
Ereiyok ire ipurdiyori
Marruekuaren moduan (bis).

Perretxikotan nebillenian
Sasikolako basuan (bis)
Dama gazte bat billatu naban
Kiñerra baten onduan
Txikiya nintzan, aundiya nintzan
Artu ninduen altzuan.

Kardantxilluen mosuarekiñ
Jose Sasikolakue (bis)
Aren parien jantzan eiteko
Morroi Uresandikue (bis).
Txibita paluaren ankakin
Santi Altuenekue (bis)
Aren parien jantzan eiteko
Joakiñ Garauntzakue (bis).
Kardulatzaren mosuarekiñ
Fermiñ Leixartzakue (bis)
Aren parien jantzan eiteko
Kursulu Kamiñokue (bis).
Bere buru gorri ta guzti be
Patxi Etxeno-Goikue (bis)
Aren parien jantzan eiteko
Benito Goitikue (bis).

Agertuko ez baleitzatekez bertsoak, emen gelditzen dira M. Gere-diagaren gogoan gorde diranak. Onengan oïñarria artuta, apaindu lei-tekez erriko euskera jatorrian, bear dan moduan neurtuta.

N. A.G.

AZKUENAGA--KARLOS OTXADIYARRA

Gure gerrate aurreko urtietan Ixurtzako barriak euskeraz emoten ebazana izan zan Otxandioko Azkuenaga Karlos. Jaiotez otxandiyarra izan arren, Ixurtzako «Baionaurre» etxebarri politean bizi izan zan, seme alaba pillo bategaz eta andriagaz.

Dolometa mendiko Diputaziñuaren landara-mintegia gordetako ar-duria eukan, eta 1936'ko gerratea baiño urte batzuk lenago jcan zan Ixurtzatik. Nere jaiotetxeko auzunan dago «Baionaurre», eta ozt-oztian gogoratzen naz beragaz eta bere andriagaz. Seme batzukin bai, obeto gogoratzen naz: Dabid eta Imanolegaz. Nere amak esaten dau gizon ona izan zala, euskeraz berba egitea gustetan jakona, tratu begiratu eta onekua danakin eta asko estimetan ebela errian.

Izengoitiagaz emoten ebazan bere euskerazko idaz-lanak. «Alluitz» erabilten ebala idazle-izentzat, uste dot («Unzillaitz» ez hazan). Or-duko urtietan Donostian agertzen zan euskerazko astekarian idazten eban (Aingeru Irigaray ondo gogoratzen dan moduan) eta an ikusi leiteke ori.

Euskeraz barriemoteillea izan zan ezkerero, bere izena ipini bearko da Euskal Idazlien artean, idazle apalen artean bada be, eta ordu-rako gelditzen da oartxu au EGAN aldizkariaren «Adabakiak» txoko egoki onetan.

N. A.G.

«ERLETXUE»

Abando Urrejola'tar Joan zan «Erletxue» izengoitiagaz ezagutzen dogun euskal olerkaria. Bilbotarra izan zan jaiotez (1885.II.8). Bere jaiote-urian il zan (1946.V.6'n). Euskalduna izan zan, eta euskal idazlea. Euskeraz idazten eban «Euzkadi»-n eta «Euzkerea»-n. Erderaz «Excelsior»-en. Aita Onaindiaren *Milla Euskal Olerki Eder-ean* be agertzen da «Erletxue» olerkiren bategaz. Errenterin egon zan gaztetan, eta asko euskaldundu eta euskaltzaletu zan, bertsolarekin-da ibiliaz. Gure gerratean Donibane Lohitzunen bizi izan zan, eta an idatzi ebazan ipui ta gertakizunak galdu egin ote-diran susmoa dago, etxekoek diñoenez.

N. A.G.

JAUREGIREN «GALBARIOKO BIDEA»

Igaro dan gizaldian (1844'garren urtean) argitaratu eban Zaldibiko Franzisko Ignazio Jauregik bere «Galbarioko Bidea», Donostiako Barojaren moldiztegian. Beste argitaraldi bat be egin eben, «Euskalerra» aldizkarian (VII [1883] 234-244'gn. orrtan.) Mantrolak argitaratu ete-eban? Berarenak dirudiez egillearen izen barik bertan agertzen diran oarrak. Asko goratzen daube liburutxu onen euskaria, oar orretan.

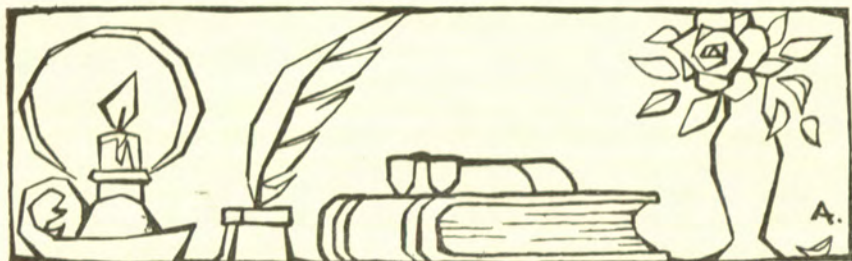
Bigarren argitaraldiak daroian izenburua, auxe da: *Jesukristo Gure Jaunaren, Galbarioko Bidea. Edo Bere Pasio Santuaz oroitzeko era egokia*.

Sorarrainek, Arozenak eta Basarrik idatzi daube Jauregiren ganean, edo aipatu beintzat aipatu daube. Zaldibiko seme ospetsuen artean agertzen da *Geografía del País Vasco Navarro* liburuan (Gipuzkoako tomoan). Eta batez be, Jauregiren barri ugari emon deusku Donostiako «El Diario Vasco» egunkariak (conf. «Un Zaldibitarra desconocido», 6.X.1966, 8'gn. orrialdean).

Egillearen izen barik agertu da idazlan jakingarri au. Zaldibiko semea zala Jauregi, diñosku idazlan orren egille ez-ezagutuak. Amazortzigarren gizaldi barruan jaioa: 1792'garren urtean. Zaldibiko abade izan ei-zan, eta bere anai abade bategaz bizi izan zala, Zaldibi bertako «Jaurekiñea» etxean.

Laister emongo dogu liburutxu onen irugarren argitaraldia, okerrik ez bada eta Jaungoikuak gura badau gura.

N. A.G.



LIBURVAK

ANGEL IRIGARAY: *Esbozo crítico, con textos, de literatura éuska-
ra profana. (Esbozo bio-bibliográfico. Del siglo XV al XX.)* Pam-
plona (Diputación Foral de Navarra. Separata del n.º 98-99. *Re-
vista Príncipe de Viana*), 1965.

Jakintsuenetako bat dogu gaur Aingeru Irigaray Euskaltzaiña Eus-
kal Literaturaren ganean. Langille aundia izan jaku beti euskal ja-
kintzaren arloan, eta idazlan ugari argitaratu dauz bere urte luzeetan.

Lan barri bategaz agertu jaku orain. Erlejiño gaietatik kanpoko
Euskal Literaturaren atalzati batzuk emoten deuskuz bertan, bakoit-
za bere egillearen jatorrizko euskal-izkuntzan eta espaiñolera biur-
tuta. Erritar literaturako gaiak be bai.

Erdi-mendeko alderditar zalapartarien gerrate-denporetako kan-
tuen artetik iru zati emoten deuskuz: Garibayek aurkitu eban Ara-
mayokoa, Artazubiagako Martin Bañezen alargunaren illeta, eta Ber-
terretche zuberotar gaztearen kantu ezagutua.

Xuberoako Pastoralak eta Xaribariak. Irigarayk ondo ezagutzen
dauban arloa da au, Hérellek denpora batian legez. Zati ugariak em-
ten ditu emen: *Aymonen lau semeak*-etik batzuk. Ainbat berbetaldiko
aapaldiak, 1814'garren urtekoa dan *Napoleon*-etik: Jose Bonapartek,
Minak, Eskoikizek, Muratek, Infantadoko kondeak, Ferdinand VII
erregeak, Monceyk, Napoleon erregeburuak, Karol IV erregeak eta
Godoyek euren artean egiten daubezenak. *Kaniko eta Beltchitina* xa
ribariaren aapaldi luze batzuk irakurten doguz gero: Kaniko, Satan,
Jupiter, Gilento, Joanes, Ferragus eta Bulgifer egundoko erraldoi za-
rrak eta Beltxitinen arteko berbaldi barregarriak. *Ihauteri-Solas*-a:

Aratustietako barregarrialdien antzeko au, S. Harruguetek idatzi eban, eta emen ipinten dira zazpigarren agertzealdiko Talo ta Dominikaren arteko xeblebrekeriak frantzes-euskera nastuan.

Ogei ta zazpi orrialde aundi daukozan liburutxu onen azkenaldian dakar Bizkaierazko jostirudi polit bat, igaro dan gizaldian Boni Latxa-Agirrek egiña eta 1899'an Gernikan antzestua.

Idazle ezagutuen atalzatiak datoz gero. Bernat Dechepare lenengo, *Ezkonduyen koplak*-etako aapaldi batzukin. D'Etcheberri Joanes osagillea gero, *Eskuararen atsapenak*-etatik zati luze batzukin. Manezaundiren *Emazte koskak* idazlanetik bizitasun atsegiñezko zati bat, azkenez.

Idazlan-zati geiago ezpadau emoten oraingo saio onetan, beste egille pillo baten barri emoten deusku. Baleiteke laister emotea euron arteko batzuen zati batzuk, liburutxu onen antzeko beste lanen baten. Ori gura genduke beintzat guk.

Oihenart Aillande, Zalgizeko Bertran, Belako Iakue, Mikoleta bilbotarra, Mogeldarrak (Juan Antonio, Juan Jose eta Bizenta), Iztueta Zaldibikoa, Paskual Iturriaga Agustiñ, Otsobi, Artchu, Goietche, Zabala, Abandoko Ulibarri arabarra... Txomin Agirre, Kirikiño, Urruzuno, Zamarripa, Azkue ta Barandiaran erriajakintzaren biltzailleak, Irazusta; liburu zarrak barriro argitaratu eubazan Urkijo kondea, Hiriart-Urruty, Adema, St.-Pierre, Jean Etchepare osagillea, Larreko..., *Erle gobernatzailleen guidariya*.

Vinsonen Euskal Bibliografia, Lafitte, Mitxelena eta Villasanteren Euskal Literaturaren Kondairak eta Onaindiaren Olerki bilduma aita-tzen dauz eredu ta iturritzat, zurtasunezko ardureagaz ibilteko zuzenbide leial bat esanda.

Zertan esan bearrik be eztago, baiña askok eta askok uste dogun baiño ugariagua eta aberatsagua dogu gure literatura mundutarra, bai erriarena eta baita liburuetakoa be. Gai danak eztozuz erabili izango beti gure Literaturan, baiña liburu, liburutxu, orri, idazlan, eskutitz eta abar, gai zabaletara jo dau euskerak, eta mailla oneko lan ugari aurkitu leike erlejiño gaietan sartu barik euskal antoloji aundi bat egiteko orduan. Irigarayek zabaltzen deusku bidea lan ori egiteko, liburu barri onegaz (*).

N. A.G.

(*) Egillea bera da idazki onen saltzaille: Donostian, Esnaola Kaleko 11'garren atean. 17458'gn. urrutizkiña.



J. M. SATRUSTEGUI. *Bordel bertsularia*. Auspoa Liburutegia, 45-46. 1965.

Juanes Etxamendi «Bordel» (1792-1879) bertsulari aipatuaren eta bere familiaren aztarnak zeatz ematen ditu liburuaren lehen partean, «yite eztsuarekin», gure adiskide Satrustegik. Izan ere, «Bordel»-en itzala ez da izan nola naikoa. Manezaundik zion bezala: «Oxalde, Etxahun eta Boryel ziren mendiz bertze aldeko iru bertsulari aipatuena». Bertsuak «bihotzean errotik sartuak zituen gizona».

Bat-bateko bertsularia izanaz, gaiñera, Bordel'ek, ez bakarrik kanta, idatzi ere egiten zituan, bertsularirik geienak analpabetoak ziren denbora aietan. Beraz, orrelako bilduma batean ezin genezakean gu-txi espero.

Ez orixe, ez baita atsegintasun makala izaten euskeraz idatzitako liburu bat eskuetan arturik aisa irakurri ditzakeana. Idazle guztiak orrenbeste balekitez, gure zoriona.

Barne gogoz olerkari ziranen bertsulari oietakoa genuen Bordel. Gogo-miñaz gaiñera, buru argiduna zen, ideia aundikoa, ta bere ideia oiek kontzientzia garbian zintzo finkatzen ekian gizona.

Gaiñera, argi ikusi genezake zenbait bertsutan baduela molde berezik. Ez dakit ziur bere aurretik erabili zen bertsuaren bukaerako itz berarekin ondorengo bertsuari asiera ematea. Nik ez dut ezagutzen beinpein. Ta Bordel'en oartu naiz maiz erabiltzen duela era ori.

21 kanta dakarzki liburuak. Beretako bi ez omen dira segurki be-reak. Lafitte jaunak zion *Herria*-n: «Heietarik biga haatik (*Ene izpiritua* eta *Sortuz geroz*) ez gira batere segur Luzaidekoak direla. Aldiz uste dugu Baxenabarren bazirela kaieretan Boryel-en bertze kantu batzu, liburuak ekhartzen ez dituenak» (ikusi *Herria*, 786, agorrilaren 19-koa. 1965).

Ez gera sartuko olako edo alako kantak Bordel'enak edo beste norbaitenak ziren: ez. Biltzailleak berak zentzuz juzgatzen daki bear danean, eta bere iritziak ontzak eman genezazke norbaitek bestelako jutzifikantzarik ematen ez duen artean.

Bertsuak, ipuiak bezala, erriz-erri zabaltzen diranean ez baita erreza ziurtasunez igartzen beren sustraia nundikakoa den. Ta, maiz, itzal aundia izan dutenen lepora joaten dire. Ospetsuren bat izan duten errietan gerta diteke ori, bertakotzat jo eta baita bertsoren bat edo beste geitu ere. Neri gertatua da, Eibar'ko bertsu ta kanta zaar biltzen nenbillela, bialdu ninduen kanta asko zekizkin agure zaar batengana, ta, Eibarkotzat kantatu zidan Elizanburu'ren «Iragan besta bihar-munian», bizkaierara aldatua. Bordel luzaidearrarenak ere noranai zabalduak izango dira aspaldidanik.

Ta ori gorabera, or daude, Bordel'ek aintzinatik merezi zuen oho-
rez, bere bertsu biribillak, bertsu betegarririk gabeak, biltzaillearen
itzaurre, bertsulari ospetsuaren biografiaz eta oar argigarriz beterik
liburu bilduma batean, oso gustora irakurtzeko eran.

J. SAN MARTIN.



PEDRO MIGEL URRUZUNO. *Iru ziri (Ipui ta bertso)*. Auspoa Li-
burutegia, 47. 1965. *Ur-zale baten ipuiak*. Auspoa Liburutegia, 51.
1965.

Bi liburu auekin, «Auspoa Liburutegiak» badaramazki iru bildu-
ma ale bere sortan. Lan ederra ainbeste aldizkaritan sakabanaturik
zebiltzan ipui ta bertso parregarri auk liburuetara biltzea

Bereri buruz ezer esan baiño len, zenbait gauza argi ipini nai
nituzke. «Auspoa»-k lenengo argitaratu zuan liburuan, *Euskalerritik
zerura* (5; 1961), esaten zan 1884-an jaioa zala. Baiña, Urruzuno, 1844
jaioa zan, Villasante'k bere *Historia de la literatura vasca* ren 325-
garren orrialdean ondo dakarren bezala: 1844-an jaioa eta 1923-an illa.

Beste parte batetik, idazleak, bera bizi zan artean argitaratu zi-
tuan liburu ta liburuxkak ez dira ezagutzera ematen, ta euskeltzaleen
artean orren gutxi ezagutzen diran lan auk ere merezi dute aipamen
bat. Bi lan, Sorarrain'en *Catálogo de obras euskaras* en agertzen dira;
Urruzuno jarri bearrean, batean Urruzun eta bestean Urrusun jartzen
bai du, ta katalogoaren 1328 eta 1502-garrena dira: *Cerucc arguiya
edo jondo pensatu! berriya* (Tolosa, 1885), Aita Baudraud'en *L'âme
pénitente ou le nouveau pensez-y bien*, Urruzunok euskeratua. Villa-
santek bere liburu orren 325-gn. orrialdean dionez, 1921-ean egin
omen zan seigarren edizioa. Bestea berriz, *Igande-escolaraco jarr-
taco cantac* (Azpetia'n argitaratua, urte gabe), bertsoz egiñak.

Bi oiogandik aparte, Villasante'k aipatzen du *Meza Santua zer dan*,
Martin Cochem'ena euskeratua (Durango, 1915).

Beraz, uste baiño lan ugariagoa du Urruzunok. Ta uste baiño fun-
tsezkoagoa. Batez ere ipuietan.

1930'ean, bere eriotza ondoren, argitaratu zan *Ipuiak* bilduma li-
burua izan zan nik euskal literaturan egin nuen lenengo arkimena.
Agian, bere eragiñez poztu nintzan euskeraz idaztera. Berak erakutsi

bai zidan euskeraz ere gauz onik esan zitekeala. Izan ere, ainbeste ezerezen artean orrelako idazlanak arkitzea, eremu utsean perla garesti bat arkitzea bezalakoa da.

Errian bildutakoa ta bere buruz asmatutakoa ondo jazten ekian. Gatzeko umore bizia nai ta naiezkoa zuan euskera errikoi batean eman bearra. Gaiñera, bazuen bere idazkera berezi bat, alkarrizketa labur eta biziz ornitua.

Ondo irabaziak zituan S. Altube'k bere *La vida del euskera* (52/54 or.) lanean egiten zizkion goramenak.

Bere ipuiak errian asko zabalduak izan dira. Neri bere liburua ezagutzera eman zidana ez zan euskaltzalea ta gutxiagorik ere. Ark esan zidan, egundo etzuela liburu parregarriagorik eskuratu.

Ezagutu ditut bere ipui asko buruz ikasita dituztenak. Erri ipui ta gertaera parregarriak biltzen ibilli naizenean, maiz kontatu dizkirate bereak, nundikakoak diran jakin gabe. *Zirikadak* liburuaren 137-garren orrialdean arkitzen dan «Ijituaren konfesiñua», ezagun da Urruzuno gandikakoa dana, naiz agoz zerbait aldatua etorri.

Gure inguru oietan bere itzala izan du Pedro Migel Urruzunok. Aurtzarotik ezagutu ditut oso zabalduak. Egia esan, iñork bultzatu baninduan erri ipuiak jasotzera, Urruzuno izan da orretara geien eraman nindua.

Bere bertso askok ez dituzte puntu aberatsak, baiña bai bertsolaririk xelebrienen ezpala. Bere lanak ez dira izango oso sakonak ta gutxiago filosofikoak. Ez. Egillearen asmua ere ez zan ori. Bere egitekua umore utsezkoa zan eta iñork bete zezakeanik ondoen bete zuan ori. Umore aldetik, gure idazle guzien gaiñetik dago Urruzuno. Umorean berea du leenengo mailla.

Lan ederra «Auspoa»-rena. Jarrai bedi bere ipui guziak argitaratu arte.

J. SAN MARTIN.



«Gverediaga». [*Durango-Merindadeko Guerediaga-Alkartasuneko en Illeroko Aldizkaria. Euskeraz eta erderaz*]. 1966.

EGAN-en irakurleak badakite, adore aundiagaz eta gaztetasunez beteriko etorkizun ederragaz sortu dan Durango-Merindadeko Guerediaga-Alkartasunaren barri. Apat-Etxebarnek aipatu eban azkenengo zenbakian Astarloaren uri zarrean euskal-liburuak saltzeko egunak antolatzea egin zala-ta.

Durango-Merindadean sortu dan abiada barri onen antzekoak, gure alderdi guztietako bazterretan ikustea gure genduke, gure nortasuna gorde ta gizaldi askotarako irauntasuna emon daiogun gure Euskalerra zarrari, mundu barriak eskatzen dauban giro barrietako neurrietan sartuta bizitzeko, ostantzean osasun oneko bizitzakin ezin geintek bezita, ba amesetako Arkadia zoragarritzko batean gelditzea gure izatea gaur, museuetarako oroigarri-atal agurgarri batean biurtzea lakoxea izango leitzake. Guarko bizitzan bizitzen dagian Euskalerra bat gura dogu, benetan maitatzen dogunok benetako Euskalerra, eta eztoqu gura kanposantu aundi baten antzeko museo batean ikustea, amesetako apaingarritz beterik.

Aldizkari aipagarri bateri be emon deutse jaiotza: «Gverediaga» daroia izenburutzat. Sei orrialde zenbaki bakoitzean, apaingarri ugari ta irartzeko molde askotarikoekin. Bilbaoko «Gráficas Ellacuria»-ren irar-lantegian moldatuta ikusi doguz lenengo iru zenbakiak.

Erderazko lan jakingarriai alde batera itxita, euskerazkoak bakarik aipatuko doguz emen. Euskal idazleen artean, lenagotik ezagunak diranen lanak agertzen dira, baiña izen barri batzuk ikusten doguz, eta orrek poztutzen gaitu batez be, Durango aldetik euskal idazle gazteak jatorkuzala jakiteak.

Lizundia ta Lasuen dira orainartekoetatik aipagarrienak. Jose Luis Lizundia da ugariena lanak emoten, baiña Balendiñ Lasuen be ezator makala. Eztabilta lirika gaietan galduta, ez, errikomiñez ikuturiko gaiak bertanbera itxiten ezpadabiez be. Batez be gaurkotasunez beterik dagozan gaiak daubiez gogoko biak: Galde-erantzunak, Olgeta-jokuak, Barriemoteak, Eskolai eta euskerari laguntzea, Euskal alfabetuen ganean, Urkiolako eleiziagaz zer gertatzen dan, Urrutiko inxaurrak, etabar.

Urte askotarako bizitza opa deusagu *Gverediaga* ta «Gverediaga»-i, sortu dan bide onetik. Urte askotan, aurrera!

N. A.G.



CARMELO ECHENAGUSIA URIBE: *Euskal-Idazleen Lorategia (Bizkaieraz-Itzlauz)*. *Antología de Prosistas Vizcaínos*. [Seminario de Derio, 1965.]

Aita Onaindiak *Milla Euskal Olerki Eder* argitaratu euskunean, itz-lauez idazleen Euskal-Antoloji bat eskatu genduan. Orain Karmelo

Etxenagusia Uribe abadeak Derioko abadegai ikasleentzako polikopiz emon dauan bilduman, bizkaieraz idatzi daubenen artetik ogei ta amasei egilleren zati aukeratuak aurkitu geinkez. Olerkiak alde batera itzita (Onaindiarena or dago olerkietarako-ta), ezta laguntza txikia Euskal-antoloji-osotua egite-ordurako, Etxenagusiak egin deuskun lo-
rtegi au.

Asi 1596'gngo Errefraue-esaerakin, eta Mikoleta, Olaetxea, Mogeldarrak (Juan Antonio ta Juan Jose), Aita Astarloa frantziskotarra, Aita Bartolo karmeldarra, Etxeita, Txomin Agirre, Arana-Goiri, R. M. Azkue, Arriandiaga, Aita Basabe, Bustintzatarak (Kirikiño ta Mañariko), Orixe (bizkaieraz idatzi eban aldetik), Eguzkitza, Aita Pio, Zamarripa, Otxolua, Larrakoetxeatarak (Hipolito ta Benito), Gabirel Jauregi, G. Manterola, Onaindia, Akesolo, Aurre-*Apraiz*, Goiria, Zubikarai, Erkiaga, Berriatua, Kerexeta, Felix Bilbao, San Martiñ, Juan A Etxebarria, M. Zarate, etabar, larogei zatitik gora, larogei ta bederatzi orrialde aunditan; ondo egiñiko aurkibideak ganera, eta geigarritzat beste amairu orrialde ondo beteak iztegi labur batekin, egille bakoitzaren berba batzuk azalduaz.

Kirikiñokin asten da liburua, bere ipui-abarretatik amar artuaz. Egille au da geienakin agertzen dana. Izan be, Bustintzazale gareanoi poztasuna emoten deusku bere lekuan ikusteaz bizkaitar gure idazlerik onena. Mogel, Orixe, Agirre ta beste idazlerik onetariko batzuk be leku onak irabazi ditubez bilduma onetan.

Erritar-literaturatik be eskeintzen deuskuz ale batzuk, agoz-ago edo mañetofonaz arturikoak.

Etxenagusia iritzi-emoteille argi, zur eta neurriko agertzen jaku oar laburren bidez egille bakoitzaren barri ipinte-orduan. Ezaugarri onak dakarz berak irizlaritzako, eta ezjako txarto etorriko Euskal-jakintzari Iyoretako euskalari gazte onen laguntza.

N. A.G.



NIKOLAS ORMAETXEA («ORIXE»): *Euskal-literatura'ren atze edo edesti laburra*. [Derio'ko Seminario'an, 1966.]

Derioko abadegaientzako argitaratu dau Karmelo Etxenagusiak «Orixe»-ren lan au, 1927'garren urtean *Euskal Esnalea* aldizkarian agertu zanetik artuta.

Ogei ta bat orri daukoz, orri bakoitza arpegialde batetik bakarrik irartuta, bigarren argitaraldia dala uste dogun argitalpen onek. Polikopiz eta kanpoan zabaltzeko barik Derioko ikasleentzako bakarrik egiña da. Orain polikopiz egiten diran argitalpenen modukoa da, baiña ondo josi gura dabenak liburu etxuran errez ipinteko modukoa. Liburutegi batzuetan gordeko dira aleren batzuk, eta liburuen harriemoteilleak kontuan euki bear ditubez polikopiz egiñiko liburua be. Kontuan euki bear dogu, polikopia be gaurko irarkola barri bat dala.

Zorionak Etxenagusia irakasle langileari, eta... ea ba, urrengoko zure barri ona zein izaten dan, Euskal-bibliografia arloan!

N. A.G.



Euskal-Liturji-Bibliographia ⁽¹⁾

1. AITA GABRIEL LERCHUNDI: *Irakurgaiak nola kanta*. Editions «Ezkila». Abbaye N.-D. de Belloc. 1964. Othoizlari n.º 38 (Supplément n.º 1). 40 orrialde. 21 × 15 cms. Imprimé en Espagne. Imprinta Offset Navarro. S. S.
2. *Irakurgaiak. I. Mendekoste-tik eta Hamahirugarren Iganderaino*. Editions «Ezkila». Abbaye N.-D. de Belloc. 1964. Othoizlari n.º 38 (Supplément n.º 2). 41-103 orrialdeak. 21 × 15 cms. Imprimé en Espagne. Imprinta Offset Navarro. S. S.
3. *Irakurgaiak II. Mendekoste ondoko Hamalau-garrenetik eta Hogoi-ta-Lau-garren Iganderaino*. Editions «Ezkila». Abbaye N.-D. de Belloc. 1964. Othoizlari n.º 39 (Supplément). 104-182 orrialdeak. 21 × 15 cms. Imprimé en Espagne. Imprinta Offset Navarro. S. S.
4. *Irakurgaiak III. Abendo-tik Garizuma-raino*. Editions «Ezkila». Abbaye N.-D. de Belloc. Urt (B.-P.). 1964. Othoizlari n.º 40 (Supplément). 183-267 garren orrialdeak. 21 × 15 cms. Imprimé en Espagne. Imprinta Offset Navarro. S. S.
5. *Irakurgaiak IV. Hauste-tik Garizumako 4-garren Iganderaino*. Editions «Ezkila». Abbaye N.-D. de Belloc. Urt (B.-P.). 1965. Othoizlari n.º 41 (Supplément). 268-337'gn. orrialdeak. [+ 2 zenb. barik] 21 × 15 cms. Imprimé en Espagne. Imprinta Offset Navarro. S. S.

(1) *Euskal-Liturji-Bibliographia* saio au jarraitu ta osotzeko, pozit eta eskerro-nez artuko gendukez emen aiputzen ez diran liburu ta argitalpenen barriak.

6. *Irakurgaiak V. Garizumako 4-garren Igandetik Bazkoraino.*
Editions «Ezkila». Abbaye N.-D. de Belloc. Urt (B.-P.). 1965.
Otoizlari n.º 41 (Supplément 2).
340-438'gn. orrialdeak. 21 × 15 cms.
Imprimé en Espagne. Imprenta Offset Navarro. S. S.
7. *Irakurgaiak VI. Bazko Ondoko Astelehenetik Mendekoste Ondoko Larunbataraino.*
Editions «Ezkila». Abbaye N.-D. de Belloc. Urt (B.-P.). 1965.
Otoizlari n.º 41 (Supplément 3).
349-496'gn. orrialdeak. 21 × 15 cms.
Imprimé en Espagne. Imprenta Offset Navarro. S. S.
8. *Irakurgaiak VII. Sainduen Mezak.*
Editions «Ezkila». Abbaye N.-D. de Belloc. Urt (B.-P.). 1965.
Otoizlari n.º 43 (Supplément).
497-544'gn. orrialdeak. 21 × 15 cms.
Impr. de l'Océan. Ondres (Landes).
9. *Irakurgaiak VIII.*
10. *Irakurgaiak IX. Sainduen Meza Bereziak. Ekaina-Uztaila-Agorrila-Buruila-Urria-Hazila.*
Editions «Ezkila». Abbaye N.-D. de Belloc. Urt (B.-P.). 1966.
Otoizlari n.º 46. (Supplément).
617-727'gn. orrialdeak. 21 × 15 cms.
[Moldiztegiaren izen barik agertzen da].
11. *Benedizione-ondoko Otoitzak.*
[Bellokeko Ezkilakoak argitaratuta, beste argitasun barik].
Imprimatur: 20 Oct. 1964. E. Laxague, v. g.
Orri bat, alde batetik bakarrik irartua. 21 × 15 cms.
[Bellokeko «Irakurgaiak»-in zabaldu da].
12. *Ebanjelioa. Epistola.*
Editions «Ezkila» (Belloc) Tous droits réservés (1964).
Orri bat, alde bietatik irartua. 21 × 15 cms.
[Bellokeko «Irakurgaiak»-in zabaldu da].
13. *Salmo eta Kantikak. («Kantikak» eta «Salmoak» liburuez gerroztikako).*
Suppléments «Otoizlari».
Editions Ezkila Notre Dame de Belloc. Urt.

- A- 4: Meza Guzitako Kantuak. (P. Arradoy'k, 3-XII-64).
 A- 5: Meza Guzitako Kantuak. (G. Lerchundi, 2-I-65).
 A- 6: Jainko Jaun Zerukoa. (G. Lerchundi, 1952).
 A-14: Sinisten dut. (G. Lerchundi, 1952).
 B- 1: Huna, Jauna, Herria. (G. Lerchundi'k soñua. Iratzeder'ek itzak).
 B- 2: Har, Otoi, Jauna. (Chan. P. Narbaitz, 1962).
 B- 3: Ohnar, Aita Zerukoa. (G. Lerchundi).
 B-11: Saindu, Saindu, Saindua. (G. Lerchundi'k soñua. Iratzeder'ek itzak).

.....
 14 × 19,5 cms.

[Moldiztegiaren ezaugarri barik].

14. AITA GABRIEL LERCHUNDI, O. S. B.: *Meza Nausia organoa lagun.*
 Editions «Ezkila». Abbaye N.-D. de Belloc, Urt (B.-P.). Tous droits réservés (1965).
 [Moldiztegiaren ezaugarri barik].
 20 orrialde. 19,5 × 27 cms.
15. P. ARRADOY: *Meza laburra, organoa lagun.*
 Editions «Ezkila». Abbaye N.-D. de Belloc. Urt (B.-P.). Reproduction réservée. 1965.
 18 orrialde, 19,5 × 27 cms.
 Impr. de l'Océan. Ondres (Landes).
16. *Pasioneke Bi Asteak.* (Supplementum ad Missale Romanum. Al-dareko Liburua.)
 Editions «Ezkila». Abbaye N.-D. de Belloc. Urt (B.-P.). 1965.
 77-118'gn. orr. 26,5 × 18,5 cms.
 Imprimerie Darracq. Av.-L. Darracq. Allées Paulmy. Bayonne.
17. *Meza Sainduko Otoitzak.*
 Editions «Ezkila». N.-D. de Belloc, Urt (B.-P.). 1964.
 15 orrialde. 15 × 11 cms.
 Imprimé en Espagne. Imprinta Offset Navarro. [S. S.].
18. *Pour La Messe Au Pays Basque.* (La Messe en français. Meza eskuaraz.)
 80 orrialde. 15 × 12 cms.
 Desp. [.....] Bayonne).

19. *Jauna'ren Deia I.*
[Lazkau'ko Beneditarrak, polikopiz].
Zuzendaritza: A. Markos Amundarain.
1964'gn. urtean argitaratua.
22 × 16 cms.
20. *Bautismo. Batayoa. Unción de los enfermos. Azken-Igurtzia.*
«Texto bilingüe oficial para la Diócesis de San Sebastián.» «Con las debidas licencias.»
27 orrialde. 19,5 × 14 cms.
Gráficas Izarra (Urtearen ezaugarri barik).
21. *Epistolak eta Ebanjelioak. Auster Egunetik Pasku Eguna.*
«Texto bilingüe oficial para la Diócesis de San Sebastián.» «Con las debidas licencias.»
129 orrialde. 19 × 15 cms.
Izarra. S. S.
22. *Epistolak eta Ebanjelioak. Pentekoste-egunetik Pentekoste-ondoko XII'gn. igandera.*
«Texto bilingüe oficial para la Diócesis de San Sebastián.» «Con las debidas licencias.»
123 orrialde. 19 × 15 cms.
Izarra. S. S.
23. *Epistolak eta Ebanjelioak. Pentekoste-ondoko XIII'gn. igandetik XXIV'gn. igandera.*
«Texto bilingüe oficial para la Diócesis de San Sebastián.» «Con las debidas licencias.»
119 orrialde. 19 × 15 cms.
Izarra. S. S.
24. *Epistolak eta Ebanjelioak. Abenduko lenengo igandetik Eguberri-ondoko igandera.*
«Texto bilingüe oficial para la Diócesis de San Sebastián.» «Con las debidas licencias.»
57 orrialde. 19 × 15 cms.
Gráficas Izarra.
25. *Epistolak eta Ebanjelioak. Urteberritik Auster eguna.*
«Texto bilingüe oficial para la Diócesis de San Sebastián.» «Con las debidas licencias.»
55 orrialde. 19 × 15 cms.
Gráficas Izarra.

26. *Abendu Santuko I'go. igandetik Garizumako II iganderaño Me-
zak.*
99 orrialde. 28 × 20 cms.
Gráf. Izarra. San Sebastián.
27. *Aste Santuko Elizkizunak.*
69 orrialde. 28 × 20 cms.
Gráf. Izarra. San Sebastián.
28. *Pentekoste Egunetik Pentekoste-ondoko XII'gn. iganderaño Me-
zak.*
83 orrialde. 28 × 20 cms.
Gráf. Izarra. San Sebastián.
29. *Pentekoste-ondok XIII'gn. igantetik XXIV'gn .iganderaño Me-
zak.*
75 orrialde. 28 × 20 cms.
Gráf. Izarra. San Sebastián.
30. *Ordinario de la Misa. Mezaren Betiko Zatiak.*
«Texto oficial bilingüe para la Diócesis de San Sebastián.» «Con
las debidas licencias.»
Zenbatu bako 29 orrialde.
D.L. S.S. 125-65.
Izarra. S. S.
31. **URRETXUA'KO PASIOTAR GAZTEAK:** *Liturji Deunaren
Konstituzioa Euskeraz.*
«Layaketan».
«Itzaropena argitaldaria» irar lantegian argitara emana. F. Un-
zurruntzaga. Zarautz. [Urtearen ezaugarri barik].
Depósito Legal, S. S. 371-1964.
64 orrialde. 18 × 12 cms.
32. *Erljio berria al degu? Eliza gaur.*
Lau orri, zenbatuak.
1. Zer da Liturji-aldaketa? Zer da Liturjia?
2. Nun arkituko gera Kristo'rekin?
3. Nortzuk gera Eliza?
4. Jaungoikoak itz egin al die gizonai?
Depósito Legal, VI-22-1965.
Imp. Montepío Diocesano.

33. *Mezea Bizkai'ko Euskeraz. Erriaren Erantzunak.*
 15 orrialde: 15,5 × 10,5 cms.
 «Bilbo'ko Gotzain Jaunaren eta Errroma'ko «*Consilium*» en on
 eretxi eta baimenagaz».
 Número de Registro: BI. 34-1965.
 La Editorial Vizcaína, S. A. - Bilbao.
 Depósito Legal: 389-1965.
 [Euskera utsian dana].
34. *Ordinario de la Misa. Mezaren Betiko Zatiak.*
 [Zenbatu bako 29 orrialde]: 14 × 10 cms.
 «Texto oficial bilingüe para la Diócesis de Pamplona. Con las
 debidas licencias.»
 [Egilleak izenpetu bako apaingarriakin].
 D.L. S.S. 125-65.
 Izarra-S.S.

N. ALZOLA



SU ta GAR

prantsesetik antolatua

Irri antzerkitxoa bi ataletan

JOKU-LAGUNAK

PELIZIANO
SEGUROLA
ILLUNBE
TOMAX

I ATALA

PELIZIANO aseguratzaile bizkor ta iztunak erabat bereganatzen du SEGUROLA jauna. Bizi, arin ta ugari itzegiten du ta ez dio bezeroari txintik ateratzen uzten. PELIZIANO'k lan egiten ondo daki ta SEGUROLA'k guzia sinisten dio; ta seguru jokatzeagatik ark esan guztia ontzat artzen du edozein arriskutatik estali naiez.

II ATALA

Jarduna geldiroago doa. ILLUNBE seguru-aztertzailea PELIZIANO ez bestelakoa degu: illun, espaitsu, errezeloz betea. TOMAX, mutilla, nagusiaren aldekoa beti. SEGUROLA'k asieran arrituta entzuten ditu ILLUNBE'ren eragozpen eta akatsak... Gero ta geiago txunditzen da ta azkenerako ILLUNBE'k gaizki aseguraturia dagola esaten dionean ta ez duala ezer ordainez jasoko, naigabeak eman da alki gañera erortzen da.

(SEGUROLA jaunaren etxeko sala apaña, eser-leku, mueble, kuadro ta puska ederrez ondo ornitua.

SEGUROLA jauna kontuak egiten ari da bere lan-mai aurrean eserita.

Ate joka ari dira.)

I ATALA

SEGUROLA ta PELIZIANO

SEGUROLA.—Aurrera! Sartu barnera!

PELIZIANO.—Egun on, Segurola jauna! (*Kartera aundi bat galtzarbean duala sartzen da.*)

SEGUROLA.—Gizona! Zu al ziñan? (*Jeki ta agurtzera joanez.*) Ongi etorri! Zer modu?

PELIZIANO.—Ondotxo, zu ere bai?

SEGUROLA.—Ainbestean. Tira! Ta eskerrikasko ain aguro etorri zeralako.

PELIZIANO.—Ori da gure eginbearra. Zure mende naukazu.

SEGUROLA.—Eseri gaitezen, bada.

PELIZIANO.—Patxaran gauzak obeto erabakitzen dira. (*Eseriaz.*)

SEGUROLA.—Ba dakizu, orain egun gutxi etxean sua izan nuela. Tximiniko kearrak su artu zuan ta geaigo erre ez zedin ur suil batzuek boteaz ta maindire zar batzuek bustita sua ito genduen. Utsa! Milla pesetako kaltea.

PELIZIANO.—Zure itza aski det... Gure kompañia'k guzia ordaintzen du, ta geiago jakin gabe oraintxe esaten dizut milla peseta oriek oso-osorik itzuliko zaizkitzula.

SEGUROLA.—Nik ere alde z aurretik eskerrak eman bear, bada... Zure kompañia bezelakoarekin antolatu diteke. Ta orregatik, Peliziano, aspaldiko laguna, zuenean nere automobil berria aseguratatu nai nuke.

PELIZIANO.—Bai jauna, bai. Ederki, D. Salus! Aseguratu! Ori da gizon zentzudun batek aurren-aurren egin bear duan gauza! (*Karteratik paper pilla bat atereaz.*)

SEGUROLA.—Automobil berria beintzat...

PELIZIANO.—Auto ta gañerakoak! Ona emen! (*Paperak erakutsiaz.*) Segururik onena arrisku guziak kubritzen dituna dezu. Guziak!

SEGUROLA.—Ez det orrenbeste esan nai. Ia iru urtean ibillia nazu nere «Fiat» zarrarekin eta ez zait ezer gertatu...

PELIZIANO.—Bai baiñan, egunen batean kamion bat jotzen dezula edo jotzen zaitula, edo arbolen baten kontra zoazela, edo zubitik beera erortzen... Auto ta guzi amildu ta iraultzen bazera ere, lasatasun aundia artuko dezu pentsatuaz: Alare! Aseguratua nago. Kompañiak ordainduko du guzia!

SEGUROLA.—Ez zera iñor, zera...! Ez det il nai.

PELIZIANO.—Gauzak okerrenera jota esan nai det. Ez nik txarrik eta gutxiago ere opa dizudalakoan.

SEGUROLA.—Uste nuke.

- PELIZIANO.—Aseguru kontuan ez dago norbera beinere seguruegi.
- SEGUROLA.—Ala da, bai; egia diozu.
- PELIZIANO.—Beste gauza bat. Lagun urkoari egin dezaiozuen gaitz eta kaltea aseguratu bearra dago. Eta goi xamarretik gañera. Zen bat jarriko degu?
- SEGUROLA.—Ez dakit, bada... Berrogei milla duro edo...
- PELIZIANO.—Ez da aski, gizona. Ezer ez da ori. Ez dezu «kubritzen».
- SEGUROLA.—Zer, bada? Amaika ba dezu munduan orrenbeste balio ez duanik.
- PELIZIANO.—Bai, baiñan gizonik arlotena ere bidean jo ta zapaltzen badezu, etxe koentzat aberatsak aña balio dizu. Ta aundikiren bat baldin bada, Rotschild, March edo Patrizio Etxeberria...
- SEGUROLA.—Orrelakoak ez dabilta oñez, gizona!
- PELIZIANO.—Dana dala, gertatu ditekena da. Ta nola jarriko dituzu eun milla duro baño gutxiago?
- SEGUROLA.—(*Etsita.*) Bueno, bueno. Jarri itzazu eun milla duro.
- PELIZIANO.—(*Paperean idatziaz.*) Dirua aitatzen degun ezker, lapurreta ere ez da urruti ibilli oi... Ta aseguratu bearra dago.
- SEGUROLA.—Ori geitxo ere ba dezu.
- PELIZIANO.—Ez jauna, ez! Guzia arriskua da: lapurreta, autoaren aberi, ezbear, besteri egindako kalteen erantzun bearra. Au da letraduak dioguna: erresponsabilidade zibilla... (*Zalapartan mintzatuz.*)
- SEGUROLA.—Ez da gauza ixilla... Ezin ezetz esan! Jarri zazu, jarri bear dan guzia!
- PELIZIANO.—Bai, orrela seguru zaudeke! (*Paperean idatziaz.*)
- SEGUROLA.—Uste nuke!
- PELIZIANO.—Ez, bada: zerbait aztu zaigu. Sua, autoarena, lapurreta, lagun urkoarenganako kaltea... uraren arriskua palta degu.
- SEGUROLA.—Urarena... Bostgarren bizitza ontara ez ote zait udalderik elduko!
- PELIZIANO.—Bai baiñan, ura etorri diteke goitik ala betik... Norbaitek kañuak irikita utzi dituala ta etxea urez betetzen zaizu; edo auzora dijoa guzia ondatuaz, gañezka... Norbait ito dezake.
- SEGUROLA.—(*Ikaraturik.*) Ez det bada istillurik nai. Jarri zazu, jarri!
- PELIZIANO.—(*Paperean idatziaz.*) Guzia ondo pentsatu bearra dago. (*Atsedean artu ondoren.*) Begira, Segurola jauna, gaurko egunean zentzudun jende dana gaxotasun ta gaitzen kontra asegurutzen da.
- SEGUROLA.—Ni ez, bada! Osasun ona baitet.
- PELIZIANO.—Orregatik, bada. Osasuna galtzea okerrago litzake. Arriskuan zaude.

SEGUROLA.—Aseguratua egon al ez, alperrik izango da, gaxotasuna baldin badator.

PELIZIANO.—Ez, jauna, ez! Orduan zurekiko esango dezu: gaitz erdi, aseguratua baitnago! Mediku ta botika gastu guziak ordaindurik daude, konpañiaren bizkar...

SEGUROLA.—Gaitz guziak, ordea, ez dituzute aseguratuko?

PELIZIANO.—Bai, jauna, bai! Ta klinika ta operazioak gañera! Segurua gauza aundia dezu Segurola jauna.

SEGUROLA.—Ori sortu zuana ez zan makala, ez!

PELIZIANO.—(*Berekiko.*) Arri eskerrak bizi naiz, illero txanpon ederrek jasorik. (*Segurola jaunari.*) Ederki, adiskide maitea! (*Orman dagon kuadro bati begiratuaz.*) Ikusten danez, kuadro ori zeorrek egiña dezu.

SEGUROLA.—Nerea da, bai. Zalea naiz.

PELIZIANO.—Ez nekien ain pintatzaille dotorea ziñanik.

SEGUROLA.—Apizioz tarteka-marteka aritzen naiz.

PELIZIANO.—Ta nola! Ertilari bikaña zaitugu. (*Bertagotik begiratuaz.*) Ez nuen uste. Kuadro ederra dezu ori.

SEGUROLA.—Isillik zaude! Ez da orrenbesteraño. Utsa!

PELIZIANO.—Bai, gizona! Saldu dezakezu diru asko eskaturik...

SEGUROLA.—Ori ez! Ez diru asko ta ez gutxin. Ez daukat salgai.

PELIZIANO.—Nai ez badezu, besterik da. Baiñan bestela? Kuadrotan zerbait ba dakit eta or zure esku ona artetsu agertzen dezuna ere bai.

SEGUROLA.—Ni zurikatzen ari al zera?

PELIZIANO.—Ez, jauna, ez. Zu, ez; zure esku ona. (*Eskutik arturik.*) Au dezu eskua, au! Kuadro ori pintatu duanak ez al du merezi aseguratua izatea?

SEGUROLA.—Zertarako? Gizonaren aterakaia!

PELIZIANO.—Ez atera ta ez sartu. Eskua galduko bazenu, ebakiaz edo zaurituaz, automobillean, etxean edo beste nunnai...

SEGUROLA.—Beste eskua, ezkerrekoa, geldituko litzaidake...

PELIZIANO.—Biak aseguratzea onena.

SEGUROLA.—Zu ba-ezpada ariko zera? Ez da ala?

PELIZIANO.—Ez bat «ezpada», baizik «bi ezpada». Esku biak! Eta (*Sutuaz.*) Eskuak ezik anak ere bai, ibiltzeko bearrezkoak bait dira ta gutxiago ez izateagatik aseguratuta itzazu lenbaitlen. Biar agian berandu izango litzake.

SEGUROLA.—(*Menperatuta.*) Zuri ez dago czetzik esaterik eta jarri itzazu anak, oñak eta azkazalak ere bai, nai badezu...

PELIZIANO.—Ez, jauna, ez. Kompañia, gauza serioa dezu. Azkazal'k eta illerik ez, baiñan burua bai. Zure buruaren bizia seguruan sartzen da. Iltzen baldin bazera...

- SEGUROLA.—«Requiescat in pace...» Ez nazazula iltzeko konturik aitatu!
- PELIZIANO.—Ezta itz erdi bat ere geiago! Amaitu degu. Bakarrik, etxearen seguruko poliza-agiri zarra erakustea eskatu bear dizut.
- SEGUROLA.—Zer bada?
- PELIZIANO.—Zure onerako. Gauzen balioa asko aunditu dala ba dakizu eta oraingo prezioen neurrian jarri bearra dago.
- SEGUROLA.—Ba nengon, ba, ez ote zan beste maratilarik!
- PELIZIANO.—Etxean dituzun tresna, mueble, kutxa zarrak, balio aundikoak dituzu.
- SEGUROLA.—Nere amonarenak izan ziran...
- PELIZIANO.—Zure etxea museo bat da, arte ta pintura zaletasun aundia dezu.
- SEGUROLA.—Ori, bai. Artea da nere eroaldi bakarra... Or txautzen ditut nere txanponak. (*Txoko batetik atereaz.*) Ementxe det kua dro erosi berri bat. Egingo nizuke ezetz ezagutu norena dan.
- PELIZIANO.—(*Biok kuadroa aztertuaz.*) Norena?... Zeñena? A! Ederra da. Kolorez, itxuraz, egitez... italianoa dirudi.
- SEGUROLA.—Ez, bada. Goya'ren eskolakoa.
- PELIZIANO.—A! Eskola ona da ori! Balio aundikoa. (*Kuadroa artuaz.*) Eta orrelako pitxia etxean izan ta aseguratatu ez! Polizan sartu bearra dago ta bere balioa emanez gañera.
- SEGUROLA.—Nik merke erosi det, baiñan ez nuke salduko, ezta...
- PELIZIANO.—Eun milla, berreun milla? Irureun milla peseta?
- SEGUROLA.—Ortxe nunbait.
- PELIZIANO.—Ba, irureun milla peseta jarri. Aseguru txikia egin ezker, galdu ezker ordaiña ere txikia izango da.
- SEGUROLA.—Aitortzen dizut: kuadro ori oso aintzakotzat daukat eta ez nuke lasa lo egingo ondo aseguratatu arte.
- PELIZIANO.—Zaude, bada, kezkarik gabe. (*Idatziaz.*) Irureun milla pesetan jarriko ditut... Ederki, ederki... Onela egitan lasa lo egingo dezu, amets gaiztorik gabe, naiz tximista, kaskabarra, aizebolara, lurrikara gaez nabaitzen dituzula, arrisku oriek guzitatik aseguruak estaliko zaitu, Segurola jauna. Zaude seguru!
- SEGUROLA.—(*Txunditurik ia alki-gañera erortzen dala.*) Bai ote? Ezin bizi diteke orrenbeste arrisku artean. Zoaz emendik lenbaitlen!
- PELIZIANO.—Bai jauna, zaude lasai. Ba noa poliza-agiria garbi ipintzera ta orrela, zer nai gertatuta ere, lo lasai egin zenezake zere buruari esanaz: «Aseguratua nago!»
- SEGUROLA.—Bai ote? Ai ene! (*Antsika.*) Ondo Segurola nauk. (*Zapia erortzen da.*)

SEGUROLA, ILLUNBE ta TOMAX

(*Agertoki bera. Illabete geroago. Lenengo atalean zintzilik zegon kuadroa txoko batean bazterturik dago. SEGUROLA agertzen da lan-maiaren atzean eserita. Aurrez-aurre beste alki bitan ILLUNBE jauna ta TOMAX eskribientea.*)

ILLUNBE.—(*Betaurreko beltzez paper bat irakurriaz ta zorrotz Segurola'ri galdegiñez.*) Guk jakin bear deguna ziur da, sua nola gertatu zan.

SEGUROLA.—Ba, Inspektore jauna, gauzarik errezena. Sua berez sortu zan.

TOMAX.—Beti ortan gera...

ILLUNBE.—Entzun zazu! (*Alkitik jeikiaz aiengana joana da.*) Nere emaztea ta biok Donostia'n giñan bezperatik «Mendi-etxetik» etorriak. An ez zan gelditu neskame zar bat besterik...

TOMAX.—Etxe utsa.

ILLUNBE.—Zu isilik zaude, ta paperean idatzi zazu esaten ari zaizuna.

SEGUROLA.—Bazkalondoan telefonoz otsegin zidan, esanez etxean sua zala ta lenbaitlen joateko. Bereala abiatu giñan, baiñan iritxi orduko su ta gar zegon guzia ta ezin ezer egin izan zan itzaltzeko.

ILLUNBE.—Jarri zazu zeatz, ori guzia. Erre zala ta... Zer geiago?

SEGUROLA.—Erre ta kiskali, goitik beraño. Ta berez itzali zanean konpañia'ri gertatu zanaren gaztigua eman geniola...

ILLUNBE.—Ori da errezena.

SEGUROLA.—Erreza edo gaitza, ez genduen besterik egin aal izan. Eta eskerrak ondo aseguratuak geneukala, bestela...

ILLUNBE.—(*Zirilari.*) Ondo aseguratuak, e?

SEGUROLA.—Ustez beintzat! Peliziano zuen ordezkariak egin zizkigun paperak eta... Gizontxo ori nor dan ba dakizu.

ILLUNBE.—(*Eser-lekutik altxa ta zorrotz mintzatuz.*) Nik ikusten dedana eun etxe erretatik larogeita amar ondoegi aseguratuak daudela. Nola diteke ori?

SEGUROLA.—Orain jendea ernai dago-ta.

ILLUNBE.—Oso ernai, oso goitik. Bai. (*Paperak irakurriaz.*) Zuk ere etxe koskor ura 500.000 pesetan aseguratuak zenduen.

SEGUROLA.—Bai, jauna: ala da.

TOMAX.—Bosteun milla? Ez da txori-kaka... Barkatu. Ziriña!

ILLUNBE.—Isilik zaude ta lan egin zazu.

SEGUROLA.—Zuen ordezkariak jarri-arazi zidana: etxearen balioa.

ILLUNBE.—Ta guzia erre ta kiskali. Erdia balitz edo laurdena, or nunbait.

SEGUROLA.—Zer laurden ta laurden ondo! (*Asarre.*)

TOMAX.—Zer «ocho cuarto»!

ILLUNBE.—Baiñan 500.000 milla peseta!

TOMAX.—Txori-kaka!

ILLUNBE.—Isilik zaude edo esan zazu ziriña!

SEGUROLA.—Ori da zuen konpañiak emandako balioa antziñako etxea zalako.

ILLUNBE.—Ori zu losintxatzeagatik esango zizuten.

TOMAX.—Jakiña! Zurikatzeagatik.

SEGUROLA.—Ez, jauna, ez: mueble ta puska zar balioso asko nitulako.

ILLUNBE.—Ori garbi jarri bear degu. Beraz, mueble ta puskak...

TOMAX.—Onek amets egin du.

SEGUROLA.—Amets, ez; nik aseguratu egin nituen.

ILLUNBE.—Ortan dago, bada, okerra.

SEGUROLA.—(*Txunditurik.*) E? Erotu egin al zerate?

ILLUNBE.—Ez, jauna. Nik diot obe izango zenukela aseguratu ez bazenitu. (*Zorrotz, Segurola salatu nairik bezela.*) Orain illabete beste sua izan zendun, emen, Donostia'ko etxe ontan bertan.

SEGUROLA.—Utsa, ordea. Su txiki bat, tximinian.

ILLUNBE.—Bai ta errua norena zan jakin gabe, aztertzeke, pakeagatik, zuk eskatutako guzia ordaindu zitzaizun. Ez da ala?

SEGUROLA.—Milla peseta!

ILLUNBE.—Bada, oker egin genduen...

TOMAX.—Ain oker ezik. Oker izugarria!

ILLUNBE.—Ixo! (*Zakar.*) Ura dala-ta, Segurola jaunari apetitua iriki zaio ta ortzak zorroztu.

SEGUROLA.—Nola? Neri ortzak zorroztu? Zer esan nai dezu, gizona?

ILLUNBE.—Oraintxe entzutera zoazena: alegia, susmo txarrekoa dala illabete barruan bi su errezkadan izatea.

SEGUROLA.—Uste gabe gertatzen diranak. Zer du, bada, orrek arri-garri?

ILLUNBE.—Zeorri otz-otz adieraztera etortzea. Zera... Ez da sinisgarri.

SEGUROLA.—Nor etortzea nai zendun, bada? Neri sinistu ez?

ILLUNBE.—Batek ba al daki? Etxe zaar bat 500.000 pesetan aseguratu? Uuum!

TOMAX.—Txori-kaka da!

SEGUROLA.—Ziriña!

ILLUNBE.—Bat da aseguratzea, ta bestea ondo aseguratzea. Ori ikusi bearra dago poliza ta gañerako paperak aztertuaz. Bestela, toki onera joango litzake gure konpañia, gizartea ta... ondasuna!

SEGUROLA.—(*Asarre jekiaz.*) Zer arraio! Illea artu nai al didazu!

ILLUNBE.—Ez asarretu, ez! Guk ezagutu ta aztertu bear deguna da sua nundik eta nola sortu zan.

- SEGUROLA.—Arkitetoak esan zuanez, eletrika txinparta batetik.
TOMAX.—Beti eletrika ariak du errua.
- ILLUNBE.—Bear bezela jarria ez zegolako. Polizako kondizioetan garbi azaldua dago. Irakurri al dituzu? (*Seguroola'ri.*)
- SEGUROLA.—Nik, zerbait bai. Ez guzia noski, luzeak bait-dira.
- ILLUNBE.—Beraz, zure izenpean pirma jarri dezu irakurri gabe.
- SEGUROLA.—Aundienak irakurri nitun, baiñan letra txikiak nori begiratu? Ikusten al dira, bada?
- ILLUNBE.—Aitzaki txarra dezu ori!
- TOMAX.—Ain txarra ezik. Betaurrekoak jarri!
- ILLUNBE.—(*Poliza-agiria zabalduaz.*) Emen dagon guzia irakurgarri dezu.
- SEGUROLA.—Letra txikiagiak ditu neretzako. Ea zuk asmatzen dezun.
- ILLUNBE.—Nere ikusmena ere ez da indartsua, baiñan alaz guziz ere irakurriko dizut. (*Betaurreko beltzak kendu ta beste batzuek ipiñi bitza.*) Begira! (*Irakurtzen asiaz.*) «La Compañía»... (*Nekez.*) «La Compañía... garantía...» Benetan letra txikiak dituzu, bai, baiñan adierazten du konpañiak garantia ematen duala, ta...
- SEGUROLA.—Nai litzake garantia ematea. Ta zer geiago?
- ILLUNBE.—Zaude! (*Berekiko irakurriaz.*) ...nuuuuuuu... (*Soñua atereaz, Tomax'i agiria ematen dio.*) Zu, Tomax, gazteagoa zaitugu ta ea errezago irakurtzen dezun. Ea emen!
- TOMAX.—(*Papera artu ta nekez irakurriaz.*) La Compañía...a no... da garan...tía... Okulistarengana joan bearko degu guziok.
- ILLUNBE.—Aditzen? Konpañiak ez duala garantirik ematen. Nik esaten nizuna.
- SEGUROLA.—E! (*Papera Tomax'en eskutik kendu ta boteaz.*) Ez det geiago jakin nai. (*Zakar.*) Zertarako da konpañia orduan?
- ILLUNBE.—Etxeak sutatik gordetzeko; ta bateon bat erre dedinean ordaiña emateko garbitasuna egin ondoren.
- SEGUROLA.—Ta auts biurtu diran nere mueble, puska, kuadro ta erre zaidan etxea?
- ILLUNBE.—Lurra ta paretak antxe gelditu zaizkitzu beintzat... Ta gañerakoengatik 500.000 peseta eskatzea ere...
- SEGUROLA.—Ori ta geiago balio bait-zuen...
- TOMAX.—Nundik? Etxe zaar bat ta puskak pipiak joak.
- SEGUROLA.—Zuk ez al dakizu, artean, gauza zaarrek dutena geien balio?
- TOMAX.—Bai, su artzeko!
- ILLUNBE.—Gauza zarrei konpañiak balio erdia ematen die. Ta, gañera, ez ziran noski guziak erreko.
- SEGUROLA.—Esan dizut bi bizitzetan nituen gauza guziak. Erre edo alperrik galdu. Beeko eskaratzean zegon kuadro bakarra gelditu

zait. (*Erakutsiaz.*) Ta au Joxepa gure neskame zaarrak doi-doi atera zualako.

ILLUNBE.—(*Nardaz kuadroari begiratuaz.*) Zerbait da, kuadro bat...

TOMAX.—A zer nolako pitxia!

ILLUNBE.—Zaude isilik. Gauzak diran bezela. Erre diranak konta aurretik, erre gabe gelditu diranak ikusi bear ditugu.

SEGUROLA.—Zer, bada?

ILLUNBE.—Ba... Bear bezela aseguratua dauden ikusi ditzagun. Zer da kuadro au? Firma onekoa al dezu?

SEGUROLA.—(*Ustegabeen irriparra agertzen zaiola.*) Zuk ikusi: GOYA!

ILLUNBE.—(*Kuadroari begiratzuz, ao ta begiak zabaldurik.*) E! Ederra kuadroa!

TOMAX.—Goya! Txori-kaka da!

ILLUNBE.—Zuk ez dakizu aitutzen ziriña besterik? Zaude isilik ta paperean jarri zazu. (*Segurola'ri.*) Zenbatean zegon aseguraturik?

SEGUROLA.—Ez dakit bada... 600.000 peseta edo...

ILLUNBE.—Ta nork eman zion balio ori?

SEGUROLA.—Peli, zuen aseguratzailleak.

ILLUNBE.—Kaiku arrek! Ta ez al daki Goya'ren edozein kuadrotxok gutxienez milloi bat balio duala?

SEGUROLA.—Milloi bat peseta? (*Pozik.*) Orrenbeste?

ILLUNBE.—Bai, jauna; ta urrena aseguratzean kontuan artu

SEGUROLA.—Ta orain zer? Beste nere mueble, puska ta gañerakoak zenbat ordaindu bear dizkidate?

ILLUNBE.—Legeak agintzen duan eran zuzen erabakiko degu. Gauza garbia da. Zure kalteak 500.000 pesetakoak irizten dituzu.

SEGUROLA.—Bai jauna, gutxienez bosteun milla peseta.

ILLUNBE.—Askotxo ote dan nago, baiñan tira! Jo zagus 500.000 peseta dirala.

TOMAX.—Eskuzabal gerana aitortuko dezu, noski.

SEGUROLA.—Lenago ez zenuten ori eskeintzen.

ILLUNBE.—Ontzat artzen aldezu orain?

SEGUROLA.—Orrela konpondu giñezke.

ILLUNBE.—Paperean garbi jarriko degu: Asi zaite Tomax: «La Compañía y el asegurado se ponen de acuerdo en evaluar el siniestro en la cantidad de 500.000 pesetas...» (*Segurola'ri.*) Konporme al zaude? (*Tomax'i.*) «Y estipulan que el cuadro de Goya indemne está valorado en 600.000 pesetas.»

SEGUROLA.—Ortan bai. Ez naiz egongo, bada!

ILLUNBE.—Jarrai bada, Tomax. «En prueba de ello firma la presente, etc., etc.» (*Segurola'ri.*) Beraz, orain ez daukagu pirtatzea besterik.

- SEGUROLA.—Pozik gañera! Baita bi eskuekin ere!
- ILLUNBE.—(*Seguroła'ri.*) Irakurri zazu, irakurri, aurretik. Or ez dago letra txikirik.
- TOMAX.—Numeroak batik bat aundiak dituzu, uts askorekin.
- SEGUROLA.—(*Irakurri ondoren pirmatuaz.*) Ederki!
- ILLUNBE.—Bada gure lana amaitu degu. (*Illunbe ta Tomax jeki, pus-kak jaso ta joateko gertatzen dira.*)
- SEGUROLA.—Ta? 500.000 peseta oriek noiz ordainduko dizkit züen konpakiak?
- ILLUNBE.—Ordaindu? (*Abiatuaz ateruntz*) Ez du ezer ordaindu bearrik.
- SEGUROLA.—E! (*Txunditurik.*) Ezer ordaindu ez! Nola? Nola?
- ILLUNBE.—Gauza adi-erreza! Ez al zera pirmatu dezunaz jabetu?
- SEGUROLA.—Jabetu?... Ez, gabetu bear bada, zera...
- TOMAX.—Garbi asko dago bada. Suak zure etxe errean ta mueble ta pusketan egin kalteak 500.000 pesetan jo ditugu. Baiñan osorik gelditu zaizun GOYA'ren kuadro eder-ederrak 600.000 peseta balio omen ditu. Polizan jarria ez zegon kuadroa. Au dala-ta konpañiaren alde gelditzen dira eun milla peseta.
- SEGUROLA.—Nola diteke, ordea? Ori lapurreria da.
- ILLUNBE.—Ori da segurua gaizki egitea, egia estaliaz. Litxarrerria egin izan nai diguzu, balio baiño gutxiago aseguratutik.
- SEGUROLA.—(*Suturik asarre.*) Gezurra! Zuena da paltsokeria!
- TOMAX.—Ta oraindik bereak aundiagoak eta dirua eskatzeko kope-ta izan!
- SEGUROLA.—Jakiña! Eta eskatuko det berriz ere! Zertako bestela aseguru?
- ILLUNBE.—Bada konpañiak ez dizu ezer ordainduko. Guzia 500.000 pesetan aseguru ta gelditu dan kuadro bakarrak 600.000 milla balio dizkitzu. Orrek adierazten du oraindik eun milla peseta zor dituzuna. Ez dezula ezer jasoko.
- SEGUROLA.—E? (*Naigabea egiten zaiola.*) Burua galduko det.
- ILLUNBE.—Goazen, bada. Kontuak egiñik daude.
- TOMAX.—Urren arte! (*Karteran paper guziak sarturik.*) Ongi izan!
- SEGUROLA.—(*Itz-totelka.*) Ongiii...! Ai! Nere... ba... rrua... dago... su... ta... gar...

(*Besteak doazen bitartean, Seguroła, balantzaka pausu batzuek egin ondoren, alki gañera erortzen da.*)

A M A I A

Max Frisch - Antonio M.^a Labayen
alemanetik euskeratua (1)

SU-EMAILLEAK (Die Brandstifter)

Max FRISCH'en *Biedermann und die Brandstifter* lanetik euskeratua

JOKU-LAGUNAK

BIEDERMANN JAUNA, burges aberatsa.
BABETTE, bere andrea.
ANA, neskamea.
WILLI, Hotel bateko maître dalakoa.
PEPE SCHMITZ, boxelaria izana.
«Intelektual bat».
KUSKI'ren alarguna.
«Su-iltzaillen», al egia, «bonberuen», koro-sailla

Gertakizuna baezpako errialde batean, gaur egunean.
Gerta-lekuan biantzeztoki: bata egon-leku ta gela; ta aruntzaxea-
go Biedermann jaunaren etxeko ganbara.

LENENGO AGERRALDIA

(Antzeztokia illunpe osoan dagoalarik Biedermann jaun-
nak poxpolo bat piztu ta purua erretzen asten da. Bat batean
argia egiten da Biedermann'en inguruan. An aurrean su-iltzai-
lle sailla dago beren jantzi berezi ta kaskodunak.)

BIEDERMANN.—Gaur egunean gauza dagon eran ezin diteke zigarro-
rik piztu sua sortuko dan beldurrez. Au ezin eramana zait!

(1) *Biedermann und die Brandstifter* 1962 Suhrkamp Verlag-Frankfurt am
Main. Traducción española de M. González Haba. "LOS INCENDIARIOS". Re-
vista Primer Acto, n.º 62. Madrid, 1965.

*(Zigarroa itzali ta ezkututzen du kanpora doalarik. Bon-
bero-sailla aurreruntz dator. Ageri ez dan erloju batek ordu
laurdena jotzen du.)*

KORU-BURUAK.—*(Turuta jotzen du gero esanez:)*

Gauden ernai!

KORO-SAILLA.—Ikus eta entzun!

Gure Iriaren zaindari
gaituzute.

Errondan gabiltza

belarriak erne,

begiak zabalik.

Erria'ren ona

nai bait-degu.

BURUAK.— Onek ordaintzen digu-ta...

KORO-SAILLA.—Tresnaz jantzirik,
gertu, begi-zorrotz,
egoki, bizi-bizi

xalo, ta gartsu...

BURUAK.— Iñoiz esertzen ba'gera
loartzen beñere ez!

KORO-SAILLA.—Errondan gabiltza
belarriak erne
begiak zabalik
estalia dagona agertzeko,
erre ditekena itzaltzeko.

(Ordu erdia entzuten da.)

BURUAK.— Danak su ar dezake
ez ordea uste gabean.
Adur txarra da
garra piztutzen duana.

(Errelojuan iru laurdenak jotzen dute.)

KORO-SAILLA.—Alda eziña degun adur txarra
errialde ta bizitzak xehatzen dituana.

BURUAK.— Gizonen- Lurra kixkaldu
ta aizea indartzen
Adur txarra da!

KORO-SAILLA.—Adur txarra da!

BURUAK.— Gizakoiegia jainkozkoa izateko.
Gauden ernai!

(Koro-saillekoak eseri bitez, bitartean errelojuak bederaziak jotzen ditualarik.)

Guzia illunpean gelditzen da unetxo batean eta pixkana argia piztutzen da Biedermann'en etxeko egon-lekuan. Biedermann jauna eserita dago egunkaria irakurri ta zigarro purua erreaz.

Ana neskamea sartzen da oso apaindurik. Eskuan ardo-botilla dakar.

ANA.—Jauna! (Biedermann'ek ez dio erantzutzen.) Jauna!...

(Biedermann'ek egunkaria irakurtzez utziaz.)

BIEDERMANN.—Zintzilik!, bai, zintzilik jarri bear genituzke guziok! Beti esan izan oi dut! Orain ere beste sua! ta beti Historia berbera. Ez du utsegiten: edozein saltzaille arlote. On itxurazko saltzaille gizajo bat. (Botilla eskuan artuaz kortxua kentzeko.) Zintzillik, bai, hori da egin bear litzaiokena...

ANA.—Jauna!...

BIEDERMANN.—Zer gertatzen da?

ANA.—Or jarraitzen duala...

BIEDERMANN.—Zeñek ordea?

ANA.—Saltzaille arlote orrek. Zurekin itzegin nai du.

BIEDERMANN.—Ez nago iñorentzako. Atera naizela esaiozu.

ANA.—Esan diot jauna. Ba da ordu bete esan diodala, baiñan zu ezagutzen zaituala-ta... Ezin dut gizon hori etxetik bota. Ezin dut.

BIEDERMANN.—Nolatan ezin dezula?

ANA.—Ez, jauna, ez. Oso indartsua bait da.

BIEDERMANN.—(Botillari kortxua ateriaz.) Bijoala biar dendara.

ANA.—Esan diot baiñan alperrik. Iru aldiz ere bai. Ez du ezer jakin nai.

BIEDERMANN.—Ez duala ezer jakin nai?

ANA.—Oraingo ez omen du illea aterazteko loziorik bear.

BIEDERMANN.—Zer bear du orduan?

ANA.—Gizatasuna, Gizatasun apur bat.

BIEDERMANN.—(Kortxuari usain egiñez.) Esaiozu, neronek kalera jaurtiko dudala ez ba du emendik alde egiten. (Basoa ardoz beterik.) Gizatasuna! (Ardo txastauaz.) Itxoin zala kanpoan. Banoakio...! Ez dakit zer saltzen duan: bizarra kentzeko orritxoak ala belarritakoak. Ni ez nazu egosgor gizatxar basati orietakoa ez. Ondotxo dakizu ezetz Ana. Baiñan gure etxean ez da nola nai iñortxo sartzen. Milla bider esan dizut! Ez dio ajolarik iru oi libre ba'ditugu ere! Au, ez da aitatu ere! Batek ba al daki orrela no-
raño joan gindezken.

(*Ana irtetzera doalarik antzematzen zaio dalako saltzaille arlotea barrura sartua dala. Presondegitik ateratakoa dirudi, ala zirko bateko mutil: besoa arrastoz betea; esku muturra ubelez lotua. Ana ba doa. Gizonezkoa zai gelditzen da Biedermann'ek baso-ardoa edan ta gero arpegi eman bitartean.*)

JOXE.—Gabon! (*Biedermann'ek ikaraturik zigarro-purua erortzen uzten du.*) Zigarro purua erori zaizu Biedermann jauna!

(*Lurretik jaso ta eskeintzen diolarik.*)

BIEDERMANN.—Baiñan... adizu! zer da au?

JOXE.—Gabon, jauna!

BIEDERMANN.—Zer esan nai du onek? Mirabeari esan diot zuk or kanpoan itxoiteko. Nolatan ausartzen zera emen sartzen nere baimenik gabe?

JOXE.—Izena Schmitz dut.

BIEDERMANN.—Baimenik gabe...

JOXE.—Schmitz Joxe. (*Ixilunea.*) Gabon, jauna!

BIEDERMANN.—Baiñan, zer arraio nai dezu!

JOXE.—Ez zaitela ikara Biedermann jauna. Ni ez nazu saltzaille arlote orietako bat.

BIEDERMANN.—Orduan zer zaitugu?

JOXE.—Boxelaria naiz. Boxelari profesionala gañera.

BIEDERMANN.—Boxelaria?

JOXE.—Pixu astunekoa gañera.

BIEDERMANN.—Ikusten dut bai.

JOXE.—Obeto esateko boxelaria izana.

BIEDERMANN.—Ta orain, zer?

JOXE.—Lanik gabe oporrean nago ta txistu joaz ea euririk egiten duan. (*Isilunea.*) Ez ikaratu Biedermann jauna. Ez natorkizu lan billa, ez. Baita zera ere! Aitzitik! Burrukarako gogo guzia galdua dizut. Onera sartu naiz euri jasa ari zualako. (*Isilunea.*) Emen aterpean beroago bait nago. (*Isilunea.*) Ez zaitut gogait arazi nai. Entzuten? (*Isilunea.*)

BIEDERMANN.—Erretzen al duzu?

(*Zigarro purua eskeñiaz.*)

JOXE.—(*Bere bular sendo-zabala eskuaz ikutuaz.*) Izugarria da Biedermann jauna onelako bular sendo anpatua izatea. Jende guzia ikarutzen dut. (*Biedermann'ek zigarroa piztutzen dio.*) Eskerrik asko!

(*Biok zutik zigarroak erre ta kea boteaz.*)

BIEDERMANN.—Azkenik, ez didazu esan zer nai duzun...

JOXE.—Nere izena Schmitz da...

BIEDERMANN.—Hori lenago ere esan didazu. Atsegin aundia dut...

JOXE.—Bada... Aterperik ez dut nun etzan... (*Puruaren kea usainduaz.*) Etzateko aterperik gabe nago.

BIEDERMANN.—Nai al duzu ogi puska bat?

JOXE.—Beste gauzarik ez ba-duzu...

BIEDERMANN.—Bestela ardo baso bat...

JOXE.—(*Kontuak ateriaz.*) Ogi... ta ardoa... bueno ez ba da zuretzat nekagarri. Biedermann jauna gogaitzen ez ba zaitut.

BIEDERMANN.—(*Ateruntz joanez.*) Ana! (*Itzuliaz.*)

JOXE.—Mirabeak esan dit nagusiak kalera botako ninduala... baiñan nerekiko pentsatu dut ez ote zan benetan ari...

(*Ana dator.*)

BIEDERMANN.—Ana! Beste baso bat ekar zazu.

ANA.—Bai, jauna...

BIEDERMANN.—Eta ogi pizka bat ere bai.

JOXE.—Eta andereñoari ajolik ez ba zaio mantekilla ere bai. Eta gazta pusketa edo aragi zerra bat. Baiñan ez nuke nai gaizki ar dezatenik. Eta al ba dezu piper-ozpin, tomate, bizigarri zerbaitekin. Eskuan dezutena, andereño...

ANA.—Bai, jauna.

JOXE.—Ez ba da geiegi eskatzea, ez aal da ala?

(*Ana bijo.*)

BIEDERMANN.—Zuk neskameari esan diozu ezagutzen nazula.

JOXE.—Jakiña, bada, Biedermann jauna! Ez zaitut ezagutuko bada...

BIEDERMANN.—Zertatik ordea?

JOXE.—Ezagutu, zera... zure alderdi onena ezagutzen dut. Onela, atzo kafeterian zeundela... ni ez ninduzun ikusi, noski, txoko batean bait nengon. Mundu guzia zuri begira zegon eta poztu ziran erabat, Biedermann jauna, ukabillakin gogor mai gaiña jotzen zendunean...

BIEDERMANN.—Zer esaten ari nintzan bada?

JOXE.—Egiak! egi aundienak zure ukabilla añakoak eta ondo esanak. (*Zigarroaren kea irentsi.*) «Zintzilik jarri bear genituke guziak.» Zenbat eta lenago obeto. Zintzilika!... su-emantzailleok alegia...

BIEDERMANN.—Mesedez, arren eta arren!...

JOXE.—Zu bezelako gizonak dira erriak bear dituanak, Biedermann jauna!

JOXE.—Ez baiña ta ez baiñorik! Zu Jainkoa'ri eskerrak antziñako erara sendo egiña zaude. Bizia, zeatz bertatik bertara neurtzen dezu. Ortan dago guzia.

BIEDERMANN.—Hori ala da, jakiña!

JOXE.—Ta zuk kemen eta balorea dituzu zere iritziak bulartsu defenditzeko.

BIEDERMANN.—Bai, bada... guzia.

JOXE.—Ortan dago guzia, bada...

BIEDERMANN.—Zertan, zertan?

JOXE.—Zuk barrunbean kontzientzia dezula... eta ortaz kafeteriako guziak jabetu ziran zure kontzientzia zuzenaz...

BIEDERMANN.—Hori berezkoa da, gizona.

JOXE.—Adizu? Berezkoa ez da ezer izaten. Hori iñondiz ez! Biedermann jauna! Nik lan egiten nuen zirkoa, esate baterako, zera, gero erre zan zirkoa!, ura ere zoritxarra izan zan!, bada nagusiak esaten zidan: aizak Pepe!, ni Joxe bait naiz, ez nazakela pipa jo motel, kontzientzia zertarako bear diat nik, emonio! Nik bear dudana piztiak ezitzeko zigor on bat duk. Hori da esan oi zidana. Kontzientzia? Norbaitek kontzientzia duanean geienetan txarra izan oiduk. (*Atsegiñez zigarroari kea ateriaz.*) Jainkoak Berekin dezala.

BIEDERMANN.—Il al zan bada?

JOXE.—Il!?!... erre ta kixkalita, gizarajoa bere leoi guziekin.

(*Errelojuak bederatziak jotzen ditu.*)

BIEDERMANN.—Ez dakit gure neskameak zer egiten duan!

JOXE.—Neregatik ez da ajolarik, ez bait dut batere presarik. (*Alkar begietara begiratuaz.*) Bueno!... Neskameak adierazi dit etxean ez dezutela neretzako oerik. (*Par egiñez.*)

BIEDERMANN.—Zergatik par egiten dezu?

JOXE.—Gauza jakiña bait da: «Sentitzekoa da baña ez degu oerik» au da etxe guzietan esaten dutena eskale bat aterpe billa datorrean. Baiñan, alperrik da, nik ez dut oerik bear.

BIEDERMANN.—Ez eh?...

JOXE.—Ez, bada, lurrean lo egiten oiturik nago. Nere aita kalearbitzallea bait zan... (*Zigarroa gogoz erreaz.*) Ez ibilli aitze-ki-maitzeki, Biedermann jauna. Zu ez zaitugu oiur egiten de-

zuten orietakoa, jendearen aurrean beldurra aizatzeagatik. Ez. Zuri sinisten dizut: «Sentitzekoa da baiñan ez degu oerik. Hori esan oi dute guziok, baiñan zuri, Biedermann jauna, sinisten dizut aoa iriki ala. (*Aoa zabaldurik.*) Nora ginjoazke sinistuko ez ba genio alkarri...? Au da nik diodana. Nora ote ginjoazke, enetxoak!? Bat norbaiten aurrean agertu orduko su-emalletzat artzen dute. Konfiantza eza dago bazterretan. Arrazoi al dut ala ez?... Mundu guziak daki, naski, Biedermann jauna, zuk gizonen on izatean fedea dezuna; eta zeorren ondasunean... Arrazoi al dut ala ez? Erri ontan zu izan zera su-emantzaille arrunt bat bezela artu ez nazun persona bakarra...

BIEDERMANN.—Emen dezu auts-ontzia...

JOXE.—Arrazoi al dut ala ez? (*Zigarro-errautsa ontzira jaurtiz.*)

Gaur egunean gizonetako geienok ez dute Jainkoagan sinisten, ta bai bonbero ta su-iltzailleetan. Zer esan nai didazu, gizona.

BIEDERMANN.—Egi-egia...

(*Ana'k bandeja bat dakar.*)

ANA.—Ez dugu aragi-zerra maniaturik.

JOXE.—Ekarri dezunakin aski da, andereño. Naikoa dut... Mostaza aztu zaizu, orixe...

ANA.—Barkatu, ala da. (*Bijoa.*)

BIEDERMANN.—Jan zazu, gizona, jan!

(*Basoak ardoz beterik.*)

JOXE.—Ez didate egunero onelako arrerarik egiten, Biedermann jauna. Ainbeste gauza ikusia naiz! Esango nizuke. Bat ate aurrean, aterpe billa, goseak eta korbatarik gabe agertu orduko. Zapla! botako dizute: «Zaude or!»; eta atzetik poliziari dei egingo diote. Zer derizkiozu? Nik aterpea besterik ez dut eskatzen: etzan leku bat gaua pasatzeko. Bizia burrukan igaro dudan boxelari prestu bat nauzu... eta zer dala-ta beñere burrukarik egin gabeko jaun bat urbiduko zait eta zamarra muturretik eldu ta eramango nau. Zer da au?... Begiratu utsarekin gizon ura kokildurik utziko dut. Emonio! (*Basoa artu ta edanez.*) Zure osasunera!

(*Biok traguxka egin bezate ta Joxe'k mokau bat jan ere bai.*)

BIEDERMANN.—Jabetu zaite, ene jauna, gauzak oso oker daudela. Ez dezu eguneroko paperak irakurtzea besterik. Egunero suak eta

egunero etxe erretzeak... Eta beti historia berdiña: sailtzaille ar-
lote arrotz bat aterpe billa etorria zala ta biharamonenan etxea
sutan, erre ta kixkalia. Garbi itzeginda aitortuko al didazu kon-
fianza-eza izateko zioak ba ditugula. (*Egunkaria artuaz.*) Ikusi
zazu, ikusi!

(*Papera mai gañean ipintzen dio.*)

JOXE.—Eskerrik asko, ikusia dut.

BIEDERMANN.—Ballara bat oso osorik! (*Zutitzen dalarik paperean
erakusteko.*) Irakurri zazu irakur...

JOXE.—(*Jan... irakurri... ta gero edanez.*) Burdeos'ko ardoa al
degu?...

BIEDERMANN.—Bai, jauna.

JOXE.—Epelxeagoa bear luke... (*Platera gañetik egunkariari begira-
tuaz eta irakurririk:*) Perituak uste dute sualdi aundi hori sortu
ta bururatua izan dala orain azkena gertatutako era berean.

(*Biok elkar begiratuaz.*)

BIEDERMANN.—Sinesgaitza zait.

JOXE.—Orregatik ez dizut nik periodikorik irakurtzen.

BIEDERMANN.—Ah! ez, eh?...

JOXE.—Beti albiste bera bait dakarkite.

BIEDERMANN.—Orrekin ez da ezer erabakitzen. Egunkari paperak ez
irakurri ta zer?... Ez al zaigu komeni bada zer gertatzen dan
jakitea?

JOXE.—Zertarako?...

BIEDERMANN.—Zertarako galdegiten dezu? soil soil ontarako...

JOXE.—Zera... gertatu bear duana gertatuko da, Biedermann jauna.
(*Txistorrari usai egiñez.*) Jainkoaren zigorra!

(*Txistorra bi puska eginez.*)

BIEDERMANN.—Zuk ala uste al duzu?

(*Ana'k mostaza ekarriaz.*)

JOXE.—Eskerrik asko, andereño.

ANA.—Zerbait geiago?...

JOXE.—Gaurkoz aski dut. (*Ana atean zalantzan gelditurik.*) Mostaza
onek zoraarazten nau!

(*Jaki gañera botiaz.*)

BIEDERMANN.—Jainkoaren zigorra, esan al duzu?

JOXE.—Pschs! Nik al dakit! (*Berriz jan eta egunkaria irakurriaz.*)
Artetsuok diotenez, sua sortu ta garrak indar artu dute azkeneko
etxe erretakoan bezelaxe.

(*Par egiñez basoa ardoz betetzen du.*)

ANA.—Jauna!

BIEDERMANN.—Zer gertatzen da?

ANA.—Kuski jaunak ikusi nai duala.

BIEDERMANN.—Kuski? Orain ere Kuski?...

ANA.—Bai, jauna! Zera... dio...

BIEDERMANN.—(*Etenaz.*) Ez dut ezer jakin nai!

ANA.—Ezin konpreni omen du, zuk...

BIEDERMANN.—Zer milla demoñiotako ezer konpreni nai du Kuski
orrek.

ANA.—Andrea gaxo omen dauka ta iru aur...

BIEDERMANN.—Ez dut ezer jakin nai! (*Urduri jekiaz.*) Kuski, Kuski
jaun orrek egin bear duana, ni pakean uztea da. Jaikoaren gatik!
Abogadu bat billa dezala! Hori da! Orain jendearekin nago,
Kuski jauna! Nik kalera bota dudala ta orregatik orren beste isti-
llu. Gizona! Gizona! Ez al dute orretarako lan ezaren segurua
sortu? Abogadu bat billa dezala! Hori da! Eta nik beste bat arkitu
dut. Sumaketa berri bat egin duala ta irabazietan partea jasol
Beraz! Zakurraren i... bijoala edo ta gaseko giltza zabalik utzi
dezala. Aukera dezake zer nai! Abogadu bati ordain dezaiola auzia
irabazi ala galtzeko zorian bere burua jarri nai baldin ba'du. Or
konpon! (*Joxe'ri begiratu ta paketuaz.*) Esaiozu Kuski'ri bixita-
rekin nagola. (*Ana bjoa. Joxe'ri.*) Barka zaidazu.

JOXE.—Baita ondo eman ere! Zere etxean zaude!

BIEDERMANN.—(*Joxe gogoz aparta txastatzen ari dala ikusiaz.*) Gus-
tora ari zera ez da ala?...

JOXE.—Ez nuen askorik uste! Egia da! Nork pentsatu zukean gaur
egunean alako gauza onak ba ziranik...

BIEDERMANN.—Mostaza?

JOXE.—Ez, gizatasuna! (*Mostaza zerra jaki gañera botiaz.*) Buruta-
zio au datorkit, alegia, nola ez didazun lepotik eldu ta kalera
jaurti. Errekara! Bai, Biedermann jauna. Guk bear duguna giza-
tasuna da. (*Berriz basoa ardoz beterik.*) Jainkoak ordain dezai-
zula! (*Traguxka edanez.*)

BIEDERMANN.—Zer uste zenduan bada, mamu izagarriren bat nin-
tzala?

JOXE.—Biederman jauna, nola pentsa nezakean hori! Iñondik ere!

BIEDERMANN.—Bada Kuski andreorrek hori ta okerrago pentsatzen du.
JOXE.—Mamu bat izan baziña ez zenidan gau ontan zure etxean ostaturik emango. Hori garbi dago.

BIEDERMANN.—Egi egietan!?

JOXE.—Naiz eta ganbaren tellatupean izan. (*Basoa arturik.*) Orain ondo nago. (*Atean otsegiten dute.*) Polizia ote da?

BIEDERMANN.—Nere andrea...

JOXE.—Hum! (*Berriz deika.*)

BIEDERMANN.—Atoz!... baiñan kondizio batekin... ez zazula soñurik atera! Nere andrea biotzetik gaixo dago-ta... (*Kanpoan emakumezko izketa entzuten da. Biedermann'ek Joxe'ri aguro ibiltzeko keñua egiten dio. Bion artean maiean dauden platera, baso, ontzi botilla ta abar jasotzen dituzte, eta oin puntetan, bonbero-sailla dagon aldetik irtetzen dira.*) Barka zaiguzute!

JOXE.—Barka zaiguzute!

(*Bonbero-sailla dagon alki gañetik jausi egiñez bijoaz. Birtartean, ezkerretik antzeztokira Biedermann'en andrea sartzen da Ana lagun dualarik. Onek gañeko jantzia ta ginballa kentzen lagun egiten dio.*)

BABETTE.—Nun dago nere senarra? Badakizu, Ana, gu ez gaituzula elizakoi zeru-zeru oietakoak. Gugatik nai aña maitale izan zentzake. Baiñan, ez itzazula etxean sartu.

ANA.—Etxekoandre, nik ez dizut maitale bat bakarrik ere.

BABETTE.—Orduan, or beian dagon bizikleta ordoitua zeñena duzu? Arras izutu nazu. Ikarez erdi illik nago oraindik. (*Bijoa Ana.*)

(*Tellatupeko ganbaran Biedermann'ek argia piztutzen du. Joxe'ri sartzeko keñu egiten dio. Isillean mintzatzen dira.*)

BIEDERMANN.—Emen duzu argi-emaillea... Otzak baldin ba zaude or nunbait duzu larru aundi bat. Baiñan, kontuz Jainkoa'rengatik. Ken itzazu oñetakoak... (*Joxe'k eskuan daraman bandeja utziaz zapata bat kentzen du.*) Schmitz jauna!

JOXE.—Biedermann jauna!

BIEDERMANN.—Zuk esan didazu ez zerala su-emalle bat. Benetan ez al da ala?... (*Joxe parrez asten da.*) Ixo!

(*Aopear GABON! esanez ba doa atea itxiaz. Joxe'k beste zapata kentzen dualarik. Alboko gelan Babette erne dago eta zai zerbait inguruan nabaitu ta ikaraturik begiratuaz. Bat batean lasaturik publiko-jenderuntz begitartea zuzenduaz.*)

BABETTE.—Plazido da! Nere senarra! Gauero ganbarara igoko zala agindu bait zidan su-emallerik ez dagoala ikustera. Onela lasai lo-egin nezake. Gabon!

(Babette'k argia itzali ta ba dioa. Bere tokian Joxe, oñe-takorik gabe argi-giltzari eman ez itzaltzen du. Une berean bonbero-koro sailla bere lekutik jekiaz abestuko dute.)

KORO-SAILLA.—Ikus eta entzun!!
Gure iriaren
zaindari gaituzute.
Gizarajo utsak
Beti ernai
eserita ala zutik.

BURUZAGIAK.— Iñoiz denbora pasa
pipa betetzen dugu...

KORO-SAILLA.—Eta errondian gabiltza
belarriok erne
begiok zabalik.
Suak gure erriko
tellatu zarrak
kiskali ez ditzan.

(Ordulariak iru jotzen ditu.)

BURUZAGIAK.— Guziok dakite
Emen gaudela;
Deia entzun ala
Arrixkuan gerala
Tellatu gañean
Begiak erne
Geldi ez ditezen
auts eta ke.

(Biedermann'en gelan argia piztu ta Babette batan agertzen da.)

KORO-SAILLA.—Zer da argi hori?
Gau illunean?
Zer da hau ai ene!

(Eztul bat entzuten da.)

BABETTE.—(*Bazter guzietara ikaraz begiraturik.*) Norbaitek eztul egin du!

KORO-SAILLA.—Kirioak desegiñak,
urduri, artega,
Lo ezin egiñik
arras eroturik
emaztea dago or!

(*Zurrunka soñua entzun bedi.*)

BABETTE.— Plazido! Plazido!!
Ez al dantzuzu!?
Ezer ez zuk entzun? (*Lauk jotzen dute.*)
Norbait dagola diotsut
Jainkoa! Gizonok!

(*Unetxo bat itxoinez, ezer entzuten ez dualarik irtetzera doa, itxuraz trankil!*)

BURUZAGIAK.— Lauak jo dituzte
Ta iñork egin ez deirik!
Joan gaitezen. (*Babette'k argia itzali beza.*)

(*Pipa sakelean gordetzen du. Egun sentiko argia nabari da. Eresi doñu isila entzunez.*)

KORO-SAILLA.—Oh eguzki-argi izpi!
Jainkozko begi nini
Lotan dagon
Gure iriko
Tellatu gañera
Eguna dator
Ez da deus gertatu.

(*Korukoak eser bitez.*)

BURUZAGIAK.— Deus ez oraindik! (*Ilunpea.*)

BIGARREN GERTA-LEKUA

(*Jan-gela ta egon lekua dalakoa. Biedermann zutik ginballa ta abrigoa jarriak dituala; galtzarbean kartera dauka ta kafea artzen ari da, barruan dagon norbaitekin izketan ariko bai litz.*)

BIEDERMANN.—Azkeneko aldiz: ez dala su-emallerik!

BABETTE.—Eta nolatan dakizu hori?

BIEDERMANN.—Berari galdegin diodalako... Zer bada? Ez al diteke gure errialde hontan beste gogoetarik izan? Zoratzeko diñakoa da! Beti zuen su-emailleak dirala-ta!... Su-emailleak emen, su-emalleak an! (*Babette sartzen da esne-txarrotxo bat dakarkila.*) Zoratzeko diñakoa da.

BABETTE.—Ez niri oiurik egin!

BIEDERMANN.—Ez dizut zuri oiurik egiten, Babette. Guzientzat ari nazu. (*Babette'k esnea serbitzen dio.*) Joan bear dut. (*Esnea edanez.*) Diranak eta ez diranak su-emalletzat artzen ba ditugu, nora goaz bide hortatik?... Uste ona izan bear dugu, ta ez beti gaizki pentsa.

(*Esku-muturreko ordulariari begiratuaz.*)

BABETTE.—Zu onegia zaitugu, Plazido, ta ni ez nator bat zurekin. Biotzbera zera, ta ni bitartean lo ezin arturik egon naiz gau guzian. Gosaltzen emango diot, nola nai ere, baiñan gero kalera botako dut.

BIEDERMANN.—Egizu nai bezela!

BABETTE.—Modu onez bai, aditzen?, asarretu gabe baiñan kalera botako dut.

BIEDERMANN.—Ondo dago. (*Katillua usturik utziaz.*) Abogadua ikustera joan bear dut.

(*Babette'ri musu zabarki ematen dio eta une ontan Pepe (Joxe) azaltzen da. Ardi larrua bizkar gañean darama ta Biedermann ta Babette ezdira oartzten sartu dala.*)

BABETTE.—Zergatik utzi duzu Kuski lanik gabe?

BIEDERMANN.—Aren bearrean ez nagoalako.

BABETTE.—Lenago berarekin oso pozik zeunden bada?

BIEDERMANN.—Ortaz baliatu nai du orain. Eta bere inventoak emandako irabazitatik zatia eskatzen du. Illeak aterarazteko lozio-ukendu ori egia da polliki saltzen dala, baiñan zer inventu ta zer sumaketa berri! Utsaren urrengo! Beren kaska-ezur soillak lozio orrekin igurtzitzen duten gizarajoak... gernuarekin berdin egin dezateke...

BABETTE.—Plazido! ordea!

BIEDERMANN.—Egia da, Egia utsa! (*Kartera barrua arakatuaz.*) Onegia naiz, bai, arrazoi duzu eta anarkista orri lepoa biurrituko diot.

(*Irtetzera doalarik Joxe ikusten du.*)

JOXE.—Egun on, jaun-andreak!
BIEDERMANN.—Schmitz jauna!...

(Joxe'k bostekoa luzatzen dio baiñan Biedermann'ek ez ikusia egiten du.)

JOXE.—Deitu nazazu Pepe soil-soilik.

BIEDERMANN.—Nere andreak zurekin itzegin nai, Schmitz jauna; nik damurik joan bearra dut. Suerte asko opa dizut. *(Eskua luzaturik.)* Joxe, suerte ona! *(Bijoa.)*

JOXE.—Suerte asko, zuk ere, Plazido, suerte asko. *(Babette'k arri-turik begiratzen dio.)* Zure senarrak Plazido izena du, ez da ala?... *(Isilunea.)*

BABETTE.—Ondo lo egin al duzu?

JOXE.—Otz pizka bat izan dut, baiñan, ardi-larru oni eskerrak... ainbestean... Gazte nintzalarik txabolan pasa nituen egunak gogorazi dizkit... Otzari oiturik natzaizu.

BABETTE.—Nai duzularik gosaria ar zenezake.

JOXE.—Etxekoandre!... *(Onek eser-lekua erakusten dio.)* Onelako ontarterik ezin sinistu dut.

(Katillua kafe-esnez beterik.)

BABETTE.—Alimentua artzea komeni zaizu, Joxe, oraindik bide luzean joan bearra izango duzu-ta.

JOXE.—Nik?... Zertarako?

(Babette'k berriz eserlekua erakus bekio.)

BABETTE.—Arraultz bat urean pasea nai al duzu?

JOXE.—Baita bi ere!

BABETTE.—*(Otsegiñez.)* Ana!

JOXE.—Ikusten duzu, ene etxekoandre onbera, emen neronen etxean bezelaxe nagola. Zure baimenarekin!...

(Eser bedi. Ana sartzen da.)

BABETTE.—Arraultz bi... urean paseak!...

ANA.—Bai, andrea!

JOXE.—Iru minutu t'erdi.

ANA.—Bai, jauna!

(Ateratzera doala.)

JOXE.—Andereño! (*Ana atean gelditzen dalarik.*) Egun on!

ANA.—Baita zuri ere. (*Bijoa.*)

JOXE.—Mirabeak nola begiratzan naun! Alajañetan! Berarengatik baltz aspaldi kalera bota nindun! baita euri jasa erortzen ari ba'lu ere!

(*Babette'k kafea serbitzen dio.*)

BABETTE.—Schmitz jauna!...

JOXE.—Esaidazu!

BABETTE.—Utziko al didazu, argi ta garbi, zeatz itzegiten?

JOXE.—Dardaizua sartu zaizula derizkiot, andre, ikara?

BABETTE.—Schmitz jauna...

JOXE.—Zer gertatzen zaizu, ordea?

BABETTE.—Emen duzu gazta...

JOXE.—Eskerrik asko.

BABETTE.—Ar zazu mermelada ere!

JOXE.—Eskerrik asko.

BABETTE.—Eta ezta. Ar zazu ezta!

JOXE.—Gauza bat bestearen ondoren, etxeoandre; bata bestearen ondotik. (*Burua atzekoaldera boteaz eta aoa ogi ta mantekillaz beterik daukala zerbait entzun nai lukean itxura artzen du.*) Zer ari ziñan esaten?...

BABETTE.—Ba... egiazki... argi ta garbi Schmitz jauna...

JOXE.—Deitu zaidazu Joxe soil-soilik...

BABETTE.—Ba itz gutxitan...

JOXE.—Ni zure aurretik alde egitea nai duzu, ez al da ala?

BABETTE.—Ori, ez, Schmitz jauna. Ez nuke orrenbeste esango...

JOXE.—Zer esango zenuke bada?... (*Gazta puska bat artuaz.*) Camenbert! Au dut, ain zuzen, geien maite dudana! (*Atzekoaldera burua makurtuaz janez.*) Badakit andre su-emailletzat artzen nazula.

BABETTE.—Mesedez! Nik olakorik esan al dizut?... Ezta urririk eman ere! Ez zaitut inñondik iraindu nai! Aditu al didazu, adiskide. Nork aitatu du emen su-emaille konturik? Zutaz ez duk nik batere kezarik Schmitz jauna.

JOXE.—(*Jatez geldituaz.*) Aziera on eta edukaziorik ez dudala ondotoxo dakit.

BABETTE.—Ez da hori, Schmitz jauna, ez da hori!

JOXE.—Jatekoan zalaparta aundia ateratzen dut.

BABETTE.—Ori txorakeria duzu...

JOXE.—Bai, umezurztegian esan oi zidaten... Schmitz ezakela aoan orrenbeste ots atera, jatekoan...

(Kafe-ontzia eskuan ar beza.)

BABETTE.—Jainkoa'gatik ez duzu nik esandakoa batere aditu.

JOXE.—(Katillua urrutiratuz.) Ba-noa emendik!

BABETTE.—Schmitz jauna!

JOXE.—Ba-noakizula!

BABETTE.—Ez al duzu beste katillukara artu nai? (Joxe'k buruarekin ezetz.) Erdia bederik? (Berriz ezezkoan.) Onela ezin joan ziñezke, nik ez zaitut iraindu nai izan. Nork esan dizu jaterakoan soñua ateratzen duzula aoarekin? (Joxe jeikitzen da.) Nik iraindu al zaitut?

JOXE.—(Serbilleta tolestuaz.) Zer egin nezakean, edukaziorik ez bait dut! Nire aita kalegarbitzalle izan zan-eta! Nundik izan bear nuen nik edukaziorik... Gose ta otzak ez naute ikaratzen, ajola gutxi! baiñan sinis zaiazu, jakin-eza, edukazio eza ta aziera gabea izatea...

BABETTE.—Bai! Jabetzen naiz.

JOXE.—Ba-noa beraz.

BABETTE.—Nora zoazke gizona!

JOXE.—Kalera, euri jasetan blaitzera.

BABETTE.—Jainkoagatik!

JOXE.—Oso oituta nago.

BABETTE.—Schmitz jauna! mesedez! Ez nazazula orrela begira... Zure aita kalegarbitzale izan zenduala... jabetzen naiz. Zure gaztedenbora, gogorra izan zan, noski...

JOXE.—Ez nuen batere gaztetasunik izan... (Begiak eta besoak beruntz zuzenduaz lotsaz.) Ez gaztetasunik ezagun... Zazpi urte nituen ama il zitzaidanean.

(Muki-zapiaz begiak igurtziaz.)

BABETTE.—Joxe!, baiñan Joxe gizarajoa!

(Ana sartzen da arraultz pareka ekarriaz.)

ANA.—Zerbait geiago?...

(Iñork ez dio jaramonik egiten eta ba-doa.)

BABETTE.—Nik ez zaitut kanpora jaurti nai; ez dut orrelakorik esan. Ia ez dakit zer esan dizudanik!... Gaizki aditu duzu Schmitz jauna; izugarria da. Zer egin nezake sinis nazazun? (Duda-mudan eskua beso gainean jarririk.) Atoz eta jan zazu: alimentua artu

bear duzu. (*Joxe berriz esertzen da.*) Ez dut nabaitu jatekoan otsa ateratzen dezunik. Eta ala ba'litz ere, guk ez diogu uskeri oriei garrantzirik ematen. Schmitz jauna! Kontuan erori bear zenduen gu onela gaituzula.

(*Joxe'k arraultz-azala koskatuaz.*)

JOXE.—Jainkoa'k ordain dezaizula!

BABETTE.—Emen duzu gatza.

(*Joxe'k arraultza zurrupatuaz.*)

JOXE.—Egia da etxeakoandre. Zuk ez nazu kampa bota, ez. Ez noski! Ez gaitzela ortaz geiago mintza! Eta barka ez banizun ondo aditu.

BABETTE.—Arraultzak puntuan al daude?

JOXE.—Aukeran biguntxoak... arren barka zaidazu! (*Arraultza jatez bukatu rik.*) Etxekoandre, zer esan nai izan zenduen zeatz, argi ta garbi itzaz?...

BABETTE.—Ez dakit bada. Ez naiz gogoratzen.

JOXE.—(*Bigarren arraultza koxkatuaz.*) Jainkoa'k ordain dezaizula. (*Janez.*) Willi jaunak esan oi du etxetako karidadea ta atariko aizea bat dirala. Ia ez dala arkitzen biotzoneko jenderik. Guzia Estadu'koa omen! eta gizona ezer ez. Ark dionez! Gauzak onela dabilta nere andre ongille ta adiskide ori! Mundua galdurik dago! (*Arraultza'ri gatza botiaz.*) Onelako gosari txikia emango ba'lioteke arpegi ona jarriko luke, arpegi ona jarriko lukeanez Willi gizarajoak. (*Timbrea entzuten da.*) Ea bera dan!

(*Berriz ateko timbre otsa.*)

BABETTE.—Nor duzu Willi ori?

JOXE.—Ori bai kulturaz jantzia, etxeakoandre! Kusiko duzu, ikusiko! Hotel Metropol'en kamarero izan da, erre aurretik, noski. Metropol erre aurretik esan nai dut...

BABETTE.—Erre aurretik?

JOXE.—Willi kamarero-nagusi zan; «*maître*» dalakoa.

(*Ana sartzen da.*)

BABETTE.—Nor da?

ANA.—Jaun bat.

BABETTE.—Zer nai du?

ANA.—Suaren kontrako asegurutakoa da. Etxea ikusi bear omen du.
(*Babette altxatzen da.*) Frackez jantzia dator etxekoandre.

(*Babette eta Ana bijoaz. Joxe'k kafe geiago artzen du.*)

JOXE.—Bera da. Willi!

(*Bat batean Joxe dagon lekua illunpean gelditzen da. Eta aitzitik argitasuna bonbero-koro-sailla dagon alderdian. Auek erne. Miaketan diardute ta Biedermann'en baezpako gela atarian bizikleta zaar bi daudela oartzen dute. Ordulariaren doñua entzuten da.*)

BURUZAGIAK.— Ordu biak jo dute
Bi dira, bi, bizikletak!

KORO-SAILLA.—Zaarrak, ordoituak
Jabea izango dute
Baiñan norenak ote?
Zorixarraren aundia!

BURUZAGIAK.— Beldurri danak
Ots txikiena
mamutzat artzen.

KORO-SAILLA.—Gaur asarreko
sutsu, burrukalaria
bigar koldar uts:
Eta egun batez
au, hura ta bestea
gañera datorkio.

BURUZAGIAK.— (*Tellatupeko ganbarara begiraturik.*)
Baiñan zertan ari dira
Bi birigarro oriek?
Zer pentsa genezake?

KORO-SAILLA.—Zai dagoana da beti
itsua baño itsugo.
Gaitza galerazteatik
besoak tolestean dituala.
Zorixarraren aundia!
Ezerez bat dezu
Armarik gabe, oporle...
Geldia, zozotua
Berandu arte,
Beranduegi deño...

BURUZAGIAK.— Ai ene!

(*Koro-saillakoak eser bitez. Illunpea.*)

IRUGARREN GERTA-LEKUA

(Argia tellatupeko ganbaran. Pepe boxelari itxuran ta Willi, onoko au makutsik, gasolina-bidoi batzuek biltzen ari dira, alik eta soiñu gutxiena ateriaz. Biok zapatak kendu dituzte.)

WILLI.—Astiro! despazio!... Isillik, geldi!

JOXE.—Eta Poliziari otsegitea bururutzen ba'zaio?...

WILLI.—(Bidoiai kasu egiñez.) Atoz orain... aurrera!

JOXE.—Orduan, zer?

WILLI.—Kontuz, kontuz! Bego! (Zatar batekin eskuak garbiturik. Bidoiak bazter batera bildu dituzte.) Zergatik Poliziari otsegin bear dio?

JOXE.—Eta zergatik ez?

WILLI.—Bera ere errudun bait da! (Usoen urruma entzuten da.) Orratx! Egunak argitu du. Goazen etzatera. (Zatarra botatzen du.) Egia esateko burges guziak dira errudun; eta batzuek kartzela joateko zorian daude... errenta batetik berakoak, jakiña! Ez kezkarik izan!

(Atean deika ari dira.)

BIEDERMANN.—Iriki! iriki zazute.

(Atea jo ta astinduaz.)

WILLI.—Hori ez da gosaltzera joateko deia!

BIEDERMANN.—Irikitzeko esan dut! Bereala gañera!

JOXE.—Ez dut beñere horrela ikusi.

(Gero ta gogorrago deika ari da. Willi'k frack dalakoa jazen du, arin, baiñan larritasunik gabe. Korbata ere bere tokian jartzen du. Autsa astindu ta atea irikitzen du. Biedermann bata gañean duala sartzen da ta ez du ikusten ate atzean gelditua dan Willi etorri berria.)

BIEDERMANN.—Schmitz jauna!

JOXE.—Egun on, Biedermann jauna! Gure zalapartak ez zinduan esnatuko bada...?

BIEDERMANN.—Schmitz jauna!

JOXE.—Ez da berriz horrelakorik gertatuko. Agintzen dizut.

BIEDERMANN.—Aldegizu! (Geldi unea.) Zoaz nere etxetik, Entzun?

JOXE.—Noiz?

BIEDERMANN.—Oraintxe bertan.

JOXE.—Baiñan, zergatik?

BIEDERMANN.—Ez ba'zoaz nere andreak polizari dei egingo dio ta nik ez dut ezetz esango.

JOXE.—Hum!

BIEDERMANN.—Ba-zoazke! Bereala, ordea! (*Geldi unea.*) Zeren zai zaude? (*Joxe'k itzegiteke zapatak jasotzen ditu.*) Ez dut eztabaidan aritu nai!

JOXE.—Nik ez dizut ezer esan.

BIEDERMANN.—Boxelaria zerala ta besterik gabe zer nai gauza leporatzeko gertu nagola, uste baldin ba'duzu, oker zaude. Gau guziko inpernutar ardaill hori! (*Atea erakutsiaz.*) Alde! Anka emendik! Kampora esan dut!

JOXE.—(*Ate atzean dagon Willi'ri itzegiñez.*) Ez nuen sekulan onela ikusi... zin egiten dizut.

(*Biedermann'ek burua itzuli ta arriturik gelditzen da Willi ikusiaz.*)

WILLI.—Utzi zaidazu nere burua aurkezten... Nere deitura Eisenring da!...

BIEDERMANN.—Nola? Adierazi nai al didazu?...

WILLI.—Gillen Mari Eisenring... adiskidientzako: Willi.

BIEDERMANN.—Baiñan... bat batean nola zaudete emen bi? (*Willi ta Joxe elkarri begiratuaz.*) Iñori baimenik eskatu gabe!

WILLI.—Ikusten al duk?

BIEDERMANN.—Zer da au guztia?

WILLI.—Esaten nian nik... au ez duk gizalegea, Joxe!; ez duk edukaziorik. Baimenik gabe. A zer nolako itxura! Golpetik bi, gañera.

BIEDERMANN.—Nere onetik ateria nago! Au ezin eramenezkoa da!

WILLI.—Ikusten?... (*Biedermann'i itzegiñez.*) Nik esan nion. (*Joxe'ri itzegiñez.*) Ez al nian garaiz esan?

(*Joxe erabat lotsaturik arkitzen da.*)

BIEDERMANN.—Zer iruditu zaizute?... Etxe onen jabea oraingoz ni nazute. Zer bada! Zer asmotan zabiltzate?...

WILLI.—Jaun onen galderai erantzun zaiek! (*Geldi unea.*)

JOXE.—Zera... Willi nere laguna bait dut. Eta...

BIEDERMANN.—Eta zer?

JOXE.—Mutil koskorrak giñalarik elkarrekin eskolara joanak gaituzu... eta.

BIEDERMANN.—Bai! eta zer?

JOXE.—Orduan... nik pentsatu nuen.

BIEDERMANN.—Zer arraio pentsatu zenduan?

JOXE.—Pentsa... Pentsa. (*Ixilunea.*)

WILLI.—Ik ez uan ezer pentsatu, motel! (*Biedermann'i.*) Zurea ongi konpreni dut, Biedermann jauna. Guziak du bere neurria. Eta gaizki dagona, gaizki dago. Nola nai zu zaitugu emen nagusi ta jabe. (*Joxe'ri errita egiñez.*) Zer uste uan. Etxeko nagusiak edozein gauza jasan dezakela? (*Biedermann'i.*) Onek ez zizun ezer esan, ez al da ala?

BIEDERMANN.—Ez da itz erdi bat ere!

WILLI.—Baiñan Joxe!

BIEDERMANN.—Ezta itzerditxo bat ere!

WILLI.—Eta gero arritu egingo aiz kalera botatzen ba'aute!

(*Burua mugituaz Joxe'ren bizkar par egiten.*)

BIEDERMANN.—Gauza ez da parrez artzekoa, jaunak! baizik negargarri ta illuna. Nere andreak biotz-gaitza du: kardiaka da.

WILLI.—Ikusten?

BIEDERMANN.—Gau guzian ezin lorik egin izan du zuen ardalla dala ta. Baiñan, zer aritu zerate egiten? (*Ingurura begiratuaz.*) Zertarako bildu dituzute ainbeste bidoi emen?... (*Biok bestaldera begiratzen dute.*) Emen!, emen! Zer da hau? (*Ostikoz joaz.*) Hau, onoko au!?

JOXE.—Bidoiak...

BIEDERMANN.—Nundik sortu dituzute?

JOXE.—I Willi, ea nundik sortu ditukan?

WILLI.—Importaziokoak dirala jartzen du gañean.

BIEDERMANN.—Jaunak!...

WILLI.—Etiketa or nunbait dute. (*Biok miatuaz.*)

BIEDERMANN.—Itzik gabe uzten nazute. Zer asmotan zabiltzate? Nere tellatupeko ganbara bidoiez betea, bidoiz gañezka!

WILLI.—Bai, jakiña...

BIEDERMANN.—Zer esan nai didazu orrekin?

WILLI.—Joxe'k kontuak gaizki atera zituala. Amabi luze ta 15 zaballean uste izan zuan ta bitartean ganbara onek ez ditu 50 m. kuadroan besterik. Komprenituko duzu Biedermann jauna nere bidoiak ez nituala kalean utziko.

BIEDERMANN.—Nik ez dizut ezer komprenitzen.

JOXE.—(*Etiketa bat erakutsiaz.*) Emen duzu etiketa bat Biedermann emen duzu etiketa.

BIEDERMANN.—Erotu araziko nazute, erotu!

JOXE.—Emen esaten du nundik datozen...

BIEDERMANN.—Erotu araziko nazute. (*Etiketari begiratuaz.*) Nun dio?

(*Aldameneko gelan sar bedi Ana, Poliziako bati lagundurik.*)

ANA.—Deitzera noa.

(*Polizikoa bertan gelditzen dalarik Ana dijoa.*)

BIEDERMANN.—(*Tellatupeko ganbaran.*) Gasolina?

(*Ana berriz gelara sartuaz.*)

ANA.—Zertara etorri zera? Poliziako jauna?

POLIZIA.—Ofizioko zeregiñetara.

(*Ana bijoa Polizikoa gelditurik.*)

BIEDERMANN.—Baiñan, jaunak, au egia ote da, egia?

WILLI.—Zer ala?

BIEDERMANN.—Etiketan jartzen duana. (*Erakutsiaz.*) Nor naizela uste duzute? Onelakorik ez zait egundaño gertatu. Baiñan irakurtzen ez dakidala uste al duzute? (*Willi ta Joxe'k etiketak begiratuaz.*) Ikusi bai, ikusi! (*Par egin naiez.*) Gasolina! Zer dago bidoi auetan?

WILLI.—Gasolina.

BIEDERMANN.—Ez txantxetan jardun nerekin! Azkeneko aldiz! Zer dago bidoi auetan? Nik bezain ongi dakizute tellatupeko ganbara ez dala gasolina gordetzeko tokirik egokiena. (*Beatza bidoi gañetik igurtziaz.*) Egizu usai. (*Beatza sudur ondotik pasatuaz.*) Gasolina, al da, bai, edo ez! (*Willi ta Joxe'k usainduaz, eta elkar begiratuaz.*) Erantzun zazute!

WILLI.—Gasolina!

JOXE.—Gasolina!

BIOK BATERA.—Ez dago dudamudarik!

BIEDERMANN.—Burutik eginda al zaudete! nere ganbara gasolinategi biurturik!

JOXE.—Orregatik ez dugu zigarrorik erretzen, Biedermann jauna.

BIEDERMANN.—Eta au, ain zuzen, eskuiko ta ordenaren aldeko egunkari guziak, arriskoa nundik datorren aitatzen ari diran une one-tanxe. Zer asmotan zabiltzate ibilli?... Ene Jainkoa! Nere andreak jakin dezanean gaitzak emango dio!

WILLI.—Ikusten?

BIEDERMANN.—Ez dezazula beti esan: «ikusten...?»

WILLI.—Ez diozu onela Joxe, etxeoandre bati kemenik emango. Jainkoa'k agintzen duan bezelako andre bati; ta nik etxeoandreak ezagutzen ditut...

(Ana'k eskalleratik oiu egiten du.)

ANA.—Jauna! Biedermann jauna!

(Biedermann'ek atea itxi beza.)

BIEDERMANN.—Schmitz jauna! Zera!

WILLI.—Deitu zaidazu: «Willi».

BIEDERMANN.—Bidoi oriek ez ba dituzute bereala nere etxetik eramaten, aguro, ordea! nik aitortzen dizuet...

WILLI.—Poliziari dei egingo diozula...

BIEDERMANN.—Bai, jauna!

JOXE.—Ikusten?...

(Ana'k eskalleretatik otsegiñez. Polizikoa gelatik atera ta tellatupeko ganbara igotzen da.)

ANA.—Biedermann jauna!

BIEDERMANN.—*(Abots isillean.)* Nere azken itza duzu!

WILLI.—Zer ala?...

BIEDERMANN.—Ez dudala gasolarik ametitzen ganbara ontan. Ez dut iñondik ere! hori utziko. *(Atea joka ari dira.)* Bai! Ba-noa!

(Atea ideki beza kanpora ateratzeko asmoz baiñan lenago poliziakoa sar bedi.)

POLIZIA.—Zu al ziñan emen, Biedermann jauna? Ez duzu behera jetxi bearrik. Ixtante batean gogaituko zaitut. Utsa!

BIEDERMANN.—Egun on!

POLIZIA.—Egun on!

WILLI.—Jainkoak dizuela!

JOXE.—Jainkoak dizuela!

(Azken biok burua makurtuaz diosal egiñez.)

POLIZIA.—Ez bear bat gertatu da.

BIEDERMANN.—Jaungoiko santua!

POLIZIA.—Agure bat, ba al dakizu?... Bere alargunak dionez zurekin lanegiten omen zuan inventu-asmatzailetzat... Eta bart arratsean gaseko giltza idiki ta... (*Liburuxka bat atera ta irakurriaz.*) Kuski Joan... Zaldi kalean bizi zana. (*Liburuxka sakelean sarturik.*) Ezagutzen al zenduan?

BIEDERMANN.—Nik?...

POLIZIA.—Bear bada ortaz bakarka itzegitea naiko duzu. Ez da ala?

BIEDERMANN.—Bai noski!

POLIZIA.—Gauza auek gure arteko obeak dira; ez zaie besteai ezer ajolarik.

BIEDERMANN.—Arrazoi duzu. (*Atean.*) Norbaitek nitaz galdeiten badu, jaunak, Polizia'kin nagola. Aditzen?... Aguro itzuliko naiz.

(*Willi ta Joxe'k buruaz baiezkoa adierazten dute.*)

POLIZIA.—Biedermann jauna...

BIEDERMANN.—Goazen!

POLIZIA.—Zer duzu or, bidoi oietan?...

BIEDERMANN.—Nik?...

POLIZIA.—Ez bada... ausarkeria galdetzea.

BIEDERMANN.—Zera!... lozioa. Ille-lozioa...

(*Willi ta Joxe'ri begiraturik.*)

WILLI.—«Kalparlore».

JOXE.—Gizonaren zorionarentzat egiña! Illea ugaritzen duana.

WILLI.—«Kalparlore».

JOXE.—Gaur bertan proba zazu!

WILLI.—Ez zaizu damutuko.

BIOK.—«Kalparlore, Kalparlore, Kalparlore!»

(*Poliziakoa parrez asten da.*)

BIEDERMANN.—Il al da? Il al da?

(*Biedermann ta Poliziakoa bijoaz.*)

WILLI.—Aingeru bat da.

JOXE.—Ez al nian bada nik esan?

WILLI.—Bai, baiñan gosari konturik aitatu ere ez.

JOXE.—Oi ez bezela jardun duk bada. Zin egiten diat.

WILLI.—(*Sakelean zerbait billaturik.*) Txiskerorik ba-alduk?

JOXE.—(*Galtzetako sakelean arakatuaz.*) Oi ez bezelakoa!

(*Tellatupeko ganbara illunpean gelditzen da ta argitasuna bonbero-sailla dagon lekuan.*)

KORO-SAILLA.—Oh eguzki izpi!
Begi baten nini
Jainkozkoa noski.
Lotan dagon
Gure iriaren
Tellatu gañean
Argia da ageri.
BURUZAGIAK.—Egun, atzo lez
ezer gertatu ez!

(*Klason, tranbia, turuta soñua entzun bitez.*)

KORO-SAILLA.—Oraindik ezer ez!
BURUZAGIAK.—Txo! emen dator
Txukun txukun
arixko beldurge
KORO-SAILLA.—Agirian dago ba
Tellatu pean
Orratx! izugarri
indartzen doa.
BURUZAGIAK.—Ixo! emen dator!

(*Biedermann sar bedi.*)

BIEDERMANN.—Zer gertatzen da?... Taxi!... Taxi!... Taxi!... (*Isilunea.*) Zer nai duzute?
KORO-SAILLA.—Ezbearraren aundia!
BIEDERMANN.—Zer esan nai duzute?
KORO-SAILLA.—Ez bearraren aundia!
BIEDERMANN.—Hori esan duzute!
BURUZAGIAK.—Eta iru bider oraindik!
KORO-SAILLA.—Ezbearraren aundia! Ezbearraren aundia! Ezbearraren aundia!
BIEDERMANN.—Entzun dut. Zergatik ordea?...
BURUZAGIAK.—Bidoi oiek, Biedermann jauna...
KORO-SAILLA.—Eta pizti oriek... Biedermann jauna...
BURUZAGIAK.—Ez al zaizkitzu sospetxagarri!

(*Biedermann oiuka asarre.*)

BIEDERMANN.—Zuei zer ajola zaizue?... Utzi zaidazute pasatzen. Nere abogaduarengana joan bear dut. Zertan ari zerate ni ikaratzen? Zoratu egin nai al nazute?... Errudun nazute! Errudun, bai! (*La-*

satua.) Utzi zaidazute aurrera joaten! Ezta «Bofia» koak ba'zina ere!

(Bonberoak geldirik bere lekuan ez diote pasatzen uzten.)

BURUZAGIAK.— Bonbero bat ez da nor
Gizon prestu bat
juzgatzeko.

KORO-SAILLA.— Baiñan erne dauden
Zazpi bonderok, bai
zer arrixkoan dagon
oar lezaioteke.

BIEDERMANN.— Utz zaidazute pasatzen! Presa aundia bait dut!

(Eskumuturreko ordulariari begiratuaz.)

BURUZAGIAK.— Erregai diran bidioiak
Nolatan daude emen?

BIEDERMANN.— Nik adierazi bear al dizuet?...

BURUZAGIAK.— Bai, zer pentsatzen duzun
Mundua nola dagon
jakiñez geroz eta
poxpolo bat aski dala...

KORO-SAILLA.— Bai, zer pentsatzen duzu?

BIEDERMANN.— Zer pentsatzen dudan?... *(Bonberoai so egiñez.)* Jau-nak! Nere buruaren jabe nazute eta nai dudana pentsa dezaket. Zer dala-ta orrenbeste galdera neri? *(Berriz so-egiñez.)* Ezer ez pentsatzeko eskubidea badut, ala uste nik! Eta nere etxean gerta ditekenez, jakin zazute, jakin, emen ni nazutela jaun eta jabe... Ori da! *(Aurreruntz abiatu nai du.)* Utzi zaidazute pesatzen!

(Bonberoak bere ortan eragozten die.)

KORO-SAILLA.— *(Onez onean arrazoiez menderatu nai dutela.)*
Gure iriaren
zaindari gaituzu
Erritarren ona
nai dugu.

BIEDERMANN.— Deaburentzat zuen ontartea!

BURUZAGIAK.— Guretzat, Biedermann jauna
jabetasuna dontsua da.
Guretzat santua, santu!
Jabetasuna ta gañerakoa!

KORO-SAILLA.—Eskubide oso osoa!
BURUZAGIAK.— Defenditzea gero ta
gaitzago ba da ere.
Laister errauts
biurtuko ba da ere!

BIEDERMANN.—(*Zalantzan.*) Arraiepola! (*Geldiunea.*) Pasatzen utzi zaidazute! (*Bonberoak beti geldi.*) Baiñan, zergatik ez didazute uzten? Zergatik txarreanean jartzen zerate? Ez zaitzetzela egoskogo-rrak izan! Nora joango giñake orrela?... Nik trankil bizitzea besterik ez dut gura! Ta beste lagun-urko oriek... or konpon! Ba dut orain beste zeregiñik. (*Babette sar bedi abrigo ta ginballa gañean dituala.*) Zertara zatoz onera?

BABETTE.—Galerazten al dizut?

BIEDERMANN.—Bonberoekin mintzatzen ari nazu! (*Babette'k buruaz agur egiten du, ta Biedermann'i belarrira zerbait esaten dio.*) Bai emakumea! Galartzu ta guzi. Kosta ala kosta! Gauza da koroia Jainkoak agindu bezelakoa izan dedilla!

BABETTE.—(*Koro-saillekoai burua makurtuaz.*) Zuen baimenaz, jaunak! (*Bijoa.*)

BIEDERMANN.—Itz gutxitan: zuekin eta zuen su-emalle oriekin gañezka egiña naukazute. Gaur egunean ez al da beste konturik? Edozein su-emalletzat artzen ba duzute, nola gauzak onera joango dira? Konfiantza izan bear da, Jainko bedeinkatua!, borondate on pizka bat, nik uste. Eta ez beti alderdi txarra ikusi! Gizon guziak ez dituzute su-emalle, nik uste. Konfiantza pixka bat. Zera... (*Isilunea.*) Ezin egon gindezke beti beldurrak aidean! (*Isilunea.*) Ni ez nazute ergel bat eta gasolina... gasolina da! Jaunak! Ondotxo dakit hori! Txarrena pentsatu dut, mai gañera igo naiz obeto entzutearren, belarria sapaiera pega-pega egin da. Bai jauna! Eta ba-aldakizute zer egiten zuten?... Zurrunka! Zurrunka!... Zurrunkan... zoriondun bailiran. Alaz eta guztiaz, sinistu nai ba didazute nengon eran, pijaman, ganbarara igoa nazute asarre bizian. Ea, ea, bi ajolakabeok esnatu ta kalera bialdu nituen beren bidoi ta guzi. Gau-zaiari otsegitera nijoan, ardura gabe.

BURUZAGIAK.—Hori guzia zeorrek bakarrik.

BIEDERMANN.—Bai!

BURUZAGIAK.—Ardurik gabe.

BIEDERMANN.—Baita!

BURUZAGIAK.—Gau-zaiari otsegiñez!?

BIEDERMANN.—Asmo hori artua nuen, bai. Eta nere andrea une artan etorri izan ez balitz... pentsatua neukan.

(*Zigarro-purua ateratzen du bere kezka estali nairik.*)

BURUZAGIAK.— Gau guzia lorik egiteke!

KORO-SAILLA.—Hori egitea
Gizon prestu bati
ez du itxurarik.

(Biedermann'ek zigarroa pizten du era bat ikaratua.)

Gizon txit prestua
Plazido Biedermann au
kanpoan otso baiñan
etxean uso gozo
beti ongille.

BURUZAGIAK.— Bai, ala komeni zaionean.

KORO-SAILLA.—Baiñan ona nastuaz
okerra egiten ba du
benetan da zorigaitz.

BIEDERMANN.—Zer esan nai didazute?

BURUZAGIAK.—Utsa! Emen gasolina usaia ote dagon.

KORO-SAILLA.—Orixe! Gasolina usaia ote dagon.

BIEDERMANN.—Jaunak!, nik ez dut ezeren usairik sumatzen.

KORO-SAILLA.—Zorigaitzaren aundia!

BIEDERMANN.—Ezeren utsa!

KORO-SAILLA.—Galduak gera. Gureak egin du!

BURUZAGIAK.—Oiturak bere sudurrean leku artu bait du.

KORO-SAILLA.—Zorigaitzaren aundia!

BIEDERMANN.—Ez ain ilun eta ezkor izan, jaunak! Aspertu nazute
zuen lelo orrekin: «Zorigaitzaren aundia!» *(Auto baten turuta
entzun bedi.)* Taxi! Taxi! *(Autoa gelditu dan otsa nabari da.)*
Utzi zaidazute!

*(Koro-saillaren artetik bide egiñez igesi doa burua atze-
koaldera itzuliaz.)*

BURUZAGIAK.— Zer egiteko asmoa ote du?

KORO-SAILLA.—Beldurran mende dago
zurbil zurbil
Igesi doa, igesi.

(Koro-sailla atzeruntz irtetzen da.)

BURUZAGIAK.— Zorigaitzari baño
aldaketa latzari
beldur geiago zaionean
zer egin?

BIGARREN EKITALDIA

LENENGO ATALA

(*Tellatupeko ganbaran Willi, bakarrik, ari-mataza askatzen ari da moda berriko doñu bat txistu-joaz. Bat batean musika isiltzen du ta beatz bat txistuz bustirik tellatu leiati-llatik ateratzen du zer nolako aizea dabillen jakiteko. Jan-gela ta egon lekuan Biedermann, Babette eta Ana sartzen dira. Gizonezkoak abrigoa ta esku-zorroa alki gañean uzten ditu. Zigarro purua erretzen dator.*)

BIEDERMANN.—Nik diodana egizu!

BABETTE.—Antzara? Ata bat?...

BIEDERMANN.—Bai ata bat.

(*Korbata kentzen du baiñan zigarroa beti aoan dualarik.*)

BABETTE.—Zergatik kendu duzu korbata?

BIEDERMANN.—(*Korbata eskura emanaz.*) Onela obe dalako. (*Tellatupekoak aitatuaz.*) Entzun zazu, Babette. Bi piztitzar oriek salatzen ba ditut, aurrez aurre, etsai amorratuak bezela jarriko zaizdit. Eta zer irabaziko dut orrekin? Poxpolo bat aski gure etxea kiskaltzeko. Zer irabazten dut orrekin? Aitzitik, gora igo ta bazkaltzeko deia egiten ba diet... ta deia onartzen ba didate ..

BABETTE.—Orduan, zer?

BIEDERMANN.—Adiskide egingo generala.

(*Zamarra kendu ta Babette'ri eskuratuaz. Bijoia.*)

BABETTE.—Ba dakizu, Ana. Gaur gauean ezin atera ziñezke zure, adiskidekin. Afaldarrak ditugu. Jarri zazu maia lau laguentzat.

(*Tellatupeko ganbaran Willi eraberriko doñua abesten ari da. Biedermann ate joka.*)

WILLI.—Aurrera! (*Abestutzen darrai eta ez da iñor sartzen.*) Aurrera! Biedermann makutsik sartzen da zigarro purua eskuan daramakila.) Egun on! Biedermann jauna!

BIEDERMANN.—Zure baimenarekin.

WILLI.—Ondo lo egin al duzu?...

BIEDERMANN.—Izugarri gaizki, eskerrik asko!

WILLI.—Nik ere alatsu. Egoaize madarikatua bait dabil!

(*Bere lanean diardu.*)

BIEDERMANN.—Ez zaitut zure lanean galerazi nai.

WILLI.—Jaikoarengatik!, zure etxean ba zeunde bezela, gizona!

BIEDERMANN.—Bear bada ezgaraiz natorkizu, baiñan... (*Usoen urruma entzun bedi.*) Beste gure laguna nun dugu?

WILLI.—Joxe?... Lanean... zakurra ez bestena! Ez zuan joan nai gosaldu gabe, alaz guttiz txirbil billa bidali dut. Aitzen?

BIEDERMANN.—Txirbil billa?

WILLI.—Txirbillak txinparta txiki bat aski dute zera...

(*Biedermann parregiñez kortesiz bezela.*)

BIEDERMANN.—Nik esan nai nizun, Eisering jauna!

WILLI.—«Willi» dei zaidazu soil-soilik. Berriz ere etxetik bota nai al gaituzu?

BIEDERMANN.—Gau erdian —ba-dakizu—, gau erdian, ez bait dut gau guzian begirik itxi; ba gau erdian gogoratu zitzaidan goi ortan ez zendutela komunik... Ez garbitzeko urik. Ez bait nuen loarrazteko pastillarik.

WILLI.—Ez kezkarik izan, tellatua bertan dago.

BIEDERMANN.—Neri ez zait ajolarik. Ori zuen egitekoa da, nai duzuten bezela... Baiñan gau guzian buruan gogorapena ezin kendu izan dut. Gañera, arpegia garbituko naiko zendutela... edo ta dutxa bat artu. Nola nai, konfiantza osoan nere bañu-gelaz balia ziñezteke Ana'ri toalla batzuek jartzeko agindu diot.

WILLI.—(*Zerbait ezin arkiturik dabillela.*) Nun jarri ote dit?

BIEDERMANN.—Zer ala?

WILLI.—Txiskeroa. (*Berriz an eta emen arakatuaz.*) Ez zazula bañukontu ortaz ardurarik izan, Biedermann jauna. Kartzelan ere, ba dakizu?, kartzelan ere ez genduen bañurik izaten.

BIEDERMANN.—Kartzelan?

WILLI.—Bai!, ez al dizu Joxe'k esan kartzelan egona naizela?

BIEDERMANN.—Ez.

WILLI.—Ez dizula ezer esan?

BIEDERMANN.—Ezer ez!

WILLI.—Ark ere berea besterik ez du esaten. Orrelakoa dugu arraio hori! Nik al dut errua bera umetan zorigabea izan ba zan? Zu aur denboran zoritxarrekoa izan al ziñan, Biedermann jauna? Ni ez bada! Karrera estudiantu nai izan ba'nu, nere aitak Jueza-rena zuen goko.

(*Tellatuko leiatillatik usoai dei egiñez Grr! Grr! Grr!
Biedermann'ek berriz zigarro-purua piztuaz.*)

BIEDERMANN.—Eisering jauna, zin egiten dizut gau guzian ez dudala lo apurrik egin! Esaidazu, arren, argi ta garbi: benetan bidoi orietan gasolarik ba al dago?

WILLI.—Baiñan, gizona, guregan konfiantzarik ba al duzu, bai ala ez?

BIEDERMANN.—Nik galdera besterik ez dizutet egiten.

WILLI.—Nortzuek gerala uste duzu zuk? Garbi esanda.

BIEDERMANN.—Nik ere umore ona zer dan ba-dakit, baiñan alako brometan ari zerate!

WILLI.—Biziak beartzen gaitu, Biedermann jauna!

BIEDERMANN.—Nola? Zer?

WILLI.—Broma «kamufrajatzat» artzea ez dago gaizki. Ori bera gerta oi da biotzberakeria dala-ta. Joxe'ren eskola da: aur zala ikazki-ñekin mendian; gero umezurtz etxean, aurr umezurtz, zirkoa, abar eta abar! «Kamufraje» onena, ordea, egia esatea da. Beti egia. Baiñan gauza pitxia! Ez dizu iñortxok sinisten!

(Aldameneko egon gelara Ana'k Kuliski'ren alarguna, beltzez jantzirik sar arazten du.)

ANA.—Eser zaite. (*Eser bedi.*) Baiñan oartu bear dizut Kuliski'ren alarguna ba zera, alperrik etorri zerala. Biedermann jaunak ez du ezer nai zurekin... Ala esan dit. (*Alarguna jekitzen da alkitik.*) Eseri zaite, eseri. (*Berriz eser bedi.*) Baiñan ez amets zororik egin!

(*Ana bijoa. Tellatupeko ganbaran Willi bere lanean diardu; Biedermann zutik zigarroa erreaz.*)

WILLI.—Nun sartu zaigu Joxe hori? Txirbil batzuek biltzea ez da ain gauza zailla. Ez al zuten arrapatuko.

BIEDERMANN.—Arrapatu?

WILLI.—Atzaparra bota! Obeto ba derizkiozu! (*Biedermann'ek par egiten du.*) Zergatik par egiten duzu?

BIEDERMANN.—Barka zaidazu! Onela mintzatzen entzuten dizudanean, Eisenring jauna, beste mundutik ote zatozen nago. Arrapatu! Liluragarria da. Beste mundukoa! Emengo gure giro ontan gaitz bait da iñori atzaparra botatzea.

WILLI.—Jakiña!, zuen artean iñork ez baitu txirbillik ostutzen. Ortan dago maillen ezberdintasuna.

BIEDERMANN.—A zer nolako zorakeria!

WILLI.—Ez duzu esan naiko...

BIEDERMANN.—Nik ez dut maillen-ezberdintasunean sinisten. Ortaz jabetu ziñala pentsatzen nuen. Ez. Ni ez nazu atzeratu orietako

bat. Bai zera! Ain zuzen, beeko maillakoen artean, mailleen ezberdintasunaz mintzatzea mingarri zait. Ez al gaituzu bada, guziok, aberats eta pobre, Egille Beraren ume? Ta erdiko-mailla? Erdiko maillakoak, berdin! Orok bat, zu eta ni ez al gaituzu ezur eta mamizkoak? Onenean, zuk ere zigarro-puruak erreko dituzu. (*Puruak eskeintzen dizkio ta Willi'k buruaz ezezkoa egiten dio.*) Ez uste izan nik berdintasunaren kasketa dudarik. Hori ez! Beti izan dira, argalak batzuek eta besteak indartsu, Jainkoa'ri eskerak! Zergatik alkarri eskua luzatu ez? Borondate on pizka bat, Jainko bedekatua! Idealismo pizka bat, zera... pizka bat... eta guziok aberats et pobre lasatasun eta pakea izango genituke. Ez al duzu orrela uste?

WILLI.—Bada garbi itzezin bear ba dizut, Biedermann jauna...

BIEDERMANN.—Hori eskatzen dizut, bada, argi ta garbi esatea...

WILLI.—Ez al zera asarretuko?

BIEDERMANN.—Zenbat eta argiago obe.

WILLI.—Orduan. Itzul-inguruka ibilli gabe: zigarroa erretzeari utzi zaiozu. (*Puruu itzali bezaio. Biedermann izutzen dalarik.*) Ni ez nazu nor zuri ezer galerazteko, Biedermann jauna, zu, zere etxean bait zaude, baiñan egizu kontu...

BIEDERMANN.—Bai gizona antzematen diot!

WILLI.—(*Makurturik.*) Emen dago!

(*Lurretik zerbait jaso, ta garbitu ondoren sakalean sartzen du moda berriko doñu bat txistu joaz.*)

BIEDERMANN.—Baiñan zer egiten ari zera, gizona? Jaso dezun puska zer dan jakin nai nuke?

WILLI.—Txiskeroa!

BIEDERMANN.—¿Eh?...

WILLI.—Eta onoko au metxa...

BIEDERMANN.—¿Eh?...

WILLI.—Orain, Joxe'k dionez obeak ba omen dira, baiñan estrajeritik datozenak. Ez genezake ortan pentsa. Gerrako gai guziak izugarri garesti dituzu; beti gaiñ-gañekoak.

BIEDERMANN.—Metxaz al diozu. Metxa...

WILLI.—Bai metxa-pizkarria! (*Eman bezaio muturra.*) Neurtzen lagunduko ba zenida.

BIEDERMANN.—(*Metxa-soka eskuan arturik.*) Ez emen txantxetan ari!

WILLI.—Instant bat besterik ez! (*Berriz moda berriko doñua txistuz joaz.*) Eskerrik asko! Millesker!

BIEDERMANN.—(*Izerditan, par egiñez.*) Ez, Willi, ez! Ez zindezke

onela besterik gabe nerekin jostatu. Nerekin ez! Jendearen uste onean uste geiegi duzu. Bai, geiegi! Zuri itzegiten entzunda ez naiz arritzen iñoiz kartzelan sartzen ba zaituzte. Jende guziak ez bait du nik bezelako umore onik. Ez adiskide! Ez da gauza arrunta.

WILLI.—Orretarako jende aproposa arkitzen jakin bear!

BIEDERMANN.—Nere lagunartean ba dituzu batzuek. Gizonen ontar-teaz zerbait entzun orduko, bereala Sodoma ta Gomorraz gogoratzen diranak.

WILLI.—(*Ardurā gabe.*) Orratx. Begira zeñen ederki!

BIEDERMANN.—Nik bonberoen gastuak ordaintzeko orrenbesteko bat ematen dut illero, gero.

WILLI.—(*Metxa lagata.*) Umorerik ez duan jendea ardalla sortzen danean erabat galdurik arkitzen da. Animo beraz, kompañeo! (*Biedermann izerdi patsetan bidoi gañean eseri bedi.*) Zer gertatzen zaizu? Zuri-zuri gelditu zera. (*Sorbaldetatik eutsiaz.*) Ba dakit zer dan. Usaia!: gasolina usaia, alegia! Ez bait zaude oituri. Leiatilla irikiko dizut! (*Iriki beza.*)

BIEDERMANN.—Eskerrik asko!

(*Ana'k eskallera burutik otsegiñez.*)

ANA.—Biedermann jauna! Biedermann jauna!

WILLI.—Berriz poliziakoak!?

ANA.—Biedermann jauna!

BIEDERMANN.—Ba- noa! (*Isillago.*) Eisenring jauna, antzara, ate-jakia gustatzen al zaizu?

WILLI.—Ate-jakia?

BIEDERMANN.—Bai, atekia?

WILLI.—Gustatzen al zaidan? Neri? Nola jarria dagon ikusi bear?

BIEDERMANN.—Jerez saltsetan... gaztaiña egosiekin...

WILLI.—Laranjak sartzen ba dizkiotzu ere!

BIEDERMANN.—Bai, zuek gogokoena duzuten eran. Nere andreak eta nik batez ere, nerekin nion, gustatzen ba zaizute eta batere zuek beartu gabe, atsegin ba zaizute, noski, aditzen?... afaldu zenezatekela gurekin; zuk, Joxe'k. Lagun artean ez al da ala?...

WILLI.—Noiz? Gaur?

BIEDERMANN.—Biarko utzi nai ba duzute?

WILLI.—Ez dut uste biar emen izango geranik; gaur bai ordea, pozik, atsegin aundiz, gañera.

BIEDERMANN.—Orduan... zazpitan?

(*Ana'k berriz eskallera burutik otsegiñez.*)

ANA.—Biedermann jauna!

BIEDERMANN.—(*Willi'ri eskua emanaz.*) Ontzat artzen al duzu?
WILLI.—Konporme!

(*Bidermann irtetzera doa ta atean geldituaz buruaz egi-
ten du agurra kopetillunez bidoi ta metxari begiraturik.*)

BIEDERMANN.—Konporme!

(*Irtetzen da ta Willi'k bere lanean diardu txistu joaz.
Bonberoak aurreruntz datoz, sua itzaltzera ba lijoaz antzera.
Ontan ganbaran soñu bat entzun dala ta geldiizen dira
zer dan jakin nairik.*)

WILLI.—Atera inteke, sasi-jakintsu! (*Bidoi artetik gizon berri ba
agertzen da: intelektual dalakoa betaurreko ta guzti.*) Entzun duk:
Joxe ta biok afaltzera konbidatuta gaitxiok. Ik zai gelditu bearko
duk iñor sartu ez dedin ta gutxiago zigarroa erretzen, aldez aurre-
tik, aditzen? (*Jakintsuak betaurrekoak garbi bitza.*) Nere buruari
galdeegiten zioat zer arraio egitera etorri aizen gure artera. Noiz
eta sua, txinpartak, garrak eta gañerako oiu, ke, istillu, jendearen
deadarra, zakurren zaunka ta errautsa maite ez ba dituk. (*Jakin-
tsua'k betaurrekoak bere lekuan jarri bitza, ben ben. Willi parrez
asten dalarik.*) Ik mundua obetzea nai al duk? (*Txistuari ekiten
dio berriro lagunari so egiteke.*) Ba-dakit zuek intelektualok go-
rrotagarri zatzaizkidate. Lenago esan izan diat: zuekin ez goatzkiok
iñora, gauzak ez dik batere grazirik. Guzia goian lañotan, idea-
lismo ta utopi giroan jartzen bait duzute. Traizioa duk ori. Ta
ez dik batere grazirik.

(*Lanean eta txistuka diardu. Koro-sailla aldamenetik er-
diruntz abiatzen da.*)

KORO-SAILLA.—Gertu gaude! Bomba-mangak emen dauzkagu txukun
eta garbi Reglamentua'k agintzen duanez.

BURUZAGIAK.—Zoritxarrez, ordea, aize indartsua dabil.

KORO-SAILLA.—Egoaize beldurgarria! Baiñan gure eginbearra zer dan
guziok dakigu, jakin. Mangak emen dauzkagu txukun eta garbi
neurri onean.

BURUZAGIAK.—Eta erregaioko iturriak?

KORO-SAILLA.—Eginbearra zer dan guztiok dakigu, jakin.

BURUZAGIAK.—Gertu gaude, orduan!

(*Bonbero-sailla aldamen batera baztertzen da zer nai zai.
Sar bedi Babette, eskuan antzara bat daramakila. Ondo-
ren intelektualala.*)

BABETTE.—Bai, jauna, bai! Ba-dakit... baiñan nere senarra. (*Intelektuala itza eten nairik.*) Esan didazu, baita, baita! Presako gauza dala, adieraziko diot. (*Intelektuala'ren aldamenetik bereziaz ezenarioko aurreko aldera doa.*) Egazti hau maniatzera noa ea goiko birigarro oriek limurtzen ote ditugun. (*Kanpai otsa entzun bedi.*) Kanpai dandara oriek! Ez dakit zergatik, dandara oriek azkenekoak izango diran susmua artzen dut. Gure iriko azken kanpai otsak!!

BIEDERMANN'EN ABOTSA.—Babette! Babette!

BABETTE.—Nik ez dakit, jaunak, nere senarrak beti arrazoi duanik, baiñan berak esan dit: Ajolakabe alenak ez bestenak dituzu ta etsai izateko txarrak. Ala izanik, kaxo motel! gure ille-lozioa: Gureak egin du!

BIEDERMANN'EN ABOTSA.—Babette! Ez al zatoz?

BABETTE.—Nere senarra ondotxo ezagutzen dut. Beti bat da: onegia! On puska!

(*Babette ba doa. Koro-sailla oartzen da an aurrean intelektuala dutela agiri bat irakurtzen ari dana.*)

KORO-SAILLA.—Nor dugu hori?

BURUZAGIAK.—Bidoietan gasolarik ikusten ez duan norbait! Be-taurrekoak daramazkin etxe oneko semea. Horrek ideiak ikusten ditu: Ideiak besterik ez!

KORO-SAILLA.—Zer nai astakeri egiteko gertu dago orduan!

BURUZAGIAK.—Alaxten da, ezen, esaten duanez, azken onak bide gu-ziak justifikatzen bait ditu.

KORO-SAILLA.—Azken onak bide guziak zuzendu, alegia?

BURUZAGIAK.—Dirudienez.

INTELEKTUALA.—Arratsalde on!

(*Itz xalo auek ekitaldi bizian jartzen ditu koro-saillekoak.*)

BURUZAGIAK.—Eutsi ur-mangai! Ekin! Eskalleruntz!

(*Bonberoak beren lekuetara antxitxinka doaz.*)

KORO-SAILLA.—Gertu gaude! Gertu!

BURUZAGIAK.—(*Antzezleku aurrera joanez publiko jendeari min-tatuaz.*) Gabon jaun andreok! Zaudete trankil! Gerturik gaude!

(*Musika ta illunpea.*)

BIGARREN GERTA-LEKUA

(Egon-gela. Kuski'ren alarguna zutik dago oraindik eta zai. Kanpai arrabots azkarra entzuten da. Ana maia ipintzen ari da ta Biedermann eserlekuak eskuan dituala sartzen da.)

BIEDERMANN.—Ikusten dezunez, Andre Kuski, ildakoaz arduratzeko betarik ez daukat. Esan dizut lenago ere. Ba zoazke nere abogadoarengana. *(Alarguna bijoa.)* Onelako arrabotsa dala-ta ez dago elkar aditzerik. Ana itxi zazu leioa. *(Ana'k leioa itxi beza.)* Badakizu, esandakoan gaude: apari kokxor bat, zalapartarik gabe-koa. Zertarako jarri dituzu argi-mutil arropuzok!

ANA.—Beti jartzen ditugunak dira, jauna!

BIEDERMANN.—Apari xaloa esan dizut. Arrokeri gabea.. Ken itzazu zillar-ontzi ta pitxikeri oriek. Zillarra, alde guzietan! Zer esan bear duten ere! *(Puska guziak artu ta sakelean gordeaz.)* Ondo eman ere. Nik jantzi zaharra soñean... ta zuk buruko, mantal eta apainketa guziak? Labana aundia utzi dezakezu, bearrean izango gaituzu-ta. Baiñan zillarkeri guzia kanpora! Gure apaldarrok beren etxeetan bai liran egon bear dute. Nun dezu kortxu-ateratzallea?

ANA.—Ementxe!

BIEDERMANN.—Ez al degu beste bat simplegoarik?

ANA.—Bai, jauna, sukaldekoa, baiñan erdoiturik dago.

BIEDERMANN.—Ekarri zazu! *(Beste zillar-ontzi bat maitik jasoaz.)* Zer da au?

ANA.—Ardo-botillarentzako jauna!

BIEDERMANN.—Zillarrezkoa? *(Aztertuaz.)* Beti erabiltzen al dugu?

ANA.—Azkenengo gerra ezkeru bai. Bearrezkoa bait da.

BIEDERMANN.—Bearrezkoa?... Zer da bearrezkoa!? Bear duguna anaitasuna da, gizatasuna! Kanpora ori ere! Zer arraio dakarkizu esku artean.

ANA.—Esku-zapiak.

BIEDERMANN.—Damasko'ko arizkoak...

ANA.—Ez bait dugu besterik.

(Biedermann'ek pillan artu eta ontzian sartzen ditu)

BIEDERMANN.—Amaika errialde ba dituzu serbilletarik ezagutzen ez dutenak; eta aiek ere gizonak dituzu gu bezelaxe. *(Ontan Babette sartzen da eskuan koroï aundi bat dakarrela. Biedermann maira begira dagolarik ez da oartzten.)* Nere buruari diot, zertarako bear dugu «mantela» bera ere?

BABETTE.—Plazido!

BIEDERMANN.—Ez dut onelako ezberdintasunik nai! (*Babette ikusirik.*) Eta koroï hori?

BABETTE.—Kuski'rentzat eginarazi duguna da. Zer derizkiozu?... Alargunaren etxera bidaltzeko esan arren gure etxera ekarri digute.

BIEDERMANN.—Guzia oker egiteagatik...

BABETTE.—Faktura berriz mutillak esan duanez Kuski andreari eman izan bear dute. Begira txingola ontan zer dion: «Plazido Biedermann aaztu eziñari».

BIEDERMANN.—(*Asarre.*) Au iñondik ez! Ezta urrik eman ere! Ez! Enetxoa! Ez nuen besterik bear! Ken zatela berealaxe. (*Mairuntz berriz itzuliaz.*) Ez nazazula orain urduri jarri, Babette, beste zeregiñik ba dizut. Jainko bedeinkatua! Ez niteke gauza guziaz arduratu. (*Babette irtetzen dà koroia eramanez.*) Baztarrera mantel hori! Ana! Lagun egidazu! Ta ar zazu kontuan: gaur aparian zuk ez duzu ezer serbituko. Ezta txantxetan ere. Aski duzu onera etorri deitu gabe, ta zartagia mai erdian uztea. Entzuten?

ANA.—Zartagia?...

BIEDERMANN.—Bai! (*Mantela kenduaz.*) Ikusten? Au besterik da. Gauzak beste itxura bat artzen du. Zurezko mai soil bat eta kitto! Kristo'ren azken aparian bezela. (*Mantela Ana'ri emanaz.*) Aizu Ana... kornukopia onek zer adierazi nai du? Zezenaren adarrak ala?

ANA.—Hori beti ortxe ezagutu dut nik...

BIEDERMANN.—Baiñan au museoren bat al dugu edo zer?...

(*Kornukopia bere lekutik kendu ta bazter batean ezkutuaz.*)

ANA.—Beraz ateki errea zartagian ekarri bear al dut? Eta zer nolako ardo mota atera bear da?

BIEDERMANN.—Ortan ni jardungo naiz.

ANA.—Biedermann jauna, ordea!...

BIEDERMANN.—Zer da?, zer?

ANA.—Bada... zuk nai bezelako jerse arruntarik jazteko ez dudala. Senideartekoa ba'nintza erakoa...

BIEDERMANN.—Nere andreak emango dizu beretako bat.

ANA.—Oria ala gorria?

BIEDERMANN.—Berdin da! Baiñan zeremoni ta pinkeri gutxi ta are gutxiago uniforme ta buru gañeko zapia. Aditzen? Eramaitzazu deabruzko kandela-makil oriek! Eta batik bat, Ana, ez gauzak txukun jarri! Ez! Ni leiza zulora noakizu. (*Irtetzen da.*)

ANA.—Ederra da kontua! «Gauzak txukun ez eukitzeko». (*Mantela lurrera bota ta zapalduaz.*) Zure esana egingo dut, bai!

(Joxe ta Willi sar bitez bakoitzak eskuan arrosa bat dualarik.)

BIOK.—Gabon andereño!

(Ana'k alde egiten du jaramonik egiteke.)

WILLI.—Txirbillik ez zegola esaten al uan?

JOXE.—Polizikoak guziak baitu bait dizkik... bada ezpada ere! Eta norbaitek txirbilik erosi ala saldu nai ba-du kartzelan sartzen ditek. Segurantziko neurria omen duk hori. *(Orrazturik.)*

WILLI.—Poxpolorik ba al duk?

JOXE.—Nik, ez!

WILLI.—Ezta nik ere!

(Joxe'k orraziari aize emanenez.)

JOXE.—Norbaiti eskatu bearko zizkioagu.

WILLI.—Biedermann jaunari, ala?

JOXE.—Bai, ta ez aaztu. *(Orrazia gorde beza usai eginda gero.)*
Orratx! A zer nolako usai gozoa dikan.

(Biedermann prozeniora aurreratzen da botilla bi eskuan dituala ta publiko-jendeari mintzatuaz.)

BIEDERMANN.—Zuek nai duzutena nitaz pentsa dezazuteke jaunok: baiñan zer egingo zenuteke nere tokian ba zeunde?... *(Willi ta Joxe'ren par algarak entzun bitez.)* Nere buruari diodana auxe da: birigarro oriek zurrutean eta istillua ateratzen ari diran bitartean, besterik ez dute egiten-eta... Nork esan bear zidan orain aste bete, nere sotoko ardorik onenak aientzako izango zirala? Egia, jaun-andreak, biotza eskuan jarriaz, noiz ezkeru daki-zute, jakin, pizti oriek su-emalle diranik?... Gauzak ez dira nai bezela gertatzen, ezen pizkanaka datoz. Eta batean! Zapla! Susmo txarra, Ezpa! Sospetxa! Goganbearra, bai beti sospetxa txarra, biotza eskuan jarriaz, zer egingo zenuteke nere tokian ba zeunde?... Jainko bedeinkatua! Eta noiz?... *(Zelatan entzun naiez.)*
Joan bear dut!

(Tximistagiñean bijoa. Musika doñua ta illunpea.)

IRUGARREN GERTA-LEKUA

(Egon-tokia dan gelan. Ate-jate aparti bete-betea daude. Irri-karkallak, Biedermann'ek batez ere, oraindik botillak galtzarbean dituala. Babette da serio dagoan bakarra.)

BIEDERMANN.—Mokollua! Entzun al duzu? Amukua esaten ari da! Entzun al duzu? Amukua ardagaia bait da.

BABETTE.—Ez du batere grazirik! Plazido.

BIEDERMANN.—Mokollua. Ez ote dakizu zer dan amukua, kirrua?, bai.

BABETTE.—Jakiña! Badakidala, noski.

BIEDERMANN.—Ez duzu unorearen senarik Babetetxo! (*Botillak utziaz.*) Zer egingo zaio, bada. Kaxo! Lagun zarrak!

BABETTE.—Ez dut txiste-izkirimiria nun dagon, ikusten...

BIEDERMANN.—Ortan bada...! Kontuegizu, gaur, goizean, Willi dalako orrek aitatu didala Joxe txirbil billa bidalia duala. Txisbillak estutzer a (lapurtzera) Alperrik, ordea, czin billa tu izan ditu-ta. Eta ordez, amukoa, entzuten? Bai amukoa ekarria du. Ta amukoa Willi'k dionez askosaz arukgai ohea da.

BABETTE.—Ortaz jabetu naiz ta nekerik gabe, gañera, Plazido.

BIEDERMANN.—Bai, eh? Aditu dezu orduan?

BABETTE.—Bai, baiñan ez diot batere grazirik arkitzen.

BIEDERMANN.—(*Nardaturik.*) Edan zagon jaunak!

(*Botilla ri kortxua aterata.*)

BABETTE.—Benetan ordea, Schmitz jauna, amukoa ekarri dezuna?

BIEDERMANN.—Par pixka bat egingo zendun, Willi ta biok metxa neurtzen ikusi ba ginduzun.

BABETTE.—Metxa?

BIEDERMANN.—Nolakoa uste dezu! Tiro egiteko erakoa! Zart! Lertuko duana.

(*Basoak ardoz beteaz.*)

BABETTE.—Gauza serioa da txantxetan artzeko. Zer da au guztia?

BIEDERMANN.—(*Par egiñez.*) Serioa dala dio. Seriotxoa! Ja, ja, ja! Entzuten al duzute? Baiñan Babette ez zaiezula utzi zuri illea artzen. Gure lagunok broman jarduteko era berezi bat dute. Bestelako jende klasea bait dira ta txisteak ere alakoak darabilzkite. Len ere esan dut: ez dugula besterik bear poxpoloak eskatzea baizik. (*Joxe ta Willi elkarri begiratuaz*) Nere kuttuna gogoemazu jaun auek burges ikarati ta umore gabetzat artzen nautela, beldurraren beldurrez sakelean sartu diteken orietako bat. Besterik garbe! (*Basoa gora jasoaz.*) Edan zagon! Topa jaunak!

WILLI.—Zuen osasunera!

JOXE.—Zuen osasunera!

BIEDERMANN.—Gure adiskidetasun arren! (*Edan eta eseri bitez.*) Gure etxean ez dugu mai-serbitzarik. Norberak nai duana ar zala!

JOXE.—Ez naiz geiago jateko gauza.

WILLI.—Ez adi orain legunkerietan asi! Joxe ez ago umezurtz-etxean!
Utzitzak txorakeriak! (*Ateki jaki geiago artuaz.*) Ateki au, etxe-koandre, izugarri ona dago.

BABETTE.—Asko poztutzen naiz!

WILLI.—Zera... txori-kaka... Ateki ta Txanpaña! Mantela besterik ez da palta emen...

BABETTE.—Entzuten... Plazido?...

WILLI.—Ez dut esaten bearrezko danik, jakiña, baiñan mantel bat maigañeko mantel zuri bat, damasko-arizko orietakoa, noski ta gañean zillarrezko ontzi zenbait, beatzari eraztuna bezela datorkio...

BIEDERMANN.—Ana!

WILLI.—Damasko-ariak... ta lore zuriak. Elurraren antzo... jakiña ez dira bearrezkoak, ezta inñondik ere. Kartzelan ere ez genduen mantelik izaten...

BIEDERMANN.—Ana!

BABETTE.—Kartzelan?...

BIEDERMANN.—Nun sartu ote zaigu?

BABETTE.—Kartzelan egona al zera?

(*Ana sar bedi jerse gorri bizi-bizi bat darama soñean.*)

BIEDERMANN.—Ekarri zazu bereala mantela.

ANA.—Bai, jauna.

WILLI.—Eta zera... ontzitxo bat eskuak garbitzeko ere bai...

ANA.—Bai, jauna.

WILLI.—Agian umekeria da au guztia, baiñan erriko jende xea alakoa duzu. Esate baterako, Joxe, txabola batean jαιο ta azia da, ta eskuekin jaten oiturik zegoen, eta ikusten, zertan duan amets?...: mai apain bat mantel zillarrezko tresna, kristal eta abar!

BABETTE.—Baiñan gauza guzi orietatik erruz dugu etxean, Plazido...

WILLI.—Ez dira nai ta naiezkoak, hori ez! (*Ana'ri.*) Serbilletarik baldin badituzute, andereño, ekarri itzazu, oro bat!

ANA.—Biedermann jaunak agindu zidan...

BIEDERMANN.—Ekarri itzazu ekarri, emakume!

ANA.—Ondo dago.

(*Ekarri bitza lenago baztertutako puska guziak.*)

WILLI.—Ez txartzat ar, etxeakoandre!, hori ez!, baiñan kartzelatik ateratakoan, aditzen? Illabete ta illabetetan zibilizaziotik urrutira-tuak bizi ta gero... (*Mantela eskuan arturik Joxe'ri erakus be-kio.*) Au zer dan ba-al dakik?... (*Babette'ri.*) Egundaño ez ola-

korik ikusi! (*Joxe'ri.*) Au damasko-arizko mantel bat duk, gizona!
JOXE.—Ta zertarako diat nik zupi auxe?

(*Willi'k lepoan lotu bezaio.*)

WILLI.—Ontarako...

(*Biedermann joku jostagarria bai litzan par murrirtza egiñez.*)

BABETTE.—Ta zillarrezko kubiertoak? Ana, nun dituzu?

ANA.—Nagusiak esan bait zidan...

BIEDERMANN.—Ekarri itzazu.

ANA.—Zuk esan zenidan...

BIEDERMANN.—Ekartzeko esaten dizut. Jainko bedeinkatua! Nun sartuak dituzu?

ANA.—Zure txamarraren ezkerreko sakelean

(*Biedermann berak atera bitza.*)

WILLI.—Egon lasai, ez estutu!

ANA.—Nik ez dut errurik!

WILLI.—Ez samurtu andereño! (*Ana negarrez asten da eta igesi doa.*)

Egun sentia dator! (*Isilunea.*) Egoaizea.

BIEDERMANN.—Edan zagon, edan zagon! Lagun zarrak!

(*Edanez. Gero geldiuena.*)

WILLI.—Etxekoandre, ni kamarero nintzalarik egunero jaten nuen atekia... Eta bandeja artu plateraz beteta maiak serbitzen, mutilla nintzan ortan! Askotan gertatu oi zana zera... izaten zan; alegia batek ez zekila nun beatzak garbitu. Ortan dago koxka!

BABETTE.—(*Arretaz.*) Zer egiten zenduan orduan?

WILLI.—Zer nai duzu, nola edo ala illean igurtzita moldatzen nintzan. Bezeroak bai esku garbi-ontzi onak izaten zituzten. Ajola aundiko gauza da. (*Beatzak ontzian bustiaz.*) Ba aldakizu zer dan «trauma» etxekoandre?

BIEDERMANN.—Ez daki, ez!

WILLI.—Neri kartzelan erakutsi zidaten. (*Beatzak legortuaz.*)

BABETTE.—Eta nolatan sartu zinduten kartzelan, Eisering jauna?

BIEDERMANN.—Bañan Babette!

WILLI.—Kartzelan nola sartu ninduten?...

BIEDERMANN.—Nere biotzeko Babette, gauza oriek ez dira galdegiten.

WILLI.—Ez uste izan, nere buruari iñoiz galdegiten diot. Ikusiko duzu. Ni «*maître*» nintzaizun alegia, Hotel bateko «*maître*» koskor bat. Eta bat batean su-emailletzat artu ninduten.

BIEDERMANN.—Hum!

WILLI.—Eta etxean preso artu ninduten.

BIEDERMANN.—Hum!

WILLI.—Ain arriturik gelditu nintzaizun, ain txundituta, ezen, ez nintzan txintarik ateratzeko gauza izan, etsi-etsita baizik.

BIEDERMANN.—Hum!

WILLI.—Baiñan, gaitzerdi, etxeoandre, zazpi polizi-gizon egokiren eskutan erori nintzan. Aien galdekizunai erantzukeko astirik ez neukala esan nienean, lanera joan bear nuala alegia, erantzun zidaten: «Zure Hotel'etik ez dira gelditu zutik sei abe besterik. Gañerako guztia erre da.»

BIEDERMANN.—Erre?

WILLI.—Bai, erre, gauez, dirudinez.

BABETTE.—Erre?

WILLI.—Ah, esan nien: orduan astirik ba dut. Hotel'etik ez zan gelditu ke artean zeuden puskak besterik; presondegiko kotxean leiotik ikusi nuanez.

(Traguxka bat gogoz edanez.)

BIEDERMANN.—Eta gero, zer?

WILLI.—Ardo zaar ontatik gure Hotel'ean ere botillak ba ziran... Borgoña... orain berrogei urtekoa... Bada... gero... zer gertatu zan Joxe'k esatea obe izango da. Kartzela atarian esku-mutur-burniak ezin lasaturik nengoalarik. Es dakizutela zein agertu zan? Onoko auxe! *(Joxe pozaren pozez.)* Bai, Joxe! eorri!

(Biok edan bezate.)

JOXE.—Ire osasunera, Willi.

(Berriz topa egin eta edanez.)

BIEDERMANN.—Eta gero?

JOXE.—Zu al zaitugu su-emaillea, galdegin zioten zigarrotxo bat eskeñiaz. Eta onek: «damu naiz baiñan ez dut poxpolorik, Komisario jauna, bai. Zuk su-emailletzat artu arren ez dut poxpolorik.»

(Biok algara bizian par egiten dute elkar belaun gañean joaz.)

BIEDERMANN.—Hum!

(Ana itzultzen da, oraingoan apain jantzita, mantal zuri, buruko zapi ta guzi. Biedermann'i txartel bat eskura bezaio.)

ANA.—Pres aundia duala esan dit.

BIEDERMANN.—Esaiozu apaldarrak ditugula...

(Joxe ta Willi'k berriz topa egiñez.)

JOXE.—Iregatik, Willi!

WILLI.—Iregatik, Joxe!

(Edan ta gero Biedermann'ek txartela irakurtzen du.)

BABETTE.—Norena da, Plazido?

BIEDERMANN.—Intelektual batena izan bear du. *(Irakurriaz.)* Pilosofia'ko Irakaslea.

(Ana'k aratezan zerbait arkitu nairik.)

WILLI.—Eta or gorderik dauden zillarezko oriek zer dituzu?...

ANA.—Kandela makilla!

WILLI.—Zergatik ezkututzen dituzu?

BIEDERMANN.—Ekarri itzazu onuntz!

ANA.—Lenago esan bait zenidan ez...

BIEDERMANN.—Ekartzeko esaten dizut.

(Ana'k kandelamakil zillarrezkoak artu ta mai gañean jarri bitza.)

WILLI.—Zer derizkiok, Joxe? Zillarezko kandela-makillak ta or bazterrean ezkutatu. Zillarrezko makillak beren kandela ta guzi. Poxpolorik ba al duk?

(Sakelean arakatuaz.)

JOXE.—Nik. Ez!

(Sakelean aztertuz.)

WILLI.—Damugarri zaigu baiñan ez dugu poxpolorik.

BIEDERMANN.—Nik ba dauzkat.

WILLI.—Emaizkidatzu, bada.

BIEDERMANN.—Ez arduratu neronek piztuko ditut.

(Kandelak pizturik.)

BABETTE.—*(Ana'ri.)* Zer dio beste jaun orrek?

ANA.—Ez diot ulertzen, etxeoandre. Isilik geiago ezin egon dala esaten du. Or dago zai eskallera buruan, Nagusiarekin testigurik gabe itzezin nai omen du.

BABETTE.—Testigurik gabe?

ANA.—Bai. Ezkutuzko gauza bat dala-ta.

BABETTE.—Zer ote de?

ANA.—Ezin konpreni izan diot, Milla bider esango balira ere ez nioke ulertuko... al-kar-ga-na-tu eza nai omen... zerbait orrelako.

(Kandela guziak pizturik daude.)

WILLI.—Kandel-argi auekin onek beste itxura bat du, ez al da ala?

BABETTE.—Bai noski, bixtan da!

WILLI.—Giro onek barrena berotzen dit.

BIEDERMANN.—Asko poztutzen nau jakiteak.

WILLI.—*(Joxe'ri.)* Aizak ez zak orrenbeste soñu atera jaterakoan.

BABETTE.—*(Willi'ri.)* Utz zaiozu bere gisa jaten.

WILLI.—Ez bait dago dago ondo ezituta; arren barka zaiozu. *(Joxe'ri.)* Ernegaarazten nauk! Zer nai duzu etxeoandre! Txabolatik umezurtz-etxera aldatu zan eta...

BABETTE.—Ba-dakit bai.

WILLI.—Eta umezurtz-etxetik zirko'ra.

BABETTE.—Ba-dakit, bai.

WILLI.—Eta zirkotik Teatro'ra.

BABETTE.—Hori ez nekien!

WILLI.—Gizonaren adurra, andre, «C'est la vie» prantzesak esan oi duten bezela.

BABETTE.—*(Joxe'ri.)* Teatroa'n ere lan egiña al zera? *(Joxe ateki iztarra xurgatzen ari da eta buruaz baiezkoa adierazten du.)* Nun ala?

JOXE.—Bastidore artean...

WILLI.—Balio aundikoa duzute. «Espiritu papera egiten berebizikoa.»

(Joxe lanean jarri arazi nai du.)

JOXE.—Orain, ez, orain, ez! *(Babette'ri.)* Aste betean besterik ez nuen lanik egin, Opera'n, gero erre zan eta...

WILLI.—Lan egik motel! Zergatik ez!

BABETTE.—Teatroa erre zala al diozu?

WILLI.—Tira! Ez eman ire buruari importantziarik!

BIEDERMANN.—Erre egin al zan?...

WILLI.—Ez orain milikaka asi!! *(Lepo ondotik mantela ken bezaio berarekin burua estaliz.)* Tira! *(Joxe altxa bedi zapiak arpegia estaltzen diola.)* Ikusten? Ez al dirudi egiazko ixpiritu bat?

ANA.—Niri ikara ematen dit!
WILLI.—Atoz nerekin, mirabetxoa!

(Belaun gañean eseri araz beza, neskatxak eskuekin arpegia estali nai dualarik.)

JOXE.—Prest al gaude?

WILLI.—Teatro-jardunean onela mintzatzen dira, andre. Mutil onek talentu aundia du. Saiaketan ondotxo ikasi zuan Teatroa erre aurretik.

BABETTE.—Betiko leloa, erre ta kixkali: Ez ortaz mintza! Su ta gar.

JOXE.—Prest?

WILLI.—Prest ta gertu!

(Guziok eser bitez. Willi'k Ana besarkatzen du.)

JOXE.—Emen naukazu. Emen, Don Juan...

BABETTE.—Plazido...

BIEDERMANN.—Isil zaitte.

BABETTE.—Hori Teatro Nagusian ikusi genduen da.

JOXE.—Biedermann! Biedermann!

WILLI.—Yayoa da papera egiten. Zuk galdegin bear duzu: «Nor zaitugu?»

BIEDERMANN.—Nik?

WILLI.—Jakiña! Bixtan da. Bestela nola jarrai aurrera?

JOXE.—Emen nauzu.

BIEDERMANN.—Konporme!... Zein naiz ni?

BABETTE.—Ez zuk galdegin bear duzuna da zein da ua.

BIEDERMANN.—Ah! Baita, baita!

JOXE.—Ez al didazute entzuten?

WILLI.—Ez, Joxe, ez, asi zaitte berriro berrirotik...

JOXE.—*(Beste itxura artuaz.)* Emen natzaizu, Biedermann!

BABETTE.—Zu al zera... esate baterako, eriotza?

BIEDERMANN.—Ez lañotan ibilli, maite!

BABETTE.—Zein izan diteke bestenaz?

BIEDERMANN.—Zuk galdegin bear duzu: Nor zaitugu?... Hamlet'en ispiritua ala arrizko bazkaldarrarena? Auskalo! Onenean beste alako ua izan diteke... zera... nola du bada izena? Macbeth'en lagunetako bat.

JOXE.—Nork deitzen nau?

WILLI.—Jarrai!

JOXE.—Plazido Biedermann!

BABETTE.—Galdegin zaiozu. Zuri itzegiten dizu.

JOXE.—Ez al didazute entzuten?

BIEDERMANN.—Zein zaitugu?

JOXE.—Ni... Kuski'ren espiritua naiz.

(*Babette karraxika irten bedi.*)

WILLI.—Stop! Geldi! (*Mantela kenduaz.*) Ergel bat zera. Hori ez dago ondo egiña. Kuski! Kuski gaur lurperatu bait dute.

JOXE.—Orretxengatik bada...

(*Babette'k arpegia bi eskuekin estaliaz.*)

WILLI.—Ez andrea, ez da ua! (*Joxe'ri.*) Gusto txarreko broma duk hori!

JOXE.—Ez zaidak beste gauzarik bururatu ta...

WILLI.—Zein? eta Kuski... Biedermann'en langille zaar eta prestua izandakoa. Gizarajoa onuzkero illotzik usteltzen zegok. Zertarako emen olakorik aitatu? (*Babette sorbaldetatik elduaz.*) Itz ematen dizut, andre, ez dala bera.

JOXE.—(*Ezerdia txukaturik.*) Barkatu, ez dut inor gogaitu nai izan.

BIEDERMANN.—(*Eseritzera otsegiten diela.*) Eseri zaitetze, jaunak, eseri. Zigarro puro on bat zer modu letorkiguke?

(*Kaja batetik eskeñiaz.*)

ANA.—Bukatu al da saioa?

(*Guziok eser bitez. Geldi une eragozpen pean.*)

WILLI.—Emonio, astoa! Biedermann jauna beldurrak aidean jarri duk Ederra egin duk! Gertaturikoa sobra enkiken: Kuski orrek gas-tuboa eztarri zulotik sartu zian, gure adiskideak bere alde ainbeste egin da gero, alperrik. Amalau urtetan lana eman ziokan eta ikusi duk zer nolako ordaiña eman dion: gas-tubua ao-zuloan sartu!

BIEDERMANN.—Arren eta arren, ez zazula geiago orretzaz itzegin.

WILLI.—Eskerrona eman duk atekiz asebite ondoren...

(*Zigarro-puruen muturrak moztuaz.*)

JOXE.—Ordañez zerbait kantatzea nai al duk?

WILLI.—Zer ala?

JOXE.—Zera... Azariak ate bat lapurtu zuneko kanta ura!

(*Oiuka asiak:*) «Ate bat ostu dukan azari emaiok eiztariari.»

WILLI.—Motel. Utzi zak lelo hori!

JOXE.—«Bestela ilko au-eta emaiok eiztariari.»

WILLI.—Moskorturik dago ez zaiozula kasurik egin.

BIEDERMANN.—Eiztariaren kontu hori ondo dago.

GIZONEZKO GUZIAK.—(*Abots ezberdiñetan abestuez.*) «Ate bat ostu dekan azari.»

(Guziok bere erara abestuez eta nolainai algara sortzen dute par egiñez. Isiltzen asten diralarik Biedermann'ek jarrai arazten die guziok akitu artio.)

BIEDERMANN.—Ekin! Berriz! Egin zagon topa! (*Edari basoak elkarrekin joaz ari dirala, urrutira sirena otsa entzuten da.*) Zer dugu ots hori?

WILLI.—Sirena'ren txistua...

BIEDERMANN.—Broma gutxi!

BABETTE.—Su-emailleak! Su-emailleak!

BIEDERMANN.—Ez deadarrik atera! (*Babette'k leioak zabaldu bitza eta sirena-ots ta txistua gero ta bertago entzuten dira; gero urrutiratzen doazelarik.*) Ez da alde ontatik. Gaitz erdi!

BABETTE.—Nun izan diteke?

WILLI.—Ego-aizea doan aldera.

BIEDERMANN.—Jainkoa'ri eskerrak emaiizkiogun! Ez da alde ontatik.

WILLI.—Beti taktika hori erabili oi dugu. Bomberoak toki batera ekarri arazi, eta suak indarra ta garra beste nunbait artu dituanean ez dute ezertako astirik.

BIEDERMANN.—Mesedez jaunak! Ex txantxetan ari!

JOXE.—Bromarik gabe, hori da beti egiten duguna.

BIEDERMANN.—Aski dugu txorakeriz!, arren eta arren! Neurritik kanpora ari zerate. Ikusten... nere andreak illotza dirudi.

BABETTE.—Eta zuk?...

BIEDERMANN.—Dana dala, sirena-otsa sirena da eta ez da par egiteko gauza. Nunbait zer edo zer ondatzen ariko da, zerbait erretzen. Bestela bonberoak ez ziran atera izango.

WILLI.—(*Bere errelojuari begiratuaz.*) Joxe, joan egin bear diagu.

BIEDERMANN.—Orain?

WILLI.—Bai, adiskide, bai, damu dut, baiñan.

JOXE.—Bestela eiztariak arrapatuko bait zaitu.

(Berriz sirena otsa entzun bedi.)

BIEDERMANN.—Kafea prestatu zazu, Babette. (*Bijoa Babette.*) Eta zuk, Ana. Zer egiten duzu or zozotuta? (*Ana bijoa.*) Eta orain gure

artean, jaunak, geiegizkoa da. Nere andreari biotzeko miña egiten zaio. Utzi zagus zorigaitzoko su-emailleen broma zitala.

JOXE.—Ez gaituzu txantxetan ari, Biedermann jauna.

WILLI.—Su-emaille gera.

BIEDERMANN.—Mesedez jaunak, serio itzegin zagus.

JOXE.—Ain serio, ezen. Zergatik ez diguzu sinisten?

WILLI.—Zure etxea oso toki egokian jarria dago. Emendik urbil, iru gas-depositu, argi exkaxa inguruan, ur-iturburuak etenak, inor ez zaintzeko. Gañerako guzia ego-aizeak egingo du.

BIEDERMANN.—Hori ez da egia.

JOXE.—Su-emailletzat artzen gaituzun ezkeru, zergatik ez itzegin argi eta garbi?

(Biedermann erabat txauturik goibel begiratzen ditu.)

BIEDERMANN.—Hori ez da egia, nerekin ez duzute zuzen jokutzen, nik ez zaituztet su-emailletzat artzen!

WILLI.—Jarri zazu eskua biotzaren gañean!

BIEDERMANN.—Ez, ez eta ez!

JOXE.—Orduan... zertaz artzen gaituzu?

BIEDERMANN.—Laguntzat!... Zuek nere adiskide zerate. *(Joxe ta Willi'k zaplasteko leun batzuek bizkarrean emanaz ateruntz doaz.)*
Ba al zoazte, ordea? Jainkoa'rengatik zin egiten dizute.

WILLI.—Jainkoa'rengatik?

BIEDERMANN.—Bai!

(Eskua gora jasoaz.)

JOXE.—Willi onek ez du Jainkoa'rengan sinisten; Biedermann. Zuri gertatzen zaizun gauza bera. Beraz, nai aña zin egin zenezake.

(Ateruntz joanez.)

BIEDERMANN.—Zer egin nezake sinis nazazuten?

(Kanpora irtetzea eragotziaz.)

WILLI.—Emaizkiguzu poxpoloak.

BIEDERMANN.—Nik poxpolorik eman? Nola?

JOXE.—Gabe bait gaude.

BIEDERMANN.—Poxpoloak?

JOXE.—Konfiantza siñalea dala dio onek...

(Biedermann'ek sakelean arkitu nairik.)

WILLI.—Zalantzan dago. Duda-mudan... Ikusten Joxe?

(Bion artean eusten diote.)

BIEDERMANN.—Egon geldirik! Orrelakorik ez nere andrearen aurrean.

(Babette itzuli dator.)

BABETTE.—Kafea berealaxe ekarriko dizute. *(Geldiunea.)* Ba al zoazten?

BIEDERMANN.—Bai adiskideak... asko sentitzen dut, baiñan ajola duana, guziok anaitasun ziñezko bat egin dugula. Alper itzik gabekoa. Zergatik ez diogu elkarri ika itzegingo?

BABETTE.—Hum!

BIEDERMANN.—Edan zagon! Anaitasun berri onengatik!

(Ar bitza botilla ta kortxu-ateratzaillea.)

JOXE.—Ez zazula botilla geiago iriki; geiegizkoa da.

BIEDERMANN.—Ezer ez da geiegi zuentzako izanik. Ezer ez da geiegi. Zerbait geiago? *(Basuak zalapartan beterik.)* Egin zagon topa! Adiskideak!

(Plazido'k Joxe'ri musu ematen dio matrallean.)

JOXE.—Joxe naiz.

BIEDERMANN.—Ni, Plazido.

(Willi'ri ere musu eman bezaio.)

WILLI.—Ni... Willi... *(Edan bezate zutik daudela.)* Alaz ta guztiaz joan bearrean gaude.

JOXE.—Etxekoandre!...

(Sirenaren otsa berriz.)

BABETTE.—Arratsalde billera liluragarria izan da.

(Kanpai-ots bizia entzuten da.)

WILLI.—Aizazu, Plazido...

BIEDERMANN.—Zer ala?

WILLI.—Ba-dakizu... poxpoloak...

(Ana sar bedi kafearekin, erabat izuturik.)

BABETTE.—Zer gertatzen zaizu, Ana? Jota zatoz... zer dala ta?

ANA.—Or atzekoaldean...! Zerua ere bai, zerua! Etxekoandre, sukaldetik zerua erretzen ari dala ikusten da.

(Ezenario'ko argia gorritzen doa. Joxe ta Willi makurtuta anka egiten dute. Biedermann zutik zurbil eta izuturik.)

BIEDERMANN.—Zorionean ez da emen. Jainkoa'ri ezkeraz sua ez da emen. Jainkoa'ri eskerrak! *(Sar bedi Intelektuala.)* Zer nai duzu?

INTELEKTUALA.—Ezin isilik egon ninteke luzaroago... *(Sakeletik papertxo bat atera ta irakurriaz.)* Onoko au idatzi dizunak, cräintsu-orain gertatzen ari diran eginkizun negargarriak ikusirik, barrubarrurano astindu nauten gertakizun ankerrak dirala-ta adierazi bear dizut. *(Sirena-otsak guziak batera iskamilla aundia sortzen dute. Eta intelektuala irakurtzen jarraituagatik ez zaio ezer entzuten, zakur-zaunka, kanpai dunbadak ta bestelako oiua ta karraxia estaltzen dutelarik. Etsi-etsi eginda intelektuala Biedermann'engana urbiltzen da ta papera eman bezaio.)* Oiekin ez dudala zer ikusirik, erabaki dut.

BIEDERMANN.—Konporme. Eta orrekin zer?

INTELEKTUALA.—Hori da esan bear nizun guzia. *(Betaurrekoak kendu ta gorde bitza.)* Biedermann jauna, nik mundua bene beretan obeitu nai nuen. Or tellatuean gertutzen ari ziran guzia ba-nekicn. Gauza bat ez gañerako guzia: alegia ajolakabe oriek txantxetan eta jolasez ari zirala.

BIEDERMANN.—Baiñan, gizona! *(Intelektuala ba dijoa.)* Zu, jauna! Zertarako dut nik paper au?...

(Intelektuala antzeztokitik publiko jendearen esertokian esertzen da.)

BABETTE.—Plazido...

BIEDERMANN.—Joan egin zaigu.

BABETTE.—Zer eman diezu? Ondo ikusi al dut? Zuk poxpoloak eman dizkietzu!!

BIEDERMANN.—Eta zergatik ez? Benetan su-emaille ba ziran, ez al duzu uste poxpolorik ez zeramatenik? Babette! Babetetxo!

(Errelojuak soñua jotzen du. Gero isilunea. Argia gorritzen da eta pixkanaka antzeztokia illuntzen doa. Bitartean, kanpai-otsak, dandaran jotzen, zakur-zaunka, sirenak, eztrandak automobil-turutak karratxi, abar eta abar entzun bitez. Koro-saillekoak aurreruntz datoz.)

KORO-BURUZAGIAK.—Aurrez ikusia zegona
aspaldi-aspaldidanik
eldu da azkenerako
patuaren izenean.

*(Eztanda soñua entzun bedi ta bonberoak korrika asten
dira nora joan jakin ezik.)*

KORO-SAILLA.—Gasometroan izango zan.

(Beste eztanda bat eta bonberoak joko berdiña dagite.)

Beste bat. An bigarrena zan.

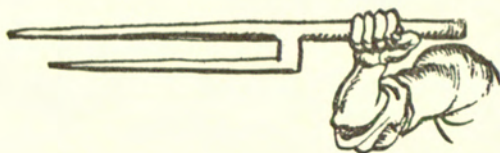
(Irugarren eztanda.)

Irugarrena! Ez da geiago besterik
Zoritzarraren aundia!

BURUZAGIAK.— Zentzunik ez duten gauza asko dira,
Gutxi, hixtoria au baño zentzungabekorik.
Asko ta asko gaxotuko zituan,
Iñortxo il gabe ordea!

*(Estal-oiala arin arin erortzen da bat batean zoritzarrak
behera bota izan ba'lu bezela.)*

A Z K E N A



DOMINIQUE PEILLEN DOMINGO AGIRRE

NOVELA SARIAREN IRABAZLE

Domingo Agirre novela saria Bizkaiko Aharro Kaxak sortu zuen Euskaltzaindiarekin bat egiteki eta aurtan Dominique Peillen-i eman zaio «Itzal herrian» deritzan novelagatik.

Juradua esatu dute Eusebio Erkiaga, Antonio Arrue eta Rikardo Arregi jaunak.

Dominique Peillen Parisen jaioa da guraso zuberotarrengandik.

Oso esaguna da euskal letretan eta lehendik ospea duena. Beste novela sari but ere irabazia du.

Domingo Agirre saria urte birik bein ematen da, Toribio Alzaga teatrokoarekin txandaka. Datorren urterako, 1967, baraz, Toribio Alzaga teatro saria ematea tokatzen da, orainarteko oinarri berdina.

IÑIGO URROZ DE HEREDIA GERNIKA ENSAYO

SARIETAN AURRENA ETA SABINO ALONSO IPUJETAN

Gernika ensayo eta ipui sarietara aurkeztatu ziran euskerazko lanak ikusteko izandatu zan juraduak erabaki du:

Urrengo sari duek ematea ensayoetan:

1.º Iñigo Urroz de Heredia-ri «Euskaldun ospetsu batzuen giza tasuna» lanagatik.

2.º Aita Gaizka Barandiaran, S. J.-ri «Zugaitz gurgarriek Ixrael'en-gatik».

Ipujetan:

1.º Sabino Alonso Ariño-ri «Txomin'en nekaldiak» ipuiagatik.

2.º José M.^a Etxaburu-ri «Maitasunaren arantzak»-gatik.

3.º Manuel Ziarsolo «Abaletxe»-ri «Aretxa, ezcurraren semea» gatik.

4.º José Antonio Arkotxa-ri «Mielgax'en ipuia»-gatik.

Juradua esatu dute Euskaltzaindiko Antonio M.^a Labayen, Agustín Zubikarai eta Xabier Gereño jaunak.

Sariak Gernika-ko Ayuntamentuaren etxean eman dira urriaren 31-an.

PUBLICACIONES

DE LA

REAL SOCIEDAD VASCONGADA
DE AMIGOS DEL PAIS

(Delegada del Consejo Superior de Investigaciones Científicas en Guipúzcoa)



MONOGRAFIA DE D. XAVIER MARIA DE MUNIBE, CONDE DE PEÑAFLORENDA, por Gregorio de Altube.

LA EPOPEYA DEL MAR.

por M. Ciriquiain-Gaiztarro. (Agotado).

PASADO Y FUTURO DE LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA, por José María de Areilza.

HISTORIA DEL MONASTERIO DE SAN TELMO, por Gonzalo Manso de Zúñiga y Churrua.

ELOGIO DE D. ALFONSO DEL VALLE DE LERSUNDI, por Joaquín de Yrizar.

BREVES RECUERDOS HISTORICOS CON OCASION DE UNA VISITA A MUNIBE, por Ignacio de Urquijo.

LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA DE AMIGOS DEL PAIS Y LA METALURGIA A FINES DEL SIGLO XVIII, por Manuel Laborde.

REVISTAS

BOLETIN DE LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA DE AMIGOS DEL PAIS.

Ejemplar suelto: 25 Ptas.

Suscripción anual: 60 »

EGAN: Ejemplar suelto: 20 Ptas.

Suscripción anual: 50 »

Suscripción anual conjunta a BOLETIN Y EGAN: 80 Ptas.

MUNIBE.—Revista de Ciencias Naturales
Número suelto: 30 Ptas.

Redacción y Administración: Museo de San Telmo

SAN SEBASTIAN

